

Univerzita Pardubice

Fakulta Restaurování

Restaurování a konzervace děl nástěnné malby, sochařských děl
a povrchů architektury

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

**Restaurování části sgrafitové výzdoby fasády domu čp. 536
ve Slavonicích**

**Restaurování sgrafit ve druhé polovině 20. století – studie
restaurátorských zásahů na vybraných fasádách**

BcA. Kateřina Krhánková

Vedoucí práce: MgA. Zuzana Wichterlová

Konzultanti z oboru chemické technologie: Ing. Renata Tišlová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Petr Pavelec, Ph.D.

Diplomová práce

2021

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **BcA. Kateřina Krhánková, DiS.**
Osobní číslo: **R11012**
Studijní program: **N8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace nástěnné malby, sochařských děl a povrchů architektury**
Téma práce: **Restaurování části sgrafitové výzdoby fasády domu č.p. 536 ve Slavonicích. Restaurování sgrafit ve druhé polovině 20. století – studie restaurátorských zásahů na vybraných fasádách.**
Zadávající katedra: **Ateliér restaurování malby a sgrafita**

Zásady pro vypracování

Diplomovou prací student prokazuje, že je schopen tvůrčím způsobem zpracovat zadané téma s využitím teoretických poznatků a praktických dovedností získaných během studia.

Diplomantce byly k provedení práce přiděleny tyto úseky sgrafitové figurální výzdoby fasády domu č.p. 536 ve Slavonicích: výjev č.1 „Karel V.“ (cca 2 m2), výjev č.4 „Rudolf II.“ (cca 2 m2) a výjev č.17 „Kryštof“ (cca 2 m2). Diplomantka musí nejdříve provést restaurátorský průzkum zacílený jak na originální techniku sgrafita, tak i na rozbor a určení fenoménů jejího poškození a sekundárních zákroků. Také provede všechny nezbytné zkoušky restaurátorských postupů, které prověří možnosti nápravy, či omezení zhoršeného stavu díla. V závěru restaurátorského průzkumu musí být diplomantka schopna vyhodnotit všechna zjištění získaná in situ, v laboratorních podmínkách i z textových pramenů. Poté vypracuje detailní verzi návrhu na restaurování, která bude schválena vedoucím práce. Na základě schváleného návrhu provede diplomantka restaurátorský zákrok. Průběh prací bude konzultován jak s vedoucím práce, tak i s oponentem, zástupcem investora a se zástupci příslušného odborného pracoviště NPÚ – územní pracoviště České Budějovice. Nedílnou součástí diplomové práce je vyhotovení restaurátorské dokumentace přiděleného úseku malby.

Jako teoretickou část své práce zpracuje diplomantka studii, jež se bude zabývat historií restaurování sgrafit ve 20. století. Tato studie bude zacílena především na konkrétní 3 vybrané případy sgrafitových fasád, kterými se diplomantka zabývala v rámci restaurátorské práce v minulosti.

Fasáda domu čp. 536 ve Slavonicích

Fasády SZ Náchod

Fasády SZ Slatiňany

Diplomantka shromáždí a prostuduje dostupné informace o původní technice vybraných sgrafit z hlediska materiálu i z výtvarného hlediska. Dále shromáždí a prostuduje dostupné informace o metodách restaurování sgrafit na těchto objektech. Zhodnocení bude obsahovat: posouzení zásahů z hlediska materiálu, techniky i z výtvarného hlediska. Následně se zaměří na popis poškození, která souvisejí s restaurátorskými zásahy. Cílem práce by mělo být kritické zhodnocení předchozích restaurátorských zásahů na vybraných objektech z hlediska technologického, výtvarného i z hlediska současné a minulé památkové péče.

Metodika teoretické části diplomové práce:

- Archivní průzkum (průzkum se bude soustředit především na restaurátorské dokumentace)
- Umělecko-historická rešerše – omezí se především na teorii památkové péče a historické souvislosti k jednotlivým objektům
- Konzultace s restaurátory a pamětníky
- Technologický průzkum.

Po formální stránce dodrží diplomantka pravidla psaní diplomových prací, stanovená na FR UPa.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

1. P. Mora – L. Mora, P. Philippot, Conservation of Wall Paintings, London 1984
 2. B. Slánský, Technika malby I-II, Praha 2003
 3. J. Hošek – J. Muk, Omítky historických staveb, Praha 1989
 4. C. Brandi, Teorie restaurování, Kutná Hora 2000
 5. S. Munoz-Vinaz, Contemporary Theory of Conservation, 2004
 6. O. Pechová, Slavonice, Městská památková rezervace a památky v okolí. Praha 1967
 7. Pavel Waisser, Sgrafitová výzdoba fasád v Litomyšli. Diplomová práce, Katedra teorie a dějin umění FF Univerzity Palackého, Olomouc 2004
 8. Sborník příspěvků Sgrafito 16. – 20. století, Výzkum a restaurování. Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2009
 9. Milada Lejsková-Matyášová, K ikonografii a restituci sgrafitového reliéfu tří renesančních domů ve Slavonicích, Umění XVII, 1970
 10. Milada Lejsková-Matyášová, Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování. Památková péče XXX, 1970
 11. Milada Lejsková-Matyášová, Grafická předloha a její význam při restaurování maleb a sgrafit. Památková péče XXXI, 1971, č.1, s. 4-16.
 12. Václav Wagner, Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana. Praha 1964
 13. Josef Hobzek, Státní památková péče v roce 1952. Zprávy památkové péče XIII, 1953, č.1, s.4-10
 14. Miroslav Smrkovský, Miloš Suchomel, Záchrana původních sgrafit. Památky a příroda VI, 1979, s. 321-324
 15. Josef Štulc, K současnému stavu metodologie údržby a obnovy stavebních památek. Památky a příroda XXII, 1987, č.3, s. 129-147
 16. Tematické číslo časopisu Zprávy památkové péče LXIII, 2003, č. 6 – sgrafita
 17. Karel Stretti, Vývoj a specifiky restaurování v Českém prostředí, Technologia artis, 1993, č. 3 , s. 4-13.
 18. Ivo Hlobil, K výtvarnému aspektu československé restaurátorské školy, Zborník SOPS OP Rožňava II, Prešov 1982, s. 119-131
 19. Jana Waisserová, Grafika a renesanční sgrafito, jeho barevnost a malířské aspekty; přístupy památkové péče k restaurování sgrafit ve druhé polovině 20. století. in: Aktuální proměny českých dějin umění – Re/vize a reklama/ce tradičního. Brno 2007, s. 52-56.
 20. Martin Horáček, Poznámky k barevným průčelím v architektuře 19. století na Moravě, zvláště k polychromii a sgrafitu, Acta UPO: Facultas philosophica: Studia Moravia II, Olomouc 2004, s. 281-304
- Diplomantka dohledá a použije i další literaturu potřebnou ke zdárnému dokončení práce.

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Zuzana Wichterlová

Ateliér restaurování malby a sgrafita

Datum zadání diplomové práce:

15. listopadu 2020

Termín odevzdání diplomové práce:

26. května 2021

L.S.

Mgr. BcA. Radomír Slovík
děkan

Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D.
vedoucí ateliéru

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Brně dne 24.5.2021

BcA. Kateřina Krhánková

PODĚKOVÁNÍ

Ze srdce děkuji všem pedagogům, kolegům, spolupracovníkům, dalším odborníkům a přátelům, kteří mne obklopovali, pomáhali a inspirovali.

Děkuji Renatě Tišlové za obrovskou pomoc v laboratoři a nad mikroskopy.

Jmenovitě děkuji Jiřímu Čechovi, Václavu Špalemu, Josefu Čobanovi a Jiřímu Látalovi, kteří mě provedli školními léty a uvedli do restaurátorské praxe na lešení v roce 2000.

Za konzultace děkuji Pavlu Jerie.

Za technologické konzultace děkuji Karolu Bayerovi.

Děkuji Zuzaně Wichterlové, Janě Waisserové a Jiřímu Bláhovi.

Děkuji rodině.

ANOTACE

První část této diplomové práce obsahuje restaurátorský průzkum a dokumentaci restaurátorského zásahu na části fasády domu čp. 536 ve Slavonicích. V rámci restaurátorského zásahu proběhl odkryv a rozsáhlá konzervace původních omítek, nevhodné doplňky byly odstraněny a nahrazeny novou kompatibilní rekonstrukcí, provedenou na základě dochovaných fragmentů, historických fotografií a grafických předloh.

Druhá část této práce se zabývá opět technikou sgrafita, a to zejména postupem jeho restaurování. Na základě průzkumu tří objektů a metodologické rešerše jsou zmapovány fenomény, které měly vliv na postupy restaurování sgrafit ve 2. polovině 20. století.

KLÍČOVÁ SLOVA

sgrafita, restaurování, renesance, techniky, Slavonice, Náchod, Slatiňany

TITLE

Restoration of a part of sgraffito decoration on the façade of house No. 536 in Slavonice.

Restoration of sgraffito in the second half of the 20th century – a study of restoration interventions on selected façades.

ANNOTATION

The first part of this thesis contains a restoration research and documentation of the restoration intervention on a part of the façade of the house No. 536 in Slavonice. As a part of the restoration, the original fragments were uncovered and extensively conserved, improper supplements were removed and replaced with a new compatible reconstruction, which was carried out on the basis of preserved fragments, historical photographs and graphic sheets.

The second part of this thesis also deals with the technique of sgraffito, especially with the process of its restoration. It is based on a survey of three buildings, methodological research and mapping the phenomena that influenced the procedures of restoration of sgraffito in the second half of the 20th century.

KEYWORDS

sgraffito, restoration, renaissance, techniques, Slavonice, Náchod, Slatiňany

OBSAH

ÚVOD	11
1 RESTAUROVÁNÍ ČÁSTI SGRAFITOVÉ VÝZDOBY FASÁDY DOMU ČP. 536 VE SLAVONICÍCH	12
1.1 ÚVODNÍ ÚDAJE.....	12
1.1.1 <i>Lokalizace památky</i>	12
1.1.2 <i>Údaje o památce</i>	12
1.1.3 <i>Údaje o akci</i>	12
1.1.4 <i>Údaje o dokumentaci</i>	13
1.2 PRŮZKUM	14
1.2.1 <i>Uměleckohistorický průzkum</i>	14
1.2.2 <i>Restaurátorský průzkum</i>	20
1.2.3 <i>Přírodovědný (chemicko-technologický) průzkum</i>	21
1.3 VYHODNOCENÍ PROVEDENÝCH PRŮZKUMŮ.....	22
1.3.1 <i>Předchozí zásahy</i>	22
1.3.2 <i>Původní technika díla</i>	22
1.3.3 <i>Druhotné zásahy</i>	24
1.3.4 <i>Jednotlivá poškození původních sgrafit i druhotných zásahů a jejich příčiny</i>	26
1.4 KOMPLEXNÍ SHRNTÍ ZÁKLADNÍCH POZNATKŮ Z PRŮZKUMU	28
1.5 ZKOUŠKY TECHNOLOGIÍ A MATERIÁLŮ	29
1.5.1 <i>Zkoušky odkryvu – čištění druhotných nátěrových vrstev</i>	29
1.5.2 <i>Zkoušky hloubkového zpevnění</i>	30
1.5.3 <i>Zkoušky injektáže větších kapes</i>	31
1.5.4 <i>Zkoušky tlakovacích mechanismů a vyvinutí speciálního způsobu tlakování</i>	31
1.5.5 <i>Zkoušky tmelů</i>	32
1.5.6 <i>Zkoušky povrchové konsolidace</i>	33
1.5.7 <i>Zkoušky retuší bianca</i>	33
1.6 NÁVRH NA RESTAUROVÁNÍ	33
1.6.1 <i>Návrh koncepce restaurování</i>	34
1.7 DOKUMENTACE RESTAURÁTORSKÉHO ZÁSAHU	36
1.7.1 <i>Postup restaurátorských prací</i>	36
1.7.2 <i>Použité materiály a jejich výrobci (dodavatelé)</i>	39
1.7.3 <i>Doporučený režim památky a záruční podmínky</i>	40
2 PŘÍSTUPY KE SGRAFITU V PAMÁTKOVÉ/RESTAURÁTORSKÉ TEORII A PRAXI 20. STOLETÍ.....	41
2.1 ÚVOD	41
2.2 REŠERŠE LITERATURY KE ZVOLENÉMU TÉMATU	42
2.3 STRUČNÁ HISTORIE SGRAFITA VE SVĚTĚ A JEJÍ VLIVY NA ČESKÉ ZEMĚ.....	43
2.4 ZÁKLADNÍ POJMY VE SGRAFITOVÉ TECHNICE	45
2.5 HISTORIE RESTAUROVÁNÍ SGRAFIT V ČESKÝCH ZEMÍCH	46
2.6 HISTORIE PROVÁDĚNÝCH PRACÍ PŘÍKLADU SGRAFITA NA MÍČOVNĚ PRAŽSKÉHO HRADU	49
2.7 POPIS TECHNIKY A SLOŽENÍ SGRAFITA V SOUDOBÉ LITERATUŘE (20. STOLETÍ)	54
2.8 POZNATKY ZJIŠTĚNÉ ZE STUDIA SOUPISU RESTAURÁTORSKÝCH DOKUMENTACÍ ČFVÚ DÍLA	61
2.9 OTÁZKY PRO PAMĚTNÍKY ZABÝVAJÍCÍ SE RESTAUROVÁNÍM SGRAFIT V MINULOSTI	63
2.10 FASÁDA DOMU ČP. 536 VE SLAVONICÍCH	65
2.10.1 <i>Evidenční údaje</i>	65
2.10.2 <i>Historie objektu</i>	65
2.10.3 <i>Popis objektu</i>	66
2.10.4 <i>Popis výzdoby</i>	66
2.10.5 <i>Historické fragmenty renesančních sgrafit (původní technologie)</i>	66
2.10.6 <i>Druhotné zásahy</i>	68
2.10.7 <i>Typologie poškození původních renesančních omítek</i>	77
2.10.8 <i>Porovnání jednotlivých typů poškození jednotlivých etap</i>	79
2.10.9 <i>Kritické zhodnocení předchozích restaurátorských zásahů</i>	81
2.11 FASÁDY SZ NÁCHOD	82

2.11.1	<i>Evidenční údaje</i>	82
2.11.2	<i>Historie objektu a popis</i>	82
2.11.3	<i>Stavebně historická rešerše v archivních pramenech týkající se oprav ve 2. polovině 20. století</i> 83	
2.11.4	<i>Restaurátorské průzkumy a zásahy na sgrafitech provedené v letech 2018–2020</i>	85
2.11.5	<i>Historické fragmenty renesančních sgrafit (původní technologie)</i>	86
2.11.6	<i>Druhotné zásahy (70. léta 20. století)</i>	88
2.11.7	<i>Typologie poškození renesančních omítek i druhotných zásahů (70. léta 20. století)</i>	91
2.11.8	<i>Kritické zhodnocení předchozích restaurátorských zásahů</i>	92
2.12	FASÁDY SZ SLATIŇANY.....	93
2.12.1	<i>Evidenční údaje</i>	93
2.12.2	<i>Historie objektu a popis</i>	93
2.12.3	<i>Stavebně historická rešerše v archivních pramenech (2. polovina 20.století)</i>	95
2.12.4	<i>Historické fragmenty renesančních sgrafit (původní technologie)</i>	98
2.12.5	<i>Druhotné zásahy (90. léta 20. století)</i>	99
2.12.6	<i>Typologie poškození renesančních omítek i druhotných zásahů (90. léta 20. století)</i> 102	
2.12.7	<i>Kritické zhodnocení předchozích restaurátorských zásahů</i>	103
2.13	VYHODNOCENÍ ZJIŠTĚNÍ	103
2.13.1	<i>Komparace původních omítek sgrafit a druhotných doplňků po materiální stránce</i>	104
2.13.2	<i>Komparace původní omítky sgrafita a druhotných doplňků po estetické stránce</i>	108
2.13.3	<i>Co mělo zásadní vliv na stav a dochování sgrafit</i>	109
ZÁVĚR		130
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENY		132
SEZNAM ZKRATEK		140
SEZNAM TABULEK		140
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH		141
SEZNAM TEXTOVÝCH PŘÍLOH		155
FOTODOKUMENTACE		155

ÚVOD

V rámci praktické práce jsem pracovala na restaurování sgrafit, která jsou součástí renesanční sgrafitové fasády čp. 536 ve Slavonicích.

Hlavním cílem práce byla konzervace fragmentů původních renesančních sgrafit, detailní dokumentace všech zjištění, návrh na restaurování a provedení restaurování vybraných tří výjevů, které jsou nedílnou součástí sgrafitové fasády v historickém centru Slavonic.

V letech 2012 a 2013 byl proveden komplexní restaurátorský zásah.

Stav fasády byl havarijní. Docházelo ke ztrátám původních omítek, které byly ve velké míře odděleny od podkladu. Jádrová omítka byla nesoudržná. Fasáda prošla v minulosti několika opravami. Při těchto opravách docházelo k revizi poškozený omítek a většinou k jejich nahrazení technicky i esteticky nevhodnými doplňky. Fragmentárně dochovaná renesanční omítka, často bez původního bianca, byla převrstvena druhotnými vrstvami.

V kapitolách 1.2. až 1.4 praktické části se zabývám komplexním restaurátorským průzkumem včetně jeho vyhodnocení.

V rámci restaurátorského zásahu proběhla rozsáhlá konsolidace původních omítek, nevhodné doplňky byly odstraněny a nahrazeny novou kompatibilní rekonstrukcí. Postup prací a použité materiály jsou popsány v kapitole 1.7 Dokumentace restaurátorského zásahu.

V příloze je podrobná obrazová dokumentace včetně grafické dokumentace.

Teoretická část diplomové práce se zabývá restaurováním sgrafit ve druhé polovině 20. století.

1 RESTAUROVÁNÍ ČÁSTI SGRAFITOVÉ VÝZDOBY FASÁDY DOMU ČP. 536 VE SLAVONICÍCH

1.1 Úvodní údaje

1.1.1 Lokalizace památky

Název: Sgrafitová fasáda domu čp. 536 (dle staršího číslování čp.106)

Okres: České Budějovice

Obec: Slavonice

Adresa: Horní náměstí 536, Slavonice, 378 81

GPS souřadnice: 48.9968082210084, 15.353858732186598

Objekt – bližší určení: sgrafita na fasádě domu směrem do náměstí

Klasifikace památky: památkově chráněno od 3. 5. 1958, nemovitá kulturní památka

Rejstříkové číslo ve ÚSKP: 17977/3-2164

1.1.2 Údaje o památce

Název restaurovaného díla: sgrafitová fasáda s řadou 24 portrétních medailonů

Autor: neznámý

Sloh, datace: renesance, 2. pol. 16. stol.

Technika: sgrafito

Rozměry: celkový rozměr fasády 9,5 m × 12 m (včetně atiky)

Restaurovaná část: část sgrafitové fasády – 3 medailony

Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské

Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské

Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568)

Rozměry restaurovaného díla: výjev č.1 „Karel V.“ (cca 2 m²), výjev č.4 „Rudolf II.“ (cca 2 m²)

a výjev č.17 „Kryštof“ (cca 2 m²)

Předchozí známé rest. zásahy: 1965 (M. Kolář, D. Kříčka), 1974 (D. Kříčka, Lhotka), 1990 (M.Kolář), 1997¹

1.1.3 Údaje o akci

Vlastník památky: Pražákoví, Horní náměstí 536, Slavonice 378 81

Památkový dohled: Mgr. Roman Lavička, NPÚ – ÚOP v Českých Budějovicích

¹ EVIDENČNÍ LIST.

Závazné stanovisko MÚ: Rozhodnutí MÚ Dačice, č. j. OKC/29939-10/3837-2010/URBP ze dne 05.04.2011²

Termín prací: jaro 2012–2014

Odborný garant za FR UPa:

Ak. mal. Václav Špale, Ronkova 4, 180 00 Praha 8, povolení MK ČR, čj. 3827/1996

Dále restaurovali:

Ak. mal. Jiří Čech, Laudova 1026/7, 163 00 Praha 6, povolení MK ČR, čj. 6274/1991

Mgr. BcA. Jana Waisserová, Zahořany 49, 252 10 Mníšek pod Brdy, povolení MK ČR čj. 6965/96

MgA. Zuzana Wichterlová, Karlštejská 33, 266 01 Beroun–Hostím, povolení MK ČR, čj. 7031/96

Technologické analýzy: Kateřina Krhánková, pod vedením ing. Renaty Tišlové PhD., laboratoř Katedry chemické technologie UPCE, Litomyšl, Jiráskova 3, 570 01

Odborná spolupráce: laboratoř Katedry chemické technologie UPCE, Litomyšl, Jiráskova 3, 570 01

1.1.4 Údaje o dokumentaci

Dokumentaci vypracovala: Krhánková Kateřina

Fotografie pořídila (pokud není uvedeno jinak): Krhánková Kateřina

Počet stran textu: 155

Počet vyobrazení: 285

Místo uložení dokumentace:

tištěná verze – knihovna FR UPCE Litomyšl

v digitální podobě (formát pdf)

– knihovna FR UPCE Litomyšl

– u autorky

Tato dokumentace je chráněna autorskými právy ve smyslu příslušných ustanovení zákona č. 121/2000 Sb. v platném znění. Použití nebo citace jakékoli její části je vázáno na uvedení zdroje podle platných norem.

Prohlašuji, že jsem při restaurování použila pouze materiály a postupy uvedené v této dokumentaci. Nejsem si vědoma nových zjištění a skutečností na restaurované památce, které by v této dokumentaci nebyly uvedeny.

² Příloha č.1.

1.2 Průzkum

1.2.1 Uměleckohistorický průzkum

Hlavním zdrojem na počátku prací byly publikované články Milady Lejskové-Matyášové a diplomová práce Jany Waisserové z roku 2002.³ Dále pak diplomová práce Zuzany Wichterlové, která vznikla v průběhu prováděného průzkumu.⁴

Cenné informace v podobě historických fotografií a restaurátorských dokumentací se dochovaly v archivech NPÚ (v Praze, Českých Budějovicích a ve Slavonicích).⁵

Archivní fotografie pomohly upřesnit lokalizace fragmentů původních omítek, identifikovat posloupnost a rozsah druhotných zásahů a alespoň částečně pochopit postup práce restaurátorů.⁶

Základní terminologie používaných pojmů techniky sgrafit v této práci vychází z diplomové práce Jany Waisserové z roku 2020, která navrhla zjednodušení a sjednocení terminologie. Pro probarvenou vrstvu omítky je použit pojem „intonaco“ a pro vápenný nátěr na povrchu intonaca „bianco“.⁷

1.2.1.1 Popis domu

Fasáda domu čp. 536 je orientovaná na severovýchod. Dům stojí na horní části Horního náměstí ve Slavonicích.

Rozměry fasády jsou 9,5 m na šířku a 10 m na výšku od chodníku ke korunní římsě, výška atiky od korunní římsy je cca 2 m.

Průčelí domu je prolomené v přízemí portálem a dvěma obdélnými okny na pravé straně, v prvním patře nepravidelně rozmístěnými třemi okny a pod korunní římsou jedním oknem uprostřed. Těsně na toto okno dosedá jednoduchá profilovaná korunní římsa, na tuto římsu pak vlys a fasádu ukončuje atikový štít. Štít je členěn třemi nakoso vytočenými hranoly na dvě části. Středy těchto částí zdobí vlys s prohnutým trojúhelníkovým štítem, předsazeným před cimbuří. [1]

³ WAISSEROVÁ 2002, Jana Waisserová provedla rozsáhlý průzkum knihoven a sbírek a katalogů. LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 A, LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 B, LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1971.

⁴ WICHTERLOVÁ 2014.

⁵ Archivy NPÚ – GŘ v Praze a ÚOP v Českých Budějovicích.

⁶ Archiv NPÚ v Českých Budějovicích, inv.č. 921 - Zpráva o zásahu na sgrafitech v roce 1990 z restaurátorské dokumentace.

⁷ Více viz kapitola 2.3 Základní pojmy ve sgrafitové technice.

1.2.1.2 Popis sgrafitové výzdoby na fasádě

Fasádu zdobí čtyři řady celkem dvaceti čtyř portrétních medailonů s poprsími známých osobností 16. století, které jsou umístěny do oválných rámců. [2] Jde o iluzivní obrazovou galerii, po stranách doplněnou květinovými a rolwerkovými motivy.

Úseky určené pro samostatnou část diplomové práce jsou následující 3 výjevy (viz lokalizace výjevů [3]):

Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské [4]

Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské [5]

Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568) [6]

Jsou to vesměs polofigury pojaté ze tří čtvrtin nebo celého profilu, natočené doleva i doprava. V rukou drží například rukavice a růženec. U císařů je položena na stole císařská koruna.

Figury jsou většinou zobrazeny sedící či stojící za stolem. Kolem nich a nad nimi je spuštěna nařasená drapérie. Do místnosti je většinou umístěn nějaký iluzivní architektonický prvek (okenní otvor, sloup).

Oválné rámy s nápisy jsou zdobené v rozích symetrickými rolwerky s rostlinnými motivy. Nápisy určují zobrazenou osobu a její postavení či hodnost. Nápisy začínají vždy textem „*Von Gottes Genaden...*“ („*Z Boží Milosti...*“).

Sokl

Soklová partie byla zdobena iluzivními architektonickými prvky osazenými v květinových a rozvilinových rámech.

Ornamentální pole po stranách fasády

Na levé straně fasády jsou volná pole vyplněna rolwerkovým a květinovým ornamentem. Na pravé straně fasády jsou volná pole doplněna volavkou (ve druhé řadě medailonů), iluzivní architekturou s kvádrováním a rolwerkovými a květinovými ornamenty.

Korunní římsa a vlys

Korunní římsa je zdobena pásem sgrafitového listovce. Cimbuří štítu je zdobené iluzivním sgrafitovým kvádrováním. V neúplných oválných medailonech vlysu štítu jsou nyní zrekonstruovány dvě veduty měst.

Vlys byl pojednán sgrafitovými rozvilinami a rolwerky. Nynější podoba je rekonstrukcí ze 2. poloviny 20. století.

1.2.1.3 Historie objektu

V letech 1576–1620 byl dům v majetku měšťana Hanse Heriga. Z tohoto období pochází sgrafitová výzdoba na fasádě.⁸

Nejstarší podoba domu je zachycena na vedutě z 18. století, kde je dům je zde zobrazen ze zadní strany a je patrná střecha a atikový štít. [7]

O dalším vývoji domu až do počátku 20. století toho není moc známo. Víme, že sgrafita byla zakryta, ale není známo kdy a jakým způsobem. Okno v druhém patře bylo v minulosti zazděno, k této úpravě mohlo dojít současně s překrytím fasády vrstvou nátěrů⁹. Z doby od konce 19. století se dochovalo několik fotografií, či pohlednic, jejichž časové určení je pouze přibližné a na kterých jsou sgrafita zakryta. [8, 9]

Z roku 1923 je doložena zmínka o zabílení domu obchodníkem Vilémem Spiegelem. Vídeňský konzervátor císařské Centrální komise pro památkovou péči konstatoval zalíčení sgrafit majitelem, který se vymlouval, že nemohl čekat na opravu.¹⁰

Podle historické fotografie z roku 1933 byl samotný dům čp. 536 na počátku 20. století nízký a čelní fasáda ho převyšovala. [10] Dle existence chrličů v patře [11] lze předpokládat, že dům byl v nějaké etapě svého vývoje vysoký. V 50. letech 20. století byl dům (zároveň s vedlejším domem) zbořen, ponechána byla pouze sgrafitová fasáda. [11] K té byl posléze přistaven dům nový.

Dispozice přízemí se často měnila, zřejmě z důvodu změny účelu. Původní renesanční vstup byl nalevo tak, jak je současně. V jednu dobu byl vstupní portál uprostřed a vysoká okna po stranách. [12, 13]

V roce 1950 pánové Rychetský a Pauřík oznámili, že zjistili sgrafitovou výzdobu pod druhotnou fasádou neobydlených domů čp. 106 a 107 (současné čp. 536 a 537). K opravě patrně nedošlo.¹¹

V 50. letech se stal dům majetkem Československého státního filmu a byl výrazně přestavěn na kinosál, respektive došlo ke zboření celého zadního traktu (společně se sousedním domem čp. 537), zůstala stát pouze čelní fasáda. V této době byly obnoveny původní chrliče v patře a obnoveny rozmístění oken a portálu v přízemí.¹²

⁸ Theodor Deimel, Sgraffiti und Freskobilder in Zlabings, Unsere Heimat č.16, 1943, s.52 (cit. podle WAISSEROVÁ 2002).

⁹ V 18. století?

¹⁰ K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudekmale. WAISSEROVÁ 2002. Reuter nahlásil nález sgrafit Památkovému úřadu v Brně. Při obhlídce 2. 6.1923 však již byla sgrafita zalíčena. Archiv PÚ v Brně, Slavonice,164/13.

¹¹ WAISSEROVÁ 2002, s.116–117.

¹² Ibidem.

V letech 1963–1964 byla provedena rekonstrukce spojená s radikální přestavbou objektu mimo průčelí, dle projektu SÚRPMO Praha – arch. Kudrnáč. [14] V roce 1965 byl proveden odkryv fasády a restaurování kolektivem restaurátorů, sochařů. Tým se sestával z Miroslava Koláře, Miroslava Šonky, Dušana Kříčky a dalších. V rámci této opravy došlo k obnovení okna v patře domu. Sgrafita se restaurovala pomocí tzv. „rekorozní metody“, která obnášela evokaci sgrafitového reliéfu. To znamená nanášení hutné vrstvy „*intonaca bianca*“ s plnivem byla nanášena na degradovaný povrch dochovaných fragmentů renesančních omítek.¹³

Dle informací Lejskové-Matyášové rekonstrukce probíhala na třech objektech zároveň (původní číslování čp. 106, 107 a 108 – pivovar) a restaurování domů, jak vně, tak uvnitř začalo na čp. 107. Lejsková popisuje, že práce byly prováděny Jihočeským podnikem pro údržbu památek za dozoru Miroslava Boswarta a jelikož nebyly ještě řízeny novými zásadami, bylo nutné se k nim po dvou letech vrátit. Na restaurátorské práce nastoupily sochaři Miroslav Kolář a Dušan Kříčka a oprava fasády čp. 106 (tedy nyní 536) je jejich prvním úkolem.¹⁴

V roce 1974 proběhlo další restaurování průčelí a retuše D. Kříčka, Lhotka a kol.¹⁵ [15]

Další zásah a komplexní restaurování bylo provedeno v roce 1990 opět obdobným týmem restaurátorů vedeným Miroslavem Kolářem.¹⁶

V roce 1997 provedl restaurátor Václav Špale zajišťovací zásah z plošiny spočívající především v bodové injektáži kapes, které hrozily odpadnutím. Na základě tohoto zásahu a obhlídky fasády z blízka, vydal Václav Špale doporučení provést celkovou komplexní obnovu fasády.¹⁷

1.2.1.4 Datace, autorský okruh

Vzhledem k návaznosti v omítkách na sousední domy čp. 537 a 538 a analogiím s „Langerovým domem“ v Jindřichově Hradci (datovaným do r. 1579) je velmi pravděpodobné, že fasáda pochází z 80. let 16. století. V tomto období je doložena další vlna migrace severoitalských řemeslníků na území jižních Čech. Řemeslníci přicházeli jako doprovod stavitelů a architektů zvaných jihočeskou šlechtou.¹⁸

“Portrétní galerie je již vzdálená renesančnímu kánonu a odpovídá manýristické rozvolněné formě. Postrádá tektonický rámeček a pokrývá fasádu obrazovou galerií. Zobrazení jsou obsahově i formálně těsně provázané se svými grafickými předlohami.”¹⁹

¹³ EVIDENČNÍ LIST.

¹⁴ LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 A, s. 384.

¹⁵ EVIDENČNÍ LIST.

¹⁶ KOLÁŘ–ŠONKA–KALDYOVÁ 1991

¹⁷ Václav Špale, ústní sdělení.

¹⁸ ČECH a kol. 2014, s. 9.

¹⁹ Ibidem.

1.2.1.5 Fasáda čp. 536 v kontextu renesančních fasád ve Slavonicích

Jak popisuje Jana Waisserová ve své diplomové práci bádání v okruhu slavonických sgrafit rozhodně není na úplném počátku.²⁰ Právě Jana Waisserová se zabývala slavonickými sgrafity již v roce 2002 ve své diplomové práci, kde jsou slavonické fasády zařazeny do kulturněhistorického kontextu, ať už jde o samotné město nebo kontext rožmberského dominia.²¹

Fasáda čp.536 patří do rozsáhlého celku sgrafitových fasád ve Slavonicích. Jde celkem o devět domů s figurálními sgrafity, dále sgrafita v interiérech dalších tří objektů a čtrnáct jednodušších sgrafitových fasád.

Posloupnost vzniku fasády v rámci sousedících fasád popsala Zuzana Wichterlová ve své diplomové práci. *„Jejich výzdoba patrně vznikla současně, snad zcela návazně. Ze způsobu vrstvení na rozhraních sousedních fasád je patrné, že posloupnost vzniku byla čp.535, čp. 536, čp. 537, u čp. 538 nevíme pořadí. U domu čp.535 (ZUŠ) je v současnosti sgrafitová výzdoba skryta pod fasádou z 19. století. Pouze část, která zasahovala do oblasti domu čp. 536 je odkryta (pole vedle volavky).“²²*

Velmi podobné medailony můžeme najít na fasádě domu čp. 453 na dolním náměstí Míru ve Slavonicích.

1.2.1.6 Ikonografie a grafické předlohy

Jana Waisserová pro kompletní restaurátorskou dokumentaci zpracovala samostatnou kapitolu o ikonografii fasády a grafických předlohách, ve které uvádí, že sgrafitová portrétní galerie je specifickým projevem měšťanského umění druhé poloviny 16. století a je výjimečná. Jejím zdrojem je kniha Johanes Agricoly ze Spremberg s názvem *„Eigentliche Bildtnis und Abconterfeihung Eigentliche Bildtnis und Abconterfeihung Römischer Keyser, Könige, Fürsten und Heren“*.²³ Kniha obsahuje soupis významných soudobých osobností a vycházela opakovaně od 60. let 16. století a byla většinou bohatě ilustrovaná grafikami.

Identifikace sgrafitových medailonů proběhla na základě porovnání zjištěných zdrojů – ilustrací k textu Johannese Agricoly ze Sprembergu (1530–1590) a dalších dostupných dobových publikací a grafických listů. Zdroje byly srovnávány s fragmenty nápisů a fragmenty figur na fasádě a s nalezenými historickými fotografiemi.

²⁰ WAISSEROVÁ 2020.

²¹ WAISSEROVÁ 2002. Část práce tvoří katalog patnácti slavonických objektů sgrafitových fasád a interiérů. Jednotlivá hesla obsahují stručný popis, ikonografie s případnými přepisy textů, tehdy přístupné grafické předlohy, popis restaurátorských zásahů včetně odkazů na zdroje.

²² WICHTERLOVÁ 2014, s. 150.

²³ ČECH a kol. 2014, s. 13.

Medailony zobrazují dvacet čtyři význačné osobnosti 16. století. V horní řadě zleva jsou znázorněni čtyři římsští císařové a dále následují králové, vévodové a hrabata. Ve spodní řadě jsou portréty duchovních s osobnostmi vzdálenějších krajů (Vasil III., Sultán Solimánský).

Propojení zobrazených osobností je vysledováno ve třech liniích. V první instanci jsou to osobnosti spojené se Svatou říší Římskou, římsští císařové a kurfiřti („volitelé“ – tedy panovníci a duchovní s právem volit císaře). Druhou linií je spojení těchto osobností s reformací a důraz na prosazování protestantských idejí. Většina ze zobrazených k protestantství konvertovala a dále prosazovala reformaci. Symbolickým bojem dobré a špatné víry byly v 16. století také boje proti Turkům. Tento boj je třetí linií, která s osobnostmi významově spojuje přidané figury Mikuláše Zrinského, Vasilije III. a Sultána Soleymana ve spodní řadě.

Prvotním zdrojem grafických předloh byly patrně „wittenberské“ ilustrace k Agricolovi od Lucase Cranacha mladšího z r. 1562. Po tomto prvotním zdroji následovalo několik desítek dalších vydání s obměnami (1563, 1586, 1587, 1588, 1600 ad.). Identifikace s medailony vychází z celkem 10 shlednutých verzí Agricolových ilustrovaných knih.²⁴

1.2.1.7 Identifikace vybraných medailonů

Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské

[16–21]

Přepis:

„Von Gottes Genaden Der 39. Deutsche Römische Keiser etc. Carolus V.“

Zdroj:²⁵

J. Agricola, *Bildnis*, 1562 a 1586

Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské

[22–28]

Přepis:

„Von Gottes Genaden Der 42. Deutsche Römische Keiser etc. Rudolph Der II.“

Zdroj:

J. Agricola, *Bildnis* 1586; J. Agricola, *Atrium Heroicum*, 1600; *Historia Chronologica Panoniae*, 1596

Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568)

[29–35]

²⁴ ČECH a kol. 2014, s.13–14.

²⁵ Citace zdrojů konkrétních rytin sepisuje Jana Waisserová ve zprávě ČECH a kol. 2014.

Přepis:

„Von gottes genaden Christoff Herzog zu Wirtemberg und Teck Graff (?Grave) zu Mimpelgart etc.“

Zdroj:

J. Agricola, *Bildnis*, 1562 a 1586; J. Amann, titulní list z *Frankfurtské Bible* z 1594 (datace v dekor. rámu); New Hollstein I.6.2

1.2.2 Restaurátorský průzkum

Metody průzkumu:

1.2.2.1 Vizualní průzkum v rozptýleném a bočním světle

Malby byly detailně zkoumány v denním i umělém bočním světle v noci. Průzkum byl zaměřen na původní techniky, materiály, současný stav a rozsah dochování původních sgrafit, jednotlivá poškození a pozdější zásahy. Zjištěné informace a jejich vyhodnocení je obsaženo v kapitole Komplexní vyhodnocení průzkumu.

Sgrafita byla porovnávána s ostatními, nejen slavnými, sgrafity na základě zkušeností získaných z předchozích restaurátorských projektů.

1.2.2.2 Sondážní průzkum omítkových a barevných vrstev

Bylo provedeno pět stratigrafických sond mapujících všechny přítomné vrstvy. [39–41] Dále byly provedeny sondy na konkrétní vrstvu, v tomto případě zejména na původní intonaco a fragmentárně dochované bianco. Byly provedeny hloubkové sondy na zdivo. Cílem sondážního průzkumu bylo zmapování stavu a rozsahu dochování původních omítek a možnosti jejich konzervace. Stejně tak identifikace a zmapování stavu a dochování druhotných vysprávek. Zjištěné informace a jejich interpretace je obsažena v kapitole 1.3 Komplexní vyhodnocení průzkumu.

Vyhodnocení – posloupnost omítkových a nátěrových vrstev:

O1A jádrová omítka (původní – 80. léta 16. století)

O1B intonaco (původní – 80. léta 16. století)

1 bianco

N1 – N5 – fragmenty nátěrů (před opravou 1965)

O2 intonaco – šedá malta s kousky uhlí (1965 Miroslav Kolář, Křička – odkryv a restaurování sgrafit)

2A černá scelovací lazura

2B bianco – bílé lomené okrem, nesoudržné, měkké

O3 intonaco – šedá, sypká malta, místy s kousky uhlí větších rozměrů (1974 Miroslav Kolář, Lhotka – restaurování)

3A světle šedá lazura

3B bianco – bílé lomené, silnější vrstva

O4 intonaco – světle šedá pevnější malta + bílá malta na atice (1990 Miroslav Kolář, Miroslav Šonka, Milena Kaldyová – restaurování)

4A černá lazura (sjednocující pozadí)

4B bianco

4C černá barva – retuše okrajů a linek štětcem

O5A jádro bílé (1997 Špale – zajišťovací zásah)

O5 tmavě šedá malta (1997)

5 bianco (Porokalk)

1.2.2.3 Perkusní průzkum (poklepem)

Tímto nedestruktivním průzkumem byl zjišťován rozsah ztráty soudržnosti původních omítek k podkladu, který se ukázal jako téměř absolutní. Omítky držely na ploše fasády téměř pouze v místech druhotných vysprávek. V místech původních renesančních omítek byly odděleny, vybouleny a hrozilo jejich odpadnutí.

1.2.2.4 Fotodokumentace a grafická dokumentace

Veškeré poznatky zjištěné průzkumem byly průběžně detailně dokumentovány graficky i fotograficky.

1.2.3 Přírodovědný (chemicko-technologický) průzkum

Na fasádě bylo v rámci této práce odebráno 7 vzorků druhotných omítek a barevných vrstev.

Chemicko-technologické analýzy vzorků původních renesančních omítek provedla v rámci své diplomové práce Zuzana Wichterlová²⁶. Cílem bylo zjištění původní techniky provedení a materiálové složení.

Vzorky vysrávek byly odebrány za účelem porovnat složení nepůvodních tmelů s původní renesanční omítkou. Vzorky byly odebrány v přímé souvislosti se sondážním průzkumem. Zjištěné informace a jejich interpretace je obsažena v kapitole Komplexní vyhodnocení průzkumu.

1.3 Vyhodnocení provedených průzkumů

1.3.1 Předchozí zásahy

(zásahy provedené před realizací renesančních sgrafit)

Restaurátorským průzkumem nebyly identifikovány žádné starší etapy či zásahy na fasádě. Přimo na smíšeném zdivu se nachází renesanční omítka se sgrafity.

1.3.2 Původní technika díla

Zdivo

Zdivo je smíšené – kamenné a cihlové. Atika je celá cihlová. Zdící malta budovy je vápenná, pojená patrně vzdušným vápnem (bylo provedeno pouze vizuální a mechanické posouzení).

Složení omítky

Omítka byla nanесena ve dvou vrstvách (jádrová a intonaco).

Jádrová omítka (01A)

Omítka jádra je v pískové barevnosti (neprobarvená), pojená vzdušným vápnem. [42] Plnivem je křemičitý písek. Jádro má tloušťku cca 4–15 mm. Povrch byl nahrubo srovnán pracovním nástrojem.

Intonaco (01B)²⁷

Omítka intonaca je pojená vzdušným vápnem.

²⁶ WICHTERLOVÁ 2014.

²⁷ Terminologie vychází z diplomové práce WAISSEROVÁ 2020, s.14–18.

Plnivem je křemičitý písek, dřevěné uhlí, karbonátové částice a minimální podíl drcené cihly. [43–44]

Její tloušťka se pohybuje mezi 3–9 mm.

Objemový poměr písku a uhlí u zkoumaných probarvených sgrafit byl 1,4 obj. dílu písku : 1 obj. díl uhlí.

Poměr pojiva a plniva je 0,8 : 1 (obj. díly).²⁸

Intonaco bylo nanášeno v jedné vrstvě.

Vše bylo potvrzeno laboratorním průzkumem.²⁹

Bianco³⁰

Bianco bylo pojeno vzdušným vápnem bez obsahu plniva. [45, 46]

Bylo nanášeno nátěrem v tenké vrstvě po zavadnutí intonaca. Na dochovaných fragmentech byly pozorovány zřetelné stopy tahů štětcem, bez další úpravy.³¹

Na dvou místech fasády se dochovaly fragmenty původního stínování proletováním, které bylo potvrzeno laboratorním průzkumem.³²

Denní díly

Denní díly jsou vždy ve výšce medailonů nanášeny v pásech odpovídajících patrům lešení v celé šířce fasády – tzv. pontati. [47] Výška je cca 165 cm. Horizontální rozhraní denních dílů jsou vždy ve vodorovných bílých pásících. Vertikální rozhraní nebylo nalezeno.

Postup prací při realizaci sgrafita byl seshora od korunní římsy směrem dolů.

Přípravná původní rozkresba a rozměření

V rámci průzkumu byla snaha objevit původní pomocnou rozkresbu či rozměření – ryté či kresběné linky, spolvero, body, středy kružnic atd. Nepodařilo se prokázat žádné stopy původní rozkresby.

Grafické předlohy

Všechny tři osobnosti byly identifikovány a byly nalezeny dobové předlohy. K některým výjevům bylo nalezeno předloh několik. K výjevu č. 1 byly nalezeny dvě velmi přesné předlohy. K výjevům číslo 4 a 17 několik velmi podobných předloh. [22–24, 29, 30]

²⁸ „Poměr pojivo : plnivo je obtížné definovat – při započtení karbonátových částic je rozsah možných výsledků velice široký od 1v:1,25pl do 1v:3,75pl.“ WICHTERLOVÁ 2014, s.108.

²⁹ WICHTERLOVÁ 2014.

³⁰ Terminologie vychází z diplomové práce WAISSEROVÁ 2020, s.14–18.

³¹ WICHTERLOVÁ 2014, s.112–113.

³² První oblast je na listovci na korunní římsě (a místy na vlysu) a druhá oblast je pod okenním parapetem na „Sultánovi“.; WICHTERLOVÁ 2015, s. 60.; WICHTERLOVÁ 2014.

Typ obličejů i figury, ruce i kompozice odpovídají poměrně přesně předlohám. Oděv je často pozměněn.

Architektura a draperie na předlohách zobrazeny nejsou.

Některé předlohy jsou celé zrcadlově otočené, což je způsobené kopírováním tisků, nebo přenosem z pauzy.

Nápisy na rámech medailonů byly zkombinovány, či zkráceny.

V rozích každého medailonu jsou téměř symetricky zavínuté ornamenty (listy, ovoce a pou-pata).

1.3.3 Druhotné zásahy

1.3.3.1 Stručný popis druhotných zásahů³³

Druhotné zásahy provedené před odkryvem sgrafit v roce 1964

Lokálně byly vizuálním průzkumem na fasádě identifikovány fragmenty 5ti vrstev barevných fasádních nátěrů. Jednalo se o velmi nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou. Fasáda mohla být překryta štukovou vrstvou, její fragment však restaurátorský průzkum neprokázal.

V rámci uměleckohistorického průzkumu se nepodařilo zjistit, kdy byla sgrafita zakryta.

Restaurování v roce 1965³⁴

Zásah provedli: Miroslav Kolář, Dušan Kříčka – odkryv a restaurování

Tmely identifikované na fasádě jako vysprávky z této opravy se dochovaly na velmi málo místech. Bianco je zažloutlé, nátěr poměrně hutný, kresba je jemnější, poměrně dost podobná původní. V porovnání s následujícími vysprávkami je tato oprava nejvíce podobná původní sgrafitům technicky i esteticky.

Restaurování v roce 1974³⁵

Zásah provedli: Miroslav Kolář, Lhotka – restaurování

Rozsah vysprávek v rámci tohoto restaurování je značný. Intonaco je sypké, nesoudržné. Bianco je silné a pevné, rukopis výrazně odlišný (kresba je hrubá, ryté čáry jsou široké).

³³ Detailní popis zásahů, včetně stratigrafie a označení vrstev kapitola 2.10. diplomové práce.

³⁴ Restaurátorská dokumentace dochována pouze z části (fotografie stavů v závěrečné fázi a po restaurování (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1). Nedochovala se textová část restaurátorské dokumentace.

³⁵ Restaurátorská dokumentace se nedochovala.

Restaurování v roce 1990³⁶

Zásah provedli: Miroslav Kolář, Miroslav Šonka, Milena Kaldyová³⁷

Restaurátoři opět spolupracovali s Lejskovou-Matyášovou, která našla některé předlohy.

Rozsah vysrávek z této opravy je největší. Intonaco je silné, pevné a velmi tvrdé.

Rukopis je výrazně odlišný. Rytá kresba je hrubá, podobná té z roku 1974, ryté linky chlupaté a zalité. Někde jsou linky provedeny malovanou černou linkou na druhotnou vrstvu hutného bílého nátěru. Tmavé probarvené intonaco je přetřeno černou barvou a zásah je postaven na zvýraznění kontrastu tmavých a světlých ploch.

Na atice byla provedena rekonstrukce intonaca v neprobarvené omítce pískové barevnosti.

Restaurování v roce 1997 – zajišťovací zásah³⁸

Zásah provedl: Ak. mal. Václav Špale

Zásah byl proveden z plošiny. Záměrem bylo vytvoření „kotev“ uchycujících nesoudržné omítky. Injektážními otvory o velikosti cca 3 cm, nařezanými do omítky, byla aplikována litím seshora tvrdá šedá injektáž.³⁹

1.3.3.2 Kvalita restaurátorských zásahů z estetického i technického hlediska

Sgrafito bylo odkryto a poprvé zrestaurováno v roce 1965. Z fragmentů omítek, identifikovaných na fasádě, jako vysrávky z první opravy, lze konstatovat, že byla nejvíce kompatibilní s původními materiály intonaca i bianca. Stejně tak po estetické stránce se zdá, pokud můžeme soudit z fragmentů dochovaného bianca, že rukopis rekonstrukcí byl nejvíce podobný dochovanému stavu fasády v té době. Oprava proběhla tak, že původní fragmenty byly patrně napuštěny konsolidačním prostředkem, defekty byly vytmeleny novým intonacem, provedeným včetně povrchové úpravy, následně byla celá fasáda kompletně sjednocena černým lazurním nátěrem a teprve poté byla sgrafita evokována zafilcováním hutné vrstvy pojeného tónovaného

³⁶ Restaurátorská dokumentace dochována (Zpráva o zásahu na sgrafitech v roce 1990 z restaurátorské dokumentace „Slavonice 106 renesanční sgrafito“ v archivu města a.č. 2787 a Archiv NPÚ v Českých Budějovicích, inv. č. 921). Dokumentace zahrnuje dvoustránkový text o restaurování dvou domů vedle sebe stojících dohromady (106 a 107) a není vždy dobře odlišeno, která informace v textové části se týká, jakého domu. Dokumentace obsahuje 57 černobílých fotografií.

³⁷ Pod textem dokumentace jsou podepsány ještě další tři osoby, jejichž jména jsou nečitelná.

³⁸ Restaurátorská dokumentace se nedochovala.

³⁹ Byl vytvořen pouze „špunt“, směs nezatekla dále než cca 2 cm hluboko. Což byla výhoda, protože byla velmi těžko odstranitelná.

nátěru. Již při této první etapě byl kontrast mezi tmavými a světlými plochami výrazně zintenzivněn. Zároveň jemnost kresby byla potlačena. Tento zásah předurčil následující zásahy.

Další, poměrně brzký a již mnohem razantnější restaurátorský zásah přišel již po 10 letech, v roce 1974, kdy obdobný kolektiv restaurátorů celoplošně nanesl sice relativně kompatibilní, ale již viditelně pevnější a tvrdší intonaco i bianco. Kresba a kontrasty jsou opět intenzivnější a razantnější.

Po dalších 16 letech, v roce 1990, proběhlo restaurování, při kterém bylo použito již velmi tvrdé, cementové intonaco, mnohem tvrdší než při předchozích restaurátorských zásazích. Tyto tvrdé tmely následně výrazně poškozovaly původní omítku.

Hlavním problémem všech zásahů na fasádě se ukázalo, že v průběhu prací nebyla dostatečně a kvalitně řešena konzervace a konsolidace původních omítek (jádroví omítky i intonaca). Ty se pak postupem času, vedle pevných a čím dál tím rozsáhlejších vysprávek a pod vrstvami druhotných vrstev, dostaly do současného havarijního stavu.

1.3.4 Jednotlivá poškození původních sgrafit i druhotných zásahů a jejich příčiny

Nedochované bianco

Původní bianco chybí v podstatě na celé ploše fasády a stejně tak i na výjevech restaurovaných v rámci této diplomové práce. Z historických fotografií z období odkryvu a prvního restaurování v roce 1965 je zřejmé, že již v této době bylo z velké části nedochováno.

Druhotné vrstvy nátěrů

Původní intonaco je zakryto několika vrstvami druhotných nátěrů (bianco z pozdějších oprav), které jsou nesoudržné a deformují původní vzhled sgrafita. [48]

Deformovaná původní kresba a nečitelnost detailů a nápisů

Vzhledem k rozsáhlému poškození sgrafit v minulosti a četností restaurátorských zásahů je původní kresba velmi deformovaná a často téměř nečitelná. [49–52] Dochované fragmenty původních sgrafit jsou zakryté druhotnými vrstvami nátěrů, které byly na původní již restaurovaný povrch nanášeny tzv. rekorozní metodou. Tato metoda byla vyvinuta skupinou sochařů – restaurátorů právě v průběhu odkryvu a restaurování Slavonických sgrafit mezi lety 1965 a 1970. Popis rekorozní metody byl publikován následně v roce 1970 historičkou umění Miladou Lejskovou-Matyášovou.⁴⁰

⁴⁰ LEJSKOVÁ–MATYÁŠOVÁ 1970 B, s.147 a 152.

Na povrch sgrafit byl aplikován hustý bílý nátěr. Sgrafita celoplošně zatřena černou barvou a posléze byl jejich reliéf rekorozní metodou opět evokován hustým bílým nátěrem aplikovaným pomocí filcového hladítka. Obrysy byly ještě následně korigovány černou, štětce malovanou linkou. [53] Často byla původní vtačovaná linka imitována malovanou linkou na druhotné vrstvy. [54]

Na atice byly provedeny pouze náznaky rekonstrukce krajin a dekorů. [55]

Ztráta soudržnosti jádrové omítky

Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost. [42, 56]

Ztráta soudržnosti intonaca

Intonaco má částečně omezenou soudržnost.

Ztráta adheze omítky – omítka nesoudržná k podkladu

Původní renesanční intonaco se víceméně v celé ploše fasády odděluje od podkladu, tedy od jádrové omítky. Na mnoha místech se intonaco odděluje tak, že se plasticky zvedá od podkladu a vytváří „boule“. [57, 58] V místech boulí je často popraskané.

Hlavní příčinou tohoto stavu je ztráta soudržnosti jádrové omítky.

Další příčinou se zdají být druhotné vysprávký. Zdá se, že čím pevnější a tvrdší je omítka druhotného tmelu, tím je původní omítka vyboulenější. Lze tedy předpokládat, že tmely omítku částečně zvedají, odtrhávají od podkladu a poškozují. V průběhu konzervačních prací bylo zjištěno, že po odstranění těchto vysprávek a vysypání nahromaděného degradovaného plniva jádra se intonaco vrátilo („přicuclo“) zpátky do roviny téměř původního povrchu.

Chybějící intonaco

Intonaco se zcela jistě odělovalo od podkladu již v minulosti. Dle dokumentace z roku 1990 řešili restaurátoři problém razantě, přenesením kresby sgrafita na pauzu a následným otlučením a novou rekonstrukcí, lokálně pak transfery.

Na soklu nejsou v podstatě dochované žádné původní omítky (pouze dva fragmenty mezi okny). Příčinou je vyšší expozice povětrnosti, vztlínající vlhkost a s ní spojené zasolení vodorozpustnými solemi. Další důležitou příčinou jsou stavební úpravy, které byly v minulosti v přízemní části prováděné (změny okenních otvorů a portálu).

Na vlysu a na korunní římsě (ve srážkových stínech) jsou místy dochované fragmenty původní omítky.

Rozsah dochování intonaca na třech restaurovaných medailonech je:

medailon č.1 cca 87 %

medailon č.4 cca 75 %

medailon č.17 cca 92 % [vše 155]

Trhliny

V místech poškození původních omítek se nachází množství trhlin. Většinou jsou to trhliny v plochách vybouleného intonaca. [59]

Biologické poškození

Na povrchu I v dutinách se nachází pavučiny a hnízda drobného hmyzu. [60] Fasáda je lokálně pokryta ptačími exkrementy. [54]

Lokálně bylo identifikováno biologické poškození – bakterie, řasy, mechy, lišejníky. [61]

1.4 Komplexní shrnutí základních poznatků z průzkumu

Z renesančního domu čp. 536 zůstala do dnešních dnů pouze fasáda s dochovanou bohatou sgrafitovou výzdobou z konce 16. století.

Sgrafito byl druhotně zakryto nátěrem, či omítkou a bylo znovu odkryto a poprvé restaurováno v roce 1965. Další restaurátorské zásahy byly provedeny v letech 1974, 1990 a 1997.

V rámci uměleckohistorického průzkumu byly identifikovány všechny osoby v medailonech a byly nalezeny téměř všechny grafické předlohy. Nápisy na rámech medailonů se nepodařilo přečíst komplexně, pouze částečně.

Původní sgrafito je nanášeno na smíšeném zdivu. Na neprobarvené jádrové omítce je nanášeno intonaco obsahující mleté dřevěné uhlí. Na povrchu je pouze velmi fragmentárně dochované stínované bianco.

Při opakovaných restaurátorských zásazích na fasádě docházelo vždy k revizi degradovaných částí sgrafit a jejich rekonstrukci. Na fasádě se dochovaly tmely ze všech těchto oprav. Největší rozsah je tmelů z roku 1990, velké množství z roku 1974 a minimální množství tmelů z opravy roku 1965. Povrch originálního sgrafita i ponechaných tmelů byl postupně převrstvován bílancem (na původních renesančních omítkách se bianco nachází víceméně všude ve třech vrstvách). Celoplošně byla fasáda přetírána scelujícím černým nátěrem.

Doplňky, nátěry a vrstvy bílancu znečišťují a deformují obsah výjevů i ornamentální části. Po technické i estetické stránce jsou vysprávký naprosto nevhodné. Tmely z oprav v letech 1965 a 1974 jsou nesoudržné. Tmely z opravy roku 1990 jsou tvrdé a poškozují původní měkkou omítku.

Konzervace velmi poškozené renesanční omítky bez odstranění druhotných vysprávek a vrstev není reálná.

Na vybraných medailonech je jádrová omítka zcela nesoudržná. Omítka se odděluje od podkladu téměř v celé ploše. Vznikají boule vysoké i několik centimetrů a v jejich spodní partii je vždy vysypaný degradovaný materiál jádrové omítky. Lokálně už došlo k odpadnutí omítky (či otlučení při předchozích zásazích).

Bianco na vybraných medailonech chybí.

Na základě provedených technologických zkoušek materiálů a postupů a společným konsensem bude vybrána nejvhodnější koncepce restaurátorského zásahu.

1.5 Zkoušky technologií a materiálů

1.5.1 Zkoušky odkryvu – čištění druhotných nátěrových vrstev

Druhotné intonaco z let 1990, 1974⁴¹ a 1965⁴² lze redukovat částečně mechanicky i chemicky. Původní bianco na většině míst chybí.

Byly provedeny následující zkoušky redukce druhotných vrstev:

Zkoušky mechanického čištění

Byly provedeny zkoušky mechanického čištění restaurátorskými kladívky a skalpely. Lokálně je mechanické čištění obtížné, lokálně efektivní a šetrné.

Zkoušky chemického čištění [62]

Byly zkoušeny následující prostředky (aplikace byla provedena štětcem):

- *čpavek* (bez efektu)
- 20% *kyselina citronová* (neměkčení bianca z opravy 1990)
- *toluen* (bez efektu)
- *aceton* (bez efektu)
- *izopropanol* (neměkčení bianca z opravy 1990, zlepšuje separaci dalších vrstev?)
- *detergent* (po vyschnutí dochází k lepší separaci)
- *detergent + voda* (neměkčení bianca z opravy 1990, po vyschnutí dochází k lepší separaci)

Zkoušky chemického čištění pomocí obkladu [63]

Byly zkoušeny následující prostředky v obkladu z buničiny (v závorce doba aplikace zábalu):

⁴¹ Je obtížně odstranitelné, nejvíc škodlivé esteticky i technicky nanesené v silné vrstvě, je pevné a zalité často do struktury původní omítky.

⁴² Dochováno fragmentárně, ve formě tenké měkké vrstvy.

- voda (2 h)
- $(NH_4)_2CO_3$ (3,5 h)
- NH_4HCO_3 (25 m, 3 h)
- iontoměnič Amberlit 4400OH (5 m, 20 m, 30 m)
- iontoměnič IR 120H (5 m, 20 m, 30 m)

Pouze zábal NH_4HCO_3 (3 h) měl efekt. Zábal druhotné nátěry naměkčil, tak, že je bylo posléze snazší skalpelem odstranit. Ostatní neměly efekt.

Vyhodnocení zkoušek čištění

Nejvhodnější metodou čištění (resp. odkryvu) je kombinovaná metoda mechanického čištění restaurátorským kladívkem a skalpelem za průběžného vlhčení vodou.

1.5.2 Zkoušky hloubkového zpevnění

Zkoušky typu konsolidačního prostředku

Vzhledem k nutné součinnosti s průběžnou hloubkovou injektáží omítek byly vyloučeny pouze prostředky, které mohou být kombinovány s vodními procesy.

Zkoušky byly provedeny na sytkém šedém tmelu z roku 1974 na fasádě. [64, 65]

Sebosil S 20% (výrobce Kallies Feinchemie AG)

- aplikace nanosolu oxidu křemičitého v etanolu po předvlhčení vápennou vodou

Sebosil S 5% v etanolu – stále sytké

Sebosil S 10% v etanolu – povrch zpevněn

CaloSil E 50 (výrobce IBZ-Salzchemie GmbH Freiberg)

- aplikace vápenné nanosuspenze

25% CaloSil E 50 v etanolu

a) vlevo 3× napuštěno (předvlhčeno nasyceným roztokem hydroxidu vápenatého) – částice pouze na povrchu – bílé

b) vpravo předvlhčeno etanolem, 4× napuštěno – zpevněn pouze povrch, menší bílý zákal na povrchu

Primal K9 (výrobce Rohm a Haas)

- aplikace akrylátové disperze

1 obj. díl Primalu K9 + 20 obj. dílů vody (cca 2,5 %) – zpevněn povrch, pod povrchem sytké

Vybraný prostředek:

Jako nejvhodnější se ukázal prostředek Sebosil S, dále byla zkoušena jeho maximální nutná koncentrace.

Zkouška koncentrace Sebosilu S [66]

5% Sebosil S v etanolu – intonaco zpevněno, jádro méně

10% Sebosil S v etanolu – intonaco zpevněno, jádro se stále trochu sype

20% Sebosil S v etanolu – intonaco silněji zpevněno

Vybraný prostředek:

Sebosil S v koncentraci 7 % (1 obj. díl Sebosil 20% : 2 obj. díly lihu).

1.5.3 Zkoušky injektáže větších kapes

Na větší kapsy (cca 3–7 mm) byl zkoušen Ledan TC1 s expandovaným Perlitem EP150 (amorfní vulkanické sklo) v poměru 2 obj. díly Ledanu TC1: 1 obj. díl Perlitu EP 150.

Takto připravená směs v této tloušťce po ztuhnutí nepraská a lze ji použít.

Postup hloubkového zpevnění omítek:

Předvlhčení vápennou vodou (nasycený roztok hydroxidu vápenatého) pomocí injekční stříkačky a jehly.

Napuštění degradovaných omítek injekční stříkačkou, či hadičkou – *Sebosil S 7%*.

Injektáž modifikovaným *Ledanem (1 obj. díl mramorová moučka : 2 obj. díly Ledanu TC1)*.

1.5.4 Zkoušky tlakovacích mechanismů a vyvinutí speciálního způsobu tlakování

Standartní způsoby běžně používaných tlakovacích mechanismů⁴³ byly odzkoušeny a ukázaly se v tomto případě nevhodné, či nedostačující. Byl vyvinut nový způsob tlakování – tlakování gumovými praky na latích přichycených k lešení.

⁴³ Tlakování pomocí páky přes očka uchycená do fasády v místech defektů, tlakování gumovými praky přichycenými hřeby, či vruty do zdiva v místech defektů, tlakování pevným zaklínováním přímo o lešení.

K lešení byly přichyceny dřevěné laťky a kovově žebříky v rozestupu cca 1–1,5 m, mezi nimi byla napnuta síť silných gum⁴⁴. [67] Zpevňovaná místa byla k podkladu přitáhnuta dřevěným hranolem, který byl podložen polystyrenovou destičkou nebo dalšími dřevěnými podložkami či klíny.

Díky tomuto systému bylo možné pracovat na více místech najednou a gumy uspokojivě odpružily výkyv lešení.

1.5.5 Zkoušky tmelů

Vzorky byly posuzovány vizuálně.⁴⁵

Jádrová omítka [68]

- a) 1 obj. díl Calcidur NHL 2 + 1 obj. díl vápno hašené + 6 obj. dílů písku (1:1):3
- b) 1 obj. díl Calcidur NHL 2 + 2 obj. díl vápno hašené + 9 obj. dílů písku (1:2):3

Vybraná receptura:

- b) 1 obj. díl Calcidur NHL 2 + 2 obj. díl vápno hašené + 9 obj. dílů písku (1:2):3

Intonaco [68, 69]

- a) 1 obj. díl Calcidur NHL 2 + 2 obj. díly vápno hašené + 4,5 obj. dílu písku + 4,5 obj. dílu dřevěného uhlí
- b) 2 obj. díly hašeného vápna + 3 obj. díl dřevěné uhlí (0–4 mm) + 3 obj. díl písek (0–2 mm) + 1/20 obj. dílu cihelné drti (0–2 mm) (1 : 3)
- c) 2 obj. díly hašeného vápna + 2 obj. díly dřevěné uhlí (0–4 mm) + 2 obj. díly písek (0–2 mm) + 1/20 obj. dílu cihelné drti (0–2 mm) (1 : 2)

Vzorek a) byl tvrdší než původní omítka.

Vzorek c) praskal.

Byl vybrán vzorek b) a dále byl upraven poměr plniva.

Finální vybraná receptura:

- 4 obj. díly hašeného vápna + 5 obj. dílů dřevěné uhlí (0–2 mm) + obj. 1 díl dřevěné uhlí (0,5–2 mm) + 6 obj. dílů písku (0–2 mm) + 1/20 obj. dílu cihelné drti (0–2 mm) + 1/20 obj. dílu drceného ztvrdlého vápna (0–4 mm)

⁴⁴ Tzv. *gumicuky*.

⁴⁵ Silikátová analýza a granulometrie intonaca byla provedena až později.

1.5.6 Zkoušky povrchové konsolidace

Byla provedena zkouška povrchové konsolidavce nátěrem roztoku 1 obj. dílu Porosilu RZ s 2 obj. díly lakového benzínu. Míra konsolidace byla vyhovující.

1.5.7 Zkoušky retuší bianca

Bylo rozhodnuto, že retuše bianca budou provedeny anorganickými pigmenty pojenými akrylátovou disperzí Primal AC35 (1:20 s vodou) a vápnem.

Zkoušena byla intenzita, hustota a barevný tón retuší. [70]

Vzhledem k nedochovanému původnímu biancu byl vybrána méně kontrastní bílá tónovaná barva, barevně spíše odpovídající barevnosti bianca z opravy z roku 1965.

1.6 Návrh na restaurování ⁴⁶

Návrh na restaurování byl vypracován ve shodě s týmem restaurátorů a v souladu s požadavky investora a pracovníků památkové péče.

1. Dokumentace

Sgrafita, jejich stav, nová zjištění, i vlastní zásahy budou průběžně dokumentovány fotograficky i graficky.

2. Odkryv druhotných nátěrových vrstev

3. Odstranění druhotných vysprávek

Vzhledem k technickému i estetickému stavu by bylo vhodné druhotné tmely v maximální míře odstranit. To je nutné provést velice citlivě vzhledem k tomu, že je původní omítka na mnoha místech oddělená od podkladu a popraskaná. Odstranění bude provedeno v souladu s vybranou koncepcí zásahu.

4. Povrchová konsolidace omítek

Celkově bude zásah zaměřen na hloubkové zpevnění, ale nesoudržný stav povrchu také vyžaduje i mírnější povrchové zpevnění, nejlépe prostředkem na bázi ethylsilikátu.

5. Hloubková konsolidace omítky – injektáž a přitažení oddělených částí omítky k podkladu

⁴⁶ ČECH a kol. 2014.

V místech, kde omítka ztratila přilnavost (je oddělená, či dutá a hýbe se), bude provedena injektáž jemnou hydraulickou maltovinou. U větších dutin bude směs vylehčena a změkčena. Vzhledem k tomu, že odpouklá vrstvička omítky je tenká a ve velkém rozsahu oddělená, bude nutno téměř všude využít tlakovacích lešení.

Reliéf zvednutých míst (boule) by měl být v maximální míře redukován v kompromisu s potenciálním popraskáním, či odpadnutím.

6. Příprava kresby a pauz

Ke každému rekonstruovanému výjevu bude připravena pauza na základě kombinace dochovaných původních fragmentů, nalezených fotografií a předpokládaných původních předloh.

7. Tmelení – retuš

Barevná retuš bude provedena modifikovaným vápenným nátěrem s anorganickými pigmenty. V první fázi bude provedena přípravná plastická i barevná retuš originální omítky, tak, aby z jejího vzhledu mohla být odvozena míra a způsob provedení rekonstrukcí, případně potvrzeny nálezy.

Celkovou míru retuší a rekonstrukcí je nutno průběžně konzultovat s pracovníky památkové péče a investora a udržet v souladu s vybranou koncepcí.

8. Tmelení – rekonstrukce

Tmelení bude provedeno čistě vápennou, či slabě hydraulickou maltou. Důraz bude kladen na napodobení barvy a struktury intonaca. Dále bude kladen důraz na kvalitní úpravu povrchů (nepřetmelení, dodržení roviny tmelu, maximální přiblížení se původní struktuře povrchu).

9. Barevná retuš

Barevná retuš bude provedena vápnem (modifikovaným) s anorganickými pigmenty. Barevná retuš bude provedena v souladu s vybranou koncepcí zásahu.

10. Hydrofobizace

Fasáda bude po ukončení restaurátorských prací slabě hydrofobizována.

1.6.1 Návrh koncepce restaurování

Koncepce restaurování byla řešena průběžně na lešení a finální rozhodnutí padlo až po odkryvu původních fragmentů a zjištění jejich stavu a rozsahu.

V úvahu a k diskuzi byly brány následující varianty prezentace:

1. Minimální intervence

2. Analytická _ konzervace původních sgrafit

- a) Analytická s přiznáním různých fází a oprav
- b) Analytická – puristická

3. Syntetická – konzervace sgrafit a částečná rekonstrukce

Způsob rekonstrukce tmelů

- a) Rekonstrukce odlišená – úroveň, struktura povrchu, materiál, barevnost, forma... (podle míry odlišení se jedná o metodu synteticko-analytickou)

Způsob a míra rekonstrukce bianca na původní omítce

- a) respektovat současný stav a míru dochování povrchu, pouze podpořit čitelnost, nikoli jemnou kresbu
- b) obnovit původní vzhled sgrafita
- c) rekonstrukce nápodobivá – nápodoba míry dochování originálu

Míra rekonstrukce:

- a) rekonstrukce základního architektonického členění (pásky)
- b) + rekonstrukce obrysů kartuší, postav, stolů a závěsů
- c) + doplnění obrysů a základních linií (záhyby látek, ruce, ...)
- d) úplná rekonstrukce forem včetně rekonstrukce písma

4. Konzervace původních sgrafit, zakrytí a totální rekonstrukce

5. Konzervace původních sgrafit a zakrytí (bez rekonstrukce)

Společnou shodou všech zúčastněných byla vybrána koncepce 3. Syntetická – konzervace a částečná rekonstrukce sgrafit při dodržení „principu udržitelnosti“.

Tato koncepce obnáší selektivní, či úplné odstranění tmelů a překryvů, důkladnou konsolidaci původních materiálů a rekonstrukci intonaca i bianca.⁴⁷

Důvody pro vybrání této koncepce:

Fasáda by neměla působit roztříštěně a měla by být čitelná.

Vysprávky dále poškozují původní materiál (tmely odtrhávají intonaco od podkladu), nátěry uzavírají povrch, některé vysprávky jsou degradované, druhotné vrstvy deformují původní vzhled sgrafit, přes druhotné vrstvy nelze dostatečně konzervovat původní materiál, prezentace sgrafit s druhotnými vrstvami je složitá a nejasná.

Důvody pro částečnou rekonstrukci:

⁴⁷ Ponechání vzorků vysprávek pro následující generace restaurátorů.

Byly nalezeny grafické předlohy, byla nalezena historická fotodokumentace stavu fasády po první opravě z roku 1966, ve Slavonicích je vžitý zvyk sgrafita rekonstruovat, byl proveden a vyhodnocen vzorek rekonstrukce přímo na konzervované fasádě.

Míra rekonstrukcí byla zvolena minimální nutná (rekonstrukce bude provedena zejména v hlavních konturách), bez původního stínování, pouze s nebytnou mírou šrafování.

1.7 Dokumentace restaurátorského zásahu

1.7.1 Postup restaurátorských prací

1.7.1.1 Dokumentace stavu, jednotlivých poškození a druhotných zásahů

Sgrafita byla před restaurováním, v průběhu i po restaurování dokumentována fotograficky i graficky.

V průběhu prací byla na lešení stále k dispozici složka s grafickými předlohami a historickou fotografickou dokumentací ke konfrontaci a porovnání, kde lze předpokládat nálezy původního sgrafita a kde lze předpokládat druhotný zásah.

1.7.1.2 Odkryv původních sgrafit

Původní sgrafita byla odkrývána kombinovanou metodou. Plocha byla nejdříve navlhčena vodou a druhotné vrstvy byly posléze revidovány restaurátorským kladívkem a dočišťovány skalpelem.

Byly redukovány druhotné vrstvy bianca s cílem odkrýt nejstarší dochované opravné bianco z roku 1965. Bylo dobře rozpoznatelné svou nažloutlou barevností. Tato redukce proběhla téměř kompletně na celém povrchu restaurovaných dílů.

Lokálně byla ponechána pozdější vrstva (velice pevné intonaco z roku 1974).

Při čištění bylo zřejmé, kde došlo ke zkreslení či dezinterpretaci částí výjevů či ornamentů.

1.7.1.3 Odstranění druhotných vysprávek

Druhotné vysprávky byly odstraněny téměř všechny.

Vysprávky byly odstraňovány mechanicky, pomocí kladívek a skalpelů. Omítky byly průběžně vlhčeny vodou. Tvrdé cementové tmely z restaurování v roce 1990 bylo nutné revidovat pomocí majzlíků.

V průběhu revize bylo nutné postupovat velmi šetrně. Původní omítka byla plošně oddělena od podkladu, rozpraskána a vyboulena a na místě ji vlastně držely tvrdé tmely. Proto bylo

nutné práce provádět postupně. Postupně separovat vrstvy, odhalovat okraje původní omítky, přelepovat kusy omítek hrozících odpadnutím (gáza, Klucel G), vyfoukávat degradované jádro nasýpané mezi zdívem a intonacem, pokládat pomocí tlakovacího mechanismu a injektovat.

1.7.1.4 Povrchová konsolidace omítek

V průběhu a po odstranění druhotných vrstev byl nesoudržný povrch původního sgrafita lehce povrchově konsolidován nátěrem roztoku *1 obj. dílu Porosilu RZ s 2 obj. díly lakového benzínu*.

1.7.1.5 Hlubkové zpevnění, injektáž a přitažení oddělených částí omítky

Víceméně v celé ploše vybraných medailonů byla provedena hlubková injektáž omítek. Byl použit modifikovaný injektážní prostředek Ledan TC1.

Tenkým vrtáčkem a akuvrtačkou byl vyvrtán miniaturní injektážní otvor. Pomocí jehly a injekční stříkačky byla pod intonaco aplikována vápenná voda a došlo tak k předvlhčení injektovaného místa. Stejným místem byl jehlou aplikován Sebosil S 7% v etanolu a následně modifikovaná injektážní směs (1 díl mramorová moučka : 2 díly Ledan TC1). Injektážní směs byla aplikována pod mírným kontrolovatelným tlakem.

Na větší kapsy (cca 3–7 mm) byl použit Ledan TC1 s expandovaným Perlitem EP150 (amorfní křemičitan hlinitý sopečného původu) v poměru 2 díly Ledanu TC1: 1 díl Perlitu EP 150.

Pomocí nedestruktivního⁴⁸ tlakovacího mechanismu se podařilo vrátit omítky na původní místo a redukovat tak „boulovatost“ povrchu fasády. K lešení byly přichyceny latě v rozestupu cca 1–1,5 m a mezi nimi byly napínány „gumicuky“. Tlakovací mechanismus byl použit na všech injektovaných místech (každé injektované místo bylo polystyrenovými a dřevěnými podložkami a klínky přitaženo k podkladu do vyschnutí injektážní směsi). Vzhledem k postupné a trpělivé práci nedošlo ani ke ztrátě ani k rozpraskání omítek.

1.7.1.6 Retuš intonaca a bianca (plastická i barevná)

Byla provedena přípravná plastická i barevná retuš originální omítky (drobné jasné defekty bez rekonstrukcí). Na základě těchto primárních retuší byla odvozena míra a způsob provedení rekonstrukcí intonaca i bianca.

⁴⁸ Mechanismus není nutné uchycovat vrtáním do zdi.

Barevné retuše proběhly metodou evokace. Malým štětcem, jeho "válením" po povrchu za použití poměrně řídké barvy byly evokovány tvary a plochy. Tato metoda dovoluje provést retuše vzdušněji a bez nutnosti upřesňovat tvary.

Vzhledem k nedochovanému původnímu biancu byl vybrán méně kontrastní bílá tónovaná barva, barevně spíše odpovídající barevnosti bianca z opravy z roku 1965.

Receptury:

jádrová omítka

1 obj. díl Calcidur NHL 2 + 2 obj. díly vápno hašené + 9 dílů písek

intonaco (1 : 3)

4 obj. díly hašené vápno + 5 obj. díly dřevěné uhlí (0–2 mm) + 1 obj. díl dřevěné uhlí (0,5–2mm) + 6 obj. díl písek (0–2 mm) + 1/20 obj. dílu cihelná drť (0–2 mm) + 1/20 obj. dílu drcené ztvrdlé vápno (0–4 mm)

bianco

vápno, Primal AC35 1:20 s vodou, anorganické pigmenty

1.7.1.7 Příprava pomocných paуз

Ke každému medailonu byla připravena igelitová pauza na základě kombinace dochovaných původních fragmentů, nalezených fotografií, původních předloh i druhotných zásahů. Tzn. pauza byla poprvé přiložena k medailonu a překreslena na začátku prací a byl obkreslen celý výjev v dochované podobě (s předpokladem, že naši předchůdci mohli vidět na fasádě části výjevu, které již nejsou dochovány). Dále byla pauza přiložena po odkryvu a očištění druhotných vrstev a jinou barevností lihové fixy zpřesněny dochované původní linie. Nakonec byla provedena korektura kresby dle dochovaných originálních části a pomocí historických podkladů (zejména předloh, ale i fotografií z opravy roku 1965).

1.7.1.8 Rekonstrukce intonaca a bianca a závěrečná retuš

Jádrová omítka byla provedena slabě hydraulickou maltou. Intonaco bylo provedeno čistě vápennou maltou.

Rekonstrukce byly přeneseny přes připravenou igelitovou pauzu a protlačeny kovovým nástrojem do čerstvé omítky. Následně byla odškrábnuta plocha, která měla být v tmavé barevnosti intonaca.

Po zavaznutí intonaca byly provedeny barevné retuše bianca řídkým vápnem slabě modifikovaným akrylátovou disperzi Primal AC 35 a dobarveným anorganickými pigmenty.

Retuše intonaca byly provedeny anorganickými pigmenty pojenými akrylátovou disperzí Primal AC35 a vápnem.

Stejně jako při předchozích krocích a nyní byly využívány nalezené historické podklady. Retuše bylo nutné revidovat po úplném vyschnutí omítek, protože omítky měly tendenci žloutnout. Stejně tak byla nutná revize retuší na dálkový pohled a v rámci jednotného celistvého působení celé fasády, na které pracoval tým pěti restaurátorů a stav dochování jednotlivých částí byl různý.

1.7.1.9 Hydrofobizace

Byla provedena kompletní hydrofobizace fasády lehkým nástřikem prostředku *Imesta IW 290*.

1.7.2 Použité materiály a jejich výrobci (dodavatelé)

Přeplepy:

Japonský papír, Kashmir, 11 g, (dodavatel – Ceiba, <http://www.ceiba.cz>)

Klucel E (dodavatel CSC s. r. o., <http://www.cscstavby.cz/>)

Konsolidace a injektáže:

Sebosil S (Kallies Feinchemie AG, <http://www.feinchemie.de/>)

Porosil RZ (Aqua – obnova staveb, Praha)

Ledan® LD3 (Tecno edile toscana s.r.l., <http://www.tecnoediletoscana.com/>)

Mramorová moučka (dodavatel Aqua – obnova staveb, Praha)

Expandovaný Perlit EP150 – amorfní křemičitan hlinitý sopečného původu (Perlit Praha spol. s r. o., <http://www.perlitpraha.cz>)

Čištění:

Čpavková voda (dodavatel drogerie Slavonice)

Lakový benzín, Johnstones (dodavatel Maji group, www.maji.cz)

Láh (dodavatel Drogerie Netolice)

Tmelení a retuše:

Calcidur NHL 2 (Calx, s. r. o., Nymburk, www.calx.cz)

Písek (Tasovice)

Agrobiouhel – dřevěné uhlí mleté (výrobce Ekogrill s. r. o., Peklo pod Vrchovou, Rakovník, www.lamicae.cz)

Kusové vápno hašené (Velké Bílovice)

Bílý cement portlandský (Holcim a. s., Rohožník, Slovensko, <http://www.holcim.sk/>)

Minerální pigmenty (dodavatel Výtvarné potřeby Zlatá loď, Praha, <http://www.zlatalod.cz/>)

Primal® AC 35 (dodavatel CSC stavby spol. s r.o., <http://www.cscstavby.cz/>)

Hydrofobizace:

Imesta IW 290 (Imesta spol. s r. o., www.imesta.com)

1.7.3 Doporučený režim památky a záruční podmínky

Restaurovaná fasáda by neměla být vystavena jakémukoliv zdroji vlhkosti. Je nutné zabránit kontaktu s vodou (zatékání).

Je doporučena pravidelná kontrola stavu fasády z vysokozdvižné plošiny. Dále je doporučena kontrola krytiny, okapů a okapových svodů.

V okolí fasády by mělo být zabráněno užití posypových solí, které by měly být nahrazeny šterkovým posypem. Také je nutné zabránit hnízdění a usazování ptactva, stejně jako dalším biologickým napadením (řasy, mechy, lišejníky i vyšší rostliny).

Záruční doba na provedené práce je 60 měsíců. Záruky se nevztahují na poškození způsobené třetími osobami nebo nedodržením doporučeného režimu památky.

2 PŘÍSTUPY KE SGRAFITU V PAMÁTKOVÉ/RESTAURÁTORSKÉ TEORII A PRAXI 20. STOLETÍ

2.1 Úvod

Se sgrafity se setkává autorka práce v rámci restaurátorské praxe již od roku 2000, kdy absolvovala VOŠ Restaurování a konzervačních technik v Litomyšli. S kolegy pracovala na sgrafitových fasádách zejména v jižních Čechách, ale i na dalších objektech v rámci celé České republiky. Stav sgrafitových fasád v minulosti minimálně jednou, ale spíše několikrát, restaurovaných, byl většinou velmi špatný až havarijný.

Dochované fragmenty sgrafit byly obvykle oddělené od podkladu. Jádrová omítka byla většinou úplně degradovaná. Povrch byl několikanásobně převrstvený druhotnými vrstvami a původní kresba sgrafit znečitelněná, či zdeformovaná. Druhotné doplňky byly většinou po technologické stránce provedeny úplně jinými technologiemi než původní sgrafito, a to jak po materiálové stránce, tak technikou provedení. Při rozsáhlých diskuzích s kolegy, pracovníky památkové péče a dalšími zúčastněnými jsme si často kladli otázky, z jakého důvodu bylo přistoupeno k tomuto postupu a jak moc zapříčinil současný stav sgrafit.

Hlavním cílem této teoretické práce bylo pokusit se na tyto otázky odpovědět a vyjmenovat zásadní fenomény, které měly vliv na to, v jakém stavu se nám sgrafita dochovala.

Byla provedena rešerše literatury zabývající se technikou sgrafita a jejím restaurování v minulosti. Samostatná kapitola je věnována restaurátorským zásahům na sgrafitových fasádách Míčovny Pražského hradu, které jsou velmi dobře zdokumentovány v literatuře. Data mají velmi dobrou výpovědní hodnotu a je z nich zřejmé, jak problematickým vývojem restaurování sgrafit na Míčovně prošlo. Dobře popisují, jak se na vrcholné památce české renesance, prováděly opakovaně restaurátorské zásahy usilující o důslednou konzervaci za velké odborné pozornosti, bez uspokojujících výsledků.

Literatura, která popisuje technologii provádění nového sgrafita, je popsána v samostatné kapitole 2.6 Popis techniky a složení sgrafita v soudobé literatuře (20. století). Na základě popisu postupů a receptur a jejich porovnáním s původními technologiemi zjištěnými průzkumy na vybraných objektech, je zřejmé, jak moc se lišila představa o původní technologii od reality.

Samostatná kapitola 2.7 je věnována studiu soupisu restaurátorských dokumentací Českého fondu výtvarných umění (dále jen ČFVU) a jemu podřízenému podniku *Dílo*, ze kterého lze vyvodit spoustu překvapujících a zajímavých informací o soudobé činnosti v oboru.

V rámci diplomové práce bylo osloveno několik odborníků působících v oboru restaurování sgrafit, a to jak teoretiků (pracovníci památkových ústavů), tak hlavně praktiků (restaurátoři).

Bylo jim položeno několik otázek, jejichž zodpovězení pomohlo autorce k pochopení souvislostí a doby, ve které restaurátorské práce probíhaly.

Kapitoly 2.11, 2.12 a 2.13. se zabývají podrobným průzkumem a rešerší literatury historických souvislostí na třech objektech se sgrafitovou výzdobou fasád. Jde o figurální sgrafita na fasádě čp. 536 ve Slavonicích, která byla součástí praktické diplomové práce, sgrafitové fasády zámku v Náchodě a zámku ve Slatiňanech. Cílem této části práce bylo na příkladech tří objektů, popsat použité restaurátorské či stavební přístupy obnovy a pokusit se je zhodnotit po všech stránkách. Popsat proces realizace, identifikovat použité materiály a technologie (ověřené pomocí technologických analýz) a porovnat je s původní technikou sgrafit, popsat poškození, která mohou a nemusejí souviset s restaurováním díla až po autorské vstupy, vědomé či nevědomé deformace původní podoby sgrafit.

Technologické analýzy výrazně pomohly potvrdit a upřesnit zjištění získaná z provedených průzkumů a rešerší. Samostatná zpráva laboratorních zjištění a jejich vyhodnocení je součástí přílohy č. 3.

V kapitole 2.12.3. *Co mělo zásadní vliv na stav a dochování sgrafit* jsou veškeré poznatky a nová zjištění shrnuty do jednotlivých skupin „vlivů“, jak na estetickou, tak na materiálovou stránku sgrafit. Práce ukázala, že zásadní příčiny špatného, až velmi špatného stavu souvisí zejména s druhotnými zásahy a jejich provedením, či případně neprovedením.

2.2 Rešerše literatury ke zvolenému tématu

Výzkum sgrafita a revize starších názorů na jeho restaurování v minulých desetiletích významně pokročil. Důležitou roli v tom sehrála litomyšlská restaurátorská škola a skupina jejich absolventů, kteří zejména ve Slavonicích navázali na práci Václava Špaleho, Jiřího Čecha a dalších restaurátorů. Opakované zásahy na fasádách, restaurovaných od 60. let s využitím tzv. „rekorozní“ metody (viz dál kap. 2.5) přinesly množství otázek a nutnost nejen revidovat restaurátorské postupy, ale vrátit se ke zkoumání samotných základů do té doby jen velmi nedostatečně poznané techniky renesančního sgrafita.

Důležité texty přineslo v roce 2003 monotematické číslo časopisu *Zprávy památkové péče*.⁴⁹ Článek Petra Pavelce a Vratislava Nejedlého přehledně shrnuje vývoj přístupů ke sgrafitu ve 20. století (viz kap. 2.5) a stejně jako další texty obsáhle cituje i nejdůležitější starší literaturu k tématu.

⁴⁹ PAVELEC–NEJEDLÝ 2003, ŠPALE 2003 aj.

Větší diskuse týkající se sgrafit se často točí okolo konkrétních realizací. Důležitá je např. reflexe rozsáhlého restaurování sgrafitového pláště litomyšlského zámku.⁵⁰ Na různé aspekty debat o sgrafitu upozornila konference v Litomyšli, ze které vyšel obsáhlý sborník.⁵¹ Aktuální poznatky z široce pojatého průzkumu techniky renesančního sgrafita shrnula práce Zuzany Wichterlové; ta také podrobně shrnula negativa používání tzv. rekorozní metody.⁵² Litomyšlská škola se v rámci výzkumných projektů dále věnovala i sgrafitu socialistického realismu.⁵³ Práce Jany Waisserové se sgrafitům, opět zejména slavnickým, věnují z pozic restaurování i historie umění.⁵⁴ V nedávné diplomové práci dospěla mimo jiné k důležitému posunu v nejasněné terminologii popisu sgrafitové techniky (srov. kap. 2.4). Všechny zmiňované tituly shrnují i další literaturu k jednotlivým aspektům sgrafita a jeho zkoumání a restaurování.

2.3 Stručná historie sgrafita ve světě a její vlivy na české země

Hlavním zdrojem informací o historii sgrafita pro tuto diplomovou práci je práce Pavla Waissera.⁵⁵

Sgrafitová technika se rozvíjela už ve 13. a 14. století v Toskánsku. Autory sgrafit však známe až od poloviny 15. století. V Římě jsou sgrafitové fasády doloženy od poloviny 15. století. Ještě v počátcích 16. století se zde vyskytují hojně, postupně však převládá technika *chiaroscuro*. Renesanční ornamenty, ovlivněné *chiaroscuro* malbou a groteskami od Raffaela ve Vatikáne se rozvíjí na začátku 16. století. Složitější figurální motivy pak až v polovině 16. století.

Techniku sgrafita znal a popsal Giorgio Vasari.⁵⁶ V roce 1548 vyzdobil v Arezzu fasádu vlastního domu a jeho nejznámějším sgrafitovým dílem byla fasáda Palazzo dei Cavalieri v Pise.

Nejdůležitějšími prameny o renesančním sgrafitu jsou spisy Giorgio Vasariho a Giovanniho Baglioneho. Nejvyzdvihovanějšími umělci byly Polidor da Carravaggio a Maturin da Firenze.

⁵⁰ Shrnuje ji sborník WAISSER 2011.

⁵¹ ŘÍHOVÁ 2009.

⁵² WICHTERLOVÁ 2014, WICHTERLOVÁ 2020.

⁵³ MACHAČKO–ŘÍHOVÁ 2018, MACHAČKO–BLÁHA 2019.

⁵⁴ WAISSEROVÁ 2002, WAISSEROVÁ 2020.

⁵⁵ WAISSER 2009, s. 7–17.

⁵⁶ „Vasari zdůrazňuje, že *sgraffito* je technika rychlá /*più brevemente*/ a odolná /*e reggono all'acque sicuramente*/, protože obsahuje přidané speciální materiály /*si conducono con questa spezie*/. Dále upřesňuje, že na místo, aby byly omítky byly kreslené /*disegnati*/ černým pigmentem (uhlím) /*carbone*/ nebo jiným (takovým) materiálem, jsou šrafované /*tratteggiati*/ pomocí železa „malířovou rukou“ /*con un ferro dalla mano del pittore*/. Dále popisuje složení „běžně užívaného“ materiálu, vápenné malty /*calcina*/ směsí s pískem /*con la rena*/ a s pálenou slámou /*e con paglia abbruciata*/, ze které vznikne „polobarva“ směřující ke stříbrné /*la tingono d'uno scuro che venga in un mezzo colore che trae in argentino, e verso lo scuro un poco più che tinta di mezzo*/.“ WAISSEROVÁ 2020, s.15.

Pro vývoj ve střední Evropě byla důležitá severoitalská města. Jacob Burckhardt ve svém výčtu průčelí s figurální výzdobou zahrnuje vedle římských a florentských fasád i velké množství fasád ve Veroně, Janově, Brescii, Benátkách, Mantově, Padově a dalších důležitých obchodních stezkách.⁵⁷ V 19. století bylo například ve Veroně dochováno přes tři sta malovaných fasád, kdy většina vznikla v první polovině 16. století.⁵⁸

Další důležitou oblastí, která již od středověku zprostředkovávala přenos vlivů mezi Itálií a Německem, byla oblast Švýcarska. Existuje dokonce místní, tzv. „engadinská“ technika sgrafita v pískové barevnosti, bez dalších přísad. Většinou se jedná o jednodušší dekory, iluzivní architektonické články, provedené rustikální kresbou.⁵⁹

Obdobná technologie, bez přidání dřevěného uhlí se používala v nedalekých italských lokalitách v blízkosti Lugánského a Comského jezera, odkud nejčastěji přicházeli řemeslníci stavebních profesí do Čech.⁶⁰

Větší množství sgrafitových fasád s figurální výzdobou z 16. století se dochovalo v Dolním Rakousku na měšťanských domech v Eggenburgu, Gmündu, Hornu, Kremži, Langenlois, Retzu, Weitře a Zwettlu. Dolní Rakousko bylo oblastí, přes které vedly obchodní stezky z Itálie do Čech a na Moravu. Dynchéři, kteří dobře znali techniku italského sgrafita se kolem poloviny 16. století stávali nedílnou součástí stavebních prací, nejprve v jižních oblastech a pak po celých Čechách.⁶¹

Od začátku 70. let 16. století působila v Dolním Rakousku a jižních Čechách dílna, která se vyznačuje charakteristickým rolverkovým rámováním sgrafitových polí a ostění oken a dveří. Jejich vzory lze hledat v ilustrovaných knihách vydaných v druhé polovině 16. století ve Frankfurtu nad Mohanem u Zikmunda Feyerabenda. Ilustrace se často přejímaly včetně rámování a někdy i s popisy a nápisy.⁶² Mezi autory těchto ilustrací patří Virgil Solis, Jost Amman a Tobias Stimmer.⁶³

Od 70. let 16. století dochází v Čechách k asimilaci a usídlování řemeslníků a technika sgrafita se rozvíjí lokálně a individualisticky s vazbou na bližší okolí.

V České republice je dochován největší počet fasád s figurálním sgrafitem z 16. století.

Ve středních Čechách se v padesátých a šedesátých letech 16. století se konstituoval typ palácové architektury s uzavřenou vnitřní dispozicí, vysokým dekorativně pojednaným štítem a výraznou korunní římsou. Hlavním impulsem tohoto rozmachu byla výprava české šlechty

⁵⁷ Základním zdrojem informací o renesančních umělcích jsou Burckhardtovy teoretické práce z 19. století.

⁵⁸ WAISSER 2009, s. 9.

⁵⁹ WAISSER 2009, s. 10.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ „Dynchéři = omítkáři“ WAISSEROVÁ 2002, s. 25; WAISSER 2009, s. 14.

⁶² Různá vydání bible, Římské dějiny aj.

⁶³ WAISSER 2009, s. 16.

do Itálie v letech 1551–1552.⁶⁴ Jedná se zejména pražské paláce (Rožmberský, Schwarzenberský, Pernštejnský) a ale i zámky v Horšovském Týnu a Litomyšli. Na konci šedesátých let 16. století byla sgrafity vyzdobena Míčovna Pražského hradu.

Období historizujících slohů druhé poloviny 19. století a zejména tzv. česká neorenesance oživila opět techniku sgrafita. Čeští architekti tohoto období rádi tuto techniku používali k výzdobě jimi navrhovaných budov a spolupracovali s významnými umělci své doby.⁶⁵

Sgrafitová výzdoba se stala jedním z charakteristických rysů oficiálního stylového proudu v 50. letech 20. století, socialistického realismu (tzv. *sorely*).⁶⁶ Součástí tehdejších staveb byla výzdoba fasád sgrafity, která kromě ryze výtvarného účinku často nesla i ideologický podtext.⁶⁷ Převážně lidové ornamentální a figurální kompozice, byly jednoduše srozumitelné a skvěle vyzařovaly optimismus budovatelské epochy.⁶⁸

2.4 Základní pojmy ve sgrafitové technice

Při studiu sgrafita narazíme dříve nebo později na nesjednocenou terminologii, která komplikuje debatu o technologii i restaurování. V průběhu 20. století se objevila celá řada popisů techniky, které ji zcela nesprávně považují za vyrývání do dvou vrstev omítky. Teprve po roce 2000 se začaly objevovat diskuse, které tento popis zpochybňovaly a správně poukazyvaly na to, že naprostá většina původních sgrafit je tvořena jádrovou omítkou a jednou vrstvou omítky, opatřenou na povrchu nikoli další omítkovou vrstvou (štukem), ale maximálně vrstveným vápenným nátěrem bez plniva.⁶⁹ Nesprávné chápání sgrafita se přitom odráželo nejen v popisech, ale také v přístupech k jeho restaurování (viz dále).

V posledních desetiletích se objevují práce, které postupně dokumentují a prokazují omyl starší interpretace sgrafita jako dvou kontrastních vrstev omítky.⁷⁰ Od renesančního sgrafita se výzkum posunuje i v oblasti novodobých sgrafit, kde se také ukazuje, že jednovrstvé sgrafito s nátěrem je mnohem častější, než se dřív předpokládalo.⁷¹ I v těchto textech však stále přetrvává nejasné označování jednotlivých vrstev, nejčastěji jako *intonaco colorato* pro spodní barevnou vrstvu a *intonaco bianco* pro svrchní prorývaný nátěr. Takové označení však stále naznačuje, že jde o dvě omítkové vrstvy, což neodpovídá realitě.

Jana Waisserová proto ve své diplomové práci z roku 2020 navrhla zjednodušení a sjednocení terminologie, které by odpovídalo jak poznatkům ze studia dochovaných sgrafit, tak

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ HORÁČEK 2009, s. 71. Antonín Wiehl, Ignác Ullmann, Josef Schulz, Jan Zeyer ad.

⁶⁶ NOVOTNÁ 2009, s. 84.

⁶⁷ MACHAČKO–BLÁHA 2019.

⁶⁸ NOVOTNÁ 2009, s. 84.

⁶⁹ Srov. např. TEJMAR 2009 aj.

⁷⁰ Zejména WICHTERLOVÁ 2015.

⁷¹ MACHAČKO–BLÁHA 2019.

původním italským popisům techniky.⁷² Podrobným lingvistickým rozbořem došla k maximálně stručné variantě popisu jednotlivých vrstev:

- **Intonaco** (či barvené intonaco) pro probarvenou vrstvu omítky.⁷³

- **Bianco** (vápenné líčko) pro vápenný nátěr.⁷⁴

Takto jsou vrstvy nazývány i v této diplomové práci.

2.5 Historie restaurování sgrafit v českých zemích

Dobové chápání technologických zákonitostí sgrafita se odráželo i v přístupech k jeho restaurování, které se v průběhu 20. století výrazně proměňují. Restaurátorské postupy následně ovlivňují interpretaci výtvarného působení sgrafita a jeho celkové vnímání. *„Restaurování sgrafit prošlo podobně jako restaurování vývojem společným ochraně památek v českých zemích od puristických přístupů přes konzervačně analytickou a syntetickou metodu až k současné praxi, kdy se oba naposledy zmíněné názorové proudy uplatňují podle individuální situace legitimně vedle sebe.“*⁷⁵

Nejstarší příklady obnovy sgrafitových fasád spadají do období purismu. Puristický přístup charakterizoval teoretický návrat k čisté slohové podobě, který ovšem často odrážel jen nedokonalou dobovou představu o původním stylu. Praktickým efektem byla bohužel i likvidace pozdějších vrstev a ztráta velké části autenticity památky. Příkladem puristického přístupu ke sgrafitům je fasáda Schwarzenberského paláce na Hradčanském náměstí v Praze, jejíž obnovu po roce 1871 vedl Josef Schulz.⁷⁶ Původní renesanční sgrafita byla sice dokumentována, ale v průběhu obnovy je nahradila kompletní rekonstrukce, která originál nerespektovala esteticky (zjednodušení výtvarné podoby sgrafit) ani technicky (odlišné složení a síla jednotlivých vrstev).

Reakcí na puristický přístup byla konzervačně-analytická metoda, která vycházela z myšlenek A. Riegla a M. Dvořáka a kterou do našich podmínek přenesl v prvním desetiletí 20. století Zdeněk Wirth.⁷⁷ Metoda kladla důraz na autenticitu a hodnotu stáří a vnímala důležitost pozdějších změn památky, včetně všech destruktivních zásahů – v praxi to znamenalo nedoplňování chybějících částí a zdůrazňování nálezů starších vrstev nebo částí památky, které vedly v extrémní podobě k určité fragmentárnosti a odtržení jednotlivých nálezů od celku

⁷² WAISSEROVÁ 2020 s.14–18.

⁷³ WAISSEROVÁ 2020, s.17–18.

⁷⁴ WAISSEROVÁ 2020, s.18.

⁷⁵ NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 374. Citovaný článek přehledně popisuje historii restaurování sgrafit u nás a vychází z něj i následující kapitola.

⁷⁶ NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 376.

⁷⁷ NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 376.

památky („okénka do minulosti“ [161]). V restaurování sgrafit je tato metoda spojena se jménem Jindřicha Čapka. Často zmiňované je jeho restaurování fasád zámku v Nelahozevsi, [156, 157] kde byly chybějící části sgrafit pouze dotmeleny pod úroveň okolní omítky a nebyly nijak doplňovány.⁷⁸ Z pramenů a literatury je zřejmé, že Jindřich Čapek měl patrně respektující přístup k původním renesančním fragmentům sgrafit a snažil se o jejich pečlivou konzervaci.⁷⁹ Soudobá praxe si přitom příliš nevěděla rady s technologickou stránkou. Degradované omítkové vrstvy byly nejčastěji napouštěny fluáty a restaurátorské zákroky neměly většinou dlouhou trvanlivost. Určitá bezradnost vedla postupně až k alibistickým doporučením do výrazně zničených sgrafit raději příliš nezasahovat.⁸⁰

Od 30. let sílila kritika analytické metody, která cílila především na výtvarnou stránku metody. Nejhlasitějším zastáncem nového, tzv. syntetického přístupu byl v našem prostředí Václav Wagner.⁸¹ Syntetická metoda se znovu vrátila k důrazu na celkový výtvarný výraz památky; v restaurování se znovu přistupovalo k doplňování chybějících částí a ke snaze je zapojit do celkového vyznění, bez snahy o kontrast a přiznání novosti doplňovaných míst. [158]

Ve druhé polovině 20. století se obě metody v konkrétních realizacích prolínaly. [160, 163, 164] Specifika sgrafitové techniky a postupem času stále zjevnější nevýhody a nedostatky starších přístupů s sebou přinášely nutnost vymýšlet nové technické i estetické koncepty při jejich opravách a prezentaci. Stále výrazněji se přitom ukazovalo, že od Čapkových dob se příliš nezměnil hlavní problém restaurování sgrafit, kterým byl nedostatek postupů vhodných na opravdu důkladnou konzervaci původních fragmentů sgrafita. Zásahy se často odehrávaly jen na povrchu a to spíše prohlubovalo technické problémy a přinášelo nové (vytváření krusty, hran, za které zatéká, pak další odtrhávání vrstev omítky, atd.).

Velké naděje byly vkládány do postupů, vyvinutých v 60. letech a teoreticky popsanych historičkou umění a památkářkou Miladou Lejskovou-Matyášovou.⁸² Na začátku tzv. rekorozní metody obnovy sgrafit stála nová interpretace sgrafita jako reliéfu (na rozdíl od předchozího chápání jako především dvourozměrné, kresebné techniky) a přesun jeho restaurování do

⁷⁸ NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 376–379.

⁷⁹ „...k restaurování omítek sgrafitových v první řadě třeba dělníků schopných jemnějšího provádění prací štukových, v první řadě štukatérů, v druhé řadě lidí, kteří mají cit pro zachování starého a dovedou starou omítku tak opravit, aby při tom nepoškodili druhé části. Oprava sgrafita je v takových rukou a pod vedením sochaře, znalého omítkového materiálu, ve větší bezpečnosti, než prováděl-li by ji stavitel se svými dělníky a vlastní obraz teprve pak svěřil k restauraci odborníku“. ČAPEK 1915, s. 47–52.

⁸⁰ NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 380–381.

⁸¹ Ve svém nejdůležitějším díle se Wagner vyjádřil přímo ke staršímu přístupu k restaurování sgrafit: „Na škodu architektonického výrazu sgrafita, původně sledujícího architektonické články, nesměly býtí doplněny ani rámy sgrafitových polí. Zachycení původních omítek novými omítkami muselo býtí vyjádřeno i hrubší zrnitostí omítek nových. Celek působí jako schválnost na škodu architektonickému dojmu celku“. WAGNER 1946, komentář k obr. 11 – Čapkově fotografii z Nelahozevsi.

⁸² NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 381–386, LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 A, LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 B, LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1971.

kompetence restaurátorů sochařů. Hlavním prvkem nové metody byla obnova svrchní vrstvy přetíráním resp. filcováním vápenným štukem, který měl zvýraznit vystupující části reliéfu.⁸³ Dobové popisy viděly v nové metodě způsob, jak obnovit i téměř ztracené části sgrafit.⁸⁴ Opakované uplatňování této metody však ve skutečnosti vedlo k totálnímu překrytí původních povrchů, k výrazné změně výtvarného výrazu sgrafit i k celé řadě postupně se prohlubujících technických problémů. „Výsledkem jediné aplikace rekorozní metody bylo, že na původním povrchu sgrafita bylo několik druhotných vrstev: černý nátěr, štuková bílá vrstva místy lépe či hůře prorytá a černě vybarvené linky. Doklad tohoto postupu bylo možné najít na mnoha sgrafitech ve Slavonicích a je doložen i v odebraných vzorcích z povrchu originálu (...). Vrstvením tmavých a světlých plněných vrstev na povrch sgrafita docházelo k deformaci původních tvarů, ke ztrátě původních jemnějších i hrubších šrafur. Vzhled sgrafita se zjednodušoval na kontrast černých a bílých ploch.“⁸⁵ [159]

Popsaný vývoj se přitom týkal především figurálních výjevů. Razantnějším způsobem se řešila obnova dekorativních, nejčastěji psaníčkových sgrafitových fasád.⁸⁶

⁸³ „Tam, kde se jedná o mechanické opakování ornamentální plochy nebo pásu, je to záležitost celkem jednoduchá a jednoznačná. Zdaleka obtížnější úkol nastává, chybí-li část figurální kompozice, zde nemůže restaurátor v žádném případě popustit uzdu své fantazie a dokomponovat výjev podle svých, ničím nepodložených představ. Výjimečně se může o jeho doplnění pokusit jenom v případě, má-li k dispozici přesnou grafickou předlohu, ověřenou na jiném výjevu téhož cyklu, takže je naprosto zřejmé, že kompozice a detaily musily být souhlasné. Ale ani to ovšem ještě neznamená, že by si měl usnadnit práci, ignorovat skrovné fragmenty sgrafitové výzdoby a nově vyrýsovat celé výjevy podle grafické předlohy, čímž by sice autentičnost tematiky byla zachována, ale výtvarně pojednaný povrch fasády by byl beze zbytku dílem 20. věku. Předloha má v tomto případě právě naopak sloužit k tomu, aby se restaurátor na narušeném povrchu sgrafitové plochy pouze lépe orientoval, aby si ověřil, který vryp nebo rýha v omítce patří kresbě figurální kompozice a kde má co činit jenom s mechanickým narušením výtvarně pojednané fasády. Tato opora grafické předlohy napomůže pak velmi často ve spojitosti s nejnovější metodou, k níž dospěli při restaurování sgrafit naši akademičtí sochaři Dušan Kříčka, Miroslav Kolář a Vladislav Turský a která spočívá v restituci intonacové vrstvy, v pravém slova smyslu z omítky ještě vyhmátnout prakticky již ztracenou kresbu figurální kompozice a zachránit ji pro docelení figurálního výjevu, což je důležité zejména na vnějších průčelích staveb, začleněných na exponovaná místa městských uličních interiérů, zámeckých exteriérů apod.“ LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1971, s. 7.

⁸⁴ „Zásluhou akademických sochařů Dušana Kříčky a Miroslava Koláře byly zde na podkladě jimi vypracované vlastní metody evokovány z pouhé topografie původní omítky již téměř ztracené a k úplné zkáze odsouzené partie.“ „Použitím zmíněné nové metody, spočívající v evokaci plošného sgrafitového reliéfu a restituci intonacové vrstvy, interpretovali zde jmenovaní sochaři s ryzím výtvarným citem a smyslem pro harmonii celku původní dekoraci, splňující ovšem přísné památkářské nároky na rozsah restaurátorského zásahu, čímž navrátili domu čp. 85, právě jako pěti předešlým, opět onu osobitou, ztracenou tvář a městu jeho někdejší, pro vnímavého návštěvníka tak přitažlivou atmosféru.“ LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 s.148 a 152.

⁸⁵ WICHTERLOVÁ 2020. Srov. také ŠPALE 2003.

⁸⁶ „Současné patřilo v 50.–80. letech 20. století k běžné praxi, že obnovu sgrafit, ačkoli většinou ‚pouze‘ s iluzivní sgrafitovou bosází, prováděly stavební firmy bez asistence restaurátorů. Tyto opravy probíhaly v lepším případě tak, že byla původní sgrafita zčásti nebo kompletně zakryta více či méně zdařilou rekonstrukcí. V horším případě došlo k odstranění originálu a jeho nahrazení technicky i výtvarně unifikovanou rekonstrukcí. Situace se zhoršovala postupným úbytkem kvalifikovaných zedníků, štukatérů i celkovým úpadkem zednického řemesla. Památku na tento ne zcela překonaný stav představují ostře řezaná a v omítce přesně zarovnaná sgrafita v centrech památkových rezervací, v nichž odstín šedivé barvy v intonacu coloritu určuje množství cementu použitého k jeho výrobě.“ NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 383.

Teprve od přelomu století se postupně začínají objevovat kritické hlasy, poukazující na problematické otázky dosavadních přístupů k obnově sgrafit.⁸⁷ Jednotlivé typy problémů, spojené s rozdílnými přístupy k restaurování, budou popsány na konkrétních příkladech v dalších kapitolách.

2.6 Historie prováděných prací příkladu sgrafita na Míčovně Pražského hradu

Jedním z neznámějších a nejviditelnějších objektů pokrytých bohatou sgrafitovou výzdobou je objekt Míčovny na Pražském hradě. Proto mu byla věnována rozsáhlá péče praktická a teoretická. Postupy a technologie jsou poměrně dobře zaznamenány, zdokumentovány a popsány v literatuře. Proto je možné vnímat sgrafita na Míčovně jako vzorový objekt k pochopení vývoje restaurátorských přístupů a součástí diplomové práce je tedy popis prováděných prací na fasádách.⁸⁸

Velká Míčovna v Královské zahradě Pražského hradu byla postavena roku 1568 na popud císaře Maxmiliána II, podle návrhu a pod dohledem architekta a stavitele Bonifáce Wohmuta a Oldřicha Aostalise.⁸⁹

„Na konci 19. století se objevily hlasy, které upozorňovaly na neutěšený stav s ohledem na její mimořádně hodnotnou výzdobu. Souvisely jednak s probouzejícím se zájmem o historické objekty obecně, ale také s dobovým příklonem architektury k domácím zdrojům v podobě historické světské architektury období renesance a jejich výzdobných prvků, v neposlední řadě také sgrafit. V této atmosféře se objevitelem a propagátorem Míčovny stal Jan Koula, který v roce 1887 pořídil náčrt průčelí a zakreslil sgrafitovou výzdobu dvou polí. Tento grafický dokument je však poznamenán dobovou stylizací, která nezachycuje nejen grafický renesanční výraz, ale není přesná ani proporčně a obsahově. Přitom se zdá, že v té době musela být sgrafita na Míčovně dostatečně čitelná, a rozpoznatelná byla i jejich kvalita. Roku 1899 byly pořizeny plány Míčovny (průčelí a půdorys) Antonínem Kolaříkem. Zájem města i v té době nově vznikajících spolků se projevoval intervencemi u dvorské kanceláře, které našly vyslyšení až v roce 1906, kdy stavba přechází do správy města Prahy. Při prohlídce Míčovny členy Soupisné komise Konzervátorem Janem Herainem a architektem Karlem Hilbertem bylo konstatováno: „...průčelí Míčovny pokryté sgrafity náleží uměleckou cenou k nejkrásnějším pracím tohoto

⁸⁷ Např. konference a sborník ŘÍHOVÁ 2009 aj.

⁸⁸ Informace o starších zásazích SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, o pozdějších ŠPALE 2006.

⁸⁹ ŠPALE 2006, s. 3.

druhu v Rakousku [...] sgrafita zůstala ještě zachována a je možno tyto i Míčovnu nevelkým nákladem před zkázou zachrániti.⁹⁰

V dubnu 1917 zadali investoři restaurování sgrafit akademickému sochaři Jindřichu Čapkovi, který práce vedl od června do prosince 1917. „Ten ve své zprávě dospěl k názoru, že omítka fasády je vápenná s přimísením nažloutlého písku a že má dvě vrstvy, spodní hrubozrnnou, tvořící podklad a svrchní jemnozrnnou, do níž jsou vyškrbány sgrafitové vyzdoby tak hluboko, že tvoří dosti vysoký reliéf... Před zahájením restaurátorských prací Čapek zajistil zvětralá místa fluátováním a vadná místa odprýskané omítky upevnil na stěnu. Všechny trhliny a otvory byly vyplněny, sgrafita ohraničena, oddělena od vezdívek a teprve pak očištěna, vyvolána a fixována. Na závěr byly všechny plochy nasyceny fluátem. Čapkovi se podařilo vyvolat obrazy sgrafit, byť jen vy siluetách, ale v dostatečném rozsahu...Na několika místech byly po odstranění vápenného nátěru odkryty úplně neporušené části sgrafit s jemnou detailní kresbou a stínováním i s jemnou bílou vrstvou tvořící hlavní světla obrazů. Při restauraci nebylo nic doplňováno.⁹¹

Již po dvou letech ředitel technického muzea v Praze Břetislavem Šetlík prohlásil sgrafita za „místa porušená, která se při doteku drolí.“⁹² Technika fluátování tak byla prohlášena za zcela nevhodnou a škodlivou.

V roce 1922 byly provedeny na západním průčelí zkoušky konzervace. Restaurátor Bohumír Číla provedl zkoušku upevnění a zajištění omítek silně rozředěným vápenným mlékem. Jindřich Čapek v další části fluátováním, Křtín měl pracovat s pomocí jistých organických látek a pak fluátováním a dále Václav Kaliba kaseinem a vápnem. Zkouška byly neúspěšné a Kancelář prezidenta republiky sdělila ministerstvu školství a národní osvěty, že omítky nelze zachovat ani na deset let a že pokládá další konzervační pokusy za nevhodné.⁹³

V roce 1922 doporučil Max Švabinský své dva žáky Petra Dillingera a Vladimíra Kováře ke kopírování sgrafit. V roce 1923 pořídila firma Štenc celkem 114 snímků. V roce 1936 byly provedeny otisky sgrafit a podle nich zhotoveny kartóny. V roce 1939 zaměřil ing. V. Studený stav průčelí Míčovny v měřítku 1:25.

Při požáru roku 1945 bylo budova zničena a zbylo pouze zdivo. V roce 1947 došlo k vysprávkám vypadlých či poškozených míst novou omítkou. Opravu provedl restaurátor J. Zítek pod odborným dohledem předsedy Památkového úřadu Šebka. Ten také doporučoval, aby po tomto zabezpečení došlo k přetažení zbytků sgrafit tenkou vrstvou naneseného štuky.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 30.

⁹² Ibidem.

⁹³ SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s.31.

V roce 1950 bylo opraveno jižní a západní průčelí. Na západním průčelí byla obnovena sgrafita podle dochovaných zbytků zakreslených v roce 1938 a pracovníci památkového úřadu ocenili jejich kvality a doporučili jejich přizpůsobení ostatním průčelí pomocí patiny.⁹⁴

Pro restaurování sgrafit severního průčelí bylo doporučeno zatřít pozitivní plochy kresby vápnem, „čímž prý vystoupí“. Pro konzervaci byl navržen postřík vápennou vodou.

Práce započaté v červenci 1951 byly prováděny firmou Stavena, pro které projektoval Pavel Janák. Práce obnášely: oprášení suchým štětcem, postřík sgrafit čistou vodou bez kartáče a jakéhokoliv mechanického čištění výlučně stříkačkou bez užití štětek. Následoval postřík čistou vápennou vodou, dokud nebyla omítka řádně „napojena“ do hloubky. Následovalo vyspravení trhlin a uvolněných míst. Na plochách bez ornamentů byla pečlivě, za neustálého vlhčení, nanášena jemná, tenká vrstva lehce přibarveného štku. Nanášená vrstva nesměla překrývat ornamentální části, aby se nemusely dodatečně čistit. Odborný dozor a práce na nejobtížnějších partiích vykonával od počátku profesor Vysoké školy uměleckoprůmyslové sochař Josef Wagner se svými žáky a pomocníky (štukatéry). Profesor Wagner dbal na to, aby byly zachovány i drobné šrafy a tak je, před nanesením štku vyplnil modelovací hlinou, kterou po tmelení odstranil. V článku je konstatováno, „...že tento způsob renovace byl ovlivněn tím, že dosud nebyl nalezen prostředek, který by vnikl do vnitřku omítky sgrafit, aniž by se dotkl jejich povrchu a zachoval jej, ať již jakkoli porušený. Oprava za cenu vytvoření nového povrchu vytvořila výrazně viditelnou kresbu sgrafit a nesporně prodloužila jejich životnost, i když jistě ne do té míry, jak si restaurátoři představovali.“⁹⁵

V roce 1951 bylo takto renovováno IV. pole, ostatní byla renovována stejnou metodou v následujícím roce 1952. Problém vznikl u pole č.VI, kde byla výzdoba výrazně fragmentární a bylo zde nutné provést rekonstrukci. Dobové politické rozhodnutí mělo za následek, že jako námět alegorií byly vybrány v roce 1954 postavy ztělesňující Průmysl a Zemědělství, přičemž Průmysl třímal v rukou symbol probíhající pětiletky. Obě figury byly provedeny po odstranění původní omítky v nové omítce.⁹⁶ [165–167]

Zhruba po deseti letech byl podle záznamů stav sgrafit opět vážný a proto byla v restaurátorské komisi ČFVU vytvořena restaurátorská skupina pod vedením akademického sochaře Miroslava Koláře, členy byli dále Dušan Kříčka a Vladislav Turský, která provedla na neohroženějších pasážích předběžné zajištění. Stav musel být povážlivý, když se uvažovalo i o eventuálním transferu (přizváni A. Martan a V. Berger). Transfer se nakonec neuskutečnil. V roce 1966 začala příprava celkového restaurování, technologické konzultace byly vedeny s odborníky z chemickotechnologických institucí a podniků (J. Rathouský, O. Kruchňa).

⁹⁴ SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 31.

⁹⁵ SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 31 a 32.

⁹⁶ Ibidem.

Provedeny byly zkoušky konzervačních látek, vybrána byla disperze epoxidové pryskyřice ve vodě + rozpouštědlo (6% v toluenu) s názvem Epostan (zkoušen byl také Mowilith). Jako biocidní prostředek byl vybrán přípravek Heryl. Pro ostatní fasády byl doporučen materiál pro hydrofobizaci – Lukosil ZV 4103.⁹⁷ Vlastní práce byly zahájeny v roce 1967 povrchovým zpevněním Epostanem (použit byl nakonec 3% vodní roztok) a biocidní ošetření proti plísním a bakteriím Herylem.

Práce pokračovaly dále v roce 1968. Uplatněna byla opět inverzní metoda, kterou zmínění sochaři aplikovali od počátku šedesátých let ne celé řadě sgrafitových fasád zejména v jižních Čechách. Tímto postupem se „...regeneruje plasticita intonakové vrstvy a tím restituuje v maximální míře grafický rozvrh i detailní rukopis sgrafita. Ze skutečnosti, že prorytím vrchní intonakové vrstvy se mění mikrostruktura jádra odlišně traktovaná v partiích pod utaženou vrstvou intonaka a ve stopě rydla, dospěli restaurátoři ke zjištění, že každá ze zmíněných mikrostruktur se odlišně projevuje při nanesení štukové hmoty v důsledku rozdílné přilnavosti, a vypracovali postup, jímž je možno i z plochy opticky nečitelné a hluboce zkorodované postupným nanášením štukové hmoty vyvolat latentní obraz původního sgrafita a dosáhnout maximální míry autenticity obnovené sgrafitové výzdoby. V tomto případě byl zvláště kladen důraz na citlivou rekonstrukci intonakové vrstvy, její sladění s podkladem a kamennými partiemi architektury.“⁹⁸

V roce 1969 pokračovaly práce na pěti polích. Zvláště pro tuto práci zřízená komise, zrekapitulovala dosavadní postup, který vycházel ze zásady omezit nedekorované omítkové plochy na minimum. Přijala názor, že lze provést rekonstrukce všude tam, kde jde o geometrické vzorce, iluzivní architekturu a o dekorativní motivy, které se opakují. Komise také konstatovala, že restaurování „intonaca“ respektuje původní reliéf a změny struktury vzniklé korozí. Tímto vznikem, místy vznikal reliéf „hraničící s pointilistickou technikou“, což nebylo z hlediska celkového výtvarného záměru žádoucí a byla doporučena retuš.⁹⁹

V roce 1970 byla restaurována zbývající pole a v roce 1971 byla také restaurována a výrazně rekonstruována celá spodní partie. Členové komise doporučili u rekonstrukcí „vzhledové uvolnění rukopisu“ a redukci některých navrhovaných ornamentů. Komise si v zápise z května 1971 pochvaluje spolupráci všech zúčastněných složek památkové péče, technologů, restaurátorů a dokumentátorů. Po stránce technologické se na přípravě omítek podílelo družstvo ŠTUKO. V září 1973 byl proveden hydrofobní postřik sgrafit Míčovny silikonovým přípravkem Methylbutoxysiloxan a veškeré práce byly skončeny v listopadu 1973.¹⁰⁰ [168–170]

⁹⁷ ŠPALE 2006, s. 9.

⁹⁸ SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 35 a 36.

⁹⁹ SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 36.

¹⁰⁰ SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 37.

Václav Špale ve svém průzkumu popisuje další restaurátorské zásahy na Míčovně. „Další restaurátorský zásah byl započat deset let po předchozím restaurování v roce 1985. Rerestaurování bylo provedeno jen do výše 5 m od úrovně terénu a prováděl je opět M. Kolář, tentokrát společně s J. Bradnou a J. Novotným. Bylo provedeno omytí vodou, injektáž vápenným mlékem a Sokratem 2804. Zpevňování omítek bylo aplikováno čistou vápennou vodou s příměsí Sokratu 2804 štětci a postříkem. A to 9x před negativní retuší a 2x po dokončení. Povrch byl přetřen novým intonakem pomocí filcových hladítek. Postup byl volen tak, aby byly zpevněny zejména okraje původních vrstev intonaka. Rozumějme tomu tak, že při zatírání vápenné kaše s plnivem byla tato směs lehce přetažena přes uvolněné okraje originálu. Sami autoři zprávy tak poměrně přesně popsali hlavní účel obnovování intonakové vrstvy, zdálo se jim, že tak mohou stále zajišťovat uvolňující se okraje vytvářené krusty na povrchu sgrafita. Zmiňována je také „negativní retuš“ základní tmavší vrstvy. Hydrofobizace byla provedena přípravkem Silifob. Ve zprávě opět chybí jakékoliv fotografie stavu před restaurátorským zásahem a z průběhu prací. Kuriozitou je i fakt, že kolaudační komise ČFVU měla stejné složení jako realizační tým. Práce pokračovaly v roce 1988, kdy byla restaurována první čtyři pole i ve vyšších partiích a v následujícím roce 1989 byla dokončena pole 5 až 8. V obou případech byl pro restaurátorskou zprávu použit zcela identický text jako v roce 1985. V roce 1990 již jen Bradna a Novotný restaurovali horní partie na zbylých polích. Zprávu tvořil opět stejný text jako v roce 1985. V roce 2002 bylo nutné sgrafita opět restaurovat. M. Kolář společně s J. Jelínkem provedli opravu velkých destrukcí. Zmiňovány jsou injektáže a restaurátoři upozorňují na zasolení některých partií. V roce 2003 proběhlo restaurování druhého a třetího pole – M. Kolář, J. Jelínek a spolupracovníci. V návrhu na restaurování a v restaurátorské zprávě jsou zmiňovány materiály Porosil Z, pro zpevňování podkladu – vápno, mramorová moučka a vápenná voda (myšlena spíše směs pro injektáže). Vypracován byl posudek Doc. Ing. K. Wasserbauerem, který zkoumal biologické napadení povrchů fasády. Nalezeny byly bakterie a plísně, doporučen k sanaci Dosilin S a Pregnotit Uni. Restaurátoři také uvádějí složení směsi nového intonaka, které, jak píší, bylo aplikováno přepěnováním. Složení – vápno, mramorová moučka, vápenná voda a 2% roztok Sokratu. V tmavé vrstvě byla provedena lazurní retuš. Hydrofobizace byla realizována 2% roztokem Sokratu, „který se osvědčil i v minulosti“ jak píší restaurátoři.

Zatím poslední oprava byla započata v roce 2004, kdy byla restaurována další čtyři pole od východu, tentokrát pouze M. Kolář. Základní text zprávy je stejný jako v letech minulých, novinkou je zmínka o zkouškách zpevnění pomocí přípravku Porosil 2? (myšlen pravděpodobně

*Porosil Z), který se však podle restaurátora neosvědčil. Injektování bylo provedeno za pomoci přírodních materiálů, které však nejsou uvedeny pro tuto operaci, ani pro ty ostatní.*¹⁰¹

Ani to však nebyl poslední zásah na sgrafitech. Sgrafita se znovu restaurovala v druhém desetiletí 21. století.

Z těchto informací je velmi dobře zřejmé, jak problematickým vývojem restaurování sgrafit na Míčovně prošlo. Dobře popisují, jak se na vrcholné památce české renesance, prováděly opakovaně restaurátorské zásahy usilující o důslednou konzervaci za velké odborné pozornosti, bez uspokojujících výsledků. Bezradnost s konzervací vzácných renesančních omítek je zřejmá na prvním místě, tu hned následuje bezradnost s prezentací fragmentů i s celkovým estetickým působením sgrafit.

2.7 Popis techniky a složení sgrafita v soudobé literatuře (20. století)

Následující kapitola se zabývá původní technikou sgrafita, popisy postupů a recepturami, publikovanými v soudobé, běžně dostupné literatuře, určené pro odbornou i laickou veřejnost. Lze předpokládat, že tyto publikované a následně ústně předávané rady a receptury byly jedním z důvodů, proč se sgrafita restaurovala a rekonstruovala způsobem, který nesouvisel nijak s původní technologií. Literatura z pozdějších let popisuje a doporučuje pro zlepšení kvality a trvanlivosti exteriérových omítek použití cementu.

Dle Františka Petra je základní myšlenkou „malby sgrafitové“ to, že přes jednu vrstvu malty, která je probarvená, je tence a pravidelně nahozena druhá bílá vrstva z čistého vápna, nebo také malty. Popisuje ji jako techniku malířskou „... malíř který ji chce dokonale ovládat, musí dobře znát techniku fresky“.¹⁰² Petr dále popisuje vhodné materiály a zpracování: zdravá zeď, vápno nejlepší jakosti, dobře propraný písek, dobře proprané uhelné strusky bez prachu, dokonalé propracování malty, pravidelné, ale hrubé vyhlazení – rajbování jádrové omítky, menší množství barev stálých ve vápně ad.¹⁰³ „Jako u freska jest i u sgrafita první podmínkou trvanlivosti malby dobrá zeď. Rozdíl zde jest jen v tom, že se sgrafito nikdy nemá dělati na starou omítku, nýbrž vždy se doporučuje, pracuje-li se na staré zdi, otlouci a úplně očistiti starou omítku a začítí čistou holou zdi.“¹⁰⁴

Následuje popis provedení jednotlivých vrstev sgrafita. Nejprve základní omítky, která již obsahuje díl uhelných strusek. Dále dvou barevných vrstev. Hrubozrnné a méně zbarvené,

¹⁰¹ ŠPALE 2006, s. 20–21.

¹⁰² PETR 1926, s. 64.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ PETR 1926, s. 65.

zarovnanou a vyhlazenou točivým pohybem a stlačováním. Na tuto vrstvu hned, bez zaschnutí, doporučuje nahodit druhou jemnější barevnou vrstvu silnou 3–5 mm. Autor upozorňuje, že barva nepřispívá k pevnosti malty. „... přílišné množství jakékoliv barvy k maltě přimíšené jest na újmu pevnosti a trvanlivosti malty. Proto musí každý malíř sgrafit sám toho dbáti, aby přílišnou intenzitou barevné malty neškodil trvanlivosti sgrafita. Toto množství barvy nemá přesahovati 1/20 celkového obsahu malty.“¹⁰⁵

Dále Petr dělí sgrafito podle provedení svrchní vrstvy na maltovou a vápennou. Maltová se upravuje hladícím prkénkem, namáčeným do vody a její tloušťka je 2–4 mm. Vápenná vrstva je trojnásobný nátěr vápenným mlékem (jeden nátěr vedený šikmými pohyby štětky, druhý vodorovnými a třetí svislými).¹⁰⁶ V poznámkách ke kapitole o sgrafitu autor píše, že někteří malíři přidávají do putny malty 1 kg mramorové moučky, někteří přidávají ještě 10–15 vajec (které utrou s vápnem) a někteří připravují svrchní vrstvu z vápna a mramorového prachu (1 díl vápna : 1 díl jemně zrnitého kararského mramoru).

Tabulka 1: Receptury malt František Petr (1923)¹⁰⁷

Základní vrstva	Barevná vrstva (ve dvou vrstvách)	Svrchní vrstva
4 díly vápna ¹⁰⁸ 7 dílů písku 1 díl uhelných strusek	<u>1. hrubozrnější vrstva:</u> 2 díly vápna 3 díly písku (hrubozrněného) 1 díl uhelných strusek (zrnitosti písku) 1/10 dílu černě <u>2. jemnozrnější vrstva:</u> 2 díly vápna 3 díly jemného písku 1 díl uhelných strusek (zrnitosti písku) + potřebné množství černé Pokud nechceme použít strusku, nahradíme ji pískem:	<u>Maltová (2–4 mm)</u> 1 díl vápna 1,5 dílu písku nebo <u>Vápenná</u> Trojnásobný nátěr vápenného mléka

¹⁰⁵ PETR 1926, s. 66–67.

¹⁰⁶ PETR 1926, s. 67.

¹⁰⁷ PETR 1926, s. 66.

¹⁰⁸ U receptur není specifikováno, zda se jedná o vápennou kaši, či suchý vápenný hydrát. Vzhledem k tehdejší praxi je zřejmé, že se jednalo spíše o vápennou kaši. Stejně tak není specifikováno, zda se jedná o objemové či hmotnostní díly. Předpoklad je, že jde o objemové díly, z důvodu větší praktičnosti.

	2 díly vápna 4 díly jemného písku + potřebné množství barvy	
--	---	--

Dle Bohuslava Slánského je sgrafito nástěnná technika založená na dvou odlišně zbarvených omítkách, kdy tu světlejší povrchovou odškrabujeme a tím vznikají tmavé linie a plochy. Omítka pro sgrafito je vápenná, nanesená ve třech vrstvách. Jádrová omítka, která se nechá proschnout (nejlépe několik měsíců), na ní tmavá omítka v tloušťce 3–5 mm ve velikosti jednoho denního dílu. Na zavadnutou omítku jsou nanесeny 3 tenké vrstvy vápenného nátěru (vždy kolmo na sebe). Na tento nátěr je zpauzována kresba a ihned se vyškrabují linie a plochy. Kresba se přeneše zaprášením perforovaných pazů práškovými barvami pomocí tamponu z řídkého plátna.¹⁰⁹

„Sgrafito je velmi stálé a jeho provedení není nikterak obtížné.“¹¹⁰

Řez do povrchové vrstvy má být veden šikmo, aby se v něm neusazovala voda a nevnikala mezi jednotlivé vrstvy. Někdy bývá vápenný nátěr nahrazován tenkou vrstvičkou omítky.¹¹¹

Tabulka 2: Receptury malt Bohuslav Slánský (1953)¹¹²

Jádrová omítka	Tmavá omítka	Tenká povrchová vrstvá omítky
3 díly hrubého říčního písku 1 díl starého vápna	4 díly vápna 3 díly středně hrubého říčního písku 4 díly uhelné strusky téže zrnitosti jako má písek 1 díl železomanganové černi	5 dílů velmi jemného říčního písku 7 dílů starého vápna

Sgrafitovou techniku popisují také František Chroust a Rajisa a Ilja Kvasničkoví z roku 1959. Podle nich se technika sgrafita provádí třemi úkony: příprava omítkové plochy, přenesení obrysu kresby na povrch a vyškrabávání vzoru (sgrafitování). Na jádrovou omítku se nanese jedna nebo více barevných malt a navrch lícní krycí, obvykle světlá vrstva. Je třeba dobrá příprava zdiva a nezávadnost podkladu omítky. Jednotlivé vrstvy se nahazují po zavadnutí spodní vrstvy a za neustálého kropení vyhlazují hladítky. *„Postřík zdiva a jádrová omítka jsou stejné jako u běžné omítky, pouze lícní vrstvy jsou obvykle dvě, barevná a bílá.“¹¹³* Přenesení

¹⁰⁹ SLÁNSKÝ 2003, s.255–256.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² SLÁNSKÝ 2003, s.255–256.

¹¹³ CHROUST–KVASNIČKOVI 1959, s.94.

kresby se provádí pomocí šablony, která je z tuhého papíru. Obrys kresby se propíchá hřebíkem (šídlem), tak aby mezi otvory byla vzdálenost 1 až 2 cm. Aby se šablona rychle neopotrebovala, doporučují nasycení fermeží. Přenos se provádí poklepáváním tampónem (plátěným pytlíčkem se suchou barvou), nebo tupým rydlem. Vyškrabávání (sgrafitování) se provádí, dokud je omítka zpracovatelná, vláčná (4–12 hodin podle vlhkosti vzduchu, složení a vlastností malty). Dělí sgrafito na jednobarevné nebo mnohobarevné.

„Jednobarevné sgrafito ze slabých vrstev. Lící vrstva se nanáší z řídké vápenné malty štětkou na podkladní omítkovou vrstvu. Omítka nanášená štětkou má nepatrnou tloušťku od 1 až 2 mm. Tato lící hladká vrstva se vyškrabává a obraz se vytváří rozdílem hladkého líce a hrubozrné struktury podkladní omítky téhož barevného odstínu.

Dvoubarevné sgrafito. Na jádrovou omítku nahodíme barevnou podkladní vrstvu. Po zavadnutí barevné plochy nanese bílou lící omítku v tloušťce 1 až 2 mm štětkou a v tloušťce do 0,5 cm zednickou lžící, podle toho, chceme-li provést sgrafito s tenkou vrstvou pro jemnou kresbu nebo s hrubší vrstvou pro jednodušší ornamenty. Obrysy vzoru narýsovaného na lící nebo přeneseného šablonou pak vyškrabáváme až na barevný podklad.“¹¹⁴ Dále detailně popisuje tříbarevné a vícebarevné sgrafito.

Dle příručky *Omítky* od Františka Chrousta a Kvasničkových je vhodné použít do běžných vnějších omítek „cement portlandský 350“ a přidat ho pouze v malém množství, a to ke zlepšení pevnosti a tvrdosti omítky.¹¹⁵

Text doprovázejí černobílé fotografie postupu prací a kresby nástrojů, šablony a vrstev sgrafitové techniky. [171–173]

Tabulka 3: Receptury malt František Chroust, Kvasničkovi (1959)¹¹⁶

	Jádrová omítka	Barevná podkladní omítka (intonaco)	Lící tenká vrstva (bianco)
Renesanční „malta na omítku“		1 díl vápna 2 díly čistého nebo praného říčního písku (do kterého se přidával čistý „křemílek“) ¹¹⁷	
Malty pro sgrafito	1 díl vápna 3 díly písku	1 díl vápna 3 díly písku	1 díl vápna 1–2 díly písku

¹¹⁴ CHROUST–KVASNIČKOVI 1959, s.95.

¹¹⁵ „Dokud se nebudou zase vyrábět bílé cementy, je třeba pro světlé omítky používat nejsvětějších cementů, popřípadě zesvětlovat šedou barvu portlandského cementu přísadami bílých mramorových mouček.“ CHROUST–KVASNIČKOVI 1959, s.35.

¹¹⁶ CHROUST–KVASNIČKOVI 1959, s.96.

¹¹⁷ Křemílek není přesněji specifikován.

	(tloušťka 20 mm)	1/3 dílu barevné přísady (tloušťka 10 mm)	(tloušťka 1–5 mm)
Omítka použitá při obnově sgrafita na průčelí hist. domu v Telči		1 díl vápna 1 díl písku 1,5 dílu drceného dřevěného uhlí	1 díl vápna 2,5 díly písku
Omítka pro sgrafita nových domů v sídlišti Ostrava–Poruba (na cihlové zdivo, na cementový postřík)	110 kg vápna 120 kg cementu 1m ³ písku	1 nádoba (30l) hašeného vápna 4 nádoby (30l) jemného písku 3 zednické lžíce červené barvy 1 zednické lžíce černé barvy 2 naběračky cementu	1 díl vápna 3 díly jemného písku (tloušťka 2 mm)
Omítky s cementem – nastavovaná omítka	Pro cihelný podklad: 60 kg cementu : 140 kg vápna : 1m ³ písku Na betonové zdivo: 100 kg cementu : 140 kg vápna : 1m ³ písku		

Popis „malby sgrafitové“ od Vladimíra Svržka z roku 1961 se velmi podobá popisu Františka Petra a Františka Chrousta a Kvasničkových. Jeho příručka pro průmyslové školy výtvarného směru obsahuje dvě kapitoly týkající se sgrafita: Malba sgrafitová a Sgrafito interiérové. Po velmi stručném historickém úvodu popisuje přípravu stěny: „Sgrafito se nemá provádět na staré omítce. Doporučuje se starou omítku otlouci, škvíry vyškrábat, zbytky staré malty odřít ocelovým kartáčem a zeď důkladně omýt čistou vodou. Jsou-li na stěně ve zdivu salnitrující cihly nebo cihly z komínů, necháme je vyjmout a nahradit dobrými. Omítka. Sgrafitová malba má tři vrstvy malty. Jádro, které spojuje ostatní vrstvu se zdí, střední vrstvu barevnou, která po vyškrábání tvoří součást kresby a vrstvu bílou intonako.“¹¹⁸ Třetí vrstvu nazývá maltou, tzv. intonako a před nahazováním doporučuje nechat uležet nejméně jeden den a nanášet v tloušťce 2 až 4 mm.

Postup prací popisuje následovně: „Na suché jádrové stěně vyměříme a vyznačíme kresbu v hrubých obrysech a připravíme nasazovací body pro pauzu. Kresbu máme připravenou na

¹¹⁸ SVRŽEK 1961, s. 142.

*kartónu, který je předlohou vyškrabování. Poté navlhčíme část plochy, nanese několik vrstev střední barevné malty, dřevěným hladítkem urovnáme a necháme zatáhnout. Po zavadnutí následuje tenká vrstvička intonaka nebo nátěr čistým vápenným mlékem, které natíráme lehce křížovými tahy nejméně třikrát. Praxe ukazuje, že štukové intonako je pro vnější práce trvanlivější než vápenné nátěry. Vápenný nátěr se hodí pro vnitřní práce nebo na chráněná místa.*¹¹⁹

Přenos kresby je popsán opět pomocí pauzování vypíchané kresby a plátěného pytlíčku s uhelným prachem, je doporučeno po zpauzování kresbu lehce vyrýt ostrým hrotem, aby vlhčením napauzovaná kresba nezmizela.

*„Kresby vyškrabáváme grafickými očky, škrabátky z ocelové pružiny, a to tak, že opatrně podle kartónu odstraňujeme vrchní bílou vrstvu intonaka nebo vápenného nátěru do spodní barevné vrstvy. Vrypy nevedeme příliš hluboko a dbáme, aby jejich strany byly vedeny šikmo. V hlubokých rýhách s rovnými stranami vrypů se zadržuje voda a sníh, které časem narušují soudržnost materiálů a sgrafito opadáva. Proto se doporučují mělké vrypy, nejlépe pouhé odstranění tenké vrchní vrstvy. Mnozí malíři přidávají do vrchní vápenné vrstvy něco mramorové moučky, jiní přidávají na 10 kg směsi 10 až 15 vajec utřených s vápennou kaší nebo do posledních vrstev trochu kaseinového mazu.*¹²⁰ Dále je popisováno sgrafito se stříbřitým podkladem (s vrstvou barvenou spálenou slámou), sgrafito s vícebarevnými vrstvami malty a sgrafito s vrchní barevnou vrstvou (kombinace s freskovou malbou, po uschnutí doporučeno fixovat kaseinovým fixativem).

Kapitola Sgrafito interiérové popisuje technologie nevhodné do exteriéru: sgrafito na sádrovém podkladu (negativní) a sgrafito z barevných hmot s celulózovým klišem.

Tabulka 4: Receptury malt Vladimír Svržek (1961)¹²¹

Jádrová omítka	Druhá (střední) vrstva	Třetí vrstva
3 díly vápna 6 dílů hrubozrnného písku 3 díly strusky	2 díly vápna 3 díly písku 1 díl prosetých uhelných strusek 1/10 dílu pigmentu ve vápně stálého	Připravíme ze stejných dílů jemně prosátého písku nebo mramorové moučky a vápna (tzn. 1 : 1)

Popis vytváření sgrafita dle Ing. Jiřího Hoška a Jana Muka z roku 1989 je obdobný a patrně vychází z textů Františka Chrousta a Kvasničkových. Popisuje ho jako v nejjednodušší podobě dvouvrstvou omítku s kontrastním vybarvením barev. První vrstvu probarvenou dalšími plnivými

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ SVRŽEK 1961, s. 143.

¹²¹ SVRŽEK 1961, s. 142.

a druhou vrstvu jako jemnou vápennou omítku nebo pouze vápenný nátěr. Připojují poznámku, že: „Pro trvanlivost sgrafit je nejpříznivější, mají-li všechny vrstvy přibližně stejný poměr pojiva a plniva a tím i obdobné vlastnosti.“¹²²

Ve své knize Omítky historických staveb uvádí Jiří Hošek a Jan Muk následující: „Teprve renesanční dvouvrstvé omítky si vynutily skladbu maltové směsi – první spodní hrubší vrstva má výrazně změněný poměr vápenného pojiva a písku a to přibližně 1:3, svrchní jemná omítka je bohatší na vápno.“¹²³ Autoři však neuvádí, jak k tomuto závěru dospěli. Naopak publikují následující tabulku, která tuto hypotézu vyvrací.

Tabulka 5: Poměry složení malt historických staveb na území Slovenska (podle O. Šujanové) – průměrné hodnoty poměrů vápna k písku v dílech¹²⁴

období	Jádrová omítka (ložná)	Omítka
románské	1 : 0,7	1 : 0,9
gotické	1 : 0,8	1 : 0,9
renesanční	1 : 1,3	1 : 1,4

Komentář k použití vápenocementových omítek z publikace *Omítky historických staveb* od Ing. Jiřího Hoška a Jana Muka z roku 1989 je následující:

„Z výtvarného hlediska znamenají omezení volby povrchového reliéfu a barevného tónu (to především) fasád. Hladká struktura a šedá barva se nejčastěji uvádějí jako důvod proti používání tohoto materiálu při celkových rekonstrukcích památkových objektů. Přesto stavební praxe téměř při všech větších opravách používá ve formě suchých směsí omítek obsahujících v menší nebo větší části cement jako nástavu vápna. Je to dáno nutností zaručit trvanlivost omítek vůči stále se zhoršujícímu se ovzduší v městských aglomeracích. Srovnáme-li pevnost, která je hlavním kritériem dobré trvanlivosti, vápenných a vápenocementových omítek, je na první pohled zřejmé, proč tlak stavebních inženýrů na pracovníky památkové péče je tak velký. Nutný kompromis se na obou stranách zřejmě vyloučí zavedením výroby bílého cementu.“

¹²² HOŠEK–MUK 1989, s.90–91.

¹²³ HOŠEK–MUK 1989, s.66.

¹²⁴ V poznámce k tabulce je uvedeno, že hodnoty jsou vypočítány na základě chemického rozboru 150ti historických omítek. Číslo pro vápno odpovídá množství vápenné kaše v čerstvé maltě a vychází z analyticky stanoveného CaO násobením koeficientem 2,64. Není uvedeno, zda se jedná o objemové díly. HOŠEK–MUK 1989, s.65.

Při podrobném porovnání uvedených doporučení a receptur s původní technikou užitou v renesanci je patrný zřejmý rozpor. Složení i postup aplikace omítek byl odlišný.¹²⁵

2.8 Poznatky zjištěné ze studia soupisu restaurátorských dokumentací ČFVÚ Díla

V archivu ČFVU se zachoval velký počet restaurátorských dokumentací z 2. poloviny 20. století.¹²⁶ Český fond výtvarných umění (dále jen ČFVU¹²⁷) a jemu podřízený podnik Dílo měl ve svých rukách od roku 1953 „nábor společenských zakázek, prodej výtvarných děl, uplatnění výtvarných děl při tvorbě socialistického životního prostředí“.¹²⁸ V tomto směru fungoval až do roku 1994, kdy byl transformován v nadaci Český fond umění.

Autorce byl v rámci této diplomové práce k dispozici soupis restaurátorských zpráv, uložených v Národním archivu, který je rozdělen na dvě části:¹²⁹

1. Seznam restaurátorských dokumentací DÍLO 1954–1984

2. Seznam restaurátorských dokumentací DÍLO 1981–1995

Soupis je dělen po letech (někdy více let dohromady). Od roku 1979 je soupis dělen vždy na tři sekce: sochaři, sekce uměleckých předmětů a malíři.

Záznam o příslušné uložené dokumentaci obsahuje vždy autora zásahu a dokumentace, či více autorů, název restaurátorské akce a lokalitu (místo).¹³⁰

V rámci této diplomové práce byla důkladně prostudována první část pokrývající dobu 1954–1984. Byly dohledány všechny projekty zabývající se sgrafitem, ať již restaurováním nebo realizací nového sgrafita či jeho návrhy.¹³¹ Soupis těchto vybraných restaurátorských akcí je součástí přílohy č.2. Byla vypracována následující tabulka č. 6 s počty dochovaných restaurátorských zpráv týkajících se sgrafit. Tabulka zobrazuje počty restaurovaných sgrafit celkem za

¹²⁵ Viz technologické analýzy renesančních omítek na třech objektech kapitolách 2.9.5., 2.10.5. a 2.11.14. a příloha č.3.

¹²⁶ Národní archiv, fond ČFVU Dílo Praha, Předávací inventář restaurátorských zpráv (strojopis). Za poskytnutí děkuji Vladislavě Říhové.

¹²⁷ „Český fond výtvarných umění vznikl jako „nestátní společenská organizace“ na základě autorského zákona č. 115 ze dne 22. prosince 1953.4 Společně s dalšími kulturními fondy (např. Český literární fond, Český hudební fond) v roce 1954 nahradil starší syndikáty umělců. Financování fondů měly zajistit podíly z autorských odměn, navíc měly nové organizace získat majetek zrušených uměleckých spolků a nadací. Dozor nad jejich hospodařením převzalo Ministerstvo kultury. Obor výtvarných umění v socialistickém státu pokrývaly dvě organizace: Český fond výtvarných umění a Slovenský fond výtvarných umění. Kulturní fondy byly ovládnuty prostřednictvím výborů, jejichž členy jmenovaly umělecké svazy.“ ŘÍHOVÁ–KŘENKOVÁ 2016, s. 104.

¹²⁸ ŘÍHOVÁ–KŘENKOVÁ 2016, s. 104.

¹²⁹ Patrně se stále aktualizuje.

¹³⁰ Např.: Kolář, Kříčka: rest. figur. sgrafita, Slavonice 85.

¹³¹ Položky, které obsahovaly slovo sgrafito, sgrafita, sgrafit... Příloha č. 2 Výtah ze soupisu restaurovaných fasád sgrafit DÍLO (1954–1984)

jednotlivé roky (případně za několik let dohromady, pokud nebylo přesně odděleno podle let). Pokud bylo v soupisu uvedeno, byly do tabulky zapsány projekty prováděné v rámci sochařské a malířské sekce zvlášť. Stejně tak i realizace či návrhy nových sgrafit. Dále byly do tabulky pro porovnání činnosti vybrány kolektivy nejvíce aktivní v oboru restaurování sgrafit.

Tabulka 6: Restaurátorské práce na sgrafitech v číslech (data získaná ze soupisu restaurátorských dokumentací Díla)

Rok	celkem	sochaři	malíři	nová sgrafita	Kolář a kol.	Cihlář a kol.	Hlavatý a kol.	Zoubek a kol. ¹³²
1954	1							
1955	1			1				
1956	7			6				
1957	10				2			2
1958	13				4			3
1959	1					1		1
1960	13				3	1		2
1961	9					1		2
1962	7				2	5		
1963	8				4		1	
1964	12				4	2	2	
1965–66	26				11	1	3	
1967–69 ¹³³	68				21	13	2	
1978	3							2
1979	11	8	3	1	1	1	1	2
1980	6	3	3		1	1		
1981	7	5	2		1			1
1982	14	8	5		3			1
1983	6	3	3					1
1984	2	2						1

Počet realizovaných restaurátorských prací na sgrafitech začíná stoupat po roce 1957. V těchto letech je v soupisu velké množství realizací či návrhů nových sgrafit. Od roku 1957 už soupis neobsahuje žádnou realizaci novodobého sgrafita provedenou členy ČFVU (kromě jedné realizace c roce 1979).

Průměrně se restauruje 8–12 fasád ročně. Nejvíce restaurátorských akcí dle dochovaných dokumentací probíhalo v letech 1965–1969. V 80. letech počet restaurátorských projektů klesá. Nejvíce projektů restaurování sgrafit prováděl v průběhu celé etapy kolektiv restaurátorů kolem Miroslava Koláře. V letech 1965–1969 provedli 32 restaurátorských oprav sgrafitových

¹³² Na konci 50. let Zoubek a kol. nebo Zoubkovi, 70. a 80. léta Zoubek, Boštík, Palcr, Podhrázský.

¹³³ V soupisu chybí samostatně rok 1969. Proto je položka citována svou nadkapitolou, která zahrnuje roky 1967–1969.

fasád. Vedle těchto prací ještě prováděl stejný kolektiv restaurování sochařských prvků. Například v roce 1967 to bylo 11 projektů restaurování soch a štukových prvků.¹³⁴

Nejčastěji objevující se jména restaurátorů, kteří se na restaurování sgrafit podíleli: Alt, Boštík, Cihlár, Crha, Grim, Hlavatý, Kabeš, Kadera, Klempíř, Kříčka, Kolář, Mehl, Palcr, Podhrázský, Smrkovský, Soudek, Šonka, Tintěra, Toroň, Turský, Viškovská, Zoubek. Zejména jde o muže, ale soupis obsahuje i několik ženských jmen, např. Bösserová, Kaldyová, Viškovská, Zbíraková.

2.9 Otázky pro pamětníky zabývající se restaurováním sgrafit v minulosti

Několik osobností zabývajících se prakticky či teoreticky restaurováním sgrafit v druhé polovině 20. století bylo osloveno a byl jim zaslán vypracovaný dotazník s následujícími okruhy otázek.¹³⁵

Tabulka 7: Okruhy otázek pro pamětníky

Úvodní informace	Kdo Vzdělání Na jakých projektech restaurování sgrafit jste se podílel?
Postup prací (materiál, technika)	Kdo většinou stanovil postup prací a použité technologie? Jaký byl postup konzervace originálu sgrafit, včetně materiálů a zda a jak se vyvíjel v průběhu času? Jaký byl postup doplňování originálu sgrafit, včetně materiálů a zda a jak se vyvíjel v průběhu času?

¹³⁴ Kolář, Šonka: rest. štukové sochy, Dukelských hrdinů 41, Praha 7
Kolář, Šonka: rest. barokní štukové výzdoby v Nerudově ul. 33, Praha 1 a kovová mříž
Kolář, Šonka: rest. domovního znamení u Dvou sluncí v Nerudově ul. 47, Praha 1
Kolář, Šonka: rest. dekorat. váz v ul. Dukelských hrdinů 18, Praha 7
Kolář, Šonka: rest. sochy sv. Františka Xaverského pro Český Šternberk
Kolář, Šonka: rest. sochy sv. Prokopa pro Český Šternberk
Kolář, Šonka: rest. plastiky Žena s lyrou ve Valdštejnské zahradě, Praha 1
Kolář a kol.: rest. barokní štukové výzdoby hradní kaple, Český Šternberk
Kolář a kol.: rest. dvou renesančních portálů, Hornické nám. 270, Jáchymov
Kolář a kol.: rest. sochařské výzdoby v Oseku
Kolář, Šonka: rest. sochařské výzdoby na attice, Smetanova 79, Písek

¹³⁵ Ak. mal. Václav Špale, Ak. mal. Jiří Čech, Ak. mal. Josef Čoban, Ak. soch. Arnold Bartůněk, Ak. soch. Jiří Novotný, Pavel Jerie, Prof. Ing. Arch. Ak. Arch. Václav Gírsa, PhDr. Václav Paukert, Ing. Dagmar Michoinová, Ph.D., Ak. mal. Martin Martan. S některými byla témata diskutována osobně, s některými telefonicky. Ak. mal. Václav Špale, Ak. mal. Josef Čoban, Prof. Ing. Arch. Ak. Arch. Václav Gírsa a PhDr. Václav Paukert poslali vyplněný dotazník či komentář k tématům emailem.

	Rozlišovalo se a jak, zda se jedná o figurální sgrafito či dekorativní bosáže?
Koncepce, rekonstrukce, retuše	<p>Jak probíhala příprava na retuše a rekonstrukce sgrafitové výzdoby a samotné práce (pauzy, dokumentace před revizí, historické fotky, kunsthistorici...).</p> <p>Co bylo považováno za největší problém v průběhu prací na restaurování sgrafitových fasád?</p> <p>Jakým způsobem byla řešena koncepce prezentace sgrafit?</p> <p>Rozlišovalo se a jak, zda se jedná o figurální sgrafito, či dekorativní bosáže?</p>
Kdo restauroval sgrafita	<p>Kdo prováděl restaurování sgrafit (specializace, spolupráce s řemeslníky)?</p> <p>Kdo učil restaurování sgrafit (instituce, osobnosti, ale i na lešení)?</p> <p>Kdo a jak rozhodoval o zakázkách?</p> <p>Kdo zadával a kontroloval kvalitu provedení restaurování sgrafit (oficiální systém)?</p> <p>Jak vznikaly rozpočty na jednotlivé restaurátorské práce?</p> <p>Kolik bylo času na provedení prací?</p> <p>Koho byste doporučil, že o problematice restaurování sgrafit v druhé pol. 20. stol. V ČR věděl, či ví hodně?</p> <p>Odkaz na restaurátorskou dokumentaci či literaturu, která je dle Vás důležitá v rámci poznání, jak probíhalo restaurování sgrafit v 2. polovině 20.století.</p>

Diskuze a zjištěné informace byly velmi podnětné a umožnily autorce zorientovat se v soudobých souvislostech běžné praxe v oboru. Získané informace jsou použity ve vyhodnocení zjištění v kapitole 2.12.3 Co mělo zásadní vliv na stav a dochování sgrafita.

Následující kapitoly se zabývají třemi vybranými objekty se sgrafitovými fasádami, které podrobně zkoumají s cílem posoudit a zhodnotit předchozí restaurátorské zásahy v porovnání se studiem dochovaných renesančních sgrafit. U všech objektů jsou popsány historické souvislosti objektu a jeho sgrafitové výzdoby, je popsána původní technika sgrafit, včetně

provedených technologických analýz.¹³⁶ Dále jsou popsány druhotné restaurátorské zásahy z hlediska technického i estetického.

2.10 Fasáda domu čp. 536 ve Slavonicích

2.10.1 Evidenční údaje

Název: Sgrafitová fasáda domu čp. 536 (dle staršího číslování čp. 106)

Okres: České Budějovice

Obec: Slavonice

Adresa: Horní náměstí 536, Slavonice, 378 81

Objekt – bližší určení: sgrafita na fasádě domu směrem do náměstí

Klasifikace památky: památkově chráněno od 3. 5. 1958, nemovitá kulturní památka

Rejstříkové číslo ve ÚSKP: 17977/3-2164

2.10.2 Historie objektu¹³⁷

V letech 1576–1620 vlastnil dům měšťan Hans Herig.¹³⁸ V tomto období pravděpodobně vznikla sgrafitová výzdoba fasády. Později byla sgrafita zakryta. V 50. letech 20. století byl dům (zároveň s vedlejším domem) zbořen, ponechána byla pouze sgrafitová fasáda. K té byl posléze přistaven dům nový. K odkryvu sgrafit na fasádách došlo až při restaurátorském zásahu v 60. letech. Od této doby proběhlo několik restaurátorských zásahů.

V roce 1965 provedli první komplexní restaurování s odkryvem sgrafit Miroslav Kolář, Miroslav Šonka a kol. Sgrafita byla restaurována tzv. rekorózní metodou spočívající v evokaci sgrafitového reliéfu. Šlo o vrstvení plněné vrstvy intonaca bianca na poškozený povrch spojený s masivními doplňky.

Stejnou metodou probíhaly i další zásahy obdobným týmem restaurátorů (vždy s Miroslavem Kolářem v čele) v letech 1974 a 1990.

V roce 1997 provedl Václav Špale zajišťovací zásah spočívající především v injektáži rozsáhlých kapes s doporučením celkové komplexní obnovy fasády.

¹³⁶ Příloha č.3

¹³⁷ Podrobněji je historie domu a sgrafitové výzdoby popsána v úvodní části diplomové práce, týkající se restaurování vybraných medailonů.

¹³⁸ Theodor Deimel, Sgraffiti und Freskobilder in Zlabings, *Unsere Heimat* č. 16, 1943, s. 52 (cit. podle WAISSEROVÁ 2002).

2.10.3 Popis objektu

Dům čp. 536 je situován v horní části Horního náměstí. Jeho fasáda lícuje s fasádami okolních domů a je natočena na severovýchod. Fasáda má výšku 10 m od chodníku ke korunní římsě, výška atiky od korunní římsy je cca 2 m.

Tříosé průčelí je prolomené v přízemí portálem a dvěma okny, v prvním patře třemi okny a pod korunní římsou jedním oknem. Nad korunní římsou je vlys a atikový štít. Tři nakoso vytočené hranoly dělí štít na dvě části. Obě části mají vlys s prohnutým trojúhelníkovým štítkem, před-sazeným před cimbuří. Motiv arkádového prvku je v pásech s architekturou zopakován.

2.10.4 Popis výzdoby

Na fasádě jsou čtyři řady portrétních medailonů, které nemají tektonický rámeček. Jde o iluzivní obrazovou galerii, po stranách doplněnou květinovými a rolwerkovými motivy. Na soklu a na vlysu a na atice jsou (či přesněji byly) architektonické motivy osazené v květinových a rolwerkových rámcích.

Zdrojem byly „wittenberské“ ilustrace k Agricolovi od Lucase Cranacha mladšího z r. 1562.

2.10.5 Historické fragmenty renesančních sgrafit (původní technologie)

Popisy původních technologií a materiálů vychází z následujících podkladů. Fragmenty dochovaných omítek byly posouzeny vizuálně a Zuzana Wichterlová analyzovala 14 vzorků původních omítek v laboratoři Fakulty restaurování Univerzity Pardubice v rámci své diplomové práce.¹³⁹

Stratigrafie a označení vrstev

O1A Jádrová omítka (původní – 80. léta 16. století)

O1B Intonaco (původní – 80. léta 16. století)

1 Bianco

Zdivo – podklad omítky

Zdivo je zde smíšené – kamenné a cihlové. Atika je celá cihlová. Zdící malta budovy je vápenná, pojená vzdušným vápnem.

Jádrová omítka¹⁴⁰

Omítka jádra **O1A** je neprobarvená jedna vrstva, pojená vzdušným vápnem.

¹³⁹ WICHTERLOVÁ 2014, s.112.

¹⁴⁰ WICHTERLOVÁ 2014, s. 49.

Plnivem je křemičitý písek a zrna vyvřelých hornin.

Poměr pojivo : plnivo je dle silikátové analýzy 1 (vápenná kaše - s předpokládaným obsahem vody 50%) : 2 (písek).

Jádro má tloušťku cca 4–15 mm.

Povrch je hrubý a návazně na něj je nanášeno intonaco.

Intonaco¹⁴¹

Omítka intonaca **O1B** je nanášena v jedné vrstvě a pojená vzdušným vápnem (bez hydraulického podílu).

Plnivo:

křemičitý písek – křemičitá zrna a zrna z vyvřelých hornin, někdy s příměsí okrových částic, žluté až šedé barvy, kulovitěho tvaru, ostrohranné až s částečným zaoblením hran, celková distribuce je 0,063–2 mm, s maximální distribucí (dle typu písku) mezi 0,125–1 mm, neobsahuje prachový podíl

dřevěné uhlí – zrna dřevěného uhlí, podlouhlá, ostrohranná s částečným zaoblením hran (patrně v závislosti na intenzitě míchání), celková distribuce je 0–2 mm, největší podíl je prachové frakce a 0,5–1 mm frakce

karbonátové částice – 3–20 %

drcená cihla – výjimečně

prachový podíl – 20 % (uhelný prach)

Objemový poměr písku a uhlí u zkoumaných probarvených sgrafit byl 1,4:1.

Objemový poměr pojiva a plniva byl 0,8:1.¹⁴²

Její tloušťka se pohybuje mezi 3–9 mm.

Denní díly

Denní díly jsou vždy nanášeny v pásu v celé šířce fasády, na výšku pás denního dílu odpovídá výšce medailonů. Rozhraní denních dílů jsou skrytá ve vodorovných páscích. [47] Postup nanášení byl seshora dolů, v místech překryvů se velice často omítka odděluje (viz Poškození). Svislé dělení nebylo nalezeno. Pouze vedle volavky je svisle (i vodorovně) oddělené pole, které však pravděpodobně patří k vedlejšímu domu.

¹⁴¹ WICHTERLOVÁ 2014, s. 61.

¹⁴² „Poměr pojivo : plnivo je obtížné definovat – při započtení karbonátových částic je rozsah možných výsledků velice široký od 1v:1,25pl–1v:3,75pl.“ WICHTERLOVÁ 2014, s.108.

Bianco

Bianco 1 je nanášeno po zavadnutí zakletovaného intonaca v tenké vrstvě, jako nátěr štětcem (zřetelné tahy).

Tento nátěr byl pojen vzdušným vápnem a neobsahoval plnivo.

Síla bianca je cca 0,1–0,4 mm.

Na fasádě byly objeveny dvě lokality, kde se dochovaly stopy původního stínování – první oblast je na listovci na korunní římsě (a místy na vlysu) a druhá oblast je pod okenním parapetem na „Sultánovi“. Na původním povrchu sgrafit jsou patrné tahy štětcem a stopy promalování a tónování do šedookrovobílých tónů.

Tato pozorování byla potvrzena laboratorním průzkumem.¹⁴³

Způsob rytí

Rytí nebylo provedeno do větších hloubek (byla pouze odryta povrchová vrstva).

Stopy přípravné rozkresby – přenosu kartonů

Vzhledem ke stavu fasády nebyly nalezeny ani dírký po kružidlech, ani stopy spolvera, ani stopy ryté kresby, avšak lze předpokládat, že zde původně přípravná rozkresba byla.

Grafické předlohy – způsob použití

Všechny osobnosti byly identifikovány a téměř ke všem byly nalezeny dobové předlohy. K některým výjevům bylo nalezeno předloh několik. K medailonu č. 4 a č. 24 nebyla nalezena odpovídající předloha.¹⁴⁴

Typ obličejů i figury, ruce i kompozice odpovídají velice přesně předlohám. Naopak oděv je často změněn, či upraven.

Některé předlohy jsou celé zrcadlově otočené, což je způsobené kopírováním tisků, nebo přenosem z paúzy.

2.10.6 Druhotné zásahy

Druhotné zásahy byly posouzeny vizuálně a bylo odebráno šest vzorků omítek pro laboratorní vyhodnocení v laboratoři Fakulty restaurování Univerzity Pardubice. Kompletní zpráva vyhodnocující viz **Příloha 3** – Laboratorní zpráva – vyhodnocení vzorků odebraných a analyzovaných v rámci této diplomové práce.

¹⁴³ WICHTERLOVÁ 2014, s. 66.

¹⁴⁴ ČECH a kol. 2014, s.13–14.

Druhotné zásahy provedené před odkryvem sgrafit v roce 1964

Lokálně byly vizuálním průzkumem na fasádě identifikovány fragmenty barevných fasádních nátěrů. Jednalo se o velmi nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou.

V rámci uměleckohistorického průzkumu se nepodařilo zjistit, kdy byla sgrafita zakryta, ani zda byla opakovaně opravována, ať již nátěrem či omítkovou vrstvou. Patrně byla zakryta již v 17. či 18. století.

Vzhledem k nálezu těchto fragmentů nátěrů a faktu, že fasáda nebyla napekována, lze předpokládat, že fasáda byla pouze několikrát přetřena. Nelze však vyloučit, že nátěry byla překryta pouze atika a římsy s vlysem a sgrafita na ploše fasády mohla být překryta slabou omítkovou vrstvou (štukem, či plněným nátěrem), vzhledem k hrubosti povrchu i bez pekování.

Posloupnost vrstev nátěrů identifikovaná ve fragmentech souvrství pod korunní římsou:

N1 okrová žlutá vrstva

N2 světle zelená vrstva na bílém podkladu

N3 fialová vrstva na bílém podkladu

N4 fialová vrstva na bílém podkladu

N5 okrová (oranžová) vrstva na bílém podkladu

[174–176]

Restaurování v roce 1965

Zásah provedli: Miroslav Kolář, Dušan Kříčka – odkryv a restaurování

Restaurovácká dokumentace je dochována pouze z části (fotografie stavů v závěrečné fázi a po restaurování (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1). Nedochovala se textová část restaurovácké dokumentace.

Ze soukromého archivu restaurátora Jana Turského (v současnosti soukromý archiv Václava Špaleho) se dochovalo několik fotografií stavu po odkrytí a před nanesením intonaco. Z fotografií bylo zřejmé, že původní intonaco se na fasádě zachovalo skutečně pouze ve fragmentech.¹⁴⁵

Stratigrafie a označení vrstev

O2 intonaco (bianco O2b al fresco)

2A černá scelovací lazura

2B bianco

¹⁴⁵ Fotografie byly dostupné v průběhu prací na lešení. Bohužel nejsou nyní k dispozici.

Odebrané vzorky pro analýzu (název vzorku, číslo vzorku)

VO1 (7000, 7443).

Lokalizace odběru [177], fotografie [177–180].

Rozsah dochování omítek z této opravy

Tmely identifikované na fasádě jako vysprávký z této opravy se dochovaly na velmi málo místech. Bianco je zažloutlé, nátěr poměrně hutný, kresba je jemnější, poměrně dost podobná původní. V porovnání s následujícími vysprávkami je tato oprava nejvíce podobná původní sgrafitům technicky i esteticky.

Jádrová omítka

Omítka jádra této etapy je světle okrová, písková, nesoudržná.

Intonaco

Omítka intonaca **O2** je nanesena v jedné vrstvě. Vizuálně je velmi podobná původnímu renesančnímu intonacu. Je měkká a není pevná.

Pojivem je bílé vzdušné vápno se zanedbatelným obsahem hydraulických složek.

Plnivem je středně vytříděný praný písek ($D < 2$ mm) s převahou obsahu křemene. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125–1 mm, obsah jemnozrnného až prachového podílu je zanedbatelně nízký.

Uhlí se vyznačuje vysokým podílem jemnozrnných částic, maximální zjištěná velikost částic uhlí dosahovala max. 2 mm. Přibližný objemový obsah dřevěného uhlí na 1 objemový díl písku připadal přibližně 1 objemový díl dřevěného uhlí.

Přibližná receptura omítky vzorku VO1. Malta se vyznačuje vyšším obsahem plniva (písku a uhlí). Plnivo bylo připraveno smícháním písku a uhlí v přibližném objemovém poměru 1:1.

Receptura: v obj. dílech: 1:1,7 (suchý vápenný hydrát : písek), pokud bylo použita vápenná kaše byl poměr míšení ca 1:3,3, obj.

Její tloušťka se pohybuje mezi 10–15 mm.

Bianco související s provedením intonaca O2

Bianco související s provedením intonaca **O2b**. Bylo provedeno al fresco. Obsahuje plnivo.

Černá scelovací lazura 2A

Vrstva s černým pigmentem a červenou hlinkou. Plošně provedená na celé fasádě (i přes pohledové, odškrábnuté intonaco a přes fragmenty původního bianca).

Bianco retušovací 2B

Bianco související s retuší (evokací) **2B**. Plošně provedený nátěr slabě okrové barevnosti, obsahuje zrna černého a červeného pigmentu. Měkký. Obsahuje drobnozrné plnivo. Bylo provedeno secco.

Způsob rytí

Rytí nebylo provedeno do větších hloubek, byla pouze odryta povrchová vrstva, pokud to lze vzhledem k fragmentárnosti intonaca tvrdit.

Stopy přípravné rozkresby – přenosu kartonů

Vzhledem k fragmentárnímu dochování nebyly nalezeny stopy rozkresby, ani stopy ryté kresby.

Způsob retuše intonaca i bianca

Celá plocha, včetně provedených nových vysprávek v intonaco s utaženým povrchem, byla sjednocena černým nátěrem (respektive černohnědým). Následně byla použita rekorózní metoda.

Grafické předlohy – způsob použití

Je možné, že už při tomto prvním restaurování byly k dispozici grafické předlohy dohledané Miladou Lejskovou-Matyášovou.

Restaurování v roce 1974

Zásah provedli: Miroslav Kolář, Lhotka – restaurování
Restaurátorská dokumentace se nedochovala.

Stratigrafie a označení vrstev

O3 intonaco

3A světle šedá scelovací lazura

3B bianco

Odebrané vzorky pro analýzu (název vzorku, číslo vzorku)

VO2 (7001, 7444)

VO5 (7003, 7446)

VO7 (granulometrie)

Lokalizace odběru [181], fotografie [181]

Rozsah dochování omítek z této opravy

Rozsah vysprávek je značný.

Jádrová omítka

Jádrová omítka velmi tvrdá, světlé barevnosti („koláčovitá“).

Intonaco

Omítka intonaca **O3** je nanesena v jedné vrstvě. Vizualně je poměrně podobná O2. Je tvrdší, ale nesoudržná. Má světlejší šedou barevnost. Jsou v ní viditelné kousky uhlí. Povrch je zatažený, u povrchu se světlejší barevnost matrixu (viditelné na nábrusu vzorku na optickém mikroskopu).

Pojivem je bílé vzdušné vápno s obsahem hydraulických složek.¹⁴⁶

Plnivem je středně vytříděný praný písek ($D < 2$ mm) s převahou obsahu křemene. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125–1 mm, obsah jemnozrnného až prachového podílu je zanedbatelně nízký.

Uhlí se vyznačuje vysokým podílem jemnozrnných částic (použitých jako pigment), maximální zjištěná velikost částic uhlí dosahovala max. 2 mm. Přibližný objemový obsah dřevěného uhlí tvořil ca 8 %, tj. na 11 dílů písku připadal přibližně 1 objemový díl dřevěného uhlí.

Plnivo obsahuje i částice strusky.

Přibližná receptura omítky vzorku V07. Malta se vyznačuje vyšším obsahem plniva (písku a uhlí). Plnivo bylo připraveno smícháním písku a uhlí v přibližném objemovém poměru 11:1.

Receptura: v obj. dílech: 1:1,4 (suchý vápenný hydrát : písek), pokud bylo použita vápenná kaše byl poměr míšení ca 1:2,5, obj.

Tloušťka intonaca se pohybuje mezi 10–19 mm.

Bianco související s provedením intonaca O3

Bianco související s provedením intonaca **O3b**. Bylo provedeno al fresco či fresco secco. Obsahuje jemnozrnné vápencové nebo mramorové plnivo.

Černá scelovací lazura 3A

Silná vrstva proměnlivé tloušťky, s černým a červeným pigmentem. Plošně provedená na celé fasádě (i přes pohledové, odškrábnuté intonaco a přes fragmenty původního bianca).

¹⁴⁶ Složení dle SEM-EDX naznačuje slabě hydraulický charakter pojiva: Ca, Si, Al, zvýšený obsah S a Mg (obsah Si, Al, celkem asi 10 at. %, tzn. jedná se patrně o slabě hydraulické pojivo (vápno) nebo směs vápna a malého množství cementu, nelze vyloučit použití např. latentně hydraulické maltoviny (vzhledem k obsahu strusky). Příloha č. 3.

Bianco retušovací 3B

Bianco související s retuší (evokací). Plošně provedený nátěr, provedený v několika vrstvách. Poslední vrstva obsahuje červená a černá zrna pigmentů (byla tónovaná). Obsahuje bílé transparentní drobnozrnné plnivo. Velice pevný, tvrdý, obtížně separovatelný od spodních vrstev. Bylo provedeno secco.

Způsob rytí

Rytí provedeno do trochu větších hloubek a ryté linky jsou široké, razantnější. Rukopis výrazně odlišný (kresba je hrubá).

Způsob retuše intonaca i bianca

Celá plocha, včetně provedených nových vysprávek v intonaco s utaženým povrchem, byla sjednocena černým nátěrem (respektive černohnědým). Následně byla použita rekorozní metoda.

Grafické předlohy – způsob použití

Byly k dispozici grafické předlohy dohledané Miladou Lejskovou-Matyášovou. V textu restaurátorské dokumentace z pozdější opravy v roce 1990 je popsáno, že byly pomocným podkladem při objevení sgrafitové výzdoby.

Restaurování v roce 1990

Zásah provedli: Miroslav Kolář, Miroslav Šonka, Milena Kaldyová (pod textem dokumentace jsou podepsány ještě další tři osoby).

Restaurátorská dokumentace dochována.¹⁴⁷ Dokumentace zahrnuje dvou stránkový text o restaurování dvou domů vedle sebe stojících dohromady (106 a 107) a není vždy dobře odlišeno, která informace v textové části se týká jakého domu. Dokumentace obsahuje 57 černobílých fotografií.

Stratigrafie a označení vrstev

O4 intonaco

4A černá lazura (sjednocující pozadí, nanесena kompletně přes původní intonaca, ale i přes původní bianca)

4B bianco

4C černá barva – retuše okrajů a linek štětcem

¹⁴⁷ Zpráva o zásahu na sgrafitech v roce 1990 z restaurátorské dokumentace „Slavonice 106 renesanční sgrafito“ v archivu města a.č. 2787 a Archiv NPÚ v Českých Budějovicích, inv. č. 921

Odebrané vzorky pro analýzu (název vzorku, číslo vzorku)

VO6 (7004, 7447)

Lokalizace odběru [182], fotografie [182–188]

Rozsah dochování omítek z této opravy

Rozsah vysprávek z této opravy je největší. Stav sgrafita je stručně popsán v restaurátorské dokumentaci.

„Dům č.536/106 – ve dvanácti medailonových výplních došlo v určitých částech k uvolnění od základního zdiva. Nejvíce byla postižena spodní část fasády vlivem odpadových vod. Rovněž atika, která je vystavena nepřízní povětrnostních vlivů, byla v horní části silně rozrušena, takže si vyžádala cca 60% rekonstrukce.“¹⁴⁸

Stručný popis zásahu dle restaurátorské dokumentace:

“Sgrafito obou objektů bylo očištěno a celé fasády zpevněny. Po zpevnění bylo provedeno konstruktivní zajištění jak injektáží¹⁴⁹, tak plombami. Uvolněné části s dochovaným reliefem byly sejmuty /transfer/, a po odstranění sypkých cihel, byly tyto části znovu osazeny do nové omítky. Intonaková vrstva byla obnovována velice citlivě v několika vrstvách, aby byl respektován dochovaný relief, který umožnil úspěšné restaurování celého díla.

Po obnovení intonakové vrstvy byly provedeny potřebné rekonstrukce spodní části fasády domu č.107. Na různých částech figurálních biblických výjevů a medailonových portrétů, kde bylo sgrafito odpadlé, bylo nutné provést rekonstrukci v rozsahu cca 15%.

Renesanční sgrafitové výzdoby byly ve své době prováděny podle grafických předloh. Tyto byly ve spolupráci s Dr. Miladou Lejskovou-Matyášovou pomocným podkladem při objevení sgrafitové výzdoby Slavonic.“¹⁵⁰

Jádrová omítka

Jádrová omítka nebyla identifikována.

Intonaco

Intonaco je silné, pevné a velmi tvrdé.

Omítka intonaca **O4** je nanášena v jedné vrstvě. Má světle šedou barevnost.

¹⁴⁸ Slavonice 106 renesanční sgrafito v archivu města, a. č. 2787.

¹⁴⁹ Injektáže nebyly v průběhu průzkumných ani restaurátorských prací v letech 2012 a 2013 identifikovány.

¹⁵⁰ Slavonice 106 renesanční sgrafito” v archivu města a.č. 2787.

Plnivem je křemičitý písek s výrazně zaobleným tvarem částic a s obsahem jemnozrnného uhlíkatého pigmentu a příměsí žlutooranžové hlínky.

Pojivem je směs bílého vzdušného vápna a cementu, prvkové složení spíše odpovídá nižšímu obsahu hydraulických složek. Jako důkaz přítomnosti cementu nařeceny ality (trikalciem silikát, nezhydratované slínkové částice), bohužel nekoreluje se silikátovou analýzou, kde byl prokázán zanedbatelný obsah hydraulických složek.

Plnivem je středně vytříděný praný písek ($D < 4$ mm) s převahou obsahu křemene (výrazně zaoblená zrna).

Plnivem a zároveň pigmentem je uhlíkatá černá amorfního charakteru (nejedná se o dřevěné uhlí – nemá typickou strukturu dřeva), spíše struska, stuska je i velmi jemná, s velikostí pod 0,063 mm.

Přibližná receptura omítky vzorku VO6. Malta se vyznačuje vyšším obsahem plniva (písku a uhlí). Plnivo bylo připraveno smícháním písku a uhlí v přibližném objemovém poměru 1:3.

Receptura: v obj. dílech: 1:1,7 (vápenný hydrát nebo na sucho hašené vápno:písek), pokud bylo použita vápenná kaše byl poměr míšení ca 1:3,3, obj.

Tloušťka intonaca je až 20 mm.

Světlá malta na atice (na exponovaná místa se malta neprobarvovala uhlím, aby lépe vydržela).

Bianco související s provedením intonaca O4

Bianco související s provedením intonaca **O4b**. Bylo provedeno patrně fresco-secco. Pojivo je vzdušné vápno nebo slabě hydraulické, obsah hydraulických složek na hraně 5 %, vrstvě téměř bez plniva, s přítomností oválných makropórů (patrně s přidavkem organických aditiv). Obsahuje drobná zrna karbonátového plniva.

Černá scelovací lazura 4A

Silná vrstva, proměnlivé tloušťky, s černým a červeným pigmentem. Plošně provedená na celé fasádě.

Bianco retušovací 4B

Bianco související s retuší (evokací). Plošně provedený nátěr, provedený v několika vrstvách (minimálně 3 vrstvy). Poslední vrstva obsahuje červená a černá zrna pigmentů (byla tónována). Obsahuje bílé vytříděné karbonátové plnivo. Bylo provedeno secco a vyplňuje nerovnosti intonaca.

Vrchní vrstva pod optickým mikroskopem odlišné barevnosti (fluoreskuje do okrova), může být způsobeno degradací povrchové vrstvy, či obsahem organické přísady (kasein?).

Zbytky okrového nátěru (ON)

V optickém mikroskopu viditelné fragmenty okrového nátěru (se zrny okru – mohlo jít o scelovací retuš Porokalkem z opravy 1997).

Znečištění na povrchu (Z)

Na nábrusu vzorku viditelné povrchové nečistoty.

Způsob rytí

Rukopis je výrazně odlišný od originálu. Rytá kresba je hrubá, podobná té z roku 1974, ryté linky chlupaté a zalité. Někde jsou linky provedeny malovanou černou linkou na druhotnou vrstvu hutného bílého nátěru.

Způsob retuše intonaco i bianca

Celá plocha, včetně provedených nových vysprávek v intonaco s utaženým povrchem, byla sjednocena černým nátěrem (respektive černohnědým). Následně byla použita rekorózní metoda.

Grafické předlohy – způsob použití

Byly k dispozici grafické předlohy dohledané Miladou Lejskovou-Matyášovou. V textu restaurátorské dokumentace je popsáno, že byly pomocným podkladem při objevení sgrafitové výzdoby. Není zde zmíněno, zda byly použity při retuších a rekonstrukcích.

Restaurování v roce 1997 – zajišťovací zásah

Zásah provedl: Ak. mal. Václav Špale

Restaurátorská dokumentace nedochována.

Stratigrafie a označení vrstev

O5A jádrová omítka

O5 intonaco

5 bianco

Odebrané vzorky pro analýzu (název vzorku, číslo vzorku)

VO4 (7002, 7445)

[189–190]

Rozsah dochování omítek z této opravy

Zásah byl proveden z plošiny. Záměrem bylo vytvoření pevných "kotev" uchycujících nesoudržné omítky. Injektážními otvory o velikosti cca 3 cm, nařezanými do omítky, byla aplikována litím seshora tvrdá šedá injektáž.

Pozn.: Byl vytvořen pouze „špunt“, směs nezatekla dále než cca 2 cm hluboko. Což byla výhoda, protože byla velmi těžko odstranitelná.

Jádrová omítka

Světle okrová jádrová omítka.

Intonaco

Tmavě šedá malta s vysokým obsahem plniva, dobarvená pigmentem. Písek má malá, oblá zrna.

Je provedena pouze lokálně, jako body uchycující okolní nesoudržnou omítku.

Její tloušťka se pohybuje mezi 15–20 mm.

Bianco

Nátěr slabě okrové barevnosti, tónovaný žlutým pigmentem. Obsahuje drobné vytríděné plnivo. Dle ústního sdělení Václava Špaleho se jednalo o modifikovaný vápenný nátěr, prodávaný pod názvem Porokalk (Aqua Bárta).

Způsob rytí

Rytí nebylo provedeno. Jednalo se o drobné tmely.

Způsob retuše intonaca i bianca

Retuš tónovaným bílým modifikovaným vápenným nátěrem.

2.10.7 Typologie poškození původních renesančních omítek

Typologie a popis jednotlivých poškození je zde uveden, jelikož jejich hlavní příčinou jsou většinou druhotné zásahy v rámci opakovaných restaurování.

Ztráta soudržnosti jádrové omítky

Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost – „sype se a odděluje v plátech“ [42, 56].

Ztráta soudržnosti intonaca

Intonaco má částečně omezenou soudržnost.

Ztráta adheze omítky – omítka nesoudržná k podkladu

Původní renesanční intonaco se víceméně v celé ploše fasády odděluje od podkladu, tedy od jádrové omítky. Na mnoha místech se intonaco odděluje tak, že se plasticky zvedá a vytváří „boule“ [57, 58]. V místech boulí je často popraskané.

Hlavní příčinou tohoto stavu je ztráta soudržnosti jádrové omítky.

Další příčinou se zdají být druhotné vysprávký. Zdá se, že čím pevnější a tvrdší je omítka druhotného tmelu, tím je původní omítka vyboulenější. Lze tedy předpokládat, že tmely omítku částečně zvedají, odtrhají od podkladu a poškozují. V průběhu konzervačních prací bylo zjištěno, že po odstranění těchto vysprávek a vysypání nahromaděného degradovaného plniva jádra, se intonaco vrátilo („přicuclo“) zpátky do roviny téměř původního povrchu.

Chybějící intonaco

Intonaco se zcela jistě odělovalo od podkladu již v minulosti. Dle dokumentace z roku 1990 řešili restaurátoři problém razantně, přenesením kresby sgrafita na pauzu a následným otlučáním a novou rekonstrukcí, lokálně pak transfery.

Na soklu nejsou v podstatě dochované žádné původní omítky (pouze dva fragmenty mezi okny). Příčinou je vyšší expozice povětrnosti, vztlínající vlhkost a s ní spojené zasolení vodorozpustnými solemi. Další důležitou příčinou jsou stavební úpravy, které byly v minulosti v přízemní části prováděné (změny okenních otvorů a portálu).

Na vlysu a na korunní římsě (ve srážkových stínech) jsou místy dochované fragmenty původní omítky.

Rozsah nedochování intonaca na fasádě je v průměru cca 50 %.

Nedochované bianco

Původní bianco chybí v podstatě na celé ploše fasády a stejně tak i výjevech restaurovaných v rámci této diplomové práce. Z historických fotografií z období odkryvu a prvního restaurování v roce 1965 bylo zřejmé, že již v této době bylo z velké části nedochováno.

Druhotné vrstvy nátěrů

Původní intonaco je zakryto několika vrstvami druhotných nátěrů (bianco z pozdějších oprav), které jsou nesoudržné. [48]

Deformovaná původní kresba a nečitelnost detailů a nápisů

Vzhledem k rozsáhlému poškození sgrafit v minulosti a četností restaurátorských zásahů je původní kresba velmi deformovaná a často nečitelná. [49–52] Dochované fragmenty původních sgrafit jsou zakryté druhotnými vrstvami nátěrů, které byly na původní již

restaurovaný povrch nanášeny tzv. rekorozní metodou. Tato metoda byla vyvinuta skupinou sochařů – restaurátorů právě v průběhu odkryvu a restaurování Slavonických sgrafit mezi lety 1965 a 1970. Popis rekorozní metody byl publikován následně v roce 1970 historičkou umění Miladou Lejskovou-Matyášovou.¹⁵¹

Na povrch sgrafit byl aplikován hustý bílý nátěr. Tmavé intonaco bylo přetřeno (sjednoceno) černým nátěrem a obrysy byly korigovány černou malovanou linkou. [185] Často byla původní vtlačovaná linka imitována malovanou linkou na druhotné vrstvy. [54]

Na atice byly provedeny pouze náznaky rekonstrukce krajin a dekorů. [187]

Trhliny

V místech poškození původních omítek se nachází množství trhlin. Většinou jsou to trhliny v plochách vybouleného intonaca. [59]

Biologické poškození

Na povrchu I v dutinách se nachází pavučiny a hnízda drobného hmyzu. [60] Fasáda je lokálně pokryta ptačími exkrementy. [54]

Lokálně bylo identifikováno biologické poškození – bakterie, řasy, mechy, lišejníky. [61]

2.10.8 Porovnání jednotlivých typů poškození jednotlivých etap

Tabulka 8: Porovnání jednotlivých typů poškození jednotlivých etap na fasádě

	Renesanční	1965	1974	1990
Ztráta soudržnosti jádrové omítky	Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost – „sype se a odděluje v plátech“.	fragmenty, sypká	x	x
Ztráta soudržnosti intonaca	Intonaco má částečně omezenou soudržnost.	Sypké, měkké, fragmenty	Lehce sypká.	x
Ztráta adheze omítky – omítka nesoudržná s podkladem	Intonaco se víceméně v celé ploše fasády odděluje od podkladu, tedy od jádrové omítky. Na mnoha místech se intonaco odděluje tak, že se plasticky zvedá a vytváří „boule“.	Ne-soudržná s podkladem.	Lokálně ne-soudržná.	x

¹⁵¹ LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 B.

	Hlavní příčinou tohoto stavu je ztráta soudržnosti jádrové omítky. Další příčinou se zdají být druhotné vysprávký (zejména omítka z roku 1990). Vysprávký původní omítku částečně zvedají, odtrhávají od podkladu a poškozují.			
Chybějící intonaco	Intonaco se zcela jistě odělovalo od podkladu již v minulosti. Dle dokumentace z roku 1990 řešili restaurátoři problém razantně, přenesením kresby sgrafita na pauzu a následným otlučením. Rozsah nedochování intonaca na fasádě je cca 50%.	Téměř zcela odstraněna při následných restaurování (1974 a 1990).	Z velké části odstraněna při následném restaurování (1990).	Lokální ztráta na atice a na soklových partiích.
Bianco	Původní bianco chybí v podstatě na celé ploše fasády.	Pouze fragmenty.	Velmi tvrdé, těžko odstranitelné.	Silná vrstva s plnivem (až 0,5 mm).
Druhotné vrstvy nátěrů	Původní intonaco je zakryto několika vrstvami druhotných nátěrů, které jsou nesoudržné. [48]	Bianca z let 1974, 1990 a 1997.	Vrstva z roku 1990, velmi lokálně 1997.	
Deformovaná kresba a nečitelnost detailů a nápisů	Původní kresba velmi deformovaná a často nečitelná. Dochované fragmenty původních sgrafit jsou zakryté druhotnými vrstvami nátěrů Fasáda byla přetřena černým nátěrem při každé další opravě. Obrysy a původní vtačovaná linka byly korigovány černou malovanou linkou.	Lze posoudit pouze historických fotografií. Již zde byla kresba deformována.	Kresba velmi deformovaná a často nečitelná.	Kresba velmi deformovaná a často nečitelná. Na atice byly provedeny pouze náznaky rekonstrukce krajín a dekorů.
Trhliny	V místech poškození původních omítek se nachází množství trhlin. Většinou jsou to trhliny v plochách vybudovaného intonaca.		Lokálně.	Vlasové trhliny.
Biologické poškození	Na povrchu I v dutinách se nachází pavučiny, hnízda drobného hmyzu a ptačími exkrementy.	Biologické napadení	x	Ptačí exkrementy.

2.10.9 Kritické zhodnocení předchozích restaurátorských zásahů

Na fasádě proběhlo od jejího odkrytí roku 1965 do současnosti pět zásahů. Sgrafito bylo odkryto a poprvé zrestaurováno v roce 1965. Z fragmentů omítek, identifikovaných na fasádě, jako vysprávky z první opravy lze konstatovat, že byla nejlépe kompatibilní s původními materiály intonaca i bianca. Stejně tak po estetické stránce se zdá, pokud můžeme soudit z fragmentů dochovaného bianca a historických fotografií, byl rukopis rekonstrukcí nejvíce podobný dochovanému stavu fasády v té době.

Další, poměrně brzký a již mnohem razantnější zásah byl po 10 letech, v roce 1974, kdy stejný kolektiv restaurátorů celoplošně nanесl sice relativně kompatibilní, ale již viditelně pevnější a tvrdší intonaco i bianco.

Po dalších 16 letech, v roce 1990 bylo provedeno restaurování při kterém bylo použito tvrdé, cementové intonaco, mnohem tvrdší než při předchozích restaurováních. Tyto tvrdé tmely výrazně poškozovaly původní omítku a vyloženě ji odtrhávaly od zdiva.

S postupnými zásahy se stále zvyšoval kontrast ploch a zvyšovala se intenzita bílé barevnosti bianca i černé barevnosti povrchu intonaca. Tloušťka bianca se postupem času zvětšovala. Bianco bylo nanášeno na povrch pomocí filce ve velké vrstvě a hustotě materiálu a zalévala poslední zbytky původní kresby. Před nanesením bianca byla vždy celá fasáda sjednocena černou lazurou (včetně původních ploch).

Kresba rekonstrukcí je u prvního zásahu jemnější a snaží se napodobit původní rukopis, u dalších zásahů je kresba hrubá, čáry jsou silné a tvrdé. Zalité linie byly místy nahrazeny malovanou černou linkou štětcem.

Z technického i z estetického hlediska docházelo během doby k posunu k horšímu a ze všech ohledů k razantnějšímu zásahu. Docházelo k větším a větším revizím, resp. odstraňování původní omítky a k tvrdším a pevnějším rekonstrukcím. Je cítit bezmoc restaurátorského týmu (všechny tři zásahy byly vedeny Miroslavem Kolářem a téměř stejným kolektivem), který se stále vracel na stejnou fasádu, která byla stále v horším stavu. Zvyšující razantnost zásahů měla patrně řešit velice nesoudržnou a neustále dál a dál se oddělující původní omítku.

Stav sgrafit po dvaceti letech od posledního restaurování v roce 1990 byl havarijní a v roce 2013 byl proveden zatím poslední restaurátorský zásah.

Jako zásadní problém se jevilo, že byl nedostatečně a nevhodně konzervován původní materiál (zejména hloubkového zpevnění) a že byly použity nevhodné postupy a materiály v rámci restaurování.

Všechny druhotné zásahy bylo nutné revidovat, aby byla reálná možnost původní fragmenty konzervovat. Zpauzovaná kresba rekonstrukcí jednotlivých výjevů byla spolu s historickými fotografiemi a grafickými předlohami použita při rekonstrukcích částí sgrafitové výzdoby.

2.11 Fasády SZ Náchod

2.11.1 Evidenční údaje

Objekt: Národní kulturní památka Státní zámek Náchod

Obec: Náchod

Kraj, okres: Královéhradecký, Náchod

Adresa: Alej Kateřiny Zaháňské; Idiny sady; Mlýnská; Zámek čp. 1282

Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 40956/6-1462

2.11.2 Historie objektu a popis

Původní raně gotický hrad byl vystavěn v polovině 13. století, patrně jako královský. Jeho raně gotickou podobu tvořilo jediné nádvoří s obytným palácem a obrannou válcovou věží. Během 1. poloviny 14. století, kdy Náchod vlastnil král Jan Lucemburský nebo páni z Dubé, byl areálu hradu rozšířen o další nádvoří a jeho opevnění jej propojilo s městem.

Nejspíše až koncem 15. století hrad doplnila dvoutraktová budova uzavírající severní stranu dolního nádvoří – dnešní Kuronský trakt.

V první třetině 16. století měl Náchod ještě středověkou pozdně gotickou podobu, jak je zachyceno na nejstarším vyobrazení tohoto šlechtického sídla.¹⁵²

Na přelomu 16. a 17. století, zejména za Albrechta Václava Smiřického (1593–1614), proběhla rozsáhlá renesanční přestavba zámku provedená italskými architekty. Bylo opraveno opevnění provedeny další přestavby. Starý palác byl přestavěn a na jižní straně přistavěno nové křídlo s arkádovým ochozem. Velký palác byl dvoupatrový. Byla vztyčena hodinová věž. Hlavní věž obdržela roku 1612 arkádový ochoz s ionizujícími sloupy a dvojí lucernou, která byla roku 1721 snížena a upravena do dnešní podoby. Západní strana druhého dolního nádvoří byla zastavěna novou budovou, pokrytou stejně jak ostatní budovy, ornamentálními sgrafity.

Konfiskací roku 1621 a následným prodejem přešel zámek do rukou Trčků z Lípy. Z této doby se zachoval popis zámku, který měl čtyři dvory, paláce, konírnu, klenuté stáje a staré chlévy. Vznikly nové bastiony (vymezuující V. nádvoří) a nová Dolní brána (1732).

Další zásadní stavební úpravy a dostavby provedli ve 2. polovině 17. a v 18. století v době baroka a rokoka Piccolominiové. První stavební činnost se omezila na výstavbu či modernizaci zámeckého opevnění a stavbu kryté dělové bašty turionu, provedenou podle projektu Giovanni Pieroniho. Další stavební práce řídil významný italský architekt Carlo Lurago. V letech 1651–1659 byl vystavěn tzv. Piccolominský trakt s kaplí Nanebevzetí Panny Marie na třetím nádvoří, barokní úpravy zasáhly také do podoby interiérů hlavních budov. Posledními stavebními

¹⁵² Veduta Mathiase Gerunga z let 1536–1537.

akcemi rodu Piccolomini byly tzv. úřednický trakt vystavěný v letech 1729–1730 pod vedením Antonína Bratha a zámecká jízdárna roku 1744.

Tuto podobu zámku zachycuje akvarel J. Venuta z roku 1814 podle kresby z roku 1786. [191] Stavební činnost pak pokračovala až v první polovině 18. století. Při zdech severozápadního bastionu byla postavena nová úřednická budova s arkádami v přízemí a k severnímu nová jízdárna.

V polovině 70. let 20. století byla zahájena celková obnova zámku včetně statického zajištění základů a zdiva a renovace venkovních sgrafitových omítek.¹⁵³

2.11.3 Stavebně historická rešerše v archivních pramenech týkající se oprav ve 2. polovině 20. století

Původní renesanční sgrafita náchodského zámku byla zřejmě už v průběhu barokních stavebních úprav zakryta. K jejich postupnému odhalování a k rekonstrukcím docházelo za Schaumburgů během 19. století: „*Chátrající vrchní hladké štukování během 19. století opět odhalovalo rozsáhlé sgrafitované plochy. Jak lze soudit z Liebscherových ilustrací Sedláčkových Hradů i mladších fotografií, na některých místech, zejména ve 2. a 3. nádvoří, byla sgrafita nejen souvisle odhalena, ale do nového přeštukování byla provedena jejich věrná kopie. Tak se jeví situace zejm. na fotografiích severního průčelí piccolominského traktu: novodobá sgrafita tu sahala až pod okna 2. patra, výše byla evidentně barevně daleko méně kontrastnější sgrafita původní se zbytky hladké vrchní omítky.*“¹⁵⁴

Dnešní podoba sgrafitových fasád zámku je výsledkem velké stavební rekonstrukce areálu v 70. letech 20. století.¹⁵⁵ Záměr k obnově zámku zpracovalo už v roce 1961 KSSPPOP, které také pověřilo vypracování generálního projektu SÚRPMO. Projekt byl dokončen v roce 1963, souběžně vznikaly také obecné koncepce obnovy a následného využití areálu. Po pauze způsobené organizačními změnami a přesunem kompetencí zahájil práce na obnově nový investor – ONV Náchod. Doplnující projektové práce, řešené v návaznosti na studii SÚRPMO, zpracovávalo Krajské zařízení pro obnovu a údržbu památek v Náchodě (KZPÚP), které bylo i generálním dodavatelem prací.¹⁵⁶

„... roku 1971 byl SÚPPOP proveden průzkum omítek a na jeho základě byla doporučena obnova velké sgrafitové rustiky na hlavním paláci a později též na průčelí kuronského traktu, na průčelích piccolominského křídla a na budovách mezi III. a IV. nádvořím. Starší sgrafita

¹⁵³ <https://www.zamek-nachod.cz/cs>.

¹⁵⁴ LACINGER–SVOBODA 1996, s. 105–106.

¹⁵⁵ WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979.

¹⁵⁶ WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979, s. 70. Průběh obnovy shrnuje i SHP: LACINGER–SVOBODA 1996, s. 106.

*z doby Smiřických byla v plném rozsahu rekonstruována pouze na jižní zdi II. nádvoří, třebaže jejich fragmenty byly zjištěny v minimálním rozsahu jak na průčelí kuronského paláce, tak i na západní budově. Obnovená sgrafita byla dvouvrstvá, spodní vrstvu tvořila vápenná omítka hrubozrného charakteru a hlazená dřevěným hladítkem, svrchní měla dvojnásobný vápenný pačok, do něhož byl škrábán sgrafitový vzor. Závěrečnou konzervací byl hydrofobizační postřík Lukofobem L. Do základní směsi k zvýšení odolnosti omítek byla přidána 3% disperze Disapol M 1. Sgrafitové práce prováděli v dobré kvalitě fasádníci KZPOÚP v Náchodě. Obdobná barevnost a složení omítek bylo zvoleno i pro ostatní hladké plochy (...) a tím bylo docíleno žádaného splynutí hladce omítaných ploch s plochami sgrafitovanými.*¹⁵⁷

Obnova sgrafit ve 20. století nerespektovala všechny detaily originálu a rekonstrukce byly částečně zjednodušovány. *„Při obnově sgrafit bohužel také došlo k odchylkám od původního stavu. Tak např. na objektu tzv. Kostky nebyl nad zazděným nadsvětlíkem vstupního portálu obnoven sgrafitový iluzivní nástavec, tvořený volutově stáčenými pásky. Vpravo od něj pak byly zbytky latinského rytého nápisu. V severním štítě této budovy byl dokumentován zbytek iluzivní balustrády, neúplný motiv však nebylo možno rekonstruovat.“* „Na nároží Piccolominského traktu nad příkopem byla původně hladká štuková omítka s cihlově červeným nárožním kvádrováním, ale kvůli jednotnému účínu bylo zde provedeno sgrafito.“¹⁵⁸

Autor SHP dále shrnuje hodnocení obnovy sgrafit takto: *„Sgrafitová výzdoba náchodského zámku na nás dnes působí pravděpodobně zkresleným dojmem. Rozměrná psanička dostatečně podtrhuje monumentální efekt stavby v dálkových pohledech, avšak na plochách, vystavených bližším pohledům, jim schází potřebný detail. Mnoho takových detailů však zřejmě postupem doby zaniklo.*¹⁵⁹ Vyjadřuje se také k možné nápravě novodobého zjednodušení: *„... není možno jednoznačně požadovat její korekce. Tady máme na mysli především ochuzení sgrafitovaných ploch o některé atypické výzdobné prvky. Proti lákavé možnosti jejich opětného doplnění při příštím restaurování sgrafit stojí jednou již dokonaný zánik ve stále se zvětšujícím časovém odstupu i jejich nevyrovnaná dokumentace.*¹⁶⁰

Podrobnější dokumentaci obnovy fasád se nepodařilo v archivu dohledat. Alespoň letmou představou o jejím průběhu, organizaci a záměrech přinášejí novinové články v místním periodiku *Nový čas*.¹⁶¹

¹⁵⁷ WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979, s. 71.

¹⁵⁸ LACINGER–SVOBODA 1996, s. 107.

¹⁵⁹ LACINGER–SVOBODA 1996, s. 112.

¹⁶⁰ LACINGER–SVOBODA 1996, s. 120.

¹⁶¹ Místní noviny obnovu zřejmě v letech 1974–1981 sledovaly a informovaly o ní průběžně. Noviny nebylo možné vzhledem k uzavření knihoven při přípravě této práce důkladněji prohlédnout. Cituji zde dva články přefotografované v: ŤAŽKÝ 2019, s. 52.

„V těchto dnech byla předložena k projednání výkresová studie skladby sgrafita velkého nádvoří našeho zámku. Projednání návrhu v Praze se ujala ing. Houžvišková, odsouhlasení provedl s nevšední ochotou dr. Wágner, vedoucí památkového oddělení.

Základní myšlenkou je obnovit původní krásu sgrafita na jednotlivých stěnách se zdůrazněním původní skladby i detailu.“

„Případné dílčí fragmenty starších stavebních úseků budou zdokumentovány a poté zaomítnuty. Společným posouzením jsme došli k názoru, že краса stěn nebude narušována cizorodými prvky (fragmenty).“

„Provedení sgrafita bude svěřeno osádce s. Müllera z Krajského zařízení pro obnovu a údržbu památek v Náchodě, která vytvořila překrásné jižní (hlavní) průčelí zámku nad náměstím, které bylo kladně hodnoceno nadřízenými památkovými orgány, jak o tom svědčí opětné zvýšení finančních prostředků z vládních rozpočtových rezerv, poskytnuté především na základě zhodnocení dosavadního průběhu prací odborným orgánem státního ústavu.“¹⁶²

Pozoruhodná je poznámka novináře o dojmu z rekonstruovaných sgrafit: *„Většina z nás považovala obnovu zámku za ukončenou, když dostal novou líbivou fasádu. (...) Památkáři se však těší, až historický objekt získá určitou charakteristickou patinu, aby svou novostí tolik nebil do očí.“¹⁶³*

Podle sdělení dr. Paukrta dozorovali rekonstrukci sgrafitových omítek památkáři, zabývající se přednostně stavební obnovou (těch bylo v pardubickém středisku 4 na celkem 29 objektů). Jako odborník na restaurování jezdil do Náchoda dr. L. Machytka.¹⁶⁴ [192–204]

2.11.4 Restaurátorské průzkumy a zásahy na sgrafitech provedené v letech 2018–2020

Na konci roku 2016 odpadl ze severní části hlavní věže, vystupující z jižní stěny druhého zámeckého nádvoří, ve výšce cca 10 metrů nad zemí, menší kus – do 0,5 m² – omítky se sgrafitovou výzdobou. V březnu 2017 následovala větší destrukce, při které odpadlo několik m² omítky, následně byla provedena revize nesoudržných částí z lana a vznikl defekt velikosti cca 15 m². V roce 2018 byl proveden restaurátorský zásah lokálního charakteru z věže lešení. [205] Byla revidována další rozsáhlá plocha pod tímto defektu v obdobném rozsahu. Byly provedeny injektáže okrajů ponechaných vápenocementových omítek a po konzultacích

¹⁶² Robert Řemínek, Architektonická tvář náchodského zámku (Nový čas, cit. z obr. in ŤAŽKÝ 2019, s. 52, přesnější datace neuvedena).

¹⁶³ Zámek v generální opravě (Nový čas, březen 1981, cit. z obr. in ŤAŽKÝ 2019, s. 52, přesnější datace neuvedena).

¹⁶⁴ PhDr. Václav Paukr (ústní sdělení).

s technologem Ing. Karolem Bayerem vytmeleny defekty maltou s obdobnými fyzikálními a mechanickými vlastnostmi (vápenocementová malta). Po zjištění neutěšeného stavu a prasklin po celé ploše fasády v místech denních dílů byl navržen a proveden perkusní průzkum soudržnosti omítek z podkladu. Jeho výstup potvrdil, že omítky jsou odtrhlé od zdiva téměř v celé ploše, kam se horolezec z lana spuštěného z věže dostal.¹⁶⁵ [206]

V létě 2019 byl proveden technologický a restaurátorský průzkum kulisové brány. Na kulisové bráně se nedochovaly téměř žádné renesanční omítky s povrchem (pouze nepatrné fragmenty ve velikosti cm).¹⁶⁶

Na podzim roku 2019 byl vypracován autorkou diplomové práce restaurátorský záměr na konzervaci fragmentů omítek původních renesančních sgrafit na půdě Piccolominsko Kuronského traktu.¹⁶⁷

2.11.5 Historické fragmenty renesančních sgrafit (původní technologie)

Fragmenty dochovaných omítek byly posouzeny vizuálně a bylo odebráno pět vzorků omítek pro laboratorní vyhodnocení v laboratoři Fakulty restaurování Univerzity Pardubice.

Místa a rozsah dochování a odebrané vzorky

Kulisová brána – pouze velmi nepatrné fragmenty ve velikosti centimetrů – odebrané O2, O5¹⁶⁸

Půda Piccolominsko Kuronského traktu – 12 m² – odebrané vzorky NV1, NV2 a NV3 [207, 208]

Západní fasáda Piccolominského traktu – samovolně odhalený fragment velikosti cca 2 m² [209, 210]

Východní fasáda Piccolominského traktu (2. nádvoří) – v minulosti restaurovaný fragment velikosti cca 6 m² [211]

Zdivo – podklad omítky

Zdivo fasád zámku je smíšené – kamenné a cihlové. Zdivo půdního prostoru je cihlové.

Zdící malta

Historická omítka spárování je vápenná, pojivo je pravděpodobně dolomitické vápno. Jako kamenivo je použit písek střední zrnitosti (max 2 mm), tvořený hlavně zrný křemene.¹⁶⁹

¹⁶⁵ ŠROT 2019.

¹⁶⁶ BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019.

¹⁶⁷ KRHÁNKOVÁ 2019N.

¹⁶⁸ BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019, příloha č.4 – technologické analýzy.

¹⁶⁹ BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019, s. 11.

Jádrová omítka

Jádrová omítka nebyla rozpoznatelná.

Intonaco

Omítka intonaca je patrně jednovrstvá, pojená bílým vzdušným vápnem, s vyšším obsahem pojiva. Ve vzorku nebyly identifikovány závalky pojiva.¹⁷⁰

Plnivo tvoří hrubě vytříděný říční písek s širokou distribucí velikosti částic a červenými zrny terakoty.

Maximální velikost zrn je 4 mm (ojediněle zrna větší než 4 mm). Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,25–2 mm, obsah jemnozrnných až prachových složek je zanedbatelně nízký.

Hlavní složku plniva tvoří zrna křemene a bohatá směs horninových a minerálních klastů s vysokým podílem složek s obsahem oxohydroxidů železa, které zbarvují omítku do okrova. Zrna plniva jsou středně zaoblená až zaoblená. Další složky plniva tvoří klasty keramiky (cihly, velký klast na nábrusu vzorkem) a ojedinělé úlomky dřeva.

Receptura: v obj. dílech: téměř 2:1 (suchý vápenný hydrát : písek), pokud bylo použita vápenná kaše (kvůli nepřítomnosti závalků pravděpodobnější varianta) byl poměr míšení ca 1:1, obj.

Tloušťka intonaca se pohybuje mezi 15–30 mm.¹⁷¹

[212, 213]

Bianco

Bianco je nanášeno viditelně jako nátěr v jedné vrstvě spíše fresco.¹⁷² Tahy štětkou jsou vedeny horizontálními směry. Tento nátěr je proveden vzdušným vápnem a neobsahuje plnivo. Tloušťka bianca je cca 0,125 mm. Na povrchu je v optickém mikroskopu v UV světle viditelné znečištění.¹⁷³ [214–216]

Denní díly

Vzhledem k malé velikosti dochovaných fragmentů na fasádách, nebylo možné identifikovat denní díly.

¹⁷⁰ Potvrzeno technologickou analýzou.

¹⁷¹ Jde o poměrně silnou vrstvu. Je možné, že jádrová omítka a intonaco byly provedeny ze stejné malty a velmi brzy po sobě a okem nelze jejich rozhraní rozpoznat.

¹⁷² Dokládají kontrakční trhlinky viditelné na nábruse vzorku NV1 v optickém mikroskopu.

¹⁷³ Světlo bělavá fluorescence.

Na půdě byl pozorován okraj nanesení, rozetření omítky. [217, 218] Dle tohoto fragmentu lze usuzovat, že postup nanášení byl p páslech seshora dolů.

Způsob rytí

Jedná se o poměrně hluboké rytí linek (hloubka cca 2 mm), respektive spíše vtlačení nástroje. Linka není hladká, ale má mírně "otřepené" okraje. [219–223]

Bianco bylo plošně odškrábnuté, když byla omítka intonaca ještě velmi živá. Povrch je neostrý, kamínky nejsou vytrhané, má zatažený charakter („jakoby zamytý houbou“). Jednalo se o odškrábnutí velmi tenké vrstvy silné maximálně 0,5 mm.

Stopy přípravné rozkresby – přenosu kartonů

Vzhledem k fragmentárnímu dochování nebyly nalezeny stopy rozkresby, ani stopy ryté kresby, avšak lze předpokládat, že zde původně přípravná rozkresba byla.

Popis výzdoby, rozměry a rozsah

Jednoduchá geometrická psaníčka na půdě a na fasádách s rytými trojúhelníkovými výsečemi a bílým rámováním. Mezi psaníčky je šesti centimetrová odrytá mezera, výška psaníček včetně rámování je okolo 95 cm a délka je 160 cm.¹⁷⁴ [224–226]

Psaníčka na 2. nádvoří. [227] Restaurovaný fragment s aliančními erby prezentovaný analyticky („okénko do minulosti“) na 2. nádvoří. Okolní omítka je nad úroveň cca 2 cm. Což nevylučuje dochování větších ploch historických omítek pod touto vrstvou. Pod druhotnými omítkami na věži nebyly renesanční omítky nalezeny.

2.11.6 Druhotné zásahy (70. léta 20. století)

Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století na fasádách, [228] na II. nádvoří [229–230] a na kulisové bráně [231].

Jádrová omítka¹⁷⁵

Omítka jádra je světlá, nahnědlá, poměrně tvrdá omítka.

¹⁷⁴ Je nutno brát v úvahu, že fragmentů renesančních sgrafit bylo dochováno velmi málo. Jde o rozměry vycházející ze dvou psaníček, není tedy vyloučeno, že jednotlivé rozměry se trochu lišily. Zejména co se týká šířky psaníček. Je obvyklé, že v renesanci byla šířka psaníček v drobných odchylkách různá.

¹⁷⁵ Vzorek O2. BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019 (příloha).

Pojivo je tvořené hlavně uhličitanem vápenatým a v menší míře i silikátovými sloučeninami.¹⁷⁶ Lze předpokládat, že pojivo je kombinací bílého vzdušného vápna a portlandského cementu (vzhledem k různorodosti fragmentů slínkových částic se může jednat o raný typ portlandského cementu).

Jako kamenivo byl použitý písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 4 mm. Je tvořený hlavně zrny křemene, v menší míře živců a horninových úlomků.

Jádro má tloušťku cca od 10–15 mm.

Povrch jádra je hrubý, zatažený dřevem a po zaschnutí je nanášeno intonaco.

Lokálně jsou použity nalámané terakotové, hladké, střešní tašky a použité do hlubších defektů.

[232–233]

Intonaco¹⁷⁷

Omítka intonaca je světlá, nahnědlá, velmi tvrdá omítka. [234] Omítka je extrémně těžká.¹⁷⁸

Pojivo je tvořené hlavně uhličitanem vápenatým a v menší míře i silikátovými sloučeninami.¹⁷⁹ Lze předpokládat, že pojivo je kombinací bílého vzdušného vápna a portlandského cementu (vzhledem k různorodosti fragmentů slínkových částic se může jednat o raný typ portlandského cementu).¹⁸⁰

Jako kamenivo byl použitý písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 3 mm. Je tvořený hlavně zrny křemene, v menší míře živců a horninových úlomků. Načervenalá barva je způsobena příměsí sloučenin Fe (oxidů) v písku (pravděpodobně přirozená součást písku).

Denní díly

Denní díly jsou vždy nanášeny v pásu v celé šířce fasády, na výšku pás denního dílu odpovídá výška lešení. Rozhraní denních dílů jsou skrytá ve vodorovných páscích. Postup nanášení byl seshora dolů, v místech překryvů se velice často táhne vlasová trhlina a omítka odděluje. Svislé dělení bylo identifikováno v rozích fasád. [235, 236]

¹⁷⁶ V základní hmotě byla prokázána přítomnost různorodých fragmentů slínkových částic. Značná část fragmentů slínkových zrn složením jednotlivých fází a tvarem zbytků krystalů hydraulických fází odpovídá slínkovým částicím z Portlandského cementu. BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019. Příloha č.4.

¹⁷⁷ Vzorek O2. BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019, s.11. Příloha č.4.

¹⁷⁸ 20 cm² váží cca 1,5 kg.

¹⁷⁹ BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019, s.11. Příloha č.4.

¹⁸⁰ V rámci průzkumu byl odebrán vzorek omítky a v laboratoři Fakulty restaurování v Litomyšli (Ing. Karol Bayer) byly provedeny analýzy pro zjištění receptury malty použité v 70. letech (zejména obsah hydraulických přísad). Analýzy potvrdily, že se jedná o vápennocementové omítky s vyšším podílem cementu. Byla zjištěna 8% nasákavost (u vápenných omítek se pohybuje mezi 10–20 %). Měřený modul pružnosti je za hranicí vápenných omítek 12–15 GPa (u vápenných omítek se pohybuje od 5–10 GPa, u cementových 25–40 GPa). Vzorek byl také pozorován v elektronovém mikroskopu. Na základě těchto analýz a výsledku analýz laboratoře NPÚ Praha (Ing. Petr Kuneš, Ph. D. ze dne 26. 1. 2017) byl stanoven poměr malty 1 : 4 (pojivo : plnivo). Poměr pojiva 1 : 3 (cement : vápno). Příloha č. 4.

Bianco

Bianco je nanášeno po zavadnutí zakletovaného intonaca v silnější vrstvě. Jedná se o bílý, slabě tónovaný vápenný nátěr.¹⁸¹ Síla bianca je cca 0,1–0,4 mm. Jsou patrné vertikální stopy po nástrojích (mohlo být provedeno velkým štětcem). Na fasádách je bianco z velké části odmyto vlivem povětrnostních vlivů.

Způsob rytí

Jedná se o poměrně hluboké rytí (cca 1–1,5 mm). Linka není hladká, ale má mírně „otřepené“ okraje. Hrany odryté plochy jsou také původně hrbolaté, pouze druhotně ohlazené (deštěm, erozí, povětrností). [237]

Stopy přípravné rozkresby – přenosu kartonů

Na fasádách byla lokálně patrná rytá rozkresba rámu psaníček.

Popis výzdoby, rozměry a rozsah

Psaníčka na vnějších fasádách [238–240]

Psaníčka na 2. nádvoří jsou složitější s rostlinnými motivy [241]

Přesnost napodobení původní kresby (včetně rozměrů)

Tabulka 9: Porovnání rozměrů jednoduchých psaníček fasád SZ Náchod [225, 239]:

	Renesanční ¹⁸²	Rekonstrukce 70. léta
Šířka psaníčka (vnitřní rozměry)	140	165
Výška psaníčka (vnitřní rozměry)	75	96
Pásek rámovací	10	10
Pásek odrytý	6	8

Novodobá jednoduchá geometrická psaníčka jsou větší ve všech rozměrech, kromě šířky rámování psaníčka. Z fragmentů nelze vyhodnotit, jak na sebe renesanční psaníčka navazovala v řadách nad sebou. Na rekonstrukcích začíná vždy nové psaníčko na polovině horního.

¹⁸¹ BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019 s.11. Příloha č. 4.

¹⁸² Je nutno brát v úvahu, že fragmentů renesančních sgrafit bylo dochováno velmi málo. Jde o rozměry vycházející ze dvou psaníček, není tedy vyloučeno, že jednotlivé rozměry se trochu lišily. Zejména co se týká šířky psaníček. Je obvyklé, že v renesanci byla šířka psaníček v drobných odchylkách různá.

Odrytá mezera mezi psaníčky se na originální původní renesanční omítce na půdě pohybuje mezi 6,5 a 7 cm. Na psaníčku z obnovy ze 70. let na kulisové bráně je to 8 cm. Na zakreslení novodobých sgrafit v SHP je to 9 cm.¹⁸³

Složitější psaníčko z druhého nádvoří nelze rozměrově porovnat, originál bez zásahu se nedochoval.

2.11.7 Typologie poškození renesančních omítek i druhotných zásahů (70. léta 20. století)

Ztráta soudržnosti renesanční jádrové omítky

Jádrová omítka je poměrně pevná v krytých místech (na půdě) a syká v místech na fasádách.

Ztráta soudržnosti novodobé jádrové omítky

Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost – „sype se“. [242]

Chybějící renesanční intonaco

Intonaco se zcela jistě lokálně odělovalo od podkladu již v minulosti. Dle historických fotografií i nálezů na jednotlivých částech objektu řešili restaurátoři problém razantně, otlučením a novou rekonstrukcí.

Vzhledem k tomu, jaký rozruch vyvolal mezi pracovníky na zámku nález původního fragmentu psaníček na západní fasádě, asi nikdo nepředpokládá dochování renesančních sgrafit pod novodobými rekonstrukcemi.

Na kulisové bráně nejsou v podstatě dochované žádné původní omítky (pouze drobné fragmenty ve velikosti centimetrů). Příčinou je vyšší expozice povětrnosti, vztlínající vlhkost a s ní spojené zasolení vodorozpuštěnými solemi. Další důležitou příčinou jsou razantní stavební opravy a úpravy.

Chybějící novodobé intonaco

Lokálně dochází k odpadnutí intonaca ze 70. let. 20. století.

Ztráta adheze intonaca – omítka nesoudržná k podkladu

Původní renesanční intonaco, pokud je dochováno a dostupné k obhlídce,¹⁸⁴ je poměrně dobře přidržené k podkladu.

¹⁸³ LACINGER–SVOBODA 1996, obr. 48.

¹⁸⁴ Fragment samovolně odhalený na Z fasádě Piccolominského traktu není dostupný k obhlídce zblízka. Z vizuálního posouzení ze země se stav nezdá havarijní.

Novodobé vápenocementové omítky ze 70. let. 20. století mají velmi špatnou soudržnost k podkladu. Příčiny jsou technologického rázu: nevhodná technologie i provedení.

Ztráta soudržnosti intonaca

Renesanční intonaco má částečně omezenou soudržnost.

Druhotné intonaco je soudržné.

Trhliny

Na dochovaných fragmentech původních omítek se nenachází velké množství trhlin.

Naopak velké množství trhlin se nachází na druhotných tvrdých vápenocementových vysprávkách. Jedná se většinou o vlasové trhliny v místech denních dílů, které však mají dalekosáhlé důsledky v poškození těchto omítek. Za omítky se v těchto místech dostává vlhkost a omítky ve velkých plochách se odtrhávají od zdiva a hrozí odpadnutím, či již odpadly. [242, 243]

Biologické poškození

Na povrchu i v dutinách se nachází pavučiny a hnízda drobného hmyzu.

Sgrafita jsou lokálně pokryta ptačími exkrementy.

Lokálně bylo identifikováno biologické poškození (bakterie, řasy, mechy, lišejníky).

Nedochované bianco

Původní bianco je na dochovaných fragmentech intonaca poměrně dobře dochováno. Z historických fotografií z různých období je zřejmé, že pokud byla dochována původní sgrafita, bylo to i s biancem.

Na novodobých rekonstrukcích je bianco z velké části smyté. [229, 230]

Deformovaná původní kresba a nečitelnost detailů a nápisů na původních sgrafitech

Na dochovaném restaurovaném fragmentu na 2. nádvoří je deformována původní kresba sgrafita. Druhotné bianco je provedeno ve velmi hutné vrstvě. [211]

2.11.8 Kritické zhodnocení předchozích restaurátorských zásahů

Na fasádách zámku byl restaurován fragment renesančních sgrafit s aliančními erby na II. nádvoří. Z pohledu ze země je patrné, že povrch byl zatřen silnou vrstvou druhotného bianca. Všechny plochy fasád tohoto rozsáhlého objektu byly restaurovány v řemeslně stavebním režimu. Patrně většina původních renesančních omítek byla odstraněna a nahrazena zcela nevhodnou rekonstrukcí. Tato rekonstrukce je nevhodná zejména po technologické stránce.

Na tuto rekonstrukci nelze navázat, pokud chceme použít klasické tradiční receptury a materiály. Novodobé rekonstrukce dožívají, dochází k ztrátě adheze k podkladu a odpadávání velkých, těžkých kusů omítek. Vzhledem k velkému provozu na objektu a vysoké návštěvnosti, bude tento stav brzy havarijní a může dokonce docházet k ohrožení bezpečnosti návštěvníků. Omítky bude nutné kompletně odstranit a nahradit.

2.12 Fasády SZ Slatiňany

2.12.1 Evidenční údaje

Objekt: Národní kulturní památka Státní zámek Slatiňany

Obec: Slatiňany

Kraj, okres: Pardubický, Chrudim

Adresa: Zámecký park 1, 538 21 Slatiňany

Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 14856/6-980

2.12.2 Historie objektu a popis

Areál zámku Slatiňany tvoří komplex několika křídel zámeckých budov pocházejících z různých období stavebního vývoje zámku, stáje pro chov koní a rozsáhlý park o rozloze 16 hektarů v anglickém stylu s drobnou zahradní architekturou.

Původně gotická tvrz postavená pravděpodobně již ve 13. století, byla poprvé zmíněna v písemných pramenech v roce 1371 v souvislosti s majitelem statku Slatiňany Zbyňkem ze Slatiňan.

V roce 1558 byla na místě tvrze, ze které se do současnosti dochovaly pod vnitřním dvorem a západním křídlem gotické sklepy, zahájena stavba renesančního zámku podle návrhu italského architekta a stavitele Ulrika Aostalise de Sala. Z jeho návrhu čtyřkřídlé budovy s uzavřeným dvorem byly realizovány pouze dvě křídla východní a jižní s vnější stranou fasád zdobenou psaníčkovým sgrafitem.¹⁸⁵

Renesanční výstavba je doložena písemnými prameny. Započal ji Bohuslav Mazanec z Frymburka, ten však v roce 1589 zemřel a dostavbu tvrze uložil v testamentu své ženě, Aleně Škopkovně z Bílých Otradovic. Není však jasné, zda stavbu dokončila ona, nebo až Zikmund Karlík z Nežetic, jak praví tradice. Na votivním obraze obce Slatiňany, namalovaném roce 1681, je zřejmé, že stavba byla dokončena. [244] Na obraze lze vidět, že stavba byla velmi podobná

¹⁸⁵ FIDRICOVÁ–KRHÁNKOVÁ 2019, s. 2–3.

litomyšlskému zámku, se sdruženými okny, jen o něco zjednodušeným typem sgrafita, lunetovou římsou a velmi podobnými členitými štíty nebo vikýři s římsami, pilastry a čučky.¹⁸⁶

Renesanční stavební etapa je do současnosti jádrem východního a jižního křídla zámku upraveného v polovině 18. století novými majiteli z rodu Auersperků v barokním duchu, kdy bylo také přistavěno západní křídlo.

Patrně na začátku 19. století byl vzhled budov sjednocen v klasicistním stylu a v okolí zámku byl založen park v anglickém stylu. V rámci těchto úprav byly zbořeny budovy navazujícího hospodářského dvora a na jižní straně zámku výrazně navýšen okolní terén.

Na konci 50. let 19. století byla k severnímu konci západního křídla přistavěna mohutná hranolová věž a další nové křídlo orientované na jihozápad, celý zámek byl stavebně upraven v novogotickém stylu. Projektanty byly F. Schmoranz a B. Škvor.

V letech 1894–1898 získal zámecký areál zhruba nynější podobu vybudováním rozsáhlých knížecích koníren a souboru drobných zahradních staveb.

V roce 1907 navrhl stavitel Vízek přístavbu přípravný a točitého schodiště k severnímu čelu východního křídla. [245]

Od roku 1947 bylo v zámku umístěno hippologické muzeum.

Dlouhou dobu se pak prováděla pouze údržba objektu. [246]

V roce 1986 byl odstraněn přístavek novodobé přípravný. [247]

V roce 1990 bylo obnoveno na severním a východním průčelí východního křídla sgrafito podle renesančního vzoru.¹⁸⁷ [248]

V letech 1994–1995 byla vyměněna pálená krytina za měděné šablony a v letech 1995–1996 byly opraveny nátěry fasád.

V roce 2020 proběhla oprava východní fasády a konzervace původních renesančních sgrafit v tzv. anglickém dvorku. [249–251]

Zámek má čtyřkřídlovou dispozici. Tři křídla vymezují obdélníkový dvůr. Jednotlivá křídla jsou nazývána podle orientace na světové strany. Východní křídlo leží směrem k městu Slatiňany a jižní křídlo vytváří průčelí do zámeckého parku. Západní uzavírá spolu s předchozími křídly dvůr. Severní křídlo je vysunuté od nároží západního křídla a od jeho konce vede krytá visutá chodba k farnímu kostelu. Zámek je na mírném kopci, který klesá na východě a svereu k řece Chrudimce.¹⁸⁸

¹⁸⁶ EBEL–SVOBODA 1996, s. 65.

¹⁸⁷ EBEL–SVOBODA 1996, s. 68.

¹⁸⁸ BURDYCHOVÁ 1981, s. 10.

Východní průčelí východního křídla je trojpodlažní, osmiosé, pokryté novodobým sgrafitem, dělené nad sklepem oblounovou římsou. Profilovaná hlavní římsa má výrazně vykonzolovanou desku. První okenní osa je zhruba do poloviny výšky přízemí rámována dvojicí masivních pilířů z pískovcových kvádrů.

Severní průčelí východního křídla člení kromě sgrafita a oblounové římsy profilovaná hlavní římsa se silně vyloženou deskou a pouze jediné novodobé okénko v úrovni sklepa.

2.12.3 Stavebně historická rešerše v archivních pramenech (2. polovina 20.století)

V archivu NPÚ Pardubice i v archivu na ZS Slatiňany je uložen projekt obnovy z roku 1968¹⁸⁹. Dle průvodní a technické zprávy má být provedena generální oprava fasád. Při opravách fasád má být užito štukových omítek. Barevnost má být řešena tak, že vpadlé plochy budou okrové (barevným štukem), šambrány, lizeny a římsy v přírodním štuku. Výkres č. 4 (východní fasáda): *„Dnešní opadávající omítka bude opatrně sejmuta, zachované fragmenty sgrafitové renesanční výzdoby budou fotograficky zdokumentovány s dozorem z KSSPPOP, zpevněny vápenným mlékem a po zdokumentování provedena nová štuková omítka – ve vpadlých plochách žlutě, šambrány v přírodním štuku. Do slepých oken vloženy dř. okenice. Větrací roura bude odstraněna, kamenné prvky omyty mýdlovou vodou a rýžovým kartáčem.“* [252]

Později dochází ke změně koncepce oprav fasád a v prvotním SHP průzkumu z roku 1979 je podrobně PhDr. Mojmírem Horynou popsán votivní obraz z roku 1681 a renesanční podoba zámku, zobrazeného zde od severovýchodu. *„S výjimkou základních konstrukcí jsou z renesančního stavu objektu zachovány některé hodnotně architektonické detaily. Platí to především o průčelích. Na východním vnějším průčelí křídla je pod novější omítkou nepochybně zachována stará renesanční, dekorovaná sgrafitem a to v celém rozsahu plochy.“*

„Výsledný výraz památkového objektu je romanticky pseudoslohový s uplatněním významných motivů a prvků staršího řešení. Jde především o pozdně klasicistní charakter fasád starší části zámku, mansardovou střechu, a raně klasicistní (v některých motivech až pozdně barokní) řešení velké části reprezentačních interiérů. Třeba vysoce hodnotit intaktně zachované renesanční klenuté prostory v přízemí a suterénu východního křídla, které ovšem v posledním období po novějších úpravách měly ve funkčním rozvrhu objektu zcela druhořadé postavení.“

„Z této charakteristiky je zřejmé, že ze striktně architektonického a umělecko-historického hlediska není objekt výtvarně naprosto jednotný, když určující romantická přestavba ponechala četné momenty a kompoziční celky staršího původu. Tento základní fakt určuje i charakter

¹⁸⁹ CHARVÁTOVÁ 1968.

doporučeného přístupu ke stavbě a možností rehabilitace dalších hodnotných a v současnosti potlačených historických kvalit stavby.

Především se otevírá možnost významnější rehabilitace renesančních rysů východního křídla. V zásadě odpovídajícím způsobem upravit a nově architektonicky prezentovat prostory v suterénu a přízemí východního křídla. Na východní a severní fasádě tohoto křídla je s maximem pravděpodobnosti zachována původní renesanční sgrafitová omítka, která na východním průčelí na řadě míst prosvítá. Na tomto průčelí jsou zachovány i původní kamenné renesanční šambrány. Domníváme se, že východnímu průčelí a zřejmě i částečně severnímu, lze vrátit původní renesanční slohový ráz, obnovením původního tvaru oken a sgrafitové omítky. Toto řešení doporučujeme dotáhnout až po korunní římsu, která je vázána na hodnotnou mansardovou střechu a proto obnovení renesanční lunetové římsy nepovažujeme za žádoucí. (...) Obnova renesančního stavu průčelí by byla tedy provedena v rozsahu od věžice v JV nároží až k polygonální věžici v SZ nároží křídla. (...) Třeba ještě podtrhnout, že tuto možnost v jistém slova smyslu analytického řešení opíráme o charakter architektury objektu, kde i novogotická přestavba ponechala četné resty starších období, přičemž v případě obou zmíněných průčelí východního křídla doporučujeme nahrazení výtvarně nijak zvláště hodnotného pozdně klasicistního stavu s novějšími doplňky obnovou hodnotného původního renesančního řešení, pohledový sektor jehož účinu bude poměrně jasně vymezen a domníváme se, že tato změna – už vzhledem k výše zmíněnému charakteru výtvarnosti objektu – povede výhradně ke zhodnocení stávajícího stavu. Na ostatních průčelích bude třeba vyjít ze stávajícího stavu a tento pouze architektonicky rehabilitovat.“¹⁹⁰

V archivu NPÚ Pardubice i v archivu na ZS Slatiňany je uložen další projekt obnovy SÚRPMO z roku 1984.¹⁹¹ V průvodní a souhrnné zprávě projektu z prosince 1984 stejná odpovědná projektantka Ing. Antonie Charvátová již žádá o provedení návrhu rekonstrukce sgrafitové výzdoby dle nalezených a dochovaných fragmentů (a zazdění půlkruhových nadokenních nik). K projektu je připojena kopie Zápisu z jednání konaného 29. 3. 1984 na OPPP – KSSPPOP Pardubice, ve kterém je v bodě 2.a konstatováno, že bude rekonstruováno sgrafitování fasády včetně částí severního průčelí až k věži dle nálezu. [253] Následuje fotokopie Zápisu z jednání umělecko technické rady střediska 09, konané dne 28. 11. 1984 na středisku 09 a týkající se projektu Obnovy pláště SZ Slatiňany. V tomto zápisu se konstatuje, že „Opadáním omítek se objevilo na dochované nejstarší části – renesančním křídle sgrafito a bylo proto KSSPPOP rozhodnuto provést revizi původních záměrů a na východním a severním průčelí křídla sgrafita obnovit, již proto, že jsou zachované i původní kamenné ostění i s podokenníky. (...) Návrh předběžně projednán s KSSPPOP 22. 5. 84, 10. 7. 84 a 13. 11. 84.“ Rekonstrukce sgrafit je

¹⁹⁰ HORYNA–HINK 1979, nestránkováno.

¹⁹¹ CHARVÁTOVÁ 1984, Projekt obnovy.

součástí postupu prací v přiložené technické zprávě. Vyznačení prací je popsáno na výkresech č. 5 a č. 6. [254] Detail psaníček, včetně rozměrů a řešení návaznosti na nároží je na výkrese č. 15. [256–258] Tento detailní návrh psaníček však neodpovídá ani původnímu stavu ani provedené realizaci.¹⁹² Projekt dále obsahuje desky s položkovým rozpočtem a s úvodním listem kopie Zápisu z projednání odbytového rozpočtu ze dne 11. 12. 1984, kde účastníci řízení návrh po technické a cenové stránce odsouhlasili a doporučují investorovi¹⁹³ projekt odsouhlasit a převzít k realizaci. Rozpočet obsahuje položku provedení vnější omítky sgrafito v rozsahu východního a severního průčelí, tzn. 516,84 m², v jednotkové ceně 1.200,- Kč za celkovou cenu 620 208,- Kč.¹⁹⁴ [259]

Dle vyškrábnutého data L. P. 3. 9. 1990 v soklové partii na severní fasádě východního křídla byla oprava fasády provedena v létě 1990.¹⁹⁵ [260]

V roce 2016 provedl restaurátor David Zeman stratigrafický průzkum původních sgrafit tzv. anglického dvorku i východní fasády, který obsahuje shrnutí nálezů včetně návrhu na restaurování a prezentaci. V jeho textu se objevuje informace, že kompletní rekonstrukci sgrafitové výzdoby na východní fasádě i v interiéru věže v 90. letech provedl Jaromír Bárta z Poličky.¹⁹⁶ Ve stavebně historickém průzkumu od Jaroslava Svobody z roku 1996, je již konstatováno, že: „Vzhled Slatiňanského zámku se pokusila, a možno říci, že s jistým úspěchem, pozvednout novodobá obnova sgrafit na východním průčelí, i když z metodického hlediska by bylo možno o této úpravě diskutovat. Sgrafito se totiž rozhodně uplatňuje i na plochách, které po úpravě okenních os a po přezdění hlavní římsy nemohlo zdobit.“¹⁹⁷

¹⁹² V původním rozvrhu renesančních psaníček i v následné rekonstrukci psaníčka dosedají na sebe a dělí je tenká linka. Dvě pole diamantové bosáže jsou odrytá úplně a ne jako na výkresu jen šrafována. V návrhu je vyznačen 2 cm široký rytý pásek. Ostatní rozměry s renesančními sgrafity i novodobou rekonstrukcí přibližně souhlasí.

¹⁹³ Investor: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Pardubice.

¹⁹⁴ CHARVÁTOVÁ 1984, Rozpočet.

¹⁹⁵ Restaurátorskou zprávu se nepodařilo dohledat. Byla telefonicky kontaktována dcera pana Jaromíra Bárty Světlana Češková, zprávu se jí však nepodařilo dohledat. Text emailu: „S tatínkem jsem hovořila. Ve Slatiňanech restauroval kolem roku 1981, kdy ještě jako restaurátor pod státním podnikem, tuším Opočno. Bohužel z té doby žádné materiály nemá a neví, zda státní podnik Opočno (asi památkový ústav, předpokládám) nějaká data zpracovával a po revoluci někam předal apod. Samozřejmě jsem pro jistotu prošla materiály, které máme v našem archivu, ale nic pozdějšího datování ke Slatiňanům bohužel neobsahuje. Je to prostě moc dávno a tak se moc omlouváme, ale nemůžeme Vám již nijak pomoci.“

¹⁹⁶ ZEMAN 2016, s. 12 (Pozn. nikde jinde autorka DP potvrzení autorství této rekonstrukce J. Bártou nenalezla).

¹⁹⁷ EBEL–SVOBODA 1996 s. 70.

2.12.4 Historické fragmenty renesančních sgrafit (původní technologie)

Fragmenty dochovaných omítek byly posouzeny vizuálně a byl odebrán 1 vzorek původní renesanční omítky pro laboratorní vyhodnocení v laboratoři Fakulty restaurování Univerzity Pardubice.

Místo a rozsah dochování a odebrané vzorky

Tzv. anglický dvorek – cca 15 m² – odebraný vzorek SL.VO1.¹⁹⁸

Jádrová omítka

Nebyla identifikována. Na zdivo bylo přímo nanášeno intonaco.

Intonaco

Pojivem intonaca je vzdušné vápno (obsahuje závalky pojiva).

Plnivem je vytříděný kopaný nebo říční křemičitý písek. Plnivo vykazuje poměrně úzkou distribuci zrn. Maximální velikost zrn je 1 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125–0,5 mm, které tvoří téměř 90 % všech zrn plniva.

Zrna plniva jsou středně zaoblená až zaoblená.

V plnivu byly ojediněle identifikovány úlomky organických materiálů (dřeva) nebo keramiky, které jsou znečišťující příměsí.

Receptura: v obj. dílech: 1,5:1 (vápenný hydrát : písek), pokud bylo použito vápenná kaše (kvůli přítomnosti závalků méně pravděpodobná varianta) byl poměr míšení ca 1:1, obj. [261]

Tloušťka vrstvy cca 10 mm.

Bianco

Bianco je nanášené al secco nebo fresco-secco na povrch v jedné vrstvě. [262] Tloušťka bianca je cca 0,2–0,3 mm. Dobře jsou patrné v bočním nasvícení i pod stereolupou stopy po štětci, spíše šikmého směru (zleva nahoru, zprava dolů). [263, 264 a 268]

Popis výzdoby, rozměry a rozsah

Jednotlivá psaníčka sgrafita mají nepravidelnou velikost zhruba 108 × 55 cm a v detailech šrafury stínování se na částech zdi anglického dvorku liší. Psaníčka na pravé části zdi dosedají na sebe, jsou dělené pouze rytou linkou. Každé psaníčko má pět polí ve tvaru diamantového řezu, střední obdélné a čtyři obklopující kosodélná. Spodní a pravé pole je vyškrábnuté,

¹⁹⁸ Příloha 3 – Laboratorní zpráva – vyhodnocení vzorků odebraných v rámci této diplomové práce.

zbývající tři pole jsou ohraničena rytou linkou a podél deších stran vystínovaná křížovou šrafurou. [265, 266] Vlevo jsou podobná psaníčka, která na sebe dosedají dokonce bez spodního bílého okraje. Každé psaníčko má opět pět polí, střední obdélné a čtyři obklopující kosodélná. Spodní a levé pole je vyškrábnuté, zbývající tři pole jsou ohraničena rytou linkou a v celé ploše probíhá vertikálně ostře zubatě zalamované linie. [267]

V ploše je dochovaná také šikmá linie sgrafita s motivem opakujících se spirál (tyto spirály byly také odkryty při průzkumu jižní fasády, kde byly použity v plochách rámu kolem ostění oken).

Popis rytí

Šrafura je redukována na nepravidelná věčka. Poměrně razantní, uvolněný rukopis. Hrany nejsou ostré, okraje jsou mírně roztřepené vytrhlými zrny písku. [268]

2.12.5 Druhotné zásahy (90. léta 20. století)

Na původní vrstvě sgrafita dochovaného v anglickém dvorku je nanесena tenká vrstva štuku a na něm dvě vrstvy barokních nátěrů (ružová na bílé podkladové vrstvě a žlutá na bílé podkladové vrstvě). Na tuto vrstvu navazuje vrstva šedé omítky s okrovým nátěrem, sytě zeleným a šedozeleným nátěrem, tenká vrstva malty a několik novodobých vápenných nátěrů bílé a okrové barvy.

Stejně vrstvy druhotných omítek a nátěrů byly v 90. letech sneseny ze severní a východní strany fasády východního křídla zámku, a poté zde provedena komplexní rekonstrukce psaníčkového sgrafita na nové omítky. V těchto letech bylo na noveě omítky zrekonstruováno také sgrafito v interiéru věže. [269]

Popis omítky

Omítka je dvouvrstvá (jádro a intonaco). Obě vrstvy jsou si velmi podobné.¹⁹⁹

Popis jádrové omítky²⁰⁰

Jádrová omítka je soudržná a velmi pevná. Má šedookrovou barevnost. Pojivem je nejspíše směs vápna a hydraulické maltoviny.

¹⁹⁹ „Obě omítkové vrstvy jsou totožné ve složení; identické je patrně pojivo, které je tvořeno pravděpodobně směsí hydraulické maltoviny a vápna. Hydraulickou složku tvoří s určitostí cement, neboť v obou vrstvách byly zjištěny slínkové částice. Poměr obou pojivových složek nelze analýzami přesně určit, neboť i hydratované fáze hydraulické složky postupně karbonatují a navyšují obsah uhličitanu vápenatého. Obě omítkové vrstvy byly shodně utvářeny podle podobného receptu, pro který je charakteristický vysoký podíl plniva vůči pojivu (u obou vrstev se hm. poměr karbonátových složek z pojiva ku plnivu pohyboval v intervalu 1:4,5–1:5,5).“ TIŠLOVÁ 2019.

²⁰⁰ Vzorek V2 – TIŠLOVÁ 2019.

Plnivo tvoří netříděný kopaný nebo říční křemičitý písek s maximální velikostí zrn do 8 mm. Tloušťka cca 15–20 mm. Je patrný do hladka stržený povrch této vrstvy. [270]

Popis intonaca²⁰¹

Svrchní omítková vrstva (intonaco) je soudržná a středně pevná. Má šedookrovou barevnost. Pojivem je nejspíše směs vápna a hydraulické maltoviny. Plnivo je středně vytříděný kopaný nebo říční křemičitý písek s maximální velikostí zrn do 4 mm a s nízkým zastoupením jemných až prachových částic.

Zrna kameniva jsou převážně zaoblená, mineralogicky jsou tvořena směsí křemene a jiných horninových úlomků (jiné silikáty, lokálně karbonátové částice). Některá zrna se vyznačují zvýšeným obsahem železa.

Tloušťka intonaca je cca 15 mm. [271]

Na interiérových sgrafitech se nachází spousta vlasových primárních trhlin. [272] Trhliny v mikroskopické podobě byly průzkumem identifikovány i na fasádách na této vrstvě.²⁰²

Popis bianca

Silná kompaktní bílá vrstva s patrnými stopami svislých tahů. Patrně obsahující vzdušné vápno, plnivo a další přísady. Tloušťka je cca 0,5 – 0,8 mm.²⁰³ [273]

Denní díly

Denní díly jsou vždy nanесeny na výšku 4 řad psaníček, což patrně odpovídá výšce lešení. Rozhraní denních dílů jsou skrytá ve vodorovných páscích. Postup nanášení byl zezhora dolů, v místech překryvů není viditelná vlasová trhlina. Svislé dělení nebylo identifikováno.

Popis výzdoby, rozměry a rozsah

Psaníčka na fasádách dosedají na sebe, jsou dělené pouze rytou linkou. Každé psaníčko má pět polí, střední obdélné a čtyři obklopující kosodélná. Spodní a pravé pole je vyškrábnuté, zbývající tři pole jsou ohraničena rytou linkou a podél deších stran vystínovaná křížovou šra-furou. [274–275]

Psaníčka v interiéru věže jsou obdélná, čistě bílá, bez vnitřního členění, pouze s obvodovým rytím páskem a oddělená stejně silným páskem od sebe.

²⁰¹ Vzorek V1 – TIŠLOVÁ 2019.

²⁰² Svrchní vrstva nese další zajímavé charakteristiky, které nejsou pro cementové malty typické. Ve vrstvě V1 byla prokázána hustá síť trhlin, které nelze blíže interpretovat. Buď mohou souviset s navržených receptem, tj. vysokým podílem plnivové složky (u vzorku V2 se však trhliny nevyskytují). Další možností je, že svrchní vrstva nebyla dostatečně hydratovaná v důsledku špatného technologického postupu při tvrdnutí (vysušení vrstvy, zamezení hydratace, aj.). TIŠLOVÁ 2019.

²⁰³ Není ověřeno technologickým průzkumem, pouze vizuální posouzení.

Popis rytí

Psaníčka na fasádách jsou poměrně rustikálně tvrdě vyrytá s hlubokými linkami s roztřepenými okraji (docházelo k vytrhávání zrn omítky intonaca). [276]

U psaníček v interiéru věže je patrné, že k rozkresbě a rytí došlo do čerstvého intonaca, spíše šlo o odřezávání poměrně silné povrchové vrstvy intonaca. [272]

Stopy přípravné rozkresby

Na fasádách byla lokálně patrná vtačená rozkresba psaníček. [277]

Přesnost napodobení původní kresby (včetně rozměrů)

Tabulka 10: Porovnání rozměrů psaníček SZ Slatiňany

	Renesanční	Projekt 1984	Rekonstrukce 1990
Šířka psaníčka	106–108	105	105–110
Výška psaníčka	55	55	55
Šířka vnitřních kosodelných ploch	12–13	14	14–14,5
Výška vnitřního obdélníku	12,5–13	15	12–17
Rámovací lišta šířka	4,5–5	3	4,5–5
Pásek vnitřní rovný	3,5–4	3	3,5
Pásek vnitřní zkosený	3–3,5	3	3,5

V základních rozměrech se sgrafita původní, projektovaná a rekonstruovaná neliší. Liší se v drobných odchylkách, a to zejména v šířkách pásků. Na původních psaníčkách jsou linie i plochy i rozměry více variabilní v drobných nuancích („více od ruky“). Na celkový vzhled to vše má poměrně velký vliv.

Další rozdíl je, že rekonstruovaná psaníčka spodní řady vždy začínají na polovině psaníčka řady horní. Na renesančních psaníčkách je dělicí linka nahodile zasazená a celková struktura byla tedy pravděpodobně rozehranější.

Všechny rovné vertikální a horizontální linie jsou rovnější na rekonstrukcích (patrně restaurátor pracoval s vodováhou).

Zajímavým momentem je, že v projektu došlo k chybnému navržení odrytého dělicího pásku v šířce 2 cm, přičemž původní i rekonstruovaná psaníčka na sebe dosedají a jsou oddělená pouze rytou linkou (došlo ke korektuře při realizaci).

2.12.6 Typologie poškození renesančních omítek i druhotných zásahů (90. léta 20. století)

Poškození původních renesančních omítek

Omítky původních renesančních sgrafit jsou dochovány pouze fragmentárně. Byly při historických stavebních úpravách zámku překryty několika vrstvami druhotných nátěrů a omítek (starší zásahy – anglický dvorek) nebo v horším případě zcela otlučeny (90. léta 20. století – východní fasáda). Dochování velkého rozsahu renesančních omítek na fasádách před opravou d 90. let, dokládají, jak historické fotografie z roku 1978, [278, 279] tak i popisy ze všech stavebně-historických průzkumů vypracovaných před opravou 1990 i z projektů SURPMO. Pokud byly renesanční omítky dochovány na soklových partiích, v místech největšího poškození vlhkostí, je velká pravděpodobnost, že byly stejně či dokonce lépe dochovány na ostatních plochách fasády.²⁰⁴

Původní fragmenty dochované v tzv. anglickém dvorku byly ve velkém rozsahu nesoudržné k podkladu a rozpraskané sítí vlasových trhlin. Odpouknutí původní omítky od podkladu bylo způsobeno velkým tlakem a pnutím novodobých tvrdých cementových vysprávek.²⁰⁵ Povrch sgrafit je poškozen řadou menších korozních defektů. [280]

V ploše odkrytého sgrafita četné mechanické defekty způsobily v historii změny dispozice oken, zasekáváním nosníků, zářezy pro vedení elektřiny a ve spodní části také vzlínající vlhkost a degradaci zdiva.

Bianco je v různém rozsahu zvětralé nebo lokálně nedochované.

Příčinou většiny poškození původních omítek jsou druhotné zásahy.

Poškození druhotných omítek

Poškození exteriérových druhotných omítek východní fasády z 90. let 20. století, z nichž jsou provedeny rekonstrukce sgrafita, souvisí úzce s technologií, kterou byly omítky provedeny, především použitím velmi tvrdé vápenocementové malty. Dlouhodobé vystavení nepříznivým klimatickým podmínkám v exteriéru, smáčení dešťovou vodou, vzlínání zemní vlhkosti ve spodní části fasády, rekrytalizace vodorozpustných solí a následné promrzání omítek v zimním období, způsobilo na exponovaných místech degradaci omítky a ztrátu adheze omítkové vrstvy k podkladu. Na některých místech ve spodní části fasády byla omítka puchýřovitě nadzvednutá a odpadávala. V místech starších statických poruch se opět otevřely statické trhliny.

²⁰⁴ HORYNA–HINK 1979, BURDYCHOVÁ 1981, CHARVÁTOVÁ 1968, CHARVÁTOVÁ 1984.

²⁰⁵ Po šetrném odstranění těchto tvrdých vysprávek v rámci konzervačních prací v roce 2019 se omítka zčásti samovolně vrátila k podkladu.

Obsah solí v těchto novodobých omítkách byl analyzován v roce 2016.²⁰⁶ Byl vyhodnocen vyšší obsah solí síranů a chloridů a vysoký obsah dusičnanů. V rámci průzkumu 2019²⁰⁷ byl odebrán vzorek omítky V3, ve kterém byl zjištěn zanedbatelně nízký obsah vodorozpustných solí.

Omítka byla poškozena biologickým napadením (bakterie, řasy).

Sgrafitová bosáž v interiéru věže se dochovala v relativně v dobrém stavu. V soklových partiích byly menší mechanické defekty, místy došlo k poškození v důsledku zatékání (ztmavlé mapy na povrchu).

Ve vrstvě intonaca i bianca lze pozorovat síť vlasových trhlin. Jedná se primární trhliny, vytvořené při vysychání omítky, postupně zvýrazněné usazováním prachových depozitů. Vrstva bianca byla místy lehce zvětřalá a sypká.

2.12.7 Kritické zhodnocení předchozích restaurátorských zásahů

Patrně většina původních omítek na fasádách byla odstraněna a nahrazena zcela nevhodnou rekonstrukcí, a to z pohledu technologického, estetického i koncepčního.

Na tuto rekonstrukci nelze navázat, pokud chceme použít klasické tradiční receptury a materiály.

V anglickém dvorku, krytém vůči povětrnostním vlivům, byl proveden v první polovině 21. století minimální zásah. Byly revidovány pouze vysprávký, které poškozovaly původní fragmenty a nedovolovaly provést konzervaci). Většina vysprávek a překryvných vrstev byla zachována. Renesanční omítky byly konzervovány. Bylo provedeno pouze minimální tmelení (zohledněno bylo technické hledisko, zajištění odhalených okrajů, vytmelení hlubších defektů). Retuše ani rekonstrukce nebyly provedeny. Na tento konzervační zásah lze navázat.²⁰⁸

2.13 Vyhodnocení zjištění

Následující vyhodnocení vychází ze zjištění všech předchozích kapitol diplomové práce. Z rešerše literatury a pramenů týkající se restaurování či realizace sgrafit v druhé polovině 20. století. Z provedených technologických analýz původních i druhotných omítek provedených na třech objektech – na fasádě měšťanského domu ve Slavonicích, na SZ Náchod a na SZ Slatiňany.

²⁰⁶ ZEMAN 2016.

²⁰⁷ TIŠLOVÁ 2019.

²⁰⁸ Místo je součástí prohlídkové trasy, vedené přes sklepení. Veřejnosti tak budou prezentována původní renesanční sgrafita s následnými historickými etapami.

Problematika restaurování sgrafit byla diskutována s pamětníky zabývajícími se restaurováním sgrafit, ať prakticky (restaurátorů), tak teoreticky (pracovníků památkové péče).

2.13.1 Komparace původních omítek sgrafit a druhotných doplňků po materiální stránce

Složení renesančních omítek a omítek použitých k jejich opravě byly porovnány a výrazně se liší.

Tabulka 11: Komparace složení původních omítek sgrafit a druhotných doplňků na zkoumaných objektech v objemových dílech

	Renesance pojivo:pl- nivo	60.léta poj:pl	70.léta poj:pl	80.– 90.léta poj:pl	2013 pojivo:plnivo
Slavonice čp. 536	<u>Intonaco</u> 1:1,25 <u>Bianco</u> v. kaše	<u>Intonaco</u> 1 : 3,3 v.kaše/plnivo 1 : 1 písek/uhlí <u>Bianco</u> v. kaše s pl- nivem	<u>Intonaco</u> 1 : 2,5 slabě hydrau- lické poj- ivo ²⁰⁹ /plnivo 11 : 1 písek/uhlí a struska (jemná zrna uhlí a strusky použítá jako pigment) <u>Bianco</u> v. kaše s kar- bonátovým pl- nivem	<u>Intonaco</u> 1 : 3,3 v.kaše/plnivo 1 : 3 písek/škvára (jemná zrna škváry použítá jako pigment) <u>Bianco</u> vzdušné vápno nebo slabě hydrau- lické s karbo- nátovým plnivem	<u>Intonaco</u> 4 díly v. kaše 6 dílů dřevě- ného uhlí 6 dílů písku 1/20 dílu cihelné drti 1/20 dílu drce- ného ztvrdlého vápna ²¹⁰ <u>Bianco</u> v. kaše ²¹¹
Slavonice čp. 538				<u>Intonaco</u> 11 dílů v. kaše 3 díly dř. uhlí 27 dílů písku 0,5 dílů jemně dr- cené cihly 2 díly žulové drti černý a okrový pigment ²¹²	
Náchod	<u>Intonaco</u> 1 díl vá- penné kaše 1 dílu písku		<u>Intonaco</u> 1 : 4 Poměr pojiva 1 : 3		

²⁰⁹ Slabě hydraulické pojivo (vápno) nebo směs vápna a malého množství cementu, nelze vyloučit použití např. latentně hydraulické maltoviny (vzhledem k obsahu strusky). Příloha č. 3.

²¹⁰ WICHTERLOVÁ 2015, s.70.

²¹¹ Vápenná kaše, Primal AC35 1:20 s vodou, anorganické pigmenty.

²¹² WICHTERLOVÁ 2015, s.72.

			(cement : vápno)		
Slatiňany	<u>Intonaco</u> 1 díl vá- penné kaše 1 dílu písku			<u>Jádro</u> 1 díl váp. hydrát 2 díly písek <u>Intonaco</u> 1 díl váp. hydrát 2,5 díly písek	
Litomyšl	<u>Zdící</u> <u>malta</u> ²¹³ 1 díl vá- penné kaše 2,5 dílu písku <u>Intonaco</u> ²¹⁴ 1 díl vá- penné kaše 1–1,5 dílu písku		<u>Intonaco</u> ²¹⁵ 1 díl vápenná kaše (s přidav- kem cementu) 2–3 díly písku <u>Bianco</u> ²¹⁶ 10 l vápenné kaše 1 láhev (?) fer- meže kelímek su- chého vápna nadcrceného		

Obecně lze konstatovat, že omítky novodobé obsahují mnohem více plnivové složky.

Jádrová omítka

Obsah pojiva je nižší u původních i novodobých omítek.

Posuzování chudosti na pojivo u jádrových renesančních omítek vychází spíše z osobních zkušeností restaurátorů.²¹⁷ Analýzy jádrové omítky na čp. 536 prokázaly poměr pojiva ku plnivu 1:2.

Receptury i analýzy novodobých omítek se shodují na poměrech 1:3.

Tabulka 12: Srovnání soudobých receptur jádrové omítky

	vápenná kaše ²¹⁸	písek	struska/uhlí	pigmenty	pojivo:plnivo
F. Petr (1923) ²¹⁹	4	7	1 ²²⁰		1:2
B. Slánský (1953)	1	3			1:3

²¹³ WAISSER 2011, s. 86–87 (Technologické analýzy provedla Petra Lesniaková, FR UPce).

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ „Maltu míchali a nahazovali zedníci dopoledne. Vápno bylo na zámku, ve vápenicích, kvalitní, ule-
želé. Přidával se cement, aby to déle vydrželo. My jsme pak měli do večera co dělat. Podhrázský pak
ještě druhý den dodělával jemný šrafury. Já míchal vápno, na 10 litrů jedna láhev fermeže a přidával se
trochu rozdrčeného suchého vápna (bianco). Nebyl jsem od začátku, recepty už byly vychytaný“ Ak.
soch. Arnold Bartůněk (ústní sdělení).

²¹⁷ „Do celého souvrství je nutno počítat také jádrovou vyrovnávací omítku s hrubším plnivem, většinou
méně pojenou.“ ŠPALE 2009, s. 140.

²¹⁸ Je nutné brát na zřetel, že v recepturách se objevuje většinou termín vápno, předpokládáme, že se
jedná o vápennou kaši, pokud by šlo o vápenný hydrát, musel by se díl vynásobit 1,7×.

²¹⁹ Popsána jako základní vrstva.

²²⁰ Struska.

F. Chroust (1959) – malta pro sgrafito	1	3			1:3
F. Chroust (1959) – malta, nová, Ostrava	110 kg + 120 kg cementu	1 m ³			1:4,3
V.Svržek (1961)	3	6	3		1:3

Intonaco

Obsah pojiva je nižší u novodobých intonac. Analýzy intonaca na čp. 536 prokázaly poměr pojiva ku plnivu 0,8:1. Renesanční omítky na dalších objektech se pohybují průměrně kolem poměru pojiva ku plnivu 1:1,25.²²¹ Poměry pojiva ku plnivu u novodobých omítek se pohybuje 1:3 až 1:4 (s přídavkem cementu).

Tloušťka vrstev intonaca se postupem času zvětšuje. Důvodem je dotahování ke stále vyšším úrovním povrchu restaurovaných a „rerestaurovaných“ sgrafit, či převrstvení fragmentů dochovaných sgrafit, či provádění velkoplošných rekonstrukcí nad původní úrovní.

Na základě výsledků technologických průzkumů je obsah hydraulických částí (cementu) v intonacu novodobých sgrafit vyšší.²²² Přidávání cementu vyplývá i z receptur soudobé literatury.

Přídavek pigmentů (jemnozrnných částic) do intonaca je v novodobých sgrafitech vyšší.²²³

Podíl dřevěného uhlí v plnivové složce postupem času ubývá.

V nejmladších maltách vysrávek je použita struska.²²⁴

Podíl cihly se vyskytuje zřídka u renesančních omítek i u rekonstrukcí.

Písky použité na intonaca se také liší. Písek renesančního intonaca obsahuje primárně vzniklá zrna písku (z vyvřelé horniny), zrna jsou ostrohrannější. Písek použitý na rekonstrukce obsahuje sekundárně vzniklá zrna písku (ze sedimentární horniny) zrna jsou oblejší. [281–282]

Dřevěné uhlí použité na intonaca se také liší. Částice uhlí u renesančního intonaca jsou zaoblenější a kratší. Částice uhlí použité na rekonstrukce jsou ostrohrannější a delší. [283, 284]

Poměry plniva intonaca (písku : dřevěné uhlí) se liší. Objemový poměr u původní omítky je cca 1:1. Stejně tak u opravy z roku 1965. Čím je vysrávka mladší, tím klesá podíl uhlí. Ve tmelech z roku 1990 je obsažena pouze struska a to v jemných frakcích. [285]

²²¹ WICHTERLOVÁ 2015, s. 53.

²²² Technologické analýzy na fasádách ve Slavonicích i na fasádách zámků Náchod a Slatiňany.

²²³ Dle technologických analýz v příloze č. 3. dřevěné uhlí s příměsí strusky ve tmelech z roku 1974 a velmi jemnozrnná škvára ve vysrávkách z roku 1990.

²²⁴ Dle technologických analýz v příloze č. 3. ve tmelech z roku 1974 je použita kombinace dřevěného uhlí a strusky, ve tmelech z roku 1990 samotná struska („škvára“). Vedlejší produkt tepelných metalurgických výrobních proces. Sklovitý ztuhlý materiál.

Tabulka 13: Srovnání soudobých receptur intonaca

	vápenná kaše	písek	struska/uhlí	pigmenty	pojivo:plnivo
F. Petr (1923) – hrubá	2	3	1	1/10	1:2
F. Petr (1923) – jemná	2	3	1		1:2
F. Petr (1923) – bez strusky	2	4		+	1:2
B. Slánský (1953)	4	3	4	1	1:2
F. Chroust (1959) – renesanční malta	1	2			1:2
F. Chroust (1959) – malta pro sgrafito	1	3		1/3	1:3,3
F. Chroust (1959) – malta, obnova, Telč	1	1	1,5		1:2,5
F. Chroust (1959) – malta, nová, Ostrava	1 ²²⁵	4 ²²⁶		4 lžíce ²²⁷	1:4
V.Svržek (1961)	2	3	1	1/10	

Tabulka 14: Srovnání soudobých receptur bianca

	vápenná kaše	písek	struska/uhlí	pigmenty
F. Petr (1923) – maltová	1	1,5		
F. Petr (1923) – vápenná	1			
B. Slánský (1953)	7	5		
F. Chroust (1959) – malta pro sgrafito	1	1–2		
F. Chroust (1959) – obnova, Telč	1	2,5		
F. Chroust (1959) – malta, nová, Ostrava	1	3		
V.Svržek (1961)	1	1		

Tabulka 15: Srovnání původních renesančních omítek dle technologických analýz (obj.díly vápenná kaše : plnivo)

	zdící omítka	jádrová omítka	intonaco	bianco
Slavonice čp. 536		1:2	0,8:1	1:0
SZ Náchod		x	1:1	1:0
SZ Slatiňany		x	1:1	1:0
SZ Litomyšl	1:2,5 ²²⁸	x	1:1,5	1:0

Bianco

Obsah pojiva je nižší u novodobých vrstev. Velmi časté je použití jemnozrnného štku, či plněného nátěru, což je v podstatě to samé. Plnivem je vápencová či mramorová moučka.

Aplikace u renesančních omítek je viditelně štětcem u novodobých omítek je většinou pomocí stěrky či „kleťákem“.

²²⁵ 1 nádoba (obsahu 30l) plus 2 naběračky cementu „350“.

²²⁶ Nádoba (obsahu 30l).

²²⁷ 3 zednické lžíce červené barvy, 1 zednická lžíce černé barvy.

²²⁸ WAISSER 2011, s. 86–87 (Technologické analýzy provedla Petra Lesniaková, FR UPce).

Bianco bylo při opakovaném restaurování používáno současně, jako takový zajišťovací zásah, k uchycení nesoudržných částí původní i nepůvodní vrstvy.

2.13.2 Komparace původní omítky sgrafita a druhotných doplňků po estetické stránce

Napodobení materiálu:

Pokud není dodržena původní technologie, lze jen velmi obtížně napodobit originál.

Pokud je bianco silná vrstva s plnivem, nikdy nebude vypadat jako původní bianco.

Pokud je v intonacu malý podíl některé ze složek, nikdy nebude vypadat jako původní intonaco.

Pokud je v intonacu málo vápna, je materiál méně plastický, při rytí se trhá a neumožňuje tak jemnou kresbu.

Celý povrch sgrafita byl v průběhu restaurování „rekorozní“ metodou plošně přetírán černou lazurou a v důsledku toho odryté plochy tmavly a tmavly. Původní vzhled a barevnost byla úplně zakryta a doplňky se připodobňovaly k nepůvodnímu stavu.

Napodobení rozvrhu výzdoby (rozměry) a rukopisu:

Je patrná snaha vycházet z původních fragmentů a opakovat původní rozvrh a rozměry. Jak v metodické, tak v praktické rovině. V dokumentech a pramenech se často hovoří o důkladném zpauzování. Ne vždy však došlo k přesnému zopakování těchto informací. Buďto byly detaily špatně pochopeny, zjednodušeny, či došlo k jejich deformaci a odchylkám při realizaci. Je pravděpodobné, že bylo zpauzováno pouze jedno psaníčko, a to bylo zopakováno, bez ohledu, na to že se původně jednotlivá psaníčka mírně odlišovala.

Povrch omítek v menším rozsahu kopíruje nerovnosti zdiva, tak jak to je obvyklé u historických omítek. Je tu viditelná snaha dorovnávat nerovnosti podkladu více do pohledové roviny. Tento fenomén pak následně ovlivňuje i finální tloušťku omítky, která je většinou mnohem silnější.

Při rekonstrukci dekorativních prvků fasád se často objevuje schematismus a manuální provedení. Linky jsou velmi rovné, provedené patrně podle vodováhy. Vzniká síť psaníček přesně rozměřená, bez rozvlákněného rustikálnějšího rukopisu *sgrafitáře*. Šrafury vykazují určitou ledabylost a nepochopení plasticity prvku (objevují se i na místech, kde na původních prvcích nebyly). Odchytky v rozměrech jsou v rámci milimetrů, na celkovém působení fasády to má však poměrně zásadní vliv. Fasády působí strojově.

Snaha o přečtení a srozumitelnost výjevu v případech figurálních sgrafit (nápis, výjevy, témata, grafické předlohy):

Vzhledem k tomu, že nebylo běžnou praxí používat historické podklady (předlohy či starší dokumentace a fotografie) nebyla sledována přílišná snaha o srozumitelnost výjevů. Jednalo se pouze o lokální tendence a snahu jednotlivých teoretiků zúčastněných při samotných zásazích. Při samotné realizaci prací už je sporné, zda tento zájem přetrvával.

2.13.3 Co mělo zásadní vliv na stav a dochování sgrafit

Zde jsou souhrnně uvedeny hlavní faktory, které měly a mají vliv na restaurátorské postupy a potažmo i na samotný aktuální stav sgrafit.

Veškerá zjištění je nutno posuzovat soudobou perspektivou.

2.13.3.1 Z pohledu původní techniky

Více rozdílných vrstev (jádrová omítka, intonaco) = různé složení a fyzikální vlastnosti omítkových vrstev. Jádrová omítka je obvykle chudší na vápno než následující vrstvy.

Citlivost povrchu exteriérových sgrafit na povětrnostní vlivy a působení ovzduší.²²⁹

2.13.3.2 Z pohledu druhotných zásahů

Zakrytí fragmentů

V historii došlo k častému zakrytí renesančních stavebních fází objektů z různých důvodů. Důvody zakrytí: přestavba, tematicky nevhodná výzdoba, problematická oprava, jednodušší zakrýt novou fasádou, sjednocení zástavby v daném období aj.

Často jsou dochována původní sgrafita v půdních prostorech barokních či pozdějších dostaveb krovů.

Odkrytí fragmentů

V 50. letech docházelo k rozsáhlému odkryvu velkého počtu sgrafitových fasád. Byly tak na jednu vystaveny povětrnostním vlivům a zhoršujícímu se ovzduší. V průběhu celé druhé

²²⁹ Do otevřených odškrábnutých ploch snadněji proniká vlhkost. Doba expozice povrchových vrstev sgrafita vlhkosti a povětrnostním vlivům je delší než u fasád bez malířské výzdoby, kde lze jednodušeji aplikovat ochranný fasádní nátěr.

poloviny 20. století byla velká vůle a snaha obnovovat renesanční stavební etapy na památkových objektech.²³⁰

Docházelo tím k nevratným ztrátám cenných barokních, klasicistních i mladších fasád.

Špatný stav objektů (fasád, sgrafit)

Nemovité památky vlastnily nebo spravovaly většinou socialistické organizace, jejichž možnosti při údržbě byly zcela limitované centrálním plánováním obnovy, centrálně řízenými neflexibilními stavebními firmami a citelným nedostatkem kvalitních stavebních materiálů. I zde byly preferovány památky výběrové a necírkevní. Památky lokálního významu byly opomíjené, mnohdy i záměrně, což mělo v důsledku zásadní vliv na jejich chátření případně i zánik.²³¹

K velmi špatnému stavu památkových objektů došlo v závislosti na úpadku a reorganizaci stavebnictví, centrálně řízeného hospodářství a vzniku okresních stavebních podniků v 70. letech. Došlo k velkému úpadku řemeslné práce, preferování strojové výroby a používání prefabrikátů.

Údržbové práce zaběhlé po několik generací (např. kontrola střešních tašek na památkovém objektu), kdy řemeslníci bez objednávky na jaře překontrolovali střešní krytinu, najednou přestaly probíhat, protože řemeslníci nedostali objednávku, bez které práce nemohli provést. Práce tak nebyly několik let prováděny, než si někdo všiml, že zatéká do objektu a padá omítka.²³²

Otloukání původních sgrafit

Doporučeno vzhledem k lepší trvanlivosti nových rekonstruovaných omítek. Obecně bylo v soudobém stavebnictví doporučováno odstranění starších omítek a vyškrábání spár, včetně soudobé literatury zabývající se stavebními postupy.²³³

I ve výkladu Benátské charty od Dobroslava Líbala z roku 1995 najdeme soudobé principy nakládání s originálním materiálem: „*Tvůrci charty, vesměs významní praktici památkové péče, si současně byli dobře vědomi toho, že na rozdíl od architektonické myšlenky vtělené*

²³⁰ „*Renesance byla brána, jako národní sloh, díky neorenesančnímu slohu, ve kterém bylo postaveno Národní divadlo. Ostatní slohy nebyly tolerované pro svou spojitost s katolickou církví, či rakouskou monarchií a první republikou.*“ Pavel Jerie (ústní sdělení).

²³¹ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²³² Pavel Jerie (ústní sdělení).

²³³ Viz kapitola 2.7. Popis techniky a složení sgrafita v soudobé literatuře (20.století).

do stavebního materiálu má tento materiál časové omezenou životnost, že stárne a nakonec odumírá. Předpokládali proto nutnost výměny materiálu s plným zachováním výtvarného projevu.²³⁴

I s ohledem na rozpočty, bylo výhodnější omítky provést nové. Ceny za rekonstrukci a použití nových materiálů byly výrazně vyšší. Složitost práce nebyla v rozpočtových tabulkách zohledňována vůbec.²³⁵

Odlíšná míra v posuzování toho, co ještě lze a co nelze konzervovat, co drží a co nedrží.²³⁶

Nebyla zkušenost a technické možnosti provést dostatečný konzervační zásah, a proto bylo rozhodnuto raději odstranit poškozené omítky.

Nedostatečná či nevhodná konzervace degradovaných původních sgrafit

Soudobé limity v konzervačních technologiích a jejich aplikaci

Konzervační materiály (konsolidanty) vhodné a neškodné pro strukturální zpevnění omítek kromě vápenné vody neexistovali. Vápenná voda byla plošně doporučovaná ve většině projektů a návrhů restaurování po celou dobu 20. století. Aplikovaná však byla spíše symbolicky. Od 19. století nastává rozvoj průmyslové výroby nových materiálů. Od poloviny 19. století se hromadně používalo vodní sklo v různých modifikacích (vodný roztok křemičitanu sodného a dalších) i když se vědělo o jeho negativních účincích. Od 19. století až do první poloviny 20. století se běžně používaly a v památkové péči byly doporučovány další nevhodné konzervační prostředky – fluáty. Rozčarování z negativních efektů a degradace porézních materiálů zpevněných těmito prostředky vedlo k plošnému doporučování užití vápenné vody a vápenného mléka a jejich modifikacím. To v praxi obnášelo přidávání akrylátových disperzí do vápenné vody a následně plošného používání lehce dostupných akrylátových disperzí (Disapol, Sokrat, atd.) a acetátů (Acronex).²³⁷ Konsolidace těmito materiály byla však opět nedostatečná a velmi problematická, došlo ke přezpevnění povrchu, vytvoření tvrdé krusty na povrchu a sypkého materiálu pod ní. Tato přezpevněná, neprodyšná vrstva na povrchu způsobovala

²³⁴ Líbal 1995, s. 6.

²³⁵ Pavel Jerie (ústní sdělení).

²³⁶ „Zoubek to vždycky prošel s kladivem a co nedrželo sundal. Nepauzovalo se všechno.“ Ak. soch. Arnold Bartůněk (ústní sdělení k restaurování fasád zámku v Litomyšli).

²³⁷ „Po zkušenostech získaných při dřívějších pracích bylo ke konservaci, injektáži atd. užito nových materiálů (disperzních polymerů), které svou stálostí a odolností povětrnostních vlivů daleko předčí tradiční přirozené materiály.“ Sgrafito Lysice, restaurováno 1959, Bohumír Číla, ak.mal.

rozsáhlá poškození původních vrstev omítek intonac i jádra.²³⁸ V průběhu poslední třetiny 20. století se začali zavádět materiálově kompatibilnější konsolidanty (organokřemičitany), které při vhodném a cíleném používání byly považovány za vhodný prostředek s minimem negativních účinků.²³⁹ V 90. letech byly organokřemičitany běžně dostupné na českém trhu.²⁴⁰ Doba vápenných nanosuspenzí však ještě byla dalekou budoucností.

Speciální konsolidanty a injektážní směsi pro hloubkové zpevnění omítek (zpevnění omítek odpouklých od podkladu) neexistovaly. Tradičně, ale velmi spoře, se používalo na zalití hloubkových defektů a „boulí“ vápno, vápenný štuk, vápenocementový štuk, sádra, kaseinát vápenatý, mechanické kotvy (hřeby, vruty). Mezi moderní technologie konce století patřily např. epoxidy, disperze, polyuretanová pěna.^{241 242 243}

Až teprve v 80. letech v zahraničí a v 90. letech v Čechách se začaly používat i vyvíjet speciální injektážní směsi.²⁴⁴ První zkušenosti s aplikací speciálních injektážních směsí byly přivezeny ze zahraničí z mezinárodních projektů (např. ICCROM Training courses a UNESCO Probota Project).²⁴⁵

Z literatury a pramenů je patrný malý důraz na zachování původní hmoty renesančních omítek. Byl kladen důraz na zachování výtvarného odkazu díla, ale materiální složka díla byla často opomíjena.

Nedostatek vůle opustit zaběhlé stereotypy.

Soudobá snaha o zobecňování a hledání jednotných postupů a receptur. Malá snaha o pochopení každé jednotlivé nálezové situace a hledání individuálního přístupu.

²³⁸ Spolu s jednou i více vrstvami druhotných hutných vrstev bianca.

²³⁹ NEJEDLÝ 2008, s. 11–18.

²⁴⁰ POROSIL - Aqua obnova staveb Bárta a výrobky zahraniční (zejména německé).

²⁴¹ „Hloubková injektáž se prováděla spíš symbolicky. Když byla velká boule na fasádě, zalila se vápnem, ztěžkla a namočila se a často odpadla.“ Ak. mal. Václav Špale (ústní sdělení).

²⁴² „Hloubková injektáž se prováděla disperzemi (Disapol, Sokrat) a acetáty (Acronex). Často byly na nástěnných malbách vidět lesklé čírky od injektáže. Ale to nechytlo omítku. Kaseinát vápenatý se používal na lepení transferů. Na uchycení omítek stropů se používaly vruty a hřeby.“ Ak. mal. Jiří Čech (ústní sdělení).

²⁴³ „Injektovali jsme disperzemi, případně jsme přidali písek, když to bylo potřeba.“ Tomáš Skořepa (ústní sdělení).

²⁴⁴ Ledan: Techno Edile Toscana, PLM: Rakousko, VAPO INJEKT: Aqua obnova staveb Bárta, Teraco injekt: laboratoř NPÚ.

²⁴⁵ Pod vedením ICCROM specialisty a lektora Paola Pagnina se studenti VOŠRaKT v Litomyšli naučili aplikovat injektážní směs pod tlakem, přes vyvrtaný otvor do omítky, pomocí širší injektážní jehly a postupovat systematicky odspodu a uchytávat odpouklé exteriérové omítky fasády kláštera v Probotě s pomocí tlakovacích a podpůrných mechanismů.

Opakované restaurování „rrestaurování“

Docházelo k opakovanému restaurování. Spíše se jednalo o restaurované umělecké fasády s částečně dochovaným a ponechaným původním sgrafitem. Fasády, kde bylo původní sgrafito otlučeno a nahrazeno rekonstrukcemi se tak často nerestaurovaly.

Slavonice čp. 536: 1965 – 1974 – 1991 – 1997 – 2013 (stav havarijní před započítáním prací)
Rozsáhlé rekonstruované pláště fasád a velkých objektů se tak často opakovaně neopravovaly (pouze lokální opravy). Zdá se však, že jejich čas přichází nyní.

Ze studia soupisů restaurovaných děl ČFVU Díla se zdá, že se na fasády vraceli stejní restaurátoři, kteří na sgrafitech pracovali již v minulosti.²⁴⁶

Důsledkem těchto opakovaných zásahů je i skutečnost, že na základě pozorování degradace vlastních zásahů používaly restaurátoři stále tvrdší materiály.

Nedostatečná dokumentace (původních sgrafit, předchozích zásahů, použitých materiálů)

Velkým problémem při restaurování sgrafit je neexistence starších restaurátorských dokumentací.²⁴⁷

Některé restaurátorské zprávy nelze dohledat (patrně často nebyly nikdy vypracovány).

Nebyla zažitá praxe, při provádění samotných restaurátorských prací, restaurátorské dokumentace a další podklady používat. Pokud vůbec proběhla rešerše podkladů, jednalo se spíše o individuální případy zaujetí pro věc jednotlivých zúčastněných osob.²⁴⁸

Ze soupisu restaurátorských zpráv Díla uložených v Národním archivu je zřejmé dochování velkého množství dokumentací z 50. a 60. let. V 70. letech, přesto, že restaurování sgrafit se nadále provádělo i když v mnohem menší míře, je v soupisu uvedeno restaurátorských zpráv týkajících se restaurování sgrafit minimum. Může zde však hrát roli i to, že se často jedná

²⁴⁶ Kolektiv M. Koláře se vracel na místo činu na objektech ve Slavonicích a na Míčovně Pražského hradu. Pravděpodobně se jednalo o svým způsobem reklamační práce.

²⁴⁷ „Velký problém je nedochování starších restaurátorských zpráv, hlavně z doby před rokem 1990, kdy nelze doložit průběh restaurování a technologie u starších zásahů na sgrafitech.“ PhDr. Václav Paukrt (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁴⁸ Jako příklad uváděl Pavel Jerie kolegu Aleše Vošahlíka, který dozoroval restaurování sgrafit ve Slavonicích, když zde restauroval kolektiv kolem M. Koláře. Pan Vošahlík pomáhal restaurátorům shánět podklady a kreslil rozvržení fasád, protože byl zdatný kreslíř.

o „rrestaurování“ sgrafit (patrně často i stejným zhotovitelem) a zpráva možná nebyla vůbec vyhotovena.

Restaurátorské zprávy jsou vesměs velmi stručné. Textová část obsahuje cca 2–3 stránky textu. Fotografie jsou černobílé a jejich kvalita kolísající. Rozsah fotodokumentace obvykle malý. Většinou v dokumentaci najdeme jen velmi málo dokladů o památce před restaurátorským zásahem a o průběhu restaurátorských prací, a to jak v obrazové, tak v textové části. K uvedeným technickým postupům a použitým materiálům je nutno postupovat kriticky a obezřetně. Z informací pamětníků je zřejmé, že bylo běžné tajení postupů a receptur použitých materiálů.²⁴⁹

Neexistovala metodika, která stanovila, co má obsahovat restaurátorská dokumentace.

Jako příkladným případem a vzorem postupu restaurátorských prací na sgrafitových fasádách je označováno restaurování sgrafit fasád zámku v Litomyšli. Včetně samotných prací je vyzdvihována obsáhlá dokumentace týmu Olbrama Zoubka. Restaurátoři používali vedle černobílých fotografií k dokumentování nejen pauzy, ale i frotáže. Některé figurální úseky odlévali pomocí silikonových forem do sádry. Formy byly ještě nedávno uloženy v depozitáři zámku v Litomyšli. Na souborné výstavě malíře Podhrázského byly prezentované některé návrhy nové sgrafitové výzdoby rekonstruovaných lunetových říms vnější fasády, které sloužily jako pauzy. Tato dokumentace je však nadstandartní a ani na VIP objektu Míčovny na Pražském hradě nebyla takto prováděna (přesto, že je deklarována v soudobých člancích o obnově).²⁵⁰

Materiály použité při restaurování a jejich aplikace

Soudobá literatura zabývající se sgrafitovou technikou, která popisuje její postupy a receptury, často udává ústně přenášené zkrácené a nepřesné informace, která se dále přepisují a nepřesně interpretují (kapitola 2.6.). Zejména se jedná o poměry pojiva a plniva, ale i o další příměsi (zejména v pozdější době, vyzdvihování cementu jako záruku trvanlivosti).

Odlišné složení omítek pro rekonstrukce, než bylo používáno u historických omítek.

²⁴⁹ „Pokud jsou ve zprávách náhodou uvedeny technické postupy a použité materiály, nedá se jim pak bohužel stoprocentně věřit.“ ŠPALE 2003, s. 394.

²⁵⁰ Památkový dozor při restaurování sgrafit na zámku v Litomyšli: Josef Štulc, Aleš Vošahlík.

Odlišný poměr pojiva a plniva. Menší množství vápna. Méně mastné omítky.

Odlišné jednotlivé složky (použití pigmentů, jiný písek, hydrát místo vápna).

Použití cementu do omítek

Byla všeobecně proklamovaná jistota trvanlivosti vápenocementové omítky. Spíše se jednalo o tlak od zhotovitelů než, že by to bylo doporučováno metodické rovině. V projektech SÚRPMO nejsou podrobné receptury.

Omítky byly v pravomoci stavebních firem a jednotlivých zedníků u kterých bylo nejdůležitějším faktorem „*aby to dobře drželo a pěkně ,odsýpalo‘*“. Omítky míchali a nahazovali řemeslníci (zedníci, štukatéři, zednická přípomoc) a to nejen na velkých obnovách psaníčkových fasád, ale patrně i na restaurátorských obnovách fasád s figurální výzdobou. Spíš byla výjimka, když si omítky nahazovali restaurátoři sami. Kontakt restaurátora s materiálem tedy byl svým způsobem zprostředkovaný a nepřímý. Pouze prováděli rekonstrukce.

Byla ústním podání šířena myšlenka soudobé horší kvality vápna a nutnosti tedy toto vápno vylepšit.²⁵¹

Jiné složení materiálů

Eliminace jemných částic písku i uhelného prachu – používá se písek těžžený z vody nebo propraný písek.²⁵²

Nové technologie a materiály

V případě restaurování nástěnných maleb a sgrafit byla umělecká komise Díla konzervativní a názory představitelů střední a starší generace kopírovaly trendy školy prof. Slánského případně i doc. Petra.²⁵³ Charakteristické bylo kladení důrazu na použití přírodních materiálů ke konsolidaci i retuši. Se založením katedry technologie restaurování na VŠCHT (doc. Zellinger) a snahou o spolupráci s restaurátory, probíhaly aktivity související se zavedením nových technologií, materiálů i laboratorních průzkumů na individuální bázi, a to spíše neoficiálně mimo struktury ČFVU a Svazu výtvarných umělců ČR (např. spolupráce s prof. Rathauským při konsolidace kamenných plastik a reliéfů pomocí organokřemičitanů).²⁵⁴

Ve Státních ateliérech spolupráce s laboratoří (Ing. Ivana Kopecká)²⁵⁵.

²⁵¹ „Přidával se cement, protože nebylo dostupné kvalitní vápno.“ Doc. Jiří Novotný Ak. soch. (ústní sdělení).

²⁵² Viz receptury v kapitole 2.7. Popis techniky a složení sgrafita v soudobé literatuře (20.století).

²⁵³ „Josefík měl rád tradiční materiály, použití kvalitního vápna, přidával do něj vajíčko a fermež na vrchní vrstvu sgrafita, žádné nové technologie. Do malty jsme přidávali bílý cement, protože nebylo kvalitní vápno.“ Tomáš Skořepa (ústní sdělení)

²⁵⁴ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁵⁵ Tomáš Skořepa (ústní sdělení).

V případě stavebních obnov sgrafitových fasád panovalo nadšení pro nové technologie a materiály. Docházelo k velkému zprůmyslnění a úpadku stavebnictví.²⁵⁶ Inovovaly se klasické materiály, aby byla práce efektivnější a rychlejší. Vymýšlely se nemrzoucí směsi do malt. V 60. letech, kdy byly dokončeny velké stavební projekty přehrad apod., přestaly mít velké stavební firmy²⁵⁷ strategické zakázky a vrhly se na statické zajištění památkových objektů hradů a zámků po celé republice.

Byl velký tlak a snaha nahradit lidskou práci strojní prací.

Nedodržení projektové dokumentace a doporučených metodologických i technologických postupů (technologická nekázeň).²⁵⁸

Stavební firmy často pod vahou zodpovědnosti za trvanlivost stavebních prací modifikovaly malty dle vlastního uvážení.²⁵⁹

Koncentrace materiálů či míra zásahu

Často jde o vhodně zvolené materiály a postupy, ale míra či koncentrace je přehnaná. Například koncentrace zpevňovacích prostředků, větší obsah příměsí do receptur malt či nátěrů, hustota materiálu, přílišná razantost zásahu.

Soudobé limity v kvalifikovaných odbornících provádějících restaurátorské práce

Nedostatek kvalitních a vyškolených zhotovitelů restaurátorských prací.²⁶⁰

Kvalitních restaurátorů zabývajících se restaurováním sgrafit bylo málo.

²⁵⁶ Centrální řízení plánované hospodářství, prefabrikovaná výroba, státní finanční programy ad.

²⁵⁷ Armabeton, Geoindustria apod.

²⁵⁸ Popis použité technologie v článku Památka a příroda se liší od technologie analyzované na vzorku. „Obnovená sgrafita byla dvouvrstvá, spodní vrstvu tvořila vápenná omítka hrubozrného charakteru a hlazená dřevěným hladítkem, svrchní měla dvojnásobný vápenný pačok, do něhož byl škrábán sgrafitový vzor.“ WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979 s. 71.

²⁵⁹ Stavební firma přidávala do malt větší množství cementu, než bylo určeno projektantem. Ještě i autorka DP se setkala na akci Restaurování omítek severního průčelí zámku Český Krumlov v roce 2004, kde byly tvrdě projektantem a památkovou péčí prosazovány tradiční vápenné technologie, se snahou stavební firmy o „vylepšení“ omítek cementem. Citace majitele stavební firmy J. Škarvady: „Trochu to přiklížíme, Kateřino!“ Že jde o zažitou praxi, dokládá i trefný citát z příručky B. Štorma z konce 50. let: „Dovolíte-li, aby do truhlíku vápenné malty byla přidána naběračka cementu jen proto, aby malta rychleji tuhla, budte si jisti, že jich tam bude nejméně pět. Zedníci pociťují neobyčejnou rozkoš, mohou-li vás ošálit a lstí zlomit váš houževnatý odpor k cementu.“ ŠTORM 2007, s. 62.

²⁶⁰ Lumír Tejmar popisuje naprostou neúspěšnost ve výkonu památkové péče při obnově sgrafit v 70., 80. a 90. letech 20. století, přičemž, dle něj, výsledky nejsou závislé na tom, zda práce prováděl zedník, nebo zkušený akademický sochař či malíř organizace, která měla povolení k restaurování. TEJMAR 2009, s. 102.

Restaurátoři získávali práci prostřednictvím Českého fondu výtvarných umění Dílo a podmínkou byla registrace u tohoto fondu. Práce mohl provádět vysokoškolsky vzdělaný restaurátor v tomto oboru, nebo tzv. „výjimkář“ – absolvent různých středních výtvarných škol nebo odborných učilišť.²⁶¹

Složitější a problematičtější projekty, mezi která sgrafita nepochybně patří, patřila na okraj zájmu.²⁶²

Postupem času se restaurování sgrafit pokládalo spíše za specializaci sochařského oboru. Vliv na to měla patrně "zakládající" generace restaurátorů sgrafit, žáků Josefa Wágnera na VŠUP (Olbram Zoubek, Zdeněk Palcr, Miroslav Kolář, Dušan Křička) a následně rozsáhlá restaurátorská činnost kolektivu restaurátorů kolem Miroslava Koláře. Tento kolektiv působil v oboru intenzivně od 60. let po celou druhou polovinu 20. století a vyvinul metodu „*spočívající v evokaci plošného sgrafitového reliéfu a restituci intonacové vrstvy*“.²⁶³ Vše bylo důkladně publikováno v 70. letech Miladou Lejskovou-Matyášovou v soudobé literatuře. Sgrafitové fasády byly rozdělovány v sochařské sekci Českého fondu výtvarných umění Díla.

Specializovaná výuka restaurování sgrafita nebyla.

Obor restaurování od šedesátých let pracoval s pojmem „Česká restaurátorská škola“, který vycházel z pedagogického působení profesora AVU Bohuslava Slánského a jeho žáků. Restaurátorské postupy byly popsány v jeho knize *Technika malby*, která byla prakticky jediným

²⁶¹ „V letech 1978 až 1990 jsem pracoval jako restaurátor prostřednictvím podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo. Podmínkou byla registrace u ČFVU. Registrovaní malíři restaurátoři byli především absolventi výtvarných vysokých škol, a to jak specializovaných na restaurování, tak i tzv. „výjimkáři“ především z oborů, které nepokrývalo odborné školství (např. absolventi různých středních výtvarných škol nebo odborných učilišť). Na AVU měli absolventi tzv. volného umění možnost absolvovat postgraduální dvouleté specializované studium (např. v ateliéru malby specializaci rest. nástěnné malby a sgrafita, rest. polychromie na dřevořezbách). Práce menšího rozsahu jsem prováděl ještě při studiu na AVU v Praze (v posledním závěrečném ročníku), kdy jsem byl pověřený prof. R. Ondráčkem, který byl souběžně předsedou tzv. umělecké komise Díla. V letech 1978 až 1990 pracovalo prostřednictvím Díla několik desítek kvalifikovaných restaurátorů – absolventů AVU v Praze. Pouze malá část restaurátorů malířů mohla nebo byla ochotná pracovat v terénu mimo bydliště na nástěnných malbách, sgrafitech nebo na polychromiích in situ. Odhadem 30–40 osob, převážně mužů. Nedostatek takových odborných restaurátorů byl mimo jiné i důvodem k založení školy v Litomyšli.“ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁶² Míněna je dostupnost, práce v terénu, složitost zásahu, havarijní stav ad. „Z pohledu restaurátorské profese má tato skutečnost ještě jeden obecnější rys. Je bohužel obvyklé, že složitější úkoly, které nelze řešit standardními postupy, a které hrozí malou trvanlivostí zásahů, jsou přenechávány méně zdatným a mnohdy i méně vzdělaným restaurátorům, protože ti kompetentnější jsou si vědomi všech rizik, která nechtějí podstoupit. Tato praxe byla typická pro období "fondového" restaurování, kdy všechny nepohodlné práce, bez ohledu na jejich technickou i technologickou složitost, často přenechávali odborně školení restaurátoři takzvaným "výjimkářům", osobám sice s výtvarným, ale ne speciálním restaurátorským vzděláním.“ ŠPALE 2003, s. 389.

²⁶³ LEJSKOVÁ 1970B, s.152.

podkladem pro restaurátorské postupy v té době. Slánský se sgrafitu prakticky nevěnoval a sgrafito se na AVU prakticky nevyučovalo. Techniky užití malby se vyučovaly pouze na středních školách v Praze (SOŠV, SUPŠ), Brně (ŠUR) a Uherském Hradišti (SUPŠ), v té době na velmi dobré úrovni. Velmi dobrou přípravu měli žáci profesora Josefa Wagnera na VŠUP, z nich se rekrutovala „zakládající“ generace restaurátorů sgrafit – Olbram Zoubek, Zdeněk Palcr, Miroslav Kolář, Dušan Křička.²⁶⁴

Na AVU se dle pamětníků v 70. letech, kdy byl profesorem Ateliéru restaurování výtvarných děl malířských a dřevěných polychromovaných plastik Raimund Ondráček restaurování sgrafit důsledně neučil.²⁶⁵ Když byl profesorem Jiří Toroň vyučovalo se sgrafito hlavně v teoretické rovině na základě literatury (Slánský, Petr) a v ateliéru si studenti zkusili techniku sgrafita na panel, reálné původní sgrafito se nerestaurovalo.²⁶⁶

Restaurátoři, kteří se specializovali na restaurování sgrafita věnovali byli většinou samoukové, nebo se zaučili v týmech starších kolegů či často rodičů restaurátorů.²⁶⁷

Intenzivněji se sgrafito začalo vyučovat v 90. letech na nejdříve soukromé Škole restaurování (1993), následně Vyšší odborné škole a od roku 2005 Fakultě restaurování v Litomyšli.²⁶⁸

Nedostatek odborníků památkové péče dohlížejících na provedení prací

Rozsah projektů obnovy sgrafitových fasád byl velký v průběhu celé poloviny 20. století. Nebyly lidské zdroje, kterými by se mohly pokrýt všechny projekty obnovy sgrafit kvalitním památkovým dohledem zkušenými odborníky.

Fasády s nefigurální jednodušší dekorativní výzdobou (psaníčky) dozorovali na NPÚ stavaři (např. v Pardubicích byli 4 stavaři, na 29 objektů).²⁶⁹

²⁶⁴ Ak. mal. Václav Špale (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁶⁵ „Sgrafito nás Ondráček neučil. Tři roky jsme žadonili o transfer a pak už byla finální práce a nestihlo se to.“ Ak. mal. Jiří Čech (ústní sdělení).

²⁶⁶ Ak. mal. Martin Martan (ústní sdělení).

²⁶⁷ „Sochaři restaurátoři si brali k sobě pomocníky z řad výjimkářů, zde už nejenom sochařů, ale také malířů a grafiků, po roce 1970 zejména tvůrců, kterým bylo znemožněno se živit vlastní uměleckou tvorbou (V. Boštík, J. Načeradský, G. Míčko, Z. Prokop, J. Rezek), nebo začínajících umělců (M. Blažek, J. Turský). Výuka a školení probíhalo předáváním zkušeností a praxí na lešení. Vyučenci pak mohli pracovat samostatně, především proto, že restaurování sgrafit zůstávalo stále obtížnou, fyzicky náročnou a nevděčnou prací. Restaurátorská komise považovala tyto práce za podřadné a přidělovala je nejnižší postaveným restaurátorům, kteří byli vděční za každou zakázku, byť špatně honorovanou.“ Ak. mal. Václav Špale (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁶⁸ „Dříve se restaurátoři učili restaurovat sgrafita od starších mistrů (např. ak. soch. A. Bartůněk z Litomyšle od Zoubkovců na zámku v Litomyšli). A pak přišla škola v Litomyšli, kde se to začalo řádně vyučovat.“ PhDr. Václav Paukr (dotazník zodpovězený v rámci této diplomové práce).

²⁶⁹ „Já jsem jezdil do Slatiňan na restaurování uměleckých děl a předmětů, ale vůbec jsem při restaurování fasád nebyl, do Náchoda jezdil Lubor Machytko.“ PhDr. Václav Paukr (ústní sdělení).

Projekty restaurátorských prací na „uměleckořemeslných“ dekorativních psaníčkových fasádách patřily do stavební kategorie. Práce prováděli řemeslníci (zedníci, štukatěři). Kvalita jimi prováděných prací se výrazně zhoršila v 70. letech, kdy byli tito řemeslníci uměle sdružováni do Okresních stavebních podniků a dalších sdružení.

Rozdělení památek na umělecké a uměleckořemeslné odsoudilo jednodušší dekorativní sgrafita k zániku. Tímto byl původní materiál zcela zásadně potlačen za výtvarnou stránkou díla. Na projektech uměleckořemeslné obnovy pracovali odborníci s nižší kvalifikací, ať šlo o restaurátory nebo památkové pracovníky.

Kdo práce zadával a kontroloval

U čistě restaurátorských akcí (složitě figurální fasády a významná umělecká díla) práce zadávala komise pro restaurování ČFVU Díla.²⁷⁰ Komise měla monopol na určování a posuzování, kdo a jak a kolik práce a za kolik peněz bude vykonávat.²⁷¹

Restaurátorské komisi byl předložen stručný návrh postupu a návrh ceny. Komise ho posoudila, návrh eventuálně doplnila a cenu korigovala, někdy i výrazně.²⁷²

Během prací na významnějších zakázkách probíhaly kontrolní dny, návštěvy členů komise v počtu 1 až 3 osoby. Na závěr proběhla kolaudace za účasti několika členů komise, zástupce památkového ústavu a zástupce investora. Památkové orgány respektovaly svrchovanost odbornosti komise a do průběhu prací prakticky nezasahovali.²⁷³

V 80. letech vznikly Státní ateliéry, které sdružovaly část restaurátorů a vlastně fungovaly jako restaurátorská firma – huť.

²⁷⁰ „Komise přijímala monopolně zakázky a přidělovala je jednotlivým restaurátorům a kolektivům. Členové komise byli navrhováni a schvalováni orgány SČVU - výběrovým Svazem českých výtvarných umělců. Členové komise si sami rozdělovali nejprestižnější a nejlukrativnější zakázky. Ostatní zakázky byly přidělovány podle oblíbenosti a dalších méně odborných hledisek. V praxi existovaly zavedené týmy, dvojice a jiná uskupení. Ty si pak přibírali pomocníky většinou z kategorie tzv. "výjimkářů.“ Ak. mal. Václav Špale (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁷¹ „Práce prováděli restaurátoři pověřeni podnikem Dílo na návrh umělecké komise, a to na základě jednotlivých smluv o dílo. Až do roku 1987, kdy vstoupil v platnost zákon o státní památkové péči č. 80/1987 Sb., byl podnik Dílo prakticky monopolním dodavatelem restaurátorských prací na památkách a na většině sbírkových uměleckých děl v držení institucí, které neměly vlastní odborná pracoviště. Vůči objednateli garantoval kvalitu restaurátorských prací podnik ČFVU Dílo. Zajímavý byl způsob zadávání prací restaurátorům. U jednotlivých děl (např. obrazů, polychromovaných dřevořezeb, rozsahem malých nástěnných maleb) byli na podnět umělecké komise vyzváni restaurátoři podle toho jak se osvědčili při realizaci předchozích zakázek. Nebylo to však takto jednoduché jak to vypadalo zvnějšku. V době normalizace rozhodovala (a to zásadně) i jiná kritéria: členství v KSČ, členství ve Svazu výtvarných umělců, lojalita k členům umělecké komise Díla a j.“ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁷² Ak. mal. Václav Špale (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁷³ Ak. mal. Václav Špale (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

Kdo práce projektoval (stanovil postup prací)

Pokud se jednalo o památku s vysokou uměleckou hodnotou, většinou vypracoval návrh restaurátor pověřený komisí Díla. Ta pak návrh posoudila, připomínkovala a odsouhlasila.²⁷⁴

V případě velkých stavebních obnov fasád v 70. a 80. letech projekt většinou vypracoval pracovník (architekt) Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů SÚRPMO či obdobných projektových kanceláří (Stavoprojekt). Probíhaly tzv. ateliérové rady, kde byly studie a projekty diskutovány.²⁷⁵ Účastníci řízení návrh po technické a cenové stránce odsouhlasili a doporučili investorovi projekt odsouhlasit a převzít k realizaci.²⁷⁶ Investorem bylo většinou Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP),²⁷⁷ Bytové družstvo²⁷⁸ nebo Okresní úřad. Velký vliv na technické i technologické řešení projektů měly stavební firmy, které projekt ovlivňovaly.²⁷⁹

Kdo navrhoval koncepci restaurování

Koncepci restaurování určili příslušní zástupci státní památkové péče.²⁸⁰

²⁷⁴ „Poté, co podnik Dílo, na základě doporučení umělecké komise, pověřil restaurováním konkrétní práce restaurátora nebo skupinu restaurátorů, byl určený i termín dodání návrhu na restaurování vč. cenové kalkulace. Termín dodání byl většinou již daný objednatelem a potvrzený podnikem Dílo. Při zadávání práce přihlížela umělecká komise Díla k požadavkům příslušných orgánů státní památkové péče i investora. Umělecká komise podniku Díla posoudila návrh na restaurování (rozsahem větší díla výjezdová část komise před tím shlédla, ale nebylo to pravidlem), případně k němu měla připomínky a odsouhlasila i cenovou kalkulaci.“ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁷⁵ „Systém ateliérových rad byl funkční a užitečný. Probíraly se tam studie a projekty s účastí šéfů, kolegů vedoucích atelierů, památkářů, zpracovatelů SHP, investorů a často i zástupců hygienika, hasičů apod. Diskuze, obhajoby, vnitřní dialog, fakt dobrá škola.“ Prof. Ing. Arch. Ak. Arch. Václav Girska (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁷⁶ Včetně schválení rozpočtu a postupů stavební firmou. Prof. Ing. Arch. Ak. Arch. Václav Girska (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁷⁷ V případě hradů a zámků (Náchod, Slatiňany).

²⁷⁸ V případě jednotlivých domů (Slavonice).

²⁷⁹ „...Vše bylo věcí stavebních firem, no vlastně bychom neměli ani tak tyto podniky nazývat, spíše jim sluší název: socialistické podniky zprůmyslněného stavebnictví... Stavební výroba představovala opravdu svébytnou, obtížně ovlivnitelnou složkou praxe péče o památky. S neotřesitelnou pozicí a hlavním slovem při obnovách. Ať se navrhlo sebecitlivější technické řešení a rozumný směr technologie, vše bylo jinak. S rozpracovaným projektem odjel rozpočtář ke stavební firmě a ta vše převrtala a určila technické i technologické řešení bez skrupulí: „opravovat dveře nebudeme, to je pracné a za málo peněz, nemáme řemesla, uděláme kopie, nebo dáme typové, opravovat omítky nebudeme, to je pracné, na tom si nevyděláme, raději vše nové s větší materiálovou náročností. Klenby z cihel je malá položka, půjdou do železobetonu.. projekt je za málo peněz, musíme si vydělat, požadujeme víc železa, víc betonu, raději vše nové... že to není zapotřebí? To nevádí...bud' to budete respektovat, nebo jdeme od toho a sežeňte si jiný podnik apod. apod.“ Stavební firmou neschválený projekt nebyl přijat.“ Prof. Ing. Arch. Ak. Arch. Václav Girska (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁸⁰ „Koncepci restaurování určili příslušní zástupci státní památkové péče, a to mnohdy i v rozporu s požadavky majitelů (např. v případě církevních památek). Státní památková péče pracovala s vlastní metodikou ochrany a obnovy památek. Ta byla průběžně upravovaná, ale domnívám se, že nikdy nebyla příliš závazná. Mnozí památkáři vycházeli z Benátské charty, která akceptuje při obnově a restaurování unikátních uměleckých děl individuální přístup a unifikovanou metodikou památkové péče se příliš neřídili.“ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

Postupně upadání tradic Slánské restaurátorské školy v 70. letech a později

Z dostupných restaurátorských zpráv i ústních sdělení pamětníků, je zřejmé, že konzervativní tradice v postupech (zejména co se týká použitých materiálů a doplňků – včetně retuší a rekonstrukcí) postupem času upadala. Vlivy na tento fenomén si netroufá autorka diplomové práce pojmenovat.

Doba restaurování

Individuální. Některé zakázky byly realizované k datům určitých výročí (osvobození Rudou armádou, k výročí Velké říjnové revoluce, k zahájení celostátní Spartakiády apod.). U některých zakázek, které byly mimo velká města anebo díla regionálního významu naopak nebyl vyvíjený zadavatelem tlak na délku restaurování. Tlak na dobu realizace restaurování byl především ze strany stavebních dodavatelských firem, kdy dokončení rest. prací mohlo ohrozit závěrečnou kolaudaci objektu. A možnosti tehdejších stavebních podniků (jak celostátních, tak i lokálních) byly značné, protože měly i velký politický vliv. Restaurátoři mohli částečně ovlivnit dobu restaurování, ale většinou je podnik Dílo nepodpořil i přes jejich odborné připomínky (např. požadavky na omezení prací v klimaticky nepříznivých podmínkách apod.).²⁸¹

Z analýzy soupisu restaurátorských dokumentací pro *Dílo*, je zřejmé, že práce na restaurování fasád byly prováděny obvykle velmi rychle, protože restaurátoři stihli provést neskutečně velké množství prací za jednu stavební sezónu.²⁸² V letech 1967–1969 bylo například provedeno restaurování 68 projektů restaurování sgrafit, které jsou doloženy restaurátorskou zprávou a v jejichž názvu se nachází slovo sgrafito.²⁸³ Průměrně vychází, že v šedesátých letech, prováděl kolektiv M. Koláře průměrně 4–7 fasád za jednu stavební sezónu (tedy cca 7 měsíců), plus další sochařské akce obdobného i vyššího rozsahu.

Soudobé limity ve znalosti původních technik a technologií sgrafit

Nejasná terminologie²⁸⁴

²⁸¹ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁸² Příloha č. 2 Výtah ze soupisu restaurovaných fasád sgrafit DÍLO (1954-1984).

²⁸³ V soupisu dokumentací mohou být další projekty restaurování sgrafit, které se nepodařilo podchytit, protože jejich název neobsahuje slovo „sgrafito“. Předpoklad je, že reálných restaurátorských obnov bylo více, než je obsaženo v seznamu.

²⁸⁴ Tématu se věnuje Jana Waisserová ve své diplomové práci WAISSEROVÁ 2020, s. 14–15 „*Jak bylo řečeno, k výkladům o původu sgrafitové techniky již bylo napsáno mnoho a v terminologii nepaduje jasná shoda o tom, jak renesanční sgrafito vypadalo ve své autentické podobě. Vizuální představa o*

Ze studia literatury je zřejmé, že často docházelo k nepochopení či dezinterpretaci původní techniky sgrafit v důsledku nejasné terminologie a nepochopení původní technologie, zkruslené historickým vývojem sgrafit a péče o ně. Studium sgrafit od prvopočátku provázejí nejasnosti ve vrstvení sgrafit, co je vrstva (zda omítka, či nátěr), jakým způsobem byla prováděna finální úprava a rytá kresba. Na konci 20. století je dochováno již velmi málo fragmentů sgrafit s dochovanou finální úpravou povrchu a zažitá podoba sgrafit u laické i odborné veřejnosti je velmi ovlivněna podobou historizujících období, obdobím socialismu (ať je to sovětská a její novodobá sgrafita, či v té době restaurovaná sgrafita renesanční se zdeformovanou kresbou).

Běžnou praxí bylo, že kvalifikovaní restaurátoři si na provedení omítek vždy přizvali zedníka. Zedník omítky míchal, natahoval a upravoval povrch. Restaurátoři tak neměli zpětnou vazbu, aby mohli dobře pochopit vlastnosti omítky a neměli asi ani potřebu tento proces ovlivňovat. I toto může být jeden z důvodů, proč se v omítkách objevuje větší množství cementu či jiných přísad.

U velkých stavebních obnov fasád detailní otázky výroby a technologie a restaurování nebyly nikdy předmětem jednání. Jednak v SÚRPMO chyběli na památkové technologie odborníci, specialisté (vlastně se jich nedostávalo všude), jednak z povahy činností byly minimální, nebo velmi omezené možnosti ovlivnění této stránky věci.²⁸⁵

Nedostatečná mezioborová spolupráce a průzkumy

Nebyl prostor ani vůle ani zvyk.

Kromě kvalitních soudobých stavebně historických průzkumů se žádné technologické a restaurátorské průzkumy k pochopení původní technologie a příčin poškození sgrafit neprováděly.

Až ke konci 90. let se výrazněji prosadila mezioborová spolupráce.²⁸⁶

nutných kontrastech ve sgrafitu vznikla v 19. století (většinou černé a bílé nebo pískové a bílé, výjimečně červené a bílé, podle složení plniva v podkladu). A stejně jako v oblasti techniky štuku jsou i v terminologii sgrafita značné nejasnosti a zmatky. Je to způsobeno přenášením ústních řemeslných sdělení do literatury, ale také nedůslednou jazykovou interpretací nebo interpretací založenou čistě na jazykové bázi, bez konfrontace napříč obory.“

²⁸⁵ „Technologie obecně a vše s tím spojené bylo výsadou restaurátorů, a to bylo ještě více než dnes odtrženo od stavební obnovy. Problematika restaurování šla hodně mimo projekty (to byla věc vztahu restaurátorů a státní památkové péče).“ Prof. Ing. Arch. Ak. Arch. Václav Girsá (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁸⁶ „Až po roce 1990 začala probíhat větší spolupráce s kunsthistoriky, památkáři a techniky, vyhledávaly se historické fotky, dokumentace.“ PhDr. Václav Paukr (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

Archivní rešerše se dělaly zejména ke státním památkovým objektům. Jako patrně ojedinělý případ, kdy se teoretik památkář věnoval sgrafitům měšťanských domů, a kdy byla jeho práce využita přímo k řešení restaurátorského problému, byla spolupráce Milady Lejskové-Matyášové a kolektivu restaurátorů sochařů kolem Miroslava Koláře. Milada Lejsková-Matyášová, která nejen pomáhala restaurátorům nalézt předlohy, které sloužily jako podklady sgrafitových výzdob, ale několikrát také celou záležitost, vsazenou do širšího kontextu publikovala, mimo jiné v 70. letech v časopisech *Zprávy památkové péče* a *Umění*.

Nadstandartně kvalitně byly prováděny Stavebně historické průzkumy, které měly v historii české památkové péče velkou tradici a byly uznávané i na mezinárodní úrovni. Vzhledem k tomu, že je většinou vypracovávali teoretici architektury a uměleckohistorických věd, někdy byly informace a údaje získané z důkladných archivních rešerší nevědomě selektovány.²⁸⁷ Například údaje o použitých materiálech nebyly považovány za důležité.

Intenzivnější spoluúčast technologů s restaurátory probíhala až od 80. let. Ve Státních ateliérech spolupráce s laboratoří (Ing. Ivana Kopecká). Na AVU s vedením profesora Jiřího Toroně.²⁸⁸ V 90. letech pak o spolupráci začal usilovat obor chemické technologie restaurování památek na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze a čerstvě vzniklá Škola restaurování v Litomyšli (Ing. Karol Bayer a další). Technologové začali být pravidelnými konzultanty prováděných postupů a aktivními členy restaurátorských týmů.²⁸⁹

Nedostatečná výměna informací

Vystoupit ze zažitých postupů bylo velmi těžké z důvodu nedostatečné výměny informací a zkušeností.

Restaurátorské dokumentace, pokud existovaly, byly velmi stručné. Často se informace o materiálech a postupech v nich nepsaly, ať již z důvodu opomenutí či dokonce zatajení.²⁹⁰ Standardní postup byl, že se informace o použitých materiálech držely v tajnosti jako „cechovní či výrobní tajemství“.

Narážíme na to, že nemůžeme hledat úplnou pravdu v písemných pramenech a je velmi důležité používat orální historii, dokud je to ještě možné.

Řevnivost v oboru – mezigenerační, mezi restaurátory, mezioborová, mezilidská.²⁹¹

²⁸⁷ Pavel Jerie (ústní sdělení).

²⁸⁸ Vedení ateliéru Ateliéru restaurování výtvarných děl malířských a dřevěných polychromovaných plastik na AVU v letech 1983–1990.

²⁸⁹ ŠPALE 2008, s. 69.

²⁹⁰ „Pokud jsou ve zprávách náhodou uvedeny technické postupy a použité materiály, nedá se jim pak bohužel stoprocentně věřit.“ ŠPALE 2003, s. 394.

²⁹¹ „Když skončil profesor Toroně, velký praktik, který jediný vydal skripta, byla snad nesnášenlivost hlavním předmětem.“ Ak. mal. Martin Martan (ústní sdělení)

Strach veřejně dát najevo, že „něco nevím nebo neumím“ a z toho pramenící nepřátelská atmosféra na lešení. Strach, že vyjde najevo, že se něco nepovedlo, nebo zničilo.

Omezené možnosti vycestovat do zahraničí a konfrontovat své znalosti a zkušenosti na mezinárodní úrovni.²⁹² Vyjet se povedlo pouze režimem ověřeným osobám (např. Jakub Pavel, jehož podpis můžeme najít pod dokumentem Benátské charty), nebo odborníkům, kteří byli v zahraničí vysoce ceněni a opakovaně zvaní, jako například Jiří Josefík.²⁹³

Rozpočty

Na svou dobu a v porovnání s ostatními profesemi poměrně vysoké.²⁹⁴

Komise ČFVU Dílo byla zainteresována, aby rozpočet na restaurování byl co nejvyšší, neboť inkasovala stanovená procenta z celkové ceny. Navíc restaurátor fakturoval u komise a komise fakturovala částku u investora a restaurátor neměl kontrolu, kolik byl celkový rozpočet restaurování.

Cena za rekonstrukci byla podle tabulkových rozpočtů vyšší než za restaurování.²⁹⁵

Investorem bylo většinou Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP), Bytové družstvo, nebo Okresní úřad.²⁹⁶ Velký vliv na technické i technologické řešení projektů měly stavební firmy, které projekt ovlivňovaly. Stavební firma, která spolupracovala na stanovení rozpočtu a technologií, byla zainteresována, aby byly provedeny rozsáhlé rekonstrukce a použito co nejvíce nového materiálu.²⁹⁷

²⁹² „Nikdo nikam nejezdil. Občas nějaké časopisy jsme měli.“ Pavel Jerie (ústní sdělení)

²⁹³ „Josefík jezdil do ciziny, protože tam byl hodně zván, a tak ho komunisti občas pustili.“ Tomáš Skořepa (ústní sdělení).

²⁹⁴ „Honoráře za restaurování uměleckých malířských děl byly poměrně příznivé, ale i zde byly zajímavé rozdíly. U unikátních a vybraných děl byly vyšší. Při realizaci rest. prací v terénu se vůbec nepřihlíželo na rozdílné náklady: ceny byly nastaveny jednotně (např. za 1 m² nástěnné malby nebo sgrafita), restaurátor nemohl argumentovat vyššími náklady za cestovné, ubytování a nároky na stravné. Je zajímavé, že výši režijních nákladů určovala též umělecká komise Díla, kde se jediné projeví rozdíly v nákladech na práci v terénu. Nástěnné malby byly v kategorii vyšších režijních nákladů 50–60 %, práce ateliérové 30–40 %, nejvyšší režijní náklady určovala komise u sochařských rest. děl 60 % a více. Daňové zatížení vycházelo z konstrukce daně z literární a umělecké činnosti (byla v platnosti do roku 1992) a bylo 10 % do zdaňované částky 150.000,- Kč (tj. po odečtení režijních nákladů), vyšší bylo 15 %. Dále se z této ceny odváděly 2 % do ČFVU na kulturní a sociální potřeby členů případně zaměstnanců.“ Ak. mal. Josef Čoban (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁹⁵ „Cena za restaurování byla 150,- Kč za 1 m² a za rekonstrukci 300,- Kč za 1 m².“ Ak. soch. Arnold Bartůněk (ústní sdělení). Informaci o vyšších cenách za rekonstrukci oproti restaurování potvrdil i Pavel Jerie.

²⁹⁶ KSSPPOP v případě hradů a zámků (Náchod, Slatiňany). Bytová družstva v případě jednotlivých domů (Slavonice).

²⁹⁷ „...Vše bylo věcí stavebních firem, no vlastně bychom neměli ani tak tyto podniky nazývat, spíše jim sluší název: socialistické podniky zprůměrněného stavebnictví...Stavební výroba představovala opravdu svébytnou, obtížně ovlivnitelnou složkou praxe péče o památky. S neotřesitelnou pozicí a hlavním slovem při obnovách. Ať se navrhlo sebecitlivější technické řešení a rozumný směr technologie, vše bylo jinak. S rozpracovaným projektem odjel rozpočtář ke stavební firmě a ta vše převrtala a určila technické i technologické řešení bez skrupulí: „opravovat dveře nebudeme, to je pracné a za málo

Poměrně vysoké rozpočty přetrvávaly ještě v 90. letech.²⁹⁸

Ceny za restaurátorské práce v dalším tisíciletí nerostly v souladu s inflací, jak by se dalo očekávat, přičemž se razantně zvedl standard prováděných restaurátorských zásahů včetně důsledných technologických průzkumů. Ceny byly v minulosti velmi dobré také kvůli tomu, že zásahy byly výrazně jednodušší než v současnosti. Důkladné konzervační zásahy, prováděné v současné době, jsou velmi časově náročné. Při porovnání pracnosti restaurování sgrafit na srovnatelném čp. 536 ve Slavonicích – kolektiv Miroslava Koláře byl schopný provést restaurování 15 fasád za stavební sezónu (pokud počítáme stavební sezónu 7 měsíců tedy 1 fasádu za 14 dní. Kolektivu autorky diplomové práce trvalo restaurování čp. 536 dvě stavební sezóny (14 měsíců).

Společenské vlivy a tlaky

Po celou druhou polovinu 20. století je kladen důraz na zviditelnění renesančních památek (potlačení církevních památek).

50. léta – boom nových sgrafitových fasád poplatných socialistickému realismu. Boom restaurování sgrafitových fasád a rekonstrukcí výzdoby, projevy „socialistického realismu“, zavedení městských památkových rezervací.

60. léta – vlny rekonstrukcí velkých památkových celků, při kterých byly odkryty renesanční fasády mnoha paláců i měšťanských domů v nově ustanovených městských památkových rezervacích.²⁹⁹

70. léta – rozsáhlé projekty stavební obnovy „z dálky viditelných“ plášťů objektů hradů a zámků.

2.13.3.3 Z pohledu soudobých památkových metodik

Puristický přístup (J. Mocker)

peněz, nemáme řemesla, uděláme kopie, nebo dáme typové, opravovat omítky nebudeme, to je pracné, na tom si nevyděláme, raději vše nové s větší materiálovou náročností. Klenby z cihel je malá položka, půjdou do železobetonu...projekt je za málo peněz, musíme si vydělat, požadujeme víc železa, víc betonu, raději vše nové... že to není zapotřebí? To nevadí...bud' to budete respektovat, nebo jdeme od toho a sežeňte si jiný podnik apod. apod.“ Stavební firmou neschválený projekt nebyl přijat.“ Prof. Ing. Arch. Ak. Arch. Václav Girsá (dotazník zodpovězený v rámci této DP).

²⁹⁸ Rozpočet na rekonstrukci jednoduchých sgrafitových psaníček na východní fasádě na SZ Slatiňany je v projektu stanovena na 1200,- Kč na 1 m². Cena celkem 620 208,- Kč. Projekt SURPMO. Obnova pláště I. Rozpočet. Archiv NPÚ Pardubice. Inv. č. 3291 S274.

²⁹⁹ ŠPALE 2003, s. 389.

Úsilí o stylovou čistotu. Odstraňování veškerých pozdějších úprav. Např. rekonstrukce Schwarzenberského paláce provedení po roce 1871 podle návrhů Josefa Schulze. Původní sgrafito bylo nahrazeno rekonstrukcí nerespektující původní formu ani materiál.³⁰⁰

Konzervačně analytická metoda (A. Riegl, M. Dvořák, Z. Wirth, J. Čapek)

Ocenění hodnoty stáří památky, uznání hodnoty její hmotné, materiální podstaty včetně stop stáří (patiny). Důraz na odkrytí, konzervaci a prezentaci jednotlivých historických stavebních fází památky. Součástí této metody jsou i „okénka do minulosti“ tzv. analytické vivisekce.

Nedocházelo k tak výrazné dezinterpretaci výjevů. Originální sgrafita se prezentovala jako fragment. Celistvost objektu však byla narušena a památka ztrácela charakter jednotného uměleckého díla.

Bez důsledné a respektující konzervace originálu problematické, jako každá jiná prezentační metoda.

Syntetická metoda (V. Wagner)

Opět důraz na studium vývoje památky a potřebu zachovat její materiální podstatu. Oproti analytické metodě však má být památka chápána jako živé dílo a historické prvky mohou být doplněny (i volnou nápodobou). Celek je podle Wagnera nadřazen jednotlivostem. Restituce původního vzhledu i za cenu hypotetických rekonstrukcí převažuje.

Docházelo postupem času k výrazné dezinterpretaci výjevů i dekorativních prvků. Originální sgrafita se prezentovala jako výtvarný celek. Docházelo k odkryvům a prezentaci sgrafitům na úkor hmoty sgrafita, která nebyla kvalitně konzervována a vystavena extrémním podmínkám. Bez důsledné a respektující konzervace originálu problematické, jako každá jiná prezentační metoda.

Minimální intervence (interiéry)

Pokud byla sgrafita „schovaná“ na půdách a nebyla vystavena extrémním povětrnostním vlivům a vlhkosti a druhotným konzervačním zásahům, je jejich stav ve velmi dobrém stavu. V tomto případě, je minimální zásah to nejlepší, co k zachování autenticity sgrafita vede.

Tradice restaurátorské školy – celkem konzervativní v teoretické rovině (doporučované klasické materiály a prosazování Benátské charty × praxe byla pak jiná).

Pohled od 90. let – individuální přístup k památkám na základě studia původních technik aj.

³⁰⁰ NEJEDLÝ–PAVELEC 2003.

Závazky na mezinárodní úrovni

Benátská charta byla přijata na II. mezinárodním kongrese architektů a techniků památkové péče v roce 1964 v Benátkách. Kongres dále navrhl ustavení samostatné mezinárodní organizace na ochranu nemovitých památek a historických sídel.

Signatář Benátské charty za Československo byl Dr. Jakub Pavel.

ICOMOS, jako nevládní mezinárodní organizace UNESCO, byla ustanovena v roce 1965 na prvním generálním shromáždění v Polsku. Československý komitét vznikl také v roce 1965 po účasti československých zástupců na zasedání ve Varšavě a v Krakově. V letech 1966 až 1980 Československý komitét upořádal nebo se podílel na několika mezinárodních akcích. Ve vedení komitétu se postupně vystřídali V. Novotný a E. Hruška. Vedle funkcionářských členů, byl ve výboru vždy hodně odborníků důstojně reprezentujících československou památkovou péči. Po roce 1989 byl komitét reorganizován a do čela zvolen Dobroslav Líbal.³⁰¹

2.13.3.4 Z pohledu dodržování Benátské charty 1964

V textu *Benátské charty* níže jsou tmavě zvýrazněny body, které nebyly podle autorky v druhé polovině 20. století v plném rozsahu dodržovány.

„Definice

Čl. 1. Pojem historické památky zahrnuje nejen jednotlivé architektonické dílo, ale i městské či venkovské sídlo, které podává svědectví o svébytné civilizaci, příznačném vývoji nebo o historické události. Vztahuje se nejen na velké umělecké výtvoř, ale i na skromnější díla, která časem získala kulturní význam.

*Čl. 2. Konzervace a restaurování památek **musí vycházet ze všech věd, technik a technologií**, jež mohou přispět k poznání a k záchraně památkového dědictví.*

Čl. 3. Smyslem konzervace a restaurování památek je jejich zachování nejen jako uměleckých děl, ale i jako historických dokumentů.

Konzervace

*Čl. 4. Pro uchování památek má základní význam jejich **stálá, soustavná údržba**.*

Čl. 5. Zachování památek je vždy snazší, jestliže se jim určí využití užitečné pro společnost. Žádoucí využití nicméně nesmí narušit architektonickou dispozici a výzdobu budovy. Pouze v těchto mezích je možno hodnotit a schvalovat úpravy, které jsou požadovány v důsledku změny funkce stavby.

³⁰¹ VOŠAHLÍK 1995, s. 2.

Čl. 6. Konzervace památky v sobě zahrnuje uchování jejího prostředí v odpovídajícím měřítku. Pokud tradiční prostředí existuje, je nutné ho udržet. Každou novostavbu, demolici či úpravu, která by změnila vztahy objemů a barev, je třeba zamítnout.

Čl. 7. Památku nelze oddělit od historie, jíž je svědkem, a od prostředí, v němž se nachází. V důsledku toho může být připuštěno přemístění památky nebo její části jen tehdy, když to vyžaduje její záchrana, nebo z důvodů mimořádného národního či mezinárodního zájmu.

Čl. 8. Díla sochařství, malířství nebo výzdoby, která tvoří nedílnou součást památky, mohou být od ní oddělena jen v případech, kdy toto opatření představuje jediný prostředek zaručující jejich zachování.

Restaurování

Čl. 9. Restaurování je operací výjimečné povahy. Jejím cílem je odhalit a uchovat estetické a historické hodnoty památky. Vychází z **respektu k originální hmotné podstatě díla** a z autentických dokumentů. **Musí se zastavit tam, kde začíná hypotéza**, a v takovém případě každý zásah, jenž je shledán z estetických či technických důvodů nezbytným, musí být rozlišitelný od původní architektonické skladby památky a musí nést znaky naší doby. Před restaurováním a během něj se **musí provádět průzkumy** dotčené památky (stavebně-historický, restaurátorský, archeologický).

Čl. 10. Jestliže se tradiční techniky ukážou jako nepostačující, je možno zabezpečení památky provést takovými moderními technikami konzervace a konstrukce, jejichž účinnost byla vědecky podložena a prakticky ověřena.

Čl. 11. Hodnotné přínosy všech dob, které přispěly k vybudování památky, musí být respektovány, protože cílem restaurování není dosažení jednoty stylu. **Jestliže budova vykazuje více na sobě navrstvených period vývoje, pak obnažení stavu skrytého uvnitř je možno odůvodnit jen výjimečně.** Podmínkou je, že odstraňované vrstvy jsou jen malého významu, že prvky nově odkryté jsou svědectvím vysoké historické, archeologické nebo estetické hodnoty a že jejich stav je natolik dobrý, aby intervenci ospravedlnil. Zhodnocení významu odkrytých prvků a rozhodnutí, co může být odstraněno, nelze ponechat pouze na jednotlivci pověřeném akcí.

Čl. 12. Náhrady za chybějící části památky se musí harmonicky začleňovat do jejího celku. Zároveň však musí být **rozišitelné od originálu**, aby restaurování nefalzifikovalo uměleckou či historickou skutečnost.

Čl. 13. Doplnky lze připustit, jen pokud respektují všechny hodnotné části budovy, její tradiční prostředí, vyváženost kompozice a vztahy s okolím.

Památková sídla

Čl. 14. Památková sídla musí být předmětem zvláštní péče tak, aby byla zachována jejich integrita a zajištěna jejich odpovídající sanace a prezentace. Konzervační a restaurátorské práce v nich prováděné se musí řídit principy uvedenými ve výše uvedených člancích.

Vykopávky

Čl. 15. Archeologické výzkumy by se měly provádět v souladu s vědeckými standardy a s doporučením definujícím mezinárodní principy o provádění archeologických výzkumů přijatých organizací UNESCO v roce 1956. Ruiny, architektonické články a objevené objekty musí být zachovány, udržovány a trvale chráněny. Krom toho je třeba využít každé iniciativy vedoucí k lepšímu pochopení objevené památky bez zkrácení jejího významu či vytržení z kontextu. Jakékoli rekonstrukční práce musí být vyloučeny „a priori“. Přípustná je pouze tzv. anastylóza, tedy opětovné sestavení existujících, avšak zhroutených částí. Spojovací materiál musí být rozeznatelný a jeho použití by mělo být minimální, jen v rozsahu nutném k uchování památky a navrácení její formy.

Dokumentace a publikace

Čl. 16. **Všechny záchranné, konzervační a restaurátorské práce i archeologické výzkumy musí být vždy přesně dokumentovány formou kritických analytických zpráv, dokladovaných kresebně i fotograficky.** Dokumentace musí zachytit všechny etapy bouracích, konsolidačních a integračních prací a zároveň i všechny získané poznatky technické a tvaroslovné povahy. Tuto dokumentaci je třeba **uložit** v archivech veřejných institucí, aby byla k dispozici badatelům; doporučuje se její publikování.³⁰²

³⁰² BENÁTSKÁ CHARTA.

ZÁVĚR

Hlavní cíl této diplomové práce spočíval v konzervaci a restaurování sgrafit fasády čp. 536 ve Slavonicích a zhodnocení přístupu restaurování sgrafit v druhé polovině 20. století. Zhodnocení bylo provedeno na základě rešerše v literatuře a detailního studia všech materiálů tří objektů – slavonické fasády měšťanského domu, fasád státních zámků v Náchodě a ve Slatiňanech. Jde o tři velmi rozdílné objekty. Slavonická fasáda se složitou sgrafitovou výzdobou výjimečné umělecké kvality se restaurovala vícekrát kvalifikovanými restaurátory. Obrovská plocha fasád náchodského zámku prošla rozsáhlou stavebně řemeslnou obnovou v 70. letech 20. století. A posledním příkladem je část objektu zámku Slatiňany, kde byla sgrafitová fasáda řemeslně obnovena v 90. letech 20. století.

V rámci vyhodnocení získaných dat a nových zjištění se ukázalo, že tristní a často až havarijný stav či dokonce úplná ztráta původních sgrafit souvisí z velké části s nevhodnými či nedostačujícími zásahy a nesouvisí se samotnou původní technikou, která byla v minulosti označována a považována za problematickou a extrémně citlivou.

Obor konzervace a restaurování sgrafit se za poslední desítky let zjevně vyvinul a vyvíjí, zejména o exaktní poznatky o původní technice. V první řadě se restaurování sgrafit začalo systematicky vyučovat na Fakultě restaurování v Litomyšli. Studium a mezioborovou spolupráci, nejlépe na mezinárodní úrovni, lze chápat jako zcela zásadní pro dobrý vývoj oboru a eliminaci chyb.

Technologie a vývoj kompatibilnějších materiálů pro konzervaci sgrafit se také za poslední dobu významně posunul. Zejména v oblasti konsolidantů pro hloubkové i strukturální zpevnění. I technologie aplikací konsolidantů se neustále inovuje. I v rámci této práce se povedlo vyvinout nový systém tlakovacích konstrukcí, bez kterých by nebylo možné omítky fasády čp. 536 uchytit k podkladu.

Diplomová práce velmi pregnantně ukazuje, jak nutné je být obezřetný a vždy každý zásah důkladně několikrát zvážit. Zejména jeho potřebu a míru. Je zcela zásadní si vždy položit otázku, zda bude možné na provedený zásah navázat, zda jsou všechny odstraněné i doplněné části kvalitně zdokumentované. Toto není možné bez důkladného poznání restaurované materie, její individuální technologické podoby, stavu a příčin aktuálního stavu.

Velmi důležité je také kritické zhodnocení chyb provedených v minulosti. Proto jsou nutné permanentní kritický zpětný pohled a diskuze k provedeným postupům. Z tohoto pohledu je opět velmi důležitá kvalitní podrobná a cílená dokumentace. Její podklady pak lze využít při dalších restaurátorských zásazích, které jsou nevyhnutelné.

Zcela zásadní je samozřejmě respekt k originálu. Historie ukazuje, jak extrémně důležitá je důsledná a respektující konzervace historických omítek. A to každé její miniaturní části.

A z pohledu prezentace a doplňků je opět nejdůležitější respekt k původnímu materiálu, jak po technologické, tak i estetické stránce. Rekonstrukce je nutné provádět kompatibilní, tak aby původní materiálu neškodily.

Narážíme často na to, že nemůžeme najít úplnou a celou pravdu v písemných pramenech, a proto je velmi důležité používat orální historii, dokud je to ještě možné. Projekt „Paměť restaurátora“, se zaznamenáním vzpomínek přímých svědků a případné digitalizace jejich soukromých archivů, by mohl být největším přínosem pro budoucí generace.

Stejně tak počet technologických analýz vzorků původních i druhotných omítek byl limitován počtem vybraných objektů a rozsahem diplomové práce. Bylo by vhodné na tomto principu komparace vlastností a složení omítek pokračovat na dalších vhodně zvolených objektech.

Diplomová práce se zabývala restaurováním sgrafit v českých zemích. Bylo by přínosné porovnat situaci s okolními zeměmi.

„Památky jako nositelé duchovního poselství minulosti představují v současném životě národů živé svědectví jejich staletých tradic. Lidé si stále více uvědomují jednotu všelidských hodnot, a proto považují památky za své společné dědictví. Uznávají svou společnou odpovědnost za jejich zachování a považují za svou povinnost předat je budoucím generacím v plné bohatosti jejich autenticity. Podstatné je, aby principy, jimiž se řídí konzervace a restaurování památek (...)“ byly dodržovány.³⁰³

³⁰³ BENÁTSKÁ CHARTA.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENY

BENÁTSKÁ CHARTA

Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel, Benátky 1964. Dostupné online: <https://www.icomos.cz/images/dokumenty/benatska-charta.pdf> (vyhledáno 10. 4. 2021)

ČAPEK 1915

Jindřich ČAPEK, *Konservace štukových prací a sgrafit*. In: *Druhý sjezd Na ochranu památek v Praze 1913*, Praha 1915, s. 47–52

HOBZEK 1953

Josef HOBZEK, *Státní památková péče v roce 1952*. *Zprávy památkové péče* 13, 1953, č. 1, s. 4–10

HORÁČEK 2009

Martin HORÁČEK, *Totální umělecké dílo a/nebo národní sloh: Sgrafito a malba průčelí v české diskuzi o architektuře 19. století*. In: ŘÍHOVÁ 2009, s. 71–72

HOŠEK–MUK 1989

Jiří HOŠEK – Jan MUK, *Omítky historických staveb*. Praha 1989

CHROUST–KVASNIČKOVI 1959

František CHROUST – Rajisa a Ilja KVASNIČKOVI, *Omítky*. Praha 1959

LÍBAL 1995

Dobroslav LÍBAL, *Základní principy Benátské charty*. *Zprávy památkové péče* 55, 1995, č. 1, s. 3–6

LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 A

Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *K ikonografii a restituci sgrafitového reliéfu tří renesančních domů ve Slavonicích*. *Umění* 18, 1970, č. 4 s. 383–394

LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1970 B

Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování*. *Památková péče* 30, 1970, č. 3, s. 144–160

LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1971

Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, Grafická předloha a její význam při restaurování maleb a sgrafit. *Památková péče* 31, 1971, č. 1, s. 4–16

MACHAČKO–BLÁHA 2019

Luboš MACHAČKO – Jiří BLÁHA, *Restaurování sgrafit na cementové podložce: Památkový postup*. Litomyšl: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, 2019

MAREŠ–SEDLÁČEK 1913

František MAREŠ – Jan SEDLÁČEK, *Soupis památek historických a uměleckých: Politický okres Prachatický*. Praha 1913

NEJEDLÝ 2008

Vratislav NEJEDLÝ, Historické prostředky na zpevnování a ochranu kamene. In: *Organokřemičitany v české památkové praxi*, Praha 2008, s. 11–18

NEJEDLÝ–PAVELEC, 2003

Vratislav NEJEDLÝ – Petr PAVELEC, K historii a metodologickým otázkám restaurování sgrafit. *Zprávy památkové péče* 63, 2003, č. 6, s.373–388

NOVOTNÁ 2009

Eva NOVOTNÁ, Sgrafito ve službách socialistického realismu. In: ŘÍHOVÁ 2009, s. 83–90

PECHOVÁ 1967

Oliva PECHOVÁ, *Slavonice, Městská památková rezervace a památky v okolí*. Praha 1967

PETR 1926

František PETR, *Malířské techniky*, Praha 1926, s. 64–69

PETR 1953

František PETR, Omítka a její barevná výzdoba v praxi památkové péče. *Zprávy památkové péče* 13, 1953, č. 9–10, s. 263–288

PETR 1954

František PETR, *Nástěnné malby*, Bratislava 1954

POCHE 1980

Emanuel POCHE (ed.), *Umělecké památky Čech III*. Praha 1980

ŘÍHOVÁ 2009

Vladislava ŘÍHOVÁ (ed.), *Sgrafito 16.–20. století: Výzkum a restaurování*, Pardubice 2009

ŘÍHOVÁ–KŘENKOVÁ 2016

Vladislava ŘÍHOVÁ – Zuzana KŘENKOVÁ, Archivní fondy podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo, Písemné prameny pro výzkum umění ve veřejném prostoru socialistického Československa. *Opuscula historiae artium* 65, 2016, s. 104–119

ŘÍHOVÁ–MACHAČKO 2018

Vladislava ŘÍHOVÁ – Luboš MACHAČKO, Sgrafito 50. let 20. století: Mapování výskytu, stavu, autorství a okolností realizací sorelových sgrafit. *Průzkumy památek* 25, 2018, č. 2, s. 51–64

SLÁNSKÝ 2003

Bohumil SLÁNSKÝ, *Technika malby I*. Praha 2003

SMRKOVSÝ–SUCHOMEL 1979

Miroslav SMRKOVSÝ – Miloš SUCHOMEL, Záchrana původních sgrafit. *Památky a příroda* 39, 1979, č. 4, s. 321–324

SVRŽEK 1961

Vladimír SVRŽEK, *Příručka pro nástěnné malířství*. Praha 1961

SVOBODA–PROCHÁZKA 1975

Jiří SVOBODA – Václav PROCHÁZKA, Míčovna. *Památková péče* 35, 1975, č. 1, s. 18–44

ŠEBEK 1950

Josef ŠEBEK, Technika a metody památkové péče. *Architektura ČSR* 9, 1950, č. 9–10, s. 260–286

ŠPALE 2003

Václav ŠPALE, Problémy restaurování již restaurovaných sgrafit. *Zprávy památkové péče* 63, 2003, č. 6, s. 389–403

ŠPALE 2007

Václav ŠPALE, Restaurátorské zásahy na sgrafitové výzdobě severního průčelí Velké Míčovny v Královské zahradě Pražského hradu. In: *Restaurování a ochrana uměleckých děl: Restaurování restaurovaného*. Sborník konference Sdružení pro ochranu památek Arte-fakt, Litomyšl 2007, s. 25–28

ŠPALE 2008

Václav ŠPALE, Konsolidace omítek a sgrafit organokřemičitými prostředky. In: *Organokřemičitany v české památkové praxi*, Praha 2008, s. 68–75

ŠPALE 2009

Václav ŠPALE, Problémy restaurování restaurovaných sgrafit na příkladech figurálních sgrafit ve Slavonicích. In: ŘÍHOVÁ 2009, s. 139–148

ŠTORM 2007

Břetislav ŠTORM, *Základy péče o stavební památky*. Praha: Národní památkový ústav, 2007

ŠTULC 1987

Josef ŠTULC, K současnému stavu metodologie údržby a obnovy stavebních památek. *Památky a příroda* 12, 1987, č. 3, s. 129–147

TEJMAR 2009

Lumír TEJMAR, K vymýcení pověr o technice renesančních sgrafit. In: ŘÍHOVÁ 2009, s. 99–110

VOŠAHLÍK 1995

Aleš VOŠAHLÍK, 30 let mezinárodní organizace ICOMOS. *Zprávy památkové péče* 55, 1995, č. 1, s. 1–2

WAGNER 1946

Václav WAGNER, *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha 1946

WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979

Jaroslav WAGNER – Ivan MUCHKA – Jarmila NETKOVÁ, Náchod, státní zámek, jeho obnova a prezentace. *Památky a příroda* 4, 1979, č. 2, s. 65–81

WAISSER 2009

Pavel WAISSER, Sgrafito, úhel pohledu. Figurální výzdoba fasád 16.století v evropském kontextu determinujícím česká a moravská sgrafita. In: ŘÍHOVÁ 2009, s. 7–24

WAISSER 2011

Pavel WAISSER (ed.), *Sgrafita zámku v Litomyšli*. Litomyšl [i.e. Pardubice]: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Pardubicích, 2011

WAISSER 2011 A

Pavel WAISSER, Libuše Moníková a Fasáda. In: WAISSER 2011, s. 60–62

WAISSER 2014

Pavel WAISSER, *Renesanční figurální sgrafito na průčelích moravských městských domů*, Olomouc 2014

WAISSEROVÁ 2007

Jana WAISSEROVÁ, Grafika a renesanční sgrafito, jeho barevnost a malířské aspekty; přístupy památkové péče k restaurování sgrafit ve druhé polovině 20. století. In: *Aktuální proměny českých dějin umění – Re/vize a reklama/ce tradičního*. Brno 2007, s. 52–56

WICHTERLOVÁ 2015

Zuzana WICHTERLOVÁ, *Průzkum techniky renesančního sgrafita*, Pardubice 2015

WIRTH 1910

Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Náchodském* Praha 1910

Archivy

Archiv Městského úřadu Slavonice

Archiv NPÚ v Praze

Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1

Archiv NPÚ v Brně

Archiv NPÚ v Českých Budějovicích

Archiv NPÚ v Pardubicích

Archiv kastelána na SZ Náchod

Archiv kastelána na SZ Slatiňany

Prameny a nepublikované strojopisy

BAYER nepublikované přednášky

BAYER, Karol, nepublikované přednášky na UPCE, fakulta restaurování z let cca 2005–2010

BAYER–KRHÁNKOVÁ 2019

BAYER, Karol – KRHÁNKOVÁ, Kateřina, *SZ Náchod, Kulisová brána, Restaurátorský průzkum zdíva a omítek na Kulisové bráně*, 2019

BLÁHA–KRHÁNKOVÁ 2019

Bláha, Jiří, KRHÁNKOVÁ, Kateřina, *SZ Náchod, Restaurátorský průzkum omítek, štuků a barevných vrstev v tzv. enfiládě v jižním křídle*, 2020

BURDYCHOVÁ 1981

Milena BURDYCHOVÁ, *SHP, Státní zámek Slatiňany*, 1981, uloženo v NPÚ, ÚOP v Pardubicích, id. č. S315

ČECH a kol. 201

Jiří ČECH – Kateřina KRHÁNKOVÁ – Václav ŠPALE – Jana WAISSEROVÁ – Zuzana WICHTERLOVÁ, *Restaurování a rekonstrukce sgrafitové fasády domu na Horním náměstí čp. 536, Slavonice*, restaurátorská dokumentace, uloženo v NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, sign. RZ 827

EBEL–SVOBODA 1996

Martin EBEL –Ladislav SVOBODA, *SHP Zámek Slatiňany*, 1996, uloženo v NPÚ, ÚOP v Pardubicích, id. č. S343/1

EVIDENČNÍ LIST

Evidenční list nemovité památky, Slavonice, Horní náměstí, čp. 536, červen 2006. Dostupné online: https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=845888 (vhledáno 24. 1. 2021)

FIDRICOVÁ–KRHÁNKOVÁ 2019

Šárka FIDRICOVÁ – Kateřina KRHÁNKOVÁ, *Restaurátorská zpráva, Zámek Slatiňany, Restaurování a obnova sgrafita na fasádě a v interiéru věže východního křídla zámku, konzervace původního renesančního sgrafita na fasádě jižního křídla zámku (anglický dvorek)*, 2019

HORYNA–HINK 1979

Mojmír HORYNA –J. HINK, *Státní zámek Slatiňany: Průzkumné práce*, SÚRPMO, 1979, uloženo v NPÚ, ÚOP v Pardubicích, id. č. S-147/1a

CHARVÁTOVÁ 1968

Ing. Charvátová, SÚRPMO, *Státní zámek Slatiňany: Úprava fasád*, 1968, uloženo v NPÚ, ÚOP v Pardubicích, id. č. S-113/1

CHARVÁTOVÁ 1984

Ing. Charvátová, SÚRPMO, *Státní zámek Slatiňany: Obnova pláště*, 1984, uloženo v NPÚ, ÚOP v Pardubicích, id. č. 3291 S 274

KOLÁŘ–ŠONKA–KALDYOVÁ 1991

Miroslav KOLÁŘ – Miroslav ŠONKA – Milena KALDYOVÁ (pod dokumentací podepsány ještě další tři osoby), *Restaurátorská zpráva „Slavonice 106 renesanční sgrafito“* v archivu MÚ Slavonice č. 2787 Archív PÚ v Českých Budějovicích, inv.č. 921, 1991

KRHÁNKOVÁ 2018

Kateřina Krhánková, *Restaurování a rekonstrukce odpadlých sgrafit na 2. nádvoří SZ Náchod*, 2018

KRHÁNKOVÁ 2019

Kateřina Krhánková, *Státní zámek ve Slatiňanech, Doplňující restaurátorský průzkum a restaurátorský záměr na restaurování a obnovu sgrafit východní a severní fasády, interiéru věže a renesanční sgrafitové výzdoby fasády (anglického dvorku)*, 2019

KRHÁNKOVÁ 2019N

Kateřina Krhánková, *Státní zámek v Náchodě, Restaurátorský záměr na konzervaci omítek sgrafit a maleb na půdě Piccolominsko Kuronského traktu*, 2019

LACINGER–SVOBODA 1996

LANCINGER, Luboš – SVOBODA, Ladislav, *Stavebně historický průzkum zámek Náchod*, Pardubice 1996

Soupisy Díla

Národní archiv, fond ČFVU Dílo Praha, Předávací inventář restaurátorských zpráv (strojopis)

ŠPALE 2006

ŠPALE, Václav, *Restaurátorský průzkum sgrafitové výzdoby a posouzení předchozích zásahů na severním průčelí Velké Míčovny v Královské zahradě Pražského hradu*, 2006

ŠROT 2019

Vladimír Šrot, *Zpráva o průzkumu fasády věže SU Náchod*, 2019

TIŠLOVÁ 2019

Ing. Renata Tišlová, *Státní zámek Slatiňany, novodobé sgrafitové omítky východní a severní fasády (Chemicko-technologický průzkum)*, Litomyšl 2019

WAISSER 2011

Pavel Waisser, *Renesanční figurální sgraffito na průčelích moravských městských domů*. Doktorská disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2011

WAISSEROVÁ 2002

Jana Waisserová, *Figurální sgrafito 16.–17. století ve Slavonicích*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2002 (tisk uložen v knihovně FR UPCE v Litomyšli)

WAISSEROVÁ 2020

Jana Waisserová, *Figurální sgrafitová výzdoba s landsknechty na fasádě domu čp. 545 v ulici Boženy Němcové ve Slavonicích*. Diplomová práce, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl 2020

WICHTERLOVÁ 2014

Zuzana WICHTERLOVÁ, *Průzkum původní techniky renesančního sgrafita a restaurování sgrafitové fasády domu čp. 536 ve Slavonicích*. Diplomová práce, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Litomyšl 2014 (tisk uložen v knihovně FR UPCE v Litomyšli)

WICHTERLOVÁ 2020

Zuzana Wichterlová, *Současné a minulé přístupy k retuši a rekonstrukci renesančních sgraffit. „Rekorozní metoda“ retuše sgrafit versus metoda „evokace štětcem“*. AXIS 2018. Nepublikovaný příspěvek pro konferenci, odloženou kvůli koronavirové pandemii na rok 2021

ZEMAN 2016

David ZEMAN, *Restaurátorský stratigrafický průzkum ve vybraných místnostech na SZ Slatiňany*, 2016

WWW

https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=845888

<http://www.slavonice-zlabings.eu/index.html>

<https://www.zamek-nachod.cz/cs/o-zamku/historie>

<https://www.icomos.cz/images/dokumenty/benatska-charta.pdf>

SEZNAM ZKRATEK

ČFVÚ	Český fond výtvarných umělců
FRUPCE	Fakulta restaurování Univerzita Pardubice
KPR	Kancelář prezidenta republiky
KSSPPOP	Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody
NPÚ	Národní památkový ústav
PDF	Portable Document Format
SLUB	Saarlndische Univerzitäts und Landesbibliotek, Dresden
SL	Single leaf
SÚRPMO	Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů
VŠUP	Vysoká škola uměleckoprůmyslová
ULB	Universitäts und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Halle
ÚOP	Územní odborné pracoviště

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Receptury malt František Petr (1923)

Tabulka 2: Receptury malt Bohuslav Slánský (1953)

Tabulka 3: Receptury malt František Chroust, Kvasničkovi (1959)

Tabulka 4: Receptury malt Vladimír Svržek (1961)

Tabulka 5: Poměry složení malt historických staveb na území Slovenska (podle O. Šujanové)

– průměrné hodnoty poměrů vápna k písku v dílech

Tabulka 6: Restaurátorské práce na sgrafitech v číslech (data získaná ze soupisu restaurátorských dokumentací Díla)

Tabulka 7: Okruhy otázek pro pamětníky

Tabulka 8: Porovnání jednotlivých typů poškození jednotlivých etap na fasádě

Tabulka 9: Porovnání rozměrů jednoduchých psaníček fasád SZ Náchod v cm

Tabulka 10: Porovnání rozměrů psaníček SZ Slatiňany v cm

Tabulka 11: Komparace složení původní omítky intonac sgrafita a druhotných doplňků na zkoumaných objektech

Tabulka 12: Srovnání soudobých receptur jádrové omítky

Tabulka 13: Srovnání soudobých receptur intonaca

Tabulka 14: Srovnání soudobých receptur bianca

Tabulka 15: Srovnání původních renesančních omítek dle technologických analýz

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Pokud není uvedeno jinak, seznam a ilustrace vytvořila autorka.

Obr. 1 Celkový pohled na fasádu čp. 536

Obr. 2 Centrální část fasády s medailony.

Obr. 3 Lokalizace výjevů.

Obr. 4 Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské

Obr. 5 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské

Obr. 6 Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568)

Obr. 7 Veduta Slavonic. Perokresba J. Nedbala, kolem 1729, Archiv národního památkového ústavu, OÚP v Brně, číslo 13370

Obr. 8 Pohled na Horní náměstí od brány. Nejstarší nalezené foto (vedlejší domy ještě s atikou, čtvercové hodiny na věži). Sgrafita jsou zakrytá. Vstup domu i okna v přízemí patrně původní, okno a chrlič v patře zazděné. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 9 Pohled na Horní náměstí od brány. Mladší foto (vedlejší domy bez atiky, ještě čtvercové hodiny na věži). Sgrafita jsou zakrytá. Vstup domu v přízemí patrně původní, okna přízemí upravená. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 10 Pohled z věže kostela v roce 1933 na Horní náměstí. Střecha viditelně nízká. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 11 Pohled ze zadu na volně stojící fasádu s ubouraným domem z 50. let 20. století. Zřetelný otisk střechy a zazděný chrlič ve druhém patře. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 12 Pohled na Horní náměstí od brány. Foto z období protektorátu. Dispozice přízemí změněna. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 13 Pohled na Horní náměstí od brány. Foto asi 1940 (náměstí přejmenováno na Konrad Henlain platz, slavnostní výzdoba k příjezdu Adolfa Hitlera). (<http://www.slavonice-zla-bings.eu>)

Obr. 14 Pohled na fasádu čp. 536 v roce 1963 před odkrytím sgrafit

Obr. 15 Pohled na fasádu čp. 536 v roce 1988

Obr. 16 Ag_1562_Carolus V_č.1_SLUBHist.Sax._361.2

Obr. 17 Ag_1586_Carolus V_č.1_ULBHalle_vd16-ZV 235

KAREL V. Vybrané grafické předlohy z ilustrací textu Johannese Agricoly: „Warhaffte Bildnis etlicher Hochloeblicher Fuersten vnd Heren...“ . Citace zdroje uvedena pod obrázkem (zkratka knihy_rok vydání/datace_kdo_č. medailónu na grafické dokumentaci_zkratka knihovny/ digitální databáze_katalog. číslo)

Obr.18 Fotografie medailonu z průběhu opravy v roce 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1)

Obr.19 Stav medailonu po restaurování z roku 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1)

Obr. 20 Stav medailonu v roce 1990. Stav po opravě 1974, těsně před opravou 1990 (Archiv MÚ Slavonice, neutříděno)

Obr. 21 Stav medailonu v roce 2012. Stav po opravě 1990

Obr. 22 Historia_Panoniae_1596_Rudolph_č.4_ULBHallevd16-L2458

Obr. 23 AH_1600_RudolfII_č.4_ <http://www.uni-mannheim.de/~mateo/desbillons/eico.html>

Obr. 24 Ag_1586_Rudolph_č4_ULBHalle_vd16-ZV 235

RUDOLF II. Vybrané grafické předlohy z ilustrací: text Johannese Agricoly: „Warhaffte Bildnis etlicher Hochloeblicher Fuersten vnd Heren...“ . a „Atrium Heroicum Caesarum Regum Aliarumque Summatum ac Procerum...“ a z ilustrací „Historia Chronologica Panoniae“ Citace zdroje uvedena pod obrázkem: (zkratka knihy_rok vydání/datace_kdo_č. medailónu na grafické dokumentaci_zkratka knihovny/digitální databáze_katalog. číslo)

Obr.25 Fotografie medailonu z průběhu opravy v roce 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1)

Obr.26 Stav medailonu po restaurování z roku 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1)

Obr. 27 Stav medailonu v roce 1990. Stav po opravě 1974, těsně před opravou 1990 (Archiv MÚ Slavonice, neutříděno)

Obr. 28 Stav medailonu v roce 2012. Stav po opravě 1990

Obr. 29 G_1560_Christof_č26_csm_04_bad-urach_detail_christoph_wuettemberg_lmz020094.crop1164x1077_1

Obr. 30 BM_1964_Christof_č.17_1871,1209.862 fe6c05ea1 http://www.britishmuseum.org/research/collection_online

KRIŠTOF Z WITTENBERKU Vybrané grafické předlohy – single leafs ze sbírky British mu-
zea a mědiryt ze sbírky zámku Urach. Citace zdroje uvedena pod obrázkem (zkratka
knihy_rok vydání//datace_kdo_č. medailónu na grafické dokumentaci_zkratka knihovny/di-
gitální databáze_katalog. číslo)

Obr.31 Fotografie medailonu z průběhu opravy v roce 1965 (Sbírka fotografické dokumen-
tace, NPÚ, Praha 1)

Obr.32 Stav medailonu po restaurování z roku 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ,
Praha 1)

Obr. 33 Stav medailonu v roce 1990. Stav po opravě 1974, těsně před opravou 1990 (Archiv
MÚ Slavonice, neutříděno)

Obr. 34 Stav medailonu v roce 1990. Stav těsně po opravě 1990 (Archiv MÚ Slavonice, ne-
utříděno)

Obr. 35 Stav medailonu v roce 2012. Stav po opravě 1990

Obr. 36 Lokalizace provedených sond S1 – S5 na medailonu č.1 s Karlem V.

Obr. 37 Detail sondy S1 – **O1B** intonaco (původní – 80. léta 16. století), **1** bianco, **2B** bílá
lomená okrem, **3A** světle šedá lazura, **3B** bílá lomená, silnější vrstva, **4A** černá lazura (sjed-
nocující pozadí), **4B** bílá silnější

Obr. 38 Detail sondy S2 – **O1B** intonaco (původní – 80. léta 16. století), **1** bianco chybí, **2B**
bílá lomená okrem, **3A** světle šedá lazura, **3B** bílá lomená, silnější vrstva, **4A** černá lazura
(sjednocující pozadí), **4B** bílá silnější

Obr. 39 Detail sondy S3 – **O1B** intonaco (původní – 80. léta 16. století), **1** bianco chybí, **2B**
bílá lomená okrem, **3A** světle šedá lazura, **3B** bílá lomená, silnější vrstva, **4A** černá lazura
(sjednocující pozadí), **4B** bílá silnější

Obr. 40 Detail sondy S4 – **O4** světle šedá pevnější malta, **4B** bílá silnější, **5** ztmavlá bílá

Obr. 40 Detail sondy S4 – **O4** světle šedá pevnější malta (1991), **4B** bílá silnější, **5** ztmavlá
bílá

Obr. 41 Detail sondy S5 – **O1B** intonaco, **1** bianco chybí, **2B** bílá lomená okrem, **3A** světle
šedá lazura, **3B** bílá lomená, **4A** černá lazura (sjednocující pozadí), **4B** bílá silnější

Obr. 42 Detail původní jádrové omítky **O1A**

Obr. 43 Omítka intonaca **O1B** je pojená vzdušným vápnem. Plnivem je křemičitý písek, dře-
věné uhlí, drčená cihla. Její tloušťka se pohybuje mezi 3–9 mm. Na fotografii též tmel **O5** tmavě
šedá malta (1997)

Obr. 44 Původní intonaco **O1B**

Obr. 45 Původní bianco **1** dochované na korunní římse pod vrstvou omítky **O3** šedá, sypká
malta, místy s kousky uhlí větších rozměrů (1974 Miroslav Kolář, Lhotka – restaurování)

Obr. 46 Původní bianco **1** dochované na korunní římse (náznaky stínování a světel)

Obr. 47 Horizontální rozhraní denních dílů jsou vždy ve vodorovných bílých pásčích

Obr. 48 Původní intonaco je zakryto několika vrstvami druhotných nátěrů (bianco z pozdějších oprav), které jsou nesoudržné. Je patrná černá scelovací lazura, která byla provedena vždy pře “evokaci” reliéfu v průběhu všech oprav

Obr. 49 Vzhledem k rozsáhlému poškození sgrafit v minulosti a četností restaurátorských zásahů je původní kresba a nápisy velmi deformované a často nečitelné. Medailon č.1 – Karel V.

Obr. 50 Deformovaná původní kresba a nečitelnost detailů a nápisů. Spodní část medailonu č.1 – Karel V.

Obr. 51 Detail tváře z medailonu č.17 – Krištof z Wittenberku

Obr. 52 Dochované fragmenty původních sgrafit jsou zakryté druhotnými vrstvami nátěrů, které byly na původní již restaurovaný povrch nanášeny tzv. rekorozní metodou. Detail ruky z medailonu č.17 – Krištof z Wittenberku

Obr. 53 Původní intonaco **O1B** bylo přetřeno (sjednoceno) černým nátěrem **4A**. Obrysy byly korigovány černou malovanou linkou **4C**

Obr. 54 Často byla původní vtlačovaná linka imitována malovanou linkou na druhotné vrstvy **5C**. Fasáda je lokálně pokryta ptačími exkrementy

Obr. 55 Na atice byly provedeny pouze náznaky rekonstrukce krajiny a dekorů

Obr. 56 Ztráta soudržnosti jádrové omítky. Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost – “sype se a odděluje v plátech”

Obr. 57 Původní renesanční intonaco se víceméně v celé ploše fasády odděluje od podkladu, tedy od jádrové omítky

Obr. 58 Na mnoha místech se intonaco odděluje tak, že se plasticky zvedá od a vytváří “boule”

Obr. 59 V místech poškození původních omítek se nachází množství trhlin. Většinou jsou to trhliny v plochách vybouleného intonaca

Obr. 60 Na povrchu I v dutinách se nachází pavučiny a hnízda drobného hmyzu (obr. 60)

Obr. 61 Lokálně bylo identifikováno biologické poškození – bakterie, řasy...

Obr. 62 Zkoušky chemického čištění

– *čpavek* (bez efektu)

- *kyselina citronová* (naměkčuje intonaco 1990 i původní vrstvy)

- *toluen* (bez efektu)

- *aceton* (bez efektu)

- *izopropanol* (naměkčuje intonaco 1990, zlepšuje separaci dalších vrstev?)

- *detergent* (po vyschnutí dochází k lepší separaci)

- *detergent+voda* (naměkčuje intonaco 1990, po vyschnutí dochází k lepší separaci)

Obr. 63 Zkoušky chemického čištění v obkladu z Arbocelu

- *voda* (2 hod), $(NH_4)_2CO_3$ (3,5 hod), NH_4HCO_3 (25 minut, 3 hod), *iontoměnič Amberlit 4400OH* (5 minut, 20 minut, 30 minut), *iontoměnič IR 120H* (5 minut, 20 minut, 30 minut) Pouze

zábal NH_4HCO_3 – 3 hod měl efekt. Zábal druhotné nátěry naměkčil, tak, že je bylo posléze snazší skalpelem odstranit. Ostatní neměli efekt.

Obr. 64 Zkoušky typu konsolidačního prostředku – Sebosil S 20%, CaloSil E 50.

Obr. 65 Zkoušky typu konsolidačního prostředku – Primal K9.

Obr. 66 Zkouška koncentrace Sebosilu S.

Obr. 67 Zkoušky tlakovacích mechanismů a vyvinutí speciálního způsobu tlakování. K lešení byly přichyceny latě v rozestupu cca 1–1,5 m, mezi nimi byly napnuty silné gummy v potřebné hustotě sítě

Obr. 68 Zkoušky tmelů. Jádrová omítka pískové barevnosti

Obr. 69 Zkoušky tmelů. Intonaco. Finální vybraná receptura: 4 díly hašeného vápna + 5 díly dřevěné uhlí (0–2 mm) + 1 díl dřevěné uhlí (0,5–2mm) + 6 díl písek (0–2 mm) + 1/20 dílu cihelné drti (0–2 mm) + 1/20 dílu drceného ztvrdlého vápna (0–4 mm)

Obr. 70 Zkoušky retuší bianca

Obr. 71 Celkový pohled na fasádu. Stav před odkryvem fasády (před restaurováním 1965)

Obr. 72 Celkový pohled na fasádu. Stav v průběhu restaurování z roku 1965

Obr. 73 Celkový pohled na fasádu. Stav po restaurování z roku 1965

Obr. 74 Celkový pohled na fasádu. Stav před restaurováním 2012

Obr. 75 Celkový pohled na fasádu. Stav v průběhu odkryvu a konsolidace omítek a po odstranění tmelů

Obr. 76 Celkový pohled na fasádu. Stav po restaurování 2013

Obr. 77 Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské. Stav před restaurováním

Obr. 78 Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské. Stav po odkryvu a odstranění tmelů

Obr. 79 Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování z roku 1965

Obr. 80 Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský (1500–1558), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování 2013

Obr. 81 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské. Stav před restaurováním

Obr. 82 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské. Stav po odkryvu a odstranění tmelů

Obr. 83 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování z roku 1965

Obr. 84 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský (1552–1612), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování 2013

Obr. 85 Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568). Stav před restaurováním.

- Obr. 86 Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568). Stav v průběhu restaurování z roku 1965.
- Obr. 87 Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568). Stav po restaurování z roku 1965
- Obr. 88 Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568). Stav po odkryvu a odstranění tmelů
- Obr. 89 Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu (1515–1568). Stav po restaurování 2013
- Obr. 90 Celkový pohled na horní část fasády s medailony před restaurováním
- Obr. 91 Levá horní část fasády před restaurováním
- Obr. 92 Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský, detail portrétu před restaurováním
- Obr. 93 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský, detail portrétu před restaurováním
- Obr. 94 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský, detail stolu s korunou před restaurováním.
- Obr. 95 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský, detail levého spodního okraje rámu s nápisem a květinovým dekorem před restaurováním
- Obr. 96 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský, detail nápisu před restaurováním
- Obr. 97 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský, detail nápisu před restaurováním
- Obr. 98 Detail degradovaného původního intonaca v průběhu hloubkového zpevnění, přelepeného japonským papírem. Spodní okraj intonaca byl odhalen a obtmelen vápenným tmelem. Vpravo je místo injektáže s jehlou. Přelep je naříznut skalpelem pro lepší manipulaci nástrojů při odstraňování sypkého jádra a položení intonaca zpět na podklad
- Obr. 99 Detail degradovaného původního intonaca v průběhu hloubkového zpevnění. Odstraňování sypkého jádra a druhotných tmelů zpoza intonaca a položení zpět na podklad (vpravo průběžně tlakováno)
- Obr. 100 Nejprve byly odhaleny okraje původních omítek, obtmelení vápenným tmelem a průběžně konsolidovány
- Obr. 101 Detail degradovaného odhaleného původního intonaca v průběhu hloubkového zpevnění. Lokálně obtmelení položené intonaco vápenným tmelem
- Obr. 102 Průběh pokládání vybroušeného původního intonaca pomocí tlakovacích mechanismů
- Obr. 103 Průběh injektáže původního intonaca. Obtmelení vápenným tmelem s ponechanými otvory pro snadnou aplikaci injektážní směsi
- Obr. 104 Průběh hloubkového zpevnění na medailonu č. 17
- Obr. 105 Detail injektáže původních omítek na horním levém rohu medailonu č. 17
- Obr. 106 Pohled na tlakovací mechanismy a průběh injektáže původních omítek na horním levém rohu medailonu č. 17
- Obr. 107 Detail injektáže původních omítek – obtmelení vápenným tmelem a místo vpichu injektážní jehly

Obr. 108 Část původních omítek po hloubkové injektáži a přitažení k podkladu. Papírová lepenka označuje místa vpichu a aplikace injektážní směsi, pro zakreslení do grafické dokumentace

Obr. 109 Pohled na tlakovací mechanismy v průběhu injektáže původních omítek

Obr. 110 Horní část medailonu č. 17 po provedené konsolidaci omítek a v průběhu odkryvu.

Obr. 111 Horní pravý roh medailonu č. 17 po provedené konsolidaci omítek a v průběhu odkryvu

Obr. 112 Centrální část medailonu č. 17 s portrétem po provedené konsolidaci omítek a v průběhu odkryvu

Obr. 113 Detail tváře Kryštofa z Wittenbergu (medailon č. 17) v průběhu odkryvu, prozatím ponechané dva tmely se silnou bílou vrstvou bianca

Obr. 114 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, v průběhu retuší bianca na původním intonacu (příprava na tmelení větších defektů)

Obr. 115 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, v průběhu retuší bianca na původním intonacu

Obr. 116 Detail medailónu č. 1 – Karel V. Habsburský, v průběhu retuší bianca na původním intonacu

Obr. 117 Detail medailónu č. 1 – Karel V. Habsburský, tmelení jádrovou omítkou

Obr. 118 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, v průběhu tmelení a retuší. Přiložení pomocné igelitové pauzu s kresbou (vycházející ze shromážděných podkladů)

Obr. 119 Detail medailónu č. 1 – Karel V. Habsburský, tmelení intonacem

Obr. 120 Detail medailónu č. 1 – Karel V. Habsburský, tmelení intonacem.

Obr. 121 Detail medailónu č. 1 – Karel V. Habsburský, tmelení intonacem (provedeno rytí – těžko zřetelné)

Obr. 122 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, v průběhu tmelení jádrovou omítkou a retuší bianca na původním intonacu

Obr. 123 Detail medailónu č. 4 – Rudolf II. Habsburský, tmelení jádrovou omítkou

Obr. 124 Detail medailónu č. 4 – Rudolf II. Habsburský, tmelení jádrovou omítkou a retuše bianca na původním intonacu

Obr. 125 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, v průběhu tmelení a retuší. Přiložení pomocné igelitové pauzu s kresbou rekonstrukce koruny (vycházející ze shromážděných podkladů)

Obr. 126 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po vyrytí kresby koruny

Obr. 127 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, stejné místo jako na obrázku 126 po provedení retuší bianca

Obr. 128 Detail medailónu č. 4 – Rudolf II. Habsburský, v průběhu tmelení intonacem, před rytím a retuší bianca

Obr. 129 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, stejné místo jako na obrázku 128 po provedení retuší bianca

- Obr. 130 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, tvář po provedení tmelení a retuší
- Obr. 131 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, tvář po přiložení pomocné igelitové pauly s kresbou rekonstrukce tváře
- Obr. 132 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po vyrytí kresby tváře
- Obr. 133 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po retuši bianca tváře
- Obr. 134 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po provedení tmelení a retuší
- Obr. 135 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po přiložení pomocné igelitové pauly s kresbou rekonstrukcí
- Obr. 136 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po přenesení kresby vytlačáním přes igelit
- Obr. 137 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po vyrytí kresby
- Obr. 138 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, po retuši bianca
- Obr. 139 Detail tváře Rudolfa II. Habsburského, v průběhu tmelení intonacem a retuší bianca
- Obr. 140 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 141 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 142 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 143 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 144 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 145 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 146 Medailón č. 1 – Karel V. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 147 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 148 Medailón č. 4 – Rudolf II. Habsburský, stav po restaurování
- Obr. 149 Medailón č. 17 – Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování
- Obr. 150 Medailón č. 17 – Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování
- Obr. 151 Medailón č. 17 – Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování
- Obr. 152 Medailón č. 17 – Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování
- Obr. 153 Medailon č. 1 – Karel V. Habsburský, grafická dokumentace
- Obr. 154 Medailon č. 4 – Rudolf II. Habsburský, grafická dokumentace
- Obr. 155 Medailon č. 17 – Kryštof z Wittenbergu, grafická dokumentace

Teoretická část diplomové práce

- Obr. 156 Nelahozeves, stav před restaurováním 1909, NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 371
- Obr. 157 Nelahozeves, stav po restaurování Jaroslavem Čapkem 1909, konzervačně-analytická metoda, NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 371
- Obr. 158 Pelhřimov, syntetická konzervace z roku 1925, ŠEBEK 1950, s. 260
- Obr. 159 Praha, dům „U minuty“, výsledek opakovaného restaurování, ŠTULC 1987, s.130
- Obr. 160 Prachatice, Husův dům, před a po restaurování 1949, syntetická konzervace, ŠEBEK 1950, s. 271

- Obr. 161 Praha, Malé náměstí, dům čp. 4 zv. Pezoldovský, „analytická vivisekce“, ŠTULC 1987, s.131
- Obr. 162 Nelahozeves, stav před restaurováním 1974, NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 371
- Obr. 163 Nelahozeves, stav v roce 2002 po restaurování 1974, syntetická metoda, NEJEDLÝ–PAVELEC 2003, s. 371
- Obr. 164 Litomyšl, po obnově 1983, rekonstrukce sgrafit i lunetové římsy, ŠTULC 1987, s.137
- Obr. 165 Míčovna. Záběry detailů a stavu sgrafitové výzdoby před restaurováním v roce 1950–51 a během tohoto zásahu. ŠPALE 2006, s. 11
- Obr. 166 Míčovna. Dobová, politicky motivovaná „rekonstrukce“ chybějící alegorické postavy v VI. poli. ŠPALE 2006, s. 19
- Obr. 167 Severní průčelí Míčovny po restaurování 1952, SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 32
- Obr. 168 Míčovna. Dva ze sporadických záběrů z průběhu prací v 70. letech, které zachycují rekonstrukce částí dekorů. ŠPALE 2006, s. 15
- Obr. 169 Severní průčelí Míčovny, VII. pole, stav při rozpracovanosti, SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 36
- Obr. 170 Míčovna, XI. pole, alegorie Aritmetiky, stav při rozpracovanosti, SVOBODA–PROCHÁZKA 1975, s. 35
- Obr. 171 CHROUST 1959, obr. 34 (sgrafitová technika), 35 a 36 (provádění sgrafit)
- Obr. 172 CHROUST 1959, obr. 37, 38, 39, 40 (provádění sgrafit)
- Obr. 173 CHROUST 1959, obr. 41, 42, 43, 44 (provádění sgrafit)
- Obr. 174 Fragmenty fasádních nátěrů. Nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou. **N2** světle zelená vrstva na bílém podkladu
- Obr. 175 Fragmenty fasádních nátěrů. Nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou. **N4** fialová vrstva na bílém podkladu
- Obr. 176 Fragmenty fasádních nátěrů. Nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou. **N5** okrová (oranžová) vrstva na bílém podkladu.
- Obr. 177 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1965
- Obr. 178 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1965
- Obr. 179 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1965
- Obr. 180 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1965
- Obr. 181 Intonaco z restaurátorské opravy provedené roku 1974 a místo odběru vzorků VO2 a VO5 pro technologické analýzy
- Obr. 182 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 a místo odběru vzorků VO6 pro technologické analýzy
- Obr. 183 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 – dobře patrná struktura intonaca a bianca

- Obr. 184 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 – dobře patrný způsob rytí
- Obr. 185 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 – dobře patrné přeřtení intonaca černou lazurou a korekce okrajů černou linkou
- Obr. 186 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 na atice – intonaco neprobarvení uhlím a bianca nesoudržné k podkladu
- Obr. 187 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 na atice – veduta města v oválném medailonu
- Obr. 188 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 na atice – dobře patrný způsob rytí
- Obr. 189 Zajišťovací zásah provedený v roce 1997
- Obr. 190 Zajišťovací zásah provedený v roce 1997. Detail bodového tmelu a retuše Porokal-kem
- Obr. 191 Zámek Náchod a město od západu, J. Venuto, akvarel z roku 1814 podle kresby z roku 1786. (<https://www.zamek-nachod.cz/cs/fotogalerie/8341-historicka-vyobrazeni>)
- Obr. 192 Historická fotografie. Pohled na západní fasádu zámku. Datace fotografie neznámá (patrně první polovina 20. století). Soukromá sbírka Antonína Kříže. Náchod
- Obr. 193 Historická fotografie. Pohled na západní fasádu zámku. Datace fotografie neznámá (před opravou v 70. letech, pokácené vzrostlé stromy na svahu). Archiv kastelána Jiřího Růžičky, SZ Náchod
- Obr. 194 WIRTH 1910, s. 71, obr. 58. Východní strana s malou věží
- Obr. 195 WIRTH 1910, s. 74, obr. 61. Pohled na obě věže
- Obr. 196 WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979, s. 66. Východní strana zámku před opravou
- Obr. 197 WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979, s. 67. Východní křídlo hlavního paláce s překrytým renesančním portálem a schodišťovým přístavkem.
- Obr. 198 WIRTH 1910, s. 96, obr. 82. IV. Dvůr. Turion se schodištěm a brána do předhradí
- Obr. 199 WIRTH 1910, s. 94, obr. 80. Piccolominské křídlo. Pohled ze IV. dvora
- Obr. 200 Historická fotografie Jaroslav Koutný, před opravou v 70. letech. Piccolominské křídlo. Pohled ze IV. dvora. Archiv kastelána Jiřího Růžičky, SZ Náchod
- Obr. 201 Historická kolorovaná fotografie. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. Datace fotografie neznámá (před opravou v 70. letech). Soukromá sbírka Antonína Kříže, Náchod
- Obr. 202 Historická fotografie. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. Datace fotografie neznámá (patrně Jaroslav Koutný, před opravou v 70. letech). Soukromá sbírka Antonína Kříže, Náchod
- Obr. 203 Historická fotografie. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. Datace fotografie neznámá (patrně Jaroslav Koutný, před opravou v 70. letech). Soukromá sbírka Antonína Kříže, Náchod

Obr. 204 WAGNER–MUCHKA–NETKOVÁ 1979, s. 69. Dolní nádvoří s hodinovou věží

Obr. 205 Grafická dokumentace restaurátorského zásahu, Kateřina Krhánková, Restaurování a rekonstrukce odpadlých sgrafit na 2. nádvoří, SZ Náchod, 2018

Obr. 206 Příloha zprávy o průzkumu věže SZ Náchod, grafické zakreslení nesoudržných ploch druhotných vápenocementových omítek, Ing. Vladimír Šrot, 2019

Obr. 207 SZ Náchod. Půda Piccolominsko Kuronského traktu. Místo dochování fragmentů původního renesančního sgrafita

Obr. 208 SZ Náchod. Půda Piccolominsko Kuronského traktu. Místo dochování fragmentů původního renesančního sgrafita

Obr. 209 SZ Náchod. Západní fasáda Piccolominského traktu. Samovolně odhalený fragment původního renesančního sgrafita velikosti cca 2 m²

Obr. 210 SZ Náchod. Západní fasáda Piccolominského traktu. Samovolně odhalený fragment původního renesančního sgrafita velikosti cca 2 m²

Obr. 211 SZ Náchod. Východní fasáda Piccolominského traktu (2. nádvoří) – v 70. letech restaurovaný fragment velikosti cca 6 m²

Obr. 212 Vzorek renesanční sgrafitové omítky NV1 odebraný z půdy Piccolominsko Kuronského traktu. Makrofoto vzorku, boční pohled (vlevo ostrá rovná plocha povrchu)

Obr. 213 Snímek příčného řezu vzorkem NV1 na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky intonaca a nátěrem bianca. Červená plocha je kousek terakoty

Obr. 214 Snímek příčného řezu vzorkem NV1 na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 50x. Intonaco bianco je nanášeno viditelně jako nátěr ve dvou vrstvách

Obr. 215 Bianco je nanášeno viditelně jako nátěr štětkou. Tahy jsou vedeny spíše horizontálními směry

Obr. 216 Bianco na vzorku NV1 pod stereolupou v bočním nasvícení

Obr. 217 Na půdě byl pozorován okraj nanášení, rozetření omítky. Dle tohoto fragmentu lze usuzovat, že postup nanášení byl zezhora dolů

Obr. 218 Detail denního dílu na fragmentu renesanční omítky na půdě

Obr. 219 Způsob rytí. Jedná se o poměrně hluboké rytí (cca 2 mm), respektive spíše vtlačení nástroje. Linka není hladká, ale má mírně "otřepené" okraje

Obr. 220 Způsob rytí. Hrubá plocha versus hladké bianco. Poměrně tenká vrstva odstraněna, za čerstva

Obr. 221 Detail rytí renesančních sgrafit v bočním nasvícení pod stereolupou na vzorku NV2 odebraném na půdě Piccolominsko Kuronského traktu SZ Náchod

Obr. 222 Detail rytí renesančních sgrafit v přímém nasvícení pod stereolupou na vzorku NV2 odebraném na půdě Piccolominsko Kuronského traktu SZ Náchod

- Obr. 223 Snímek příčného řezu vzorkem NV2 na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x. V horní části prohluběň rytí
- Obr. 224 SZ Náchod. Půda Piccolominsko Kuronského traktu. Dochované původního renesančního psaníčka
- Obr. 225 Schéma renesančního psaníčka s rozměry
- Obr. 226 WIRTH 1910, s. 72, obr. 59. Piccolominské křídlo. Historická fotografie původního psaníčka
- Obr. 227 Historická fotografie. Archiv NPÚ Praha. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. 1951. S největší pravděpodobností fotografie zachycuje původní renesanční psaníčka
- Obr. 228 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století na západních fasádách SZ Náchod. Foto 2018
- Obr. 229 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století na fasádách na II. nádvoří SZ Náchod. Stav 2018
- Obr. 230 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století na fasádách na II. nádvoří SZ Náchod. Stav 2018
- Obr. 231 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století byly provedeny i na kulisové bráně SZ Náchod. Stav 2019
- Obr. 232 Jádrová omítka ze 70. let 20. století je světlá, nahnědlá, poměrně tvrdá. II. nádvoří.
- Obr. 233 Detail povrchu jádrové omítky. Je hrubý, zatažený dřevem. Povrch jádra je hrubý, zatažený dřevem a po zaschnutí je nanese intonaco. Lokálně jsou použity nalámané terakotové, hladné, střešní tašky a použité do hlubších defektů. II. nádvoří
- Obr. 234 Omítka intonaca ze 70. let 20. století je světlá, nahnědlá, velmi tvrdá omítka. II. nádvoří
- Obr. 235 Rozhraní denních dílů jsou skrytá ve vodorovných páscích (viz obr.). Postup nanášení byl zezhora dolů, v místech překryvů se velice často táhne vlasová trhlina a omítka odděluje. II. nádvoří
- Obr. 236 Rozhraní denních dílů jsou skrytá ve vodorovných páscích (viz obr.). Postup nanášení byl zezhora dolů, v místech překryvů se velice často táhne vlasová trhlina a omítka odděluje. II. nádvoří
- Obr. 237 Poměrně hluboké rytí (cca 1–1,5 mm), které má mírně „otřepené“ okraje. Hrany odryté plochy jsou také původně hrbolaté, pouze druhotně ohlazené dešti
- Obr. 238 Fragmenty jednoduchých geometrických psaníček ze 70. let na kulisové bráně
- Obr. 239 Schéma jednoduchých geometrických psaníček s rozměry
- Obr. 240 Schéma jednoduchého geometrického psaníčka s měřítkem, SHP, LACINGER–SVOBODA1996
- Obr. 241 Psaníčka na II. nádvoří jsou složitější s rostlinnými motivy
- Obr. 242 Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost – „sype se“

- Obr. 243 Omítky intonaca se ve velkých plochách odtrhávají od zdiva a hrozí odpadnutím, či již odpadly
- Obr. 244 Votivní obraz Slatiňanských za odvrácení moru prostřednictvím obrazu Chrudimského Krista, 1681, Samuel Anders, olejomalba na dřevěné desce. Foto Pavel Panoch. https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/38283/PanochP_ChrudimskyKristus_2010.pdf
- Obr. 245 Pohled na severní část východního křídla s přístavkem. Foto 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany
- Obr. 246 Pohled na východní fasádu. Foto 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany
- Obr. 247 Pohled na severní část východního křídla po odstranění přístavku z roku 1986. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany
- Obr. 248 Slatiňany. Pohled od východu na obnovenou část, foto M. Plecháčková, červenec 1992, archiv NPÚ Pardubice, č.neg. 169 143
- Obr. 249 Slatiňany. Pohled na východní fasádu zámku po opravě v roce 2020
- Obr. 250 Slatiňany. Pohled na severní fasádu východního křídla zámku po opravě v roce 2020
- Obr. 251 Slatiňany. Pohled do tzv. anglického dvorku. Na levé části fotografie stěna s dochovanými fragmenty renesančních sgrafit, na původně pohledové jižní fasádě zámku.
- Obr. 252 Projekt obnovy z roku 1968, výkres č. 4
- Obr. 253 kopie Zázpisu z jednání konaného 29.3.1984 na OPPP–KSSPPOP Pardubice, ve kterém je v bodě 2.a. konstatováno, že bude rekonstruováno sgrafitování fasády včetně částí severního průčelí až k věži dle nálezů. CHARVÁTOVÁ 1984, Projekt obnovy
- Obr. 254 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 5. CHARVÁTOVÁ 1984
- Obr. 256 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 15. Detail psaníček, včetně rozměrů. CHARVÁTOVÁ 1984
- Obr. 257 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 15. Detail psaníček a řešení návaznosti na nároží. CHARVÁTOVÁ 1984
- Obr. 258 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 15. Detail psaníček, včetně rozměrů. CHARVÁTOVÁ 1984
- Obr. 259 Projekt obnovy z roku 1984, rozpočet, položka provedení vnější omítky sgrafito v rozsahu východního a severního průčelí, tzn. 516,84 m², v jednotkové ceně 1.200,- Kč za celkovou cenu 620. 208,- Kč
- Obr. 260 Letopočet L.P. 3.9.1990 v soklové partii na severní fasádě východního křídla
- Obr. 261 Vzorek renesanční sgrafitové omítky SLVO1 odebraný z tzv. anglického dvorku. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky intonaca a nátěrem bianca. Snímek příčného řezu vzorkem na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x

Obr. 262 Vzorek renesanční sgrafitové omítky SLVO1 odebraný z tzv. anglického dvorku. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky intonaca a nátěrem bianca. Snímek příčného řezu vzorkem na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 50x

Obr. 263 Detail povrchu fragmentu renesančních sgrafit bočním nasvícením. Dobře patrné jsou stopy po štětcí, spíše vertikálního směru (zleva nahoru, zprava dolů)

Obr. 264 Detail povrchu fragmentu renesančních sgrafit bočním nasvícením pod stereolupou na vzorku SLVO1. Dobře patrné jsou stopy po štětcí

Obr. 265 Fotografie renesančního psaníčka s křížovou šrafurou

Obr. 266 Schéma renesančního psaníčka s rozměry

Obr. 267 Fotografie renesančního psaníčka s vertikálně ostře zubatě zalamovanými liniemi

Obr. 268 Fotografie renesančního psaníčka. Šrafura je redukována na nepravidelná věčka. Poměrně razantní, uvolněný rukopis. Hrany nejsou ostré, okraje jsou mírně roztřepené vytrhými zrny písku

Obr. 269 Pohled do interiéru věže. Rekonstrukce, 90. léta

Obr. 270 Detail stratigrafické sondy do novodobých vrstev sgrafita na východní fasádě. Dobře patrný, do hladka stržený povrch jádrové omítky

Obr. 271 Vzorek sgrafitové omítky V1 odebraný z vých. fasády, svrchní vrstva. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky. Popis snímků: (a) markosnímek odebraného vzorku, (b, c) příčný řez vzorkem. (d) Snímek příčného řezu vzorkem ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM). Snímky nábrusu byly pořízeny na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x a 50x. TIŠLOVÁ 2019, s. 5

Obr. 272 Detail novodobého sgrafita v interiéru věže se spoustou vlasových primárních trhlin.

Obr. 273 Fotografie detailu novodobého psaníčka východní fasády z opravy roku 1990. Bianco s viditelnými vertikálními stopami štětce

Obr. 274 Fotografie novodobého psaníčka z roku 1990 na východní fasádě

Obr. 275 Schéma novodobého psaníčka s rozměry

Obr. 276 Detail rytí novodobého sgrafita. Psaníčka na fasádách jsou poměrně rustikálně tvrdě vyrytá s hlubokými linkami s roztřepenými okraji (docházelo k vytrhávání zrn omítky intonaca)

Obr. 277 Detail novodobého sgrafita na východní fasádě. Dobře patrná vtlačená rozkresba psaníček.

Obr. 278 Dochování velkého rozsahu renesančních omítek dokládají historické fotografie z roku 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany

Obr. 279 Dochování velkého rozsahu renesančních omítek dokládají historické fotografie z roku 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany

Obr. 280 Poškození původního intonaca. Omítka je ve velkém rozsahu nesoudržná k podkladu, popraskání sítí vlasových trhlin. Odpouknutí původní omítky od podkladu bylo způsobeno velkým tlakem a pnutím novodobých tvrdých cementových vysprávek

Obr. 281 Vzorky původních renesančních intonac, porovnání částic písku u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), WICHTERLOVÁ 2014, s. 51, obr. 31

Obr. 282 Vzorky druhotných intonac, porovnání částic písku u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), Příloha č. 3

Obr. 283 Vzorky původních renesančních intonac, porovnání částic uhlí u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), Wichterlová 2014, s. 53, obr. 33

Obr. 284 Vzorky druhotného intonaca, porovnání částic uhlí u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), Příloha č. 3

Obr. 285 Porovnání plniva původní omítky a omítek doplňků rozdělených síťovou analýzou

SEZNAM TEXTOVÝCH PŘÍLOH

Příloha 1: Závazné stanovisko k restaurování fasády na domě čp. 536

Příloha 2: Výtah ze soupisu restaurovaných fasád sgrafit DÍLO (1954–1984)

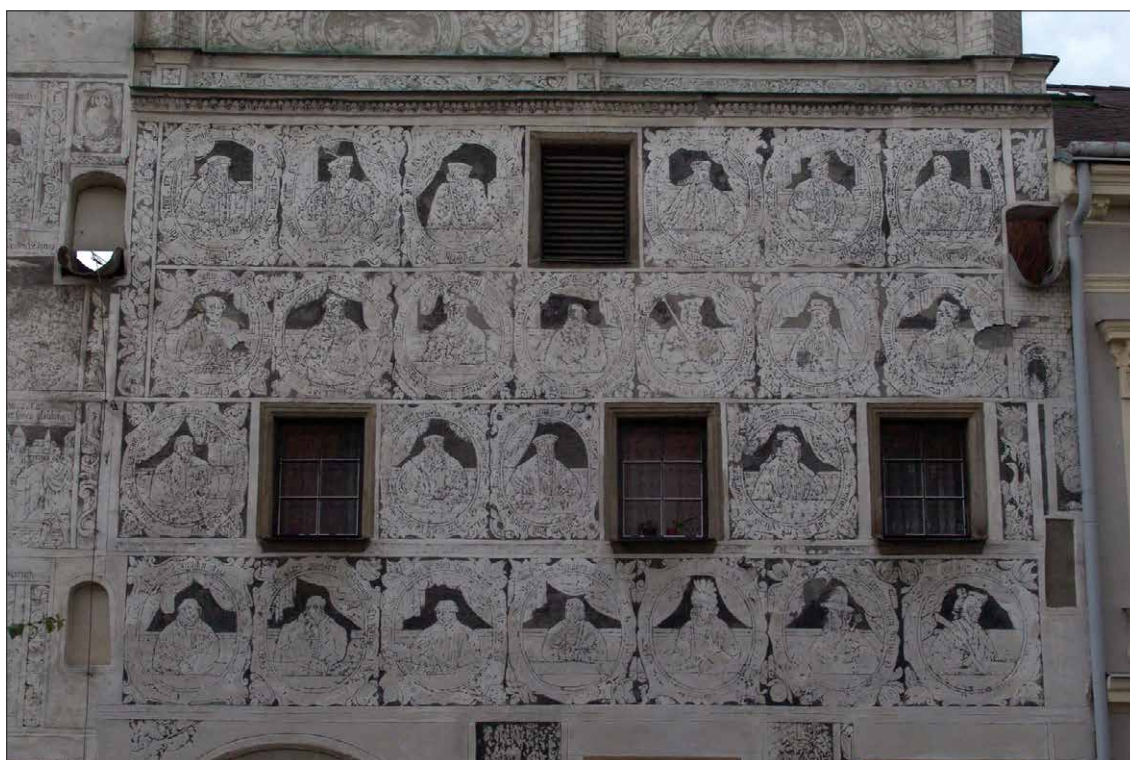
Příloha 3: Laboratorní zpráva – Vyhodnocení vzorků odebraných a analyzovaných v rámci této diplomové práce

Příloha 4: Laboratorní zpráva – Analýzy vzorků omítek, stanovení obsahu vlhkost a vodorozpustných solí, Ing. Karol Bayer, 2019

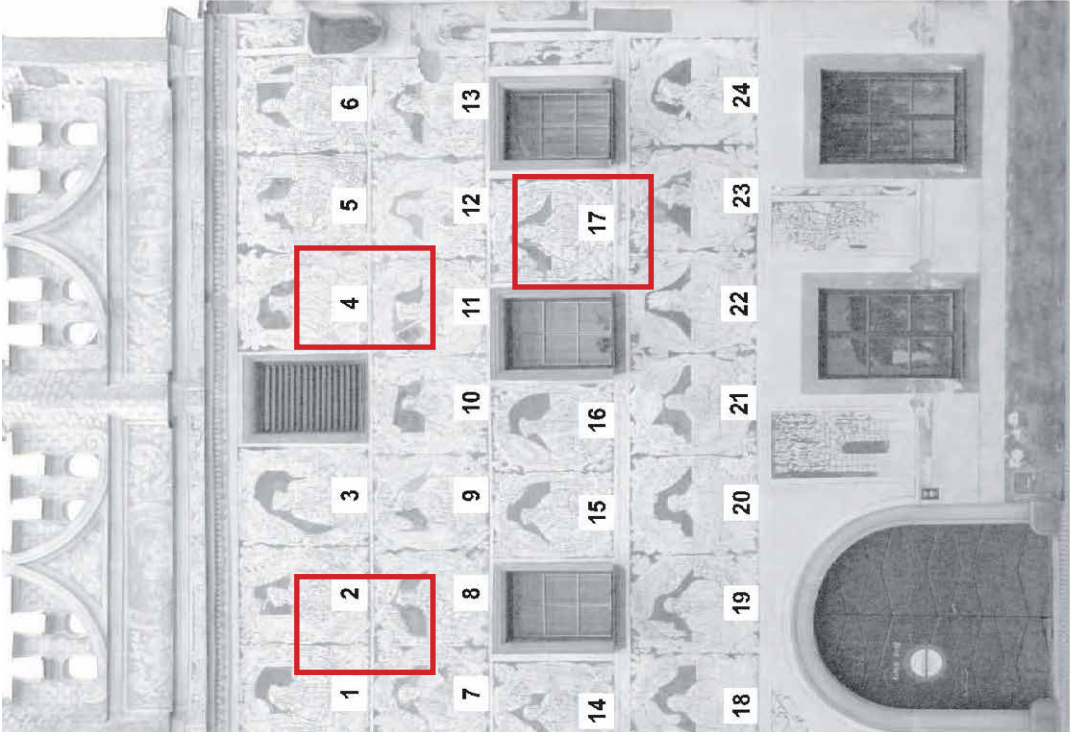
FOTODOKUMENTACE

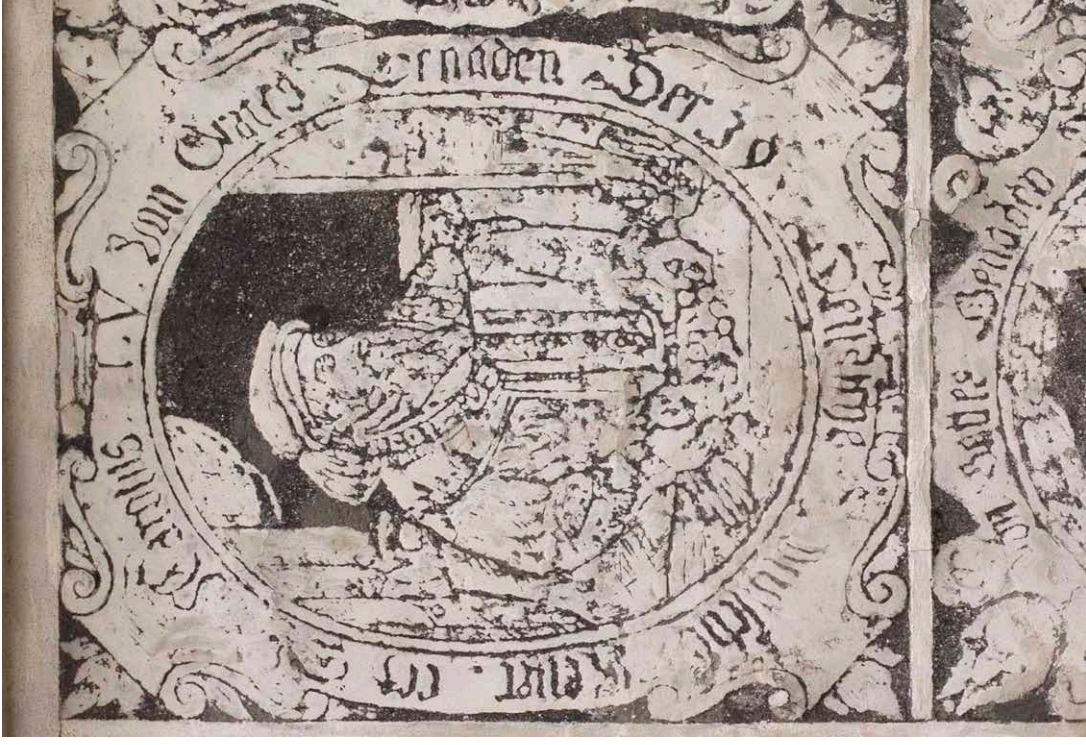
Obr. 1 Celkový pohled na fasádu č.p. 536

Obr. 2 Centrální část fasády s medailony.

Obr. 3 Lokalizace výjevů.

Obr. 4 Medailón č. 1 - Karel V. Habsburský (1500 - 1558), císař Svaté říše Římské

Obr. 5 Medailón č. 4 - Rudolf II. Habsburský (1552 – 1612),
císař Svaté říše Římské

Obr. 6 Medailón č. 17 - Kryštof z Wittenbergu (1515-1568)

Obr. 7 Veduta Slavonic - perokresba J. Nedbala, kolem 1729, Archiv národního památkového ústavu, OÚP v Brně, číslo 13370.

Obr.8 Pohled na Horní náměstí od brány. Nejstarší nalezené foto (vedlejší domy ještě s atikou, čtvercové hodiny na věži). Sgrafita jsou zakrytá. Vstup domu i okna v přízemí patrně původní, okno a chřlív v patře zadržané. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 9 Pohled na Horní náměstí od brány. Mladší foto (vedlejší domy bez atiky, ještě čtvercové hodiny na věži). Sgrafita jsou zakrytá. Vstup domu v přízemí patrně původní, okna přízemí upravená. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 10 Pohled z věže kostela v roce 1933 na Horní náměstí. Střecha viditelně nízká. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 11 Pohled zezadu na volně stojící fasádu s ubouraným domem z 50. let 20. století. Zřetelný otisk střechy a zadděný chříč ve druhém patře. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 12 Pohled na Horní náměstí od brány. Foto z období protektorátu. Dispozice přizemí změněna. (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

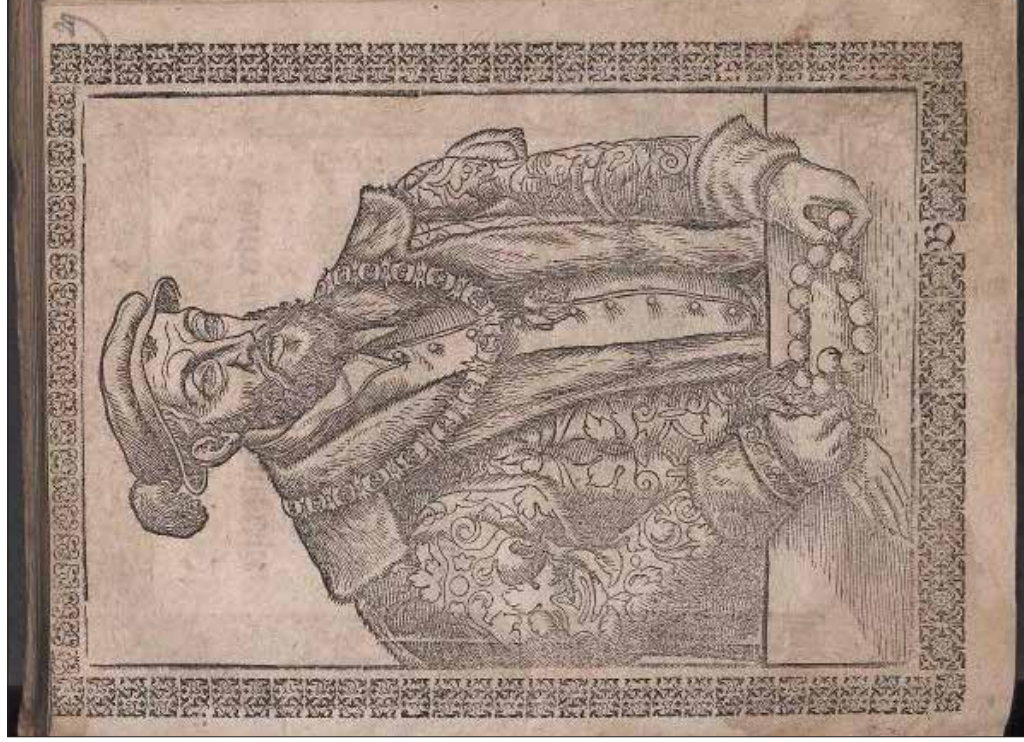
Obr. 13 Pohled na Horní náměstí od brány. Foto asi 1940 (náměstí přejmenováno na Konrad Henlein platz, slavnostní výzdoba k příjezdu Adolfa Hitlera). (<http://www.slavonice-zlabings.eu>)

Obr. 14 Pohled na fasádu čp. 536 v roce 1963 před odkrytím sgrafit.

Obr. 15 Pohled na fasádu čp. 536 v roce 1988.

Obr. 16 Ag_1562_Carolus V_č.1_SLUBHist.Sax._361.2

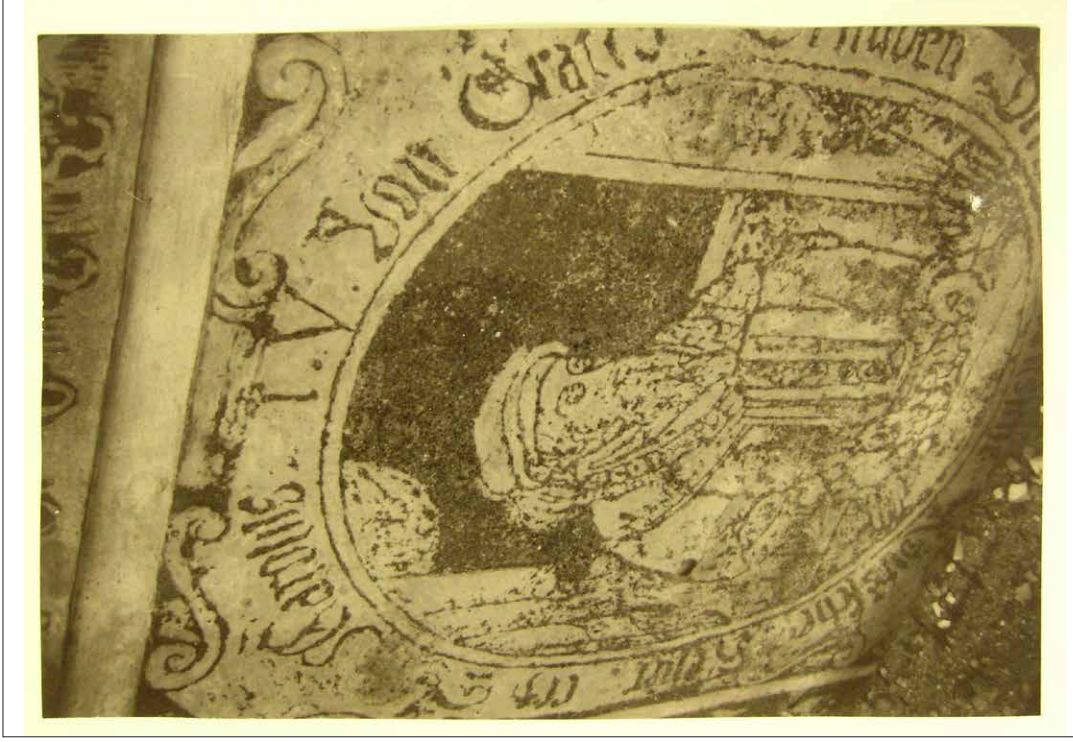
Obr. 17 Ag_1586_Carolus V_č.1_ULBHalle_vd16-ZV_235
 KAREL V. Vybrané grafické předlohy z ilustrací textu Johannese Agricoly:
 „Warhafftige Bildnis etlicher Hochloeblicher Fuersten vnd Heren...“ . Citace
 zdroje uvedena pod obrázkem (zkratka knihy_rok vydání/datace_kdo_č.
 medailónu na grafické dokumentaci_zkratka knihovny/ digitální databáze_
 katalog. číslo)

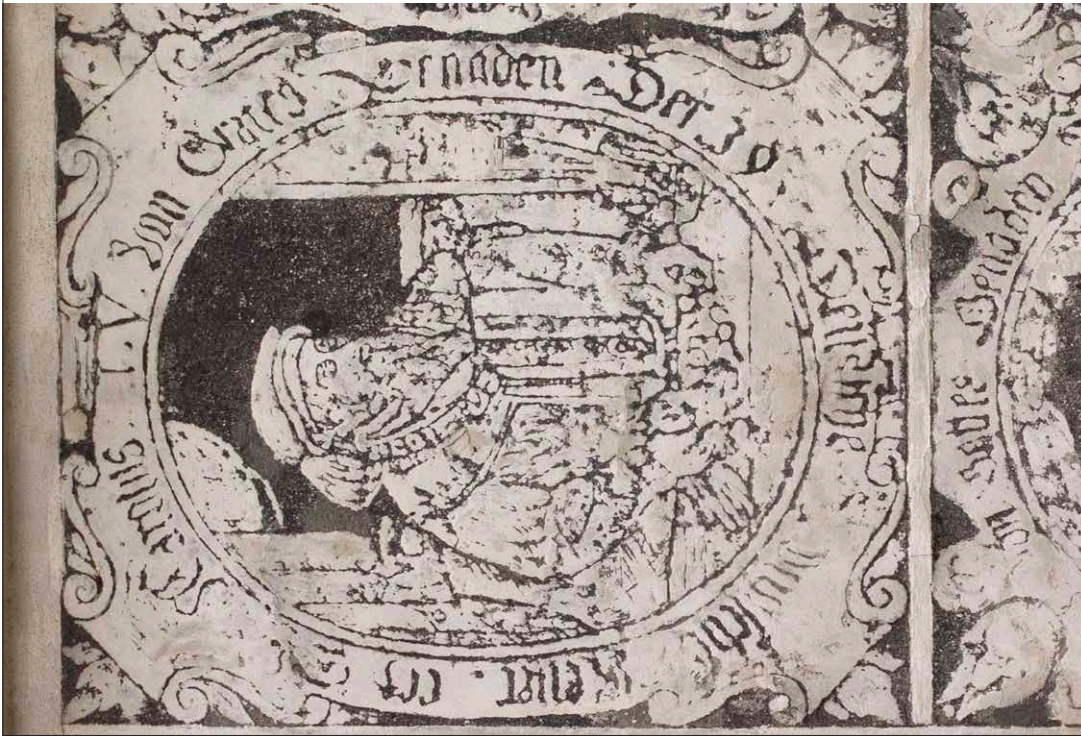
Obr. 18 Fotografie medailonu z průběhu opravy v roce 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1).

Obr. 19 Stav medailonu po restaurování z roku 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1).

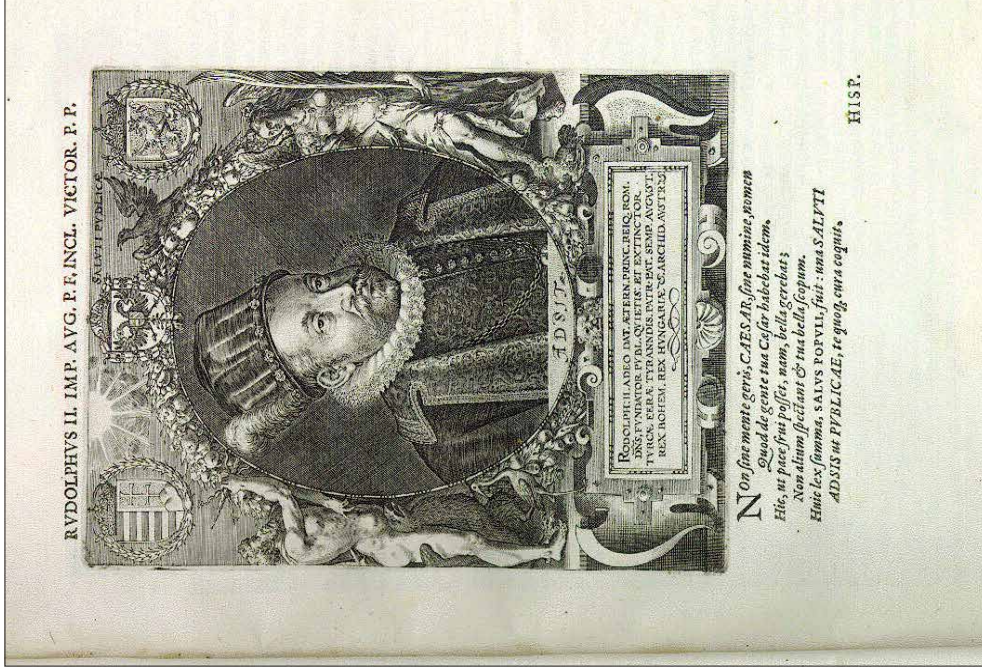
Obr. 20 Stav medailonu v roce 1990. Stav po opravě 1974, těsně před opravou 1990 (Archiv MÚ Slavonice, ne-utříděno).

Obr. 21 Stav medailonu v roce 2012. Stav po opravě 1990.

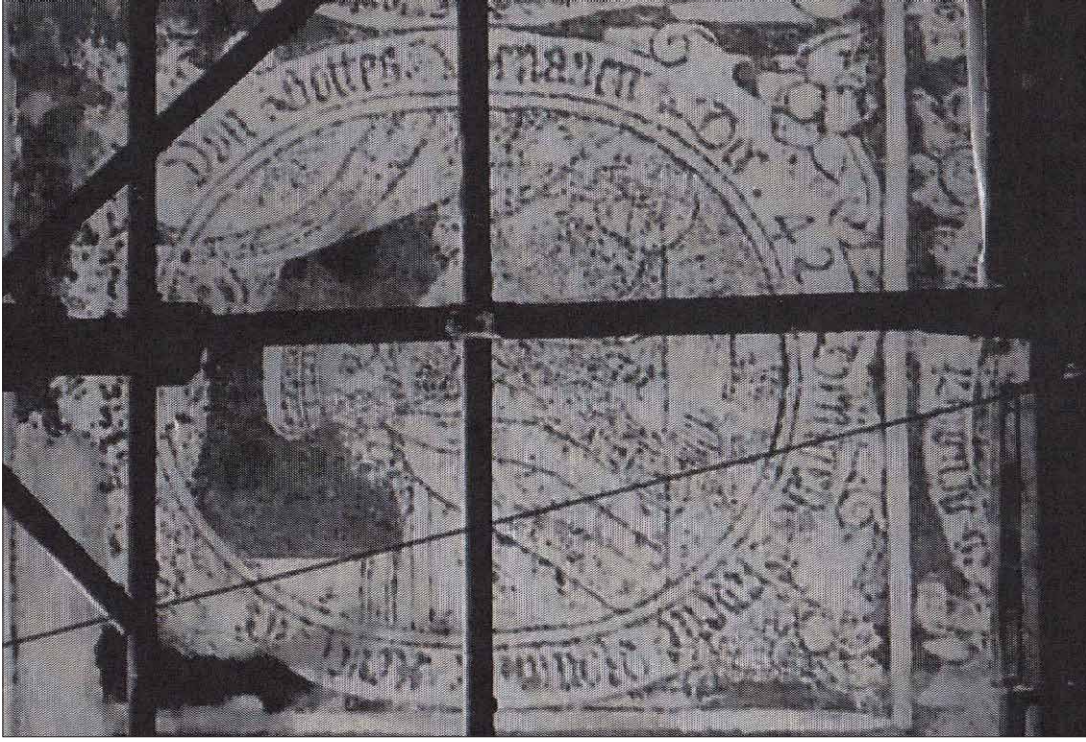
Obr. 22 Historia_Pannoniae_1596_Rudolph_č.4_ULBHallevd16-L2458

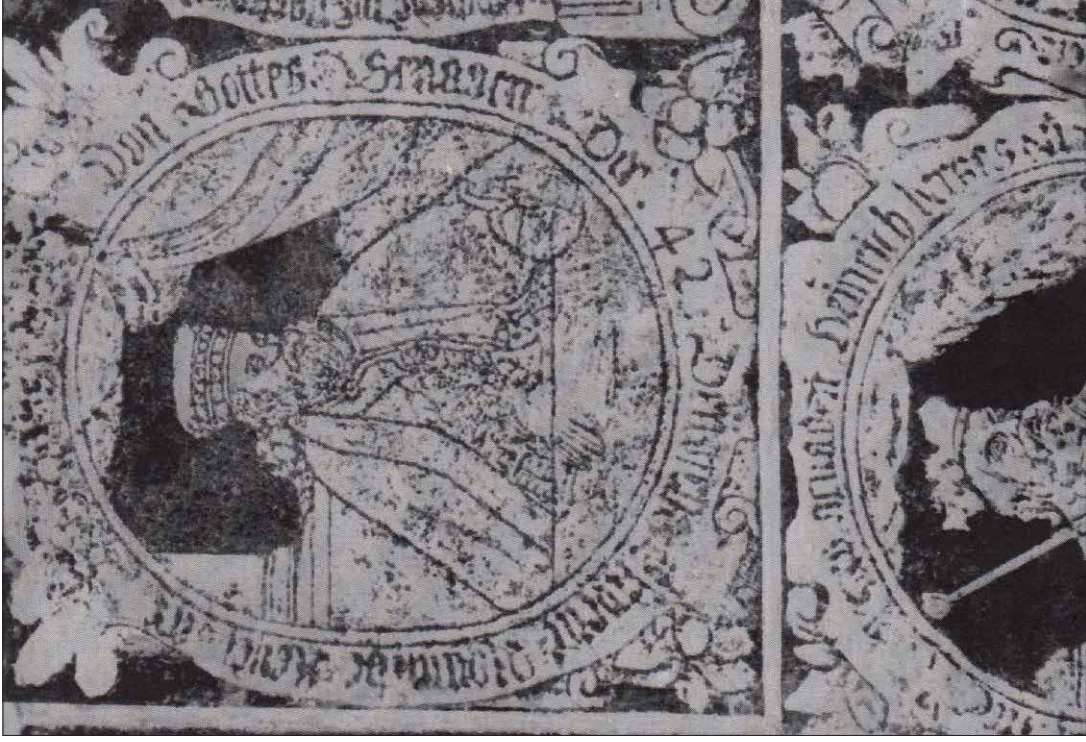
Obr. 23 AH_1600_RudolfII_č.4_ / <http://www.uni-mannheim.de/mateo/desbillons/eico.html>

Obr. 24 Ag_1586_Rudolph_č4_ULBHalle_vd16-ZV 235
 RUDOLF II. Vybrané grafické předlohy z ilustraci: text Johannese Agricoly: „Warhafftige Bildnis etlicher Hochloeblicher Fuersten vnd Heren...“ a „Atrium Heroicorum Caesarum Regum Alia-rumque Summatum ac Procerum...“ a z ilustraci „Historia Chronologica Panoniae“ Citace zdroje uvedena pod obrázkem: (zkratka knihy_rok vydání/datace_kdo_č. medailónu na gra-fické dokumentaci_zkratka knihovny/digitální databáze_katalog. číslo)

Obr. 25 Fotografie medailonu z průběhu opravy v roce 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1).

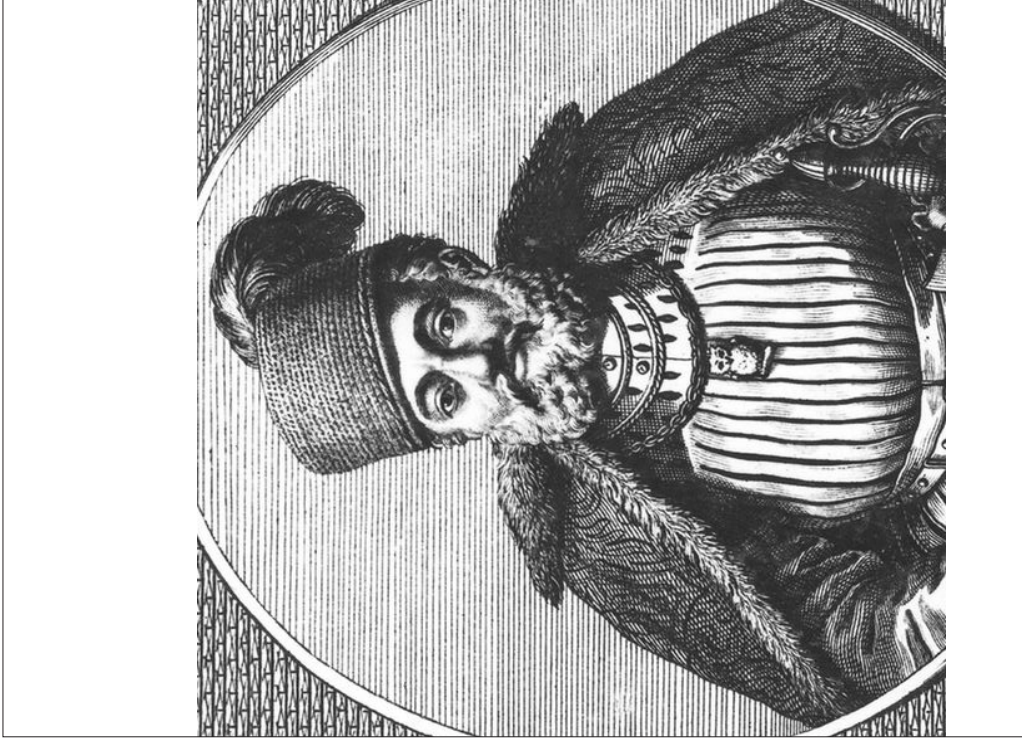
Obr. 26 Stav medailonu po restaurování z roku 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1).

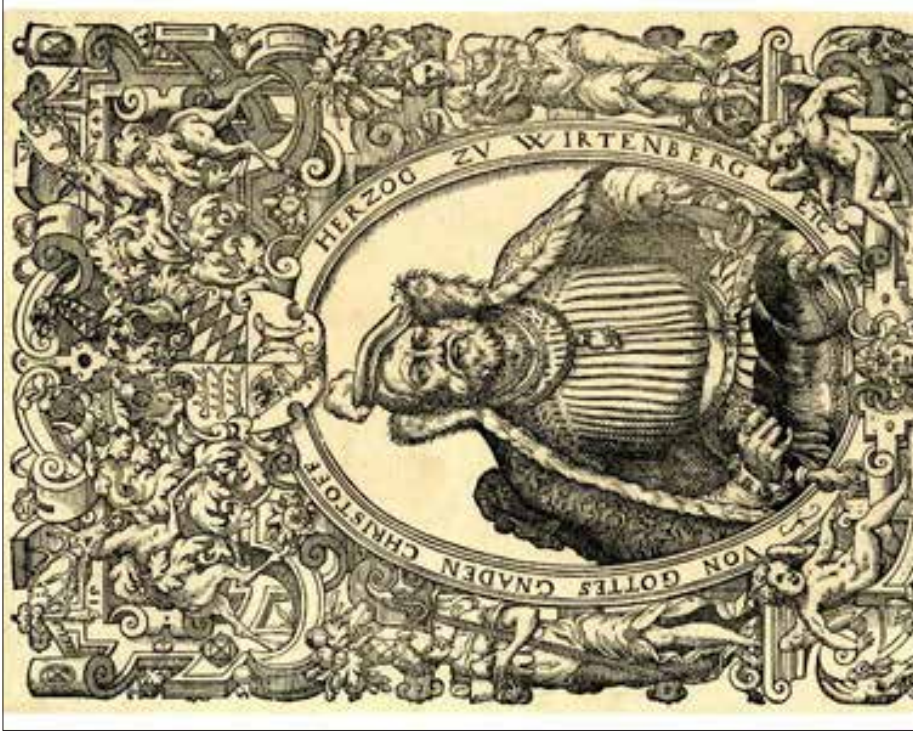
Obr. 27 Stav medailonu v roce 1990. Stav po opravě 1974, těsně před opravou 1990 (Archiv MÚ Slavonice, neutfiđeno).

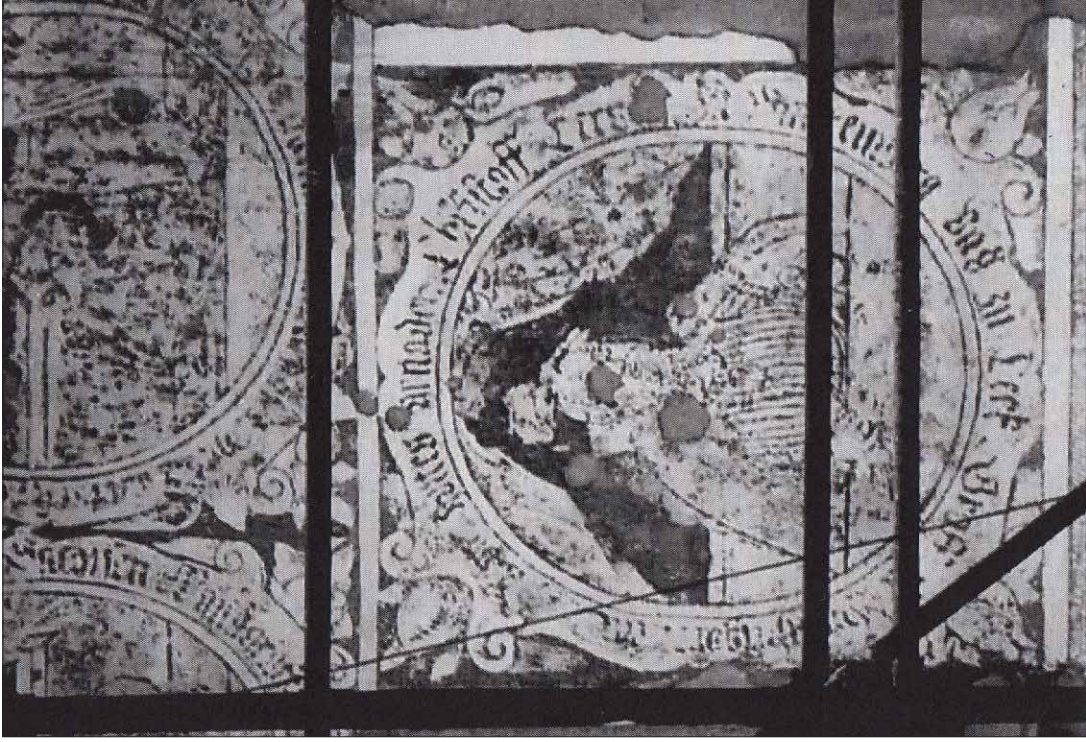
Obr. 28 Stav medailonu v roce 2012. Stav po opravě 1990.

Obr. 29 G_1560_Christof_č26_csm_04_bad-urach_detail_christoph_wuettemberg_lmz020094.crop1164x1077_1

wuettemberg_lmz020094.crop1164x1077_1
Obr. 30 BM_1964_Christof_č.17_1871,1209.862 fe6c05ea1 http://www.britishmuseum.org/research/collection_online
KRIŠTOF Z WITTENBERKU Vybrané grafické předlohy - single leafs ze sbírky British muzea a mědiryt ze sbírky zámku Urach. Citace zdroje uvedena pod obrázkem (zkratka knihy_rok vydání//datace_kdo_č. medailónu na grafické dokumentaci_zkratka knihovny/digitální data-báze_katalog. číslo)

Obr. 31 Fotografie medailonu z průběhu opravy v roce 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1).

Obr. 32 Stav medailonu po restaurování z roku 1965 (Sbírka fotografické dokumentace, NPÚ, Praha 1).

Obr. 33 Stav medailonu v roce 1990. Stav po opravě 1974, těsně před opravou 1990 (Archiv MÚ Slavonice, neutříděno).

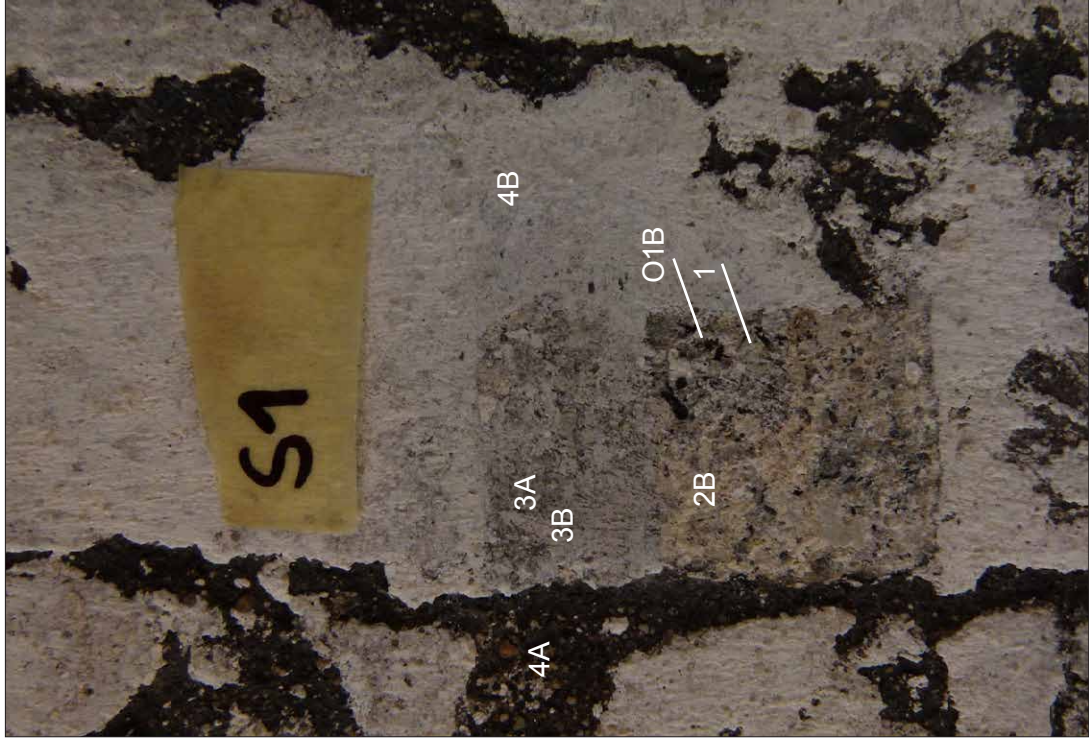
Obr. 34 Stav medailonu v roce 1990. Stav těsně po opravě 1990 (Archiv MÚ Slavonice, neutříděno).

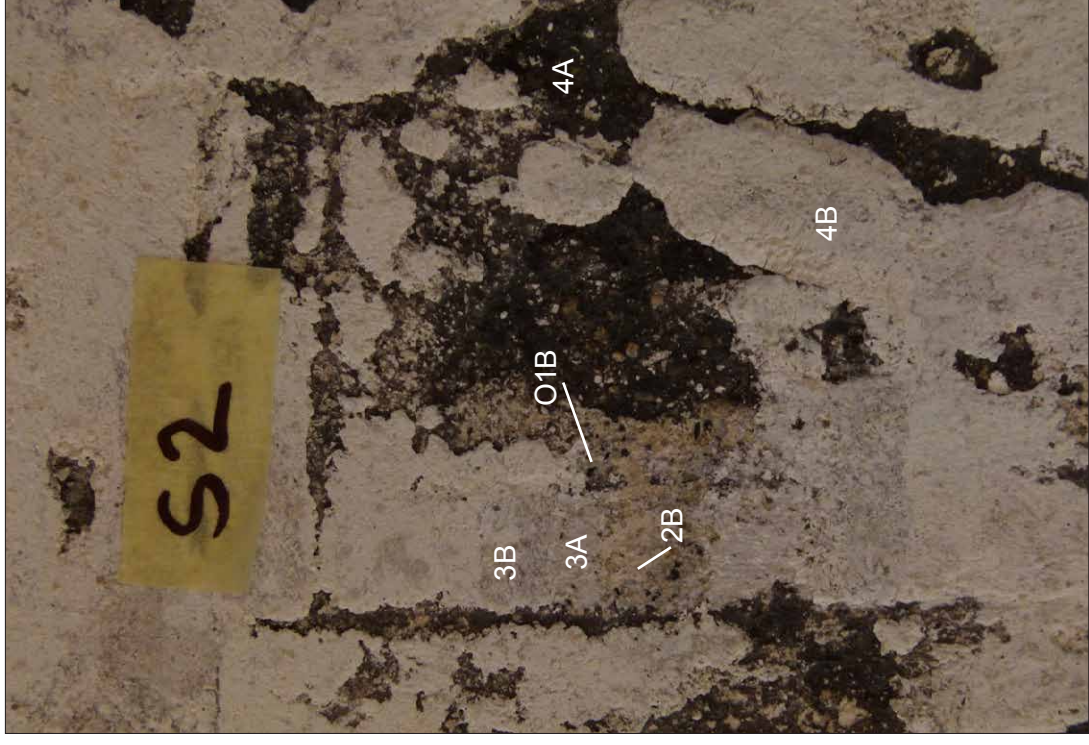
Obr. 35 Stav medailonu v roce 2012. Stav po opravě 1990.

Obr. 36 Lokalizace provedených sond S1 - S5 na medailonu č.1 s Karlem V.

Obr. 37 Detail sondy S1 - O1B intonaco (původní - 80. léta 16. století), 1 bianco, 2B bílá lo-mená okrem, 3A světle šedá lazura, 3B bílá lomená, silnější vrstva, 4A černá lazura (sjed-nocující pozadí), 4B bílá silnější.

Obr. 38 Detail sondy S2 - O1B intonaco (původní - 80. léta 16. století), 1 bianco chybí, 2B bílá lomená okrem, 3A světle šedá lazura, 3B bílá lomená, silnější vrstva, 4A černá lazura (sjednocující pozadí), 4B bílá silnější.

Obr. 39 Detail sondy S3 - O1B intonaco (původní - 80. léta 16. století), 1 bianco chybí, 2B bílá lomená okrem, 3A světle šedá lazura, 3B bílá lomená, silnější vrstva, 4A černá lazura (sjednocující pozadí), 4B bílá silnější.

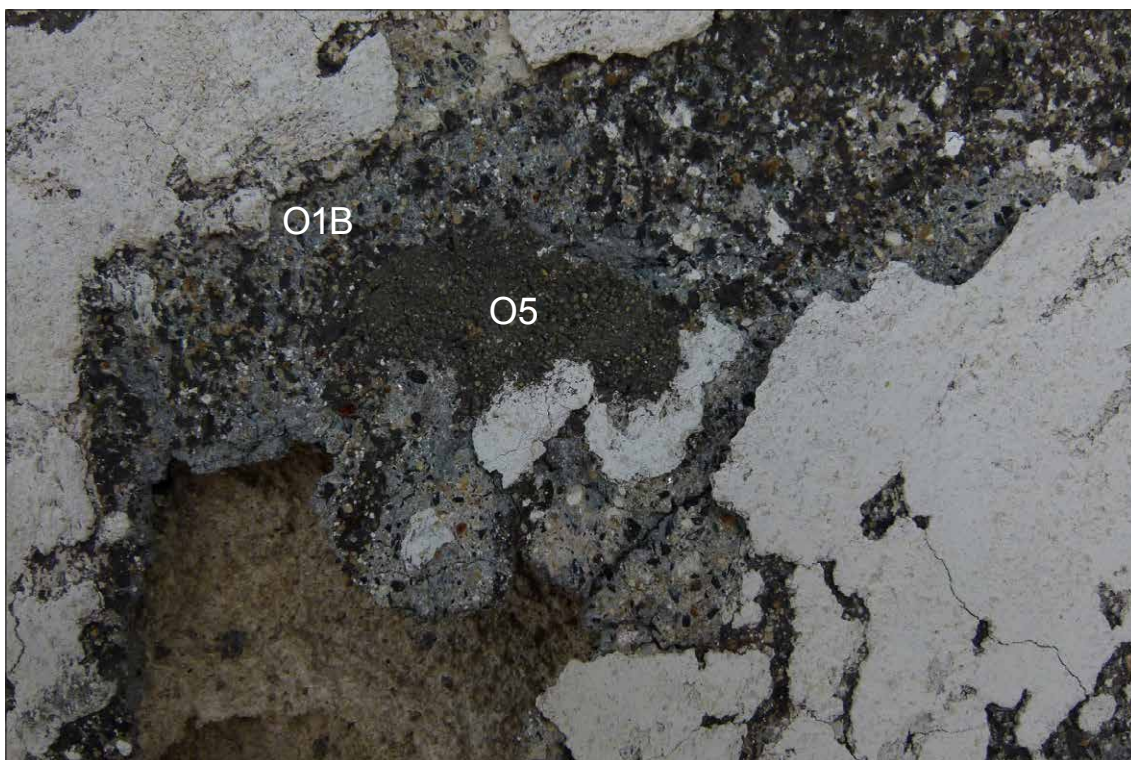
Obr. 40 Detail sondy S4 - O4 světle šedá pevnější malta, 4B bílá silnější, 5 ztmavlá bílá.

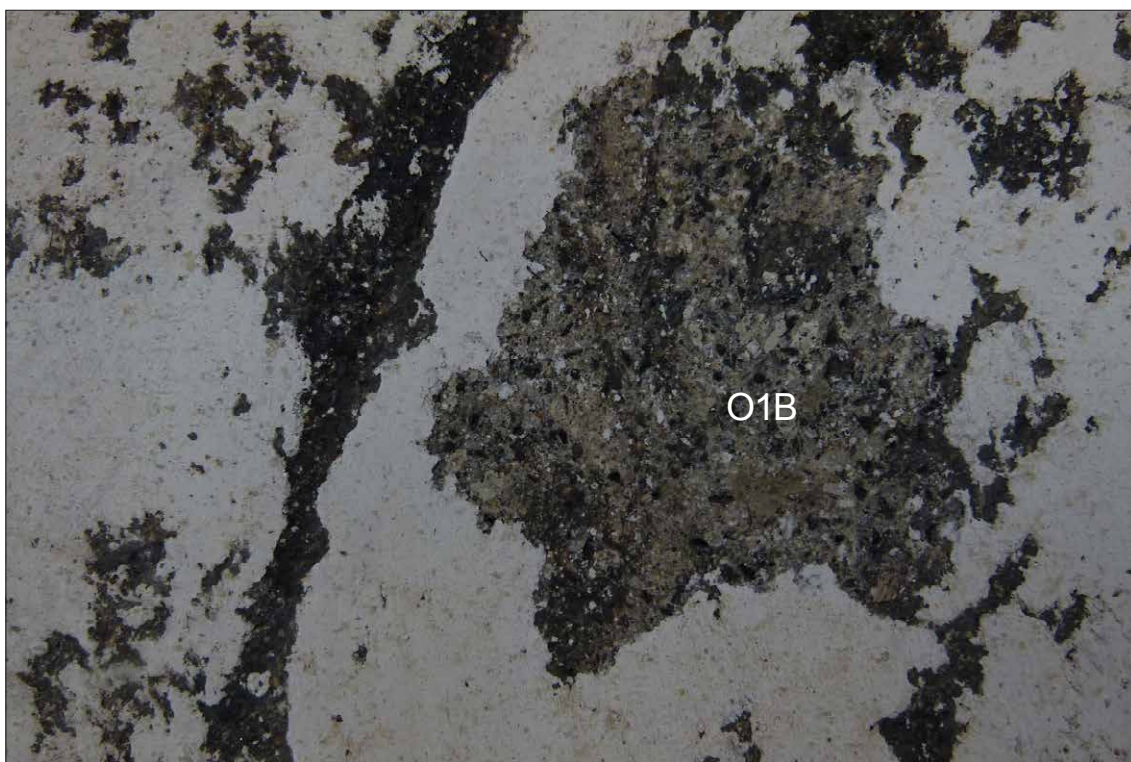
Obr. 41 Detail sondy S5 - O1B intonaco, 1 bianco chybí, 2B bílá lomená okrem, 3A světle šedá lazura, 3B bílá lomená, 4A černá lazura (sjednocující pozadí), 4B bílá silnější.

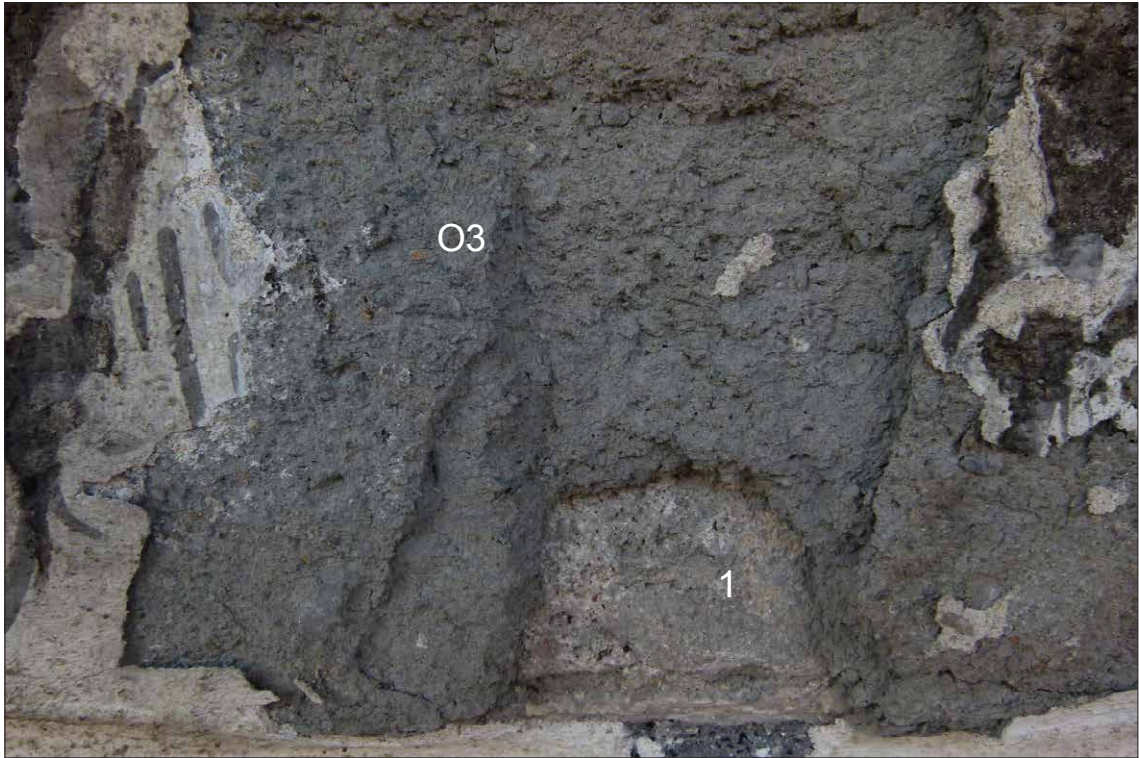
Obr. 42 Detail původní jádrové omítky O1A.

Obr. 43 Omítka intonaca **O1B** je pojená vzdušným vápnem. Plnivem je křemičitý písek, dřevěné uhlí a karbonátové částice. Její tloušťka se pohybuje mezi 0,3 - 0,9 cm. Na fotografii též tmel **O5** tmavě šedá malta (1997).

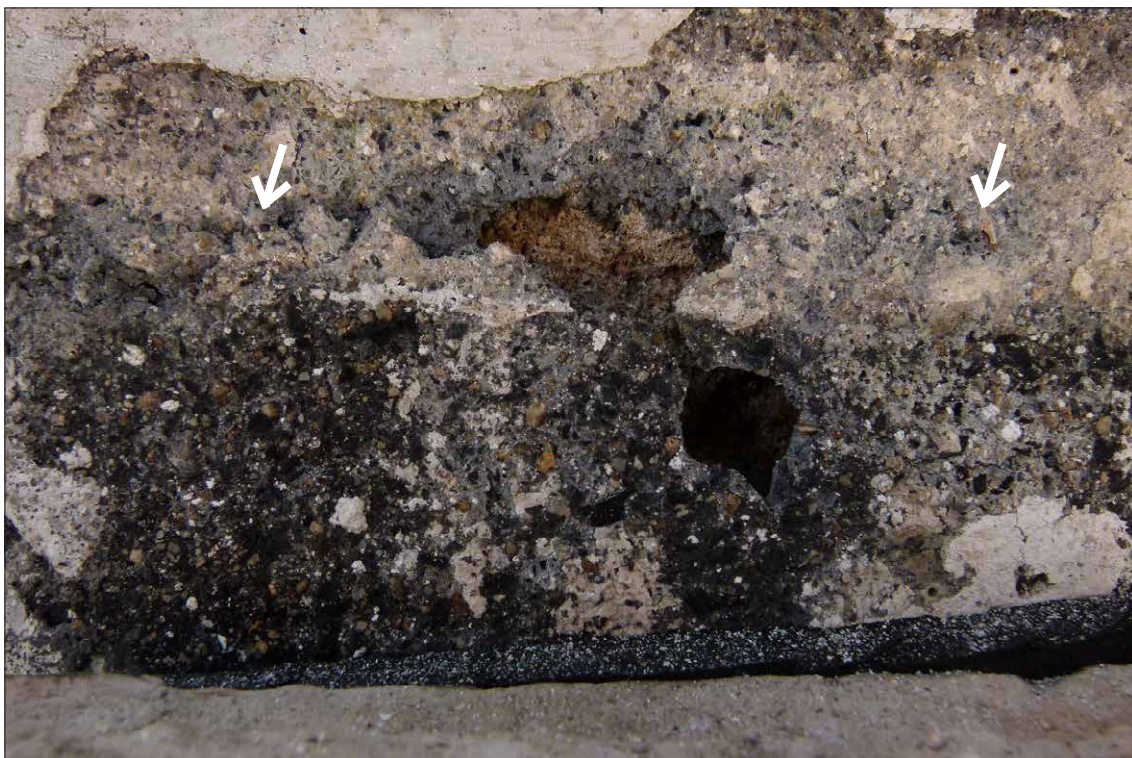
Obr. 44 Původní intonaco **O1B**.

Obr. 45 Původní bianco **1** dochované na korunní římse pod vrstvou **03** - šedá, syká malta, místy s kousky uhlí větších rozměrů (1974 Miroslav Kolář, Lhotka - restaurování).

Obr. 46 Původní bianco **1** dochované na korunní římse (náznaky stínování a světla).

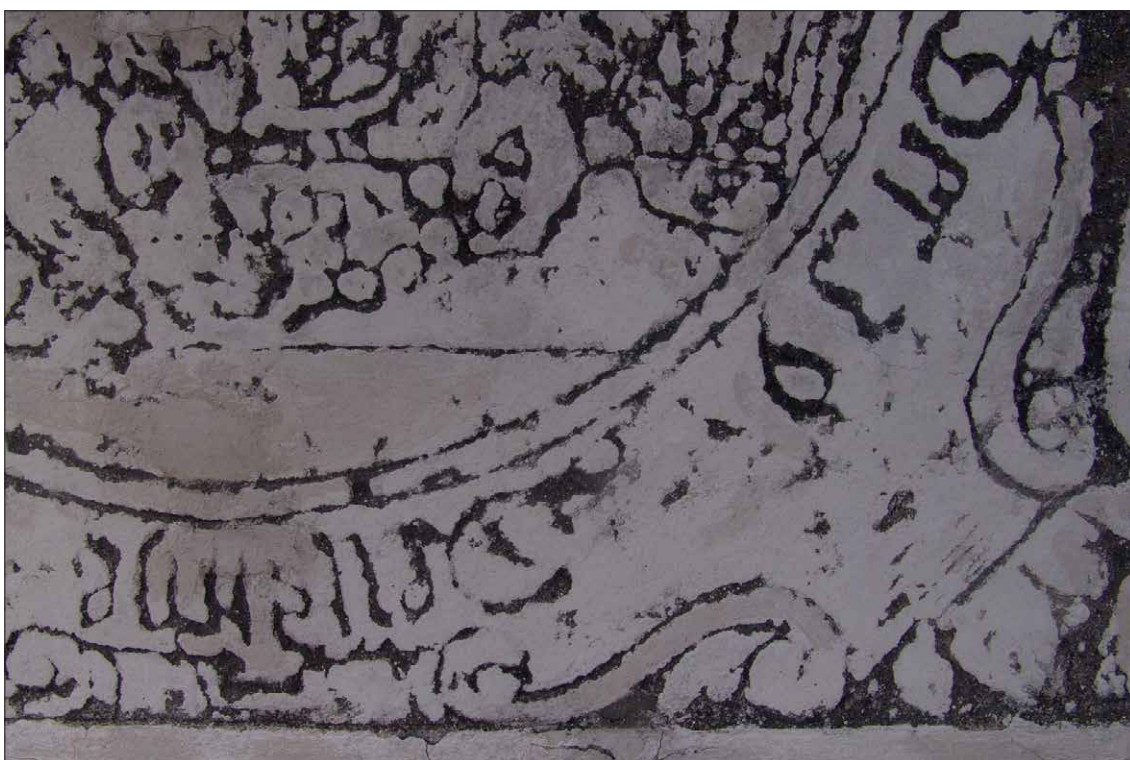
Obr. 47 Horizontální rozhraní denních dílů jsou vždy ve vodorovných bílých páscích.

Obr. 48 Původní intonaco je zakryto několika vrstvami druhotných nátěrů (bianco z pozdějších oprav), které jsou nesoudržné. Je patrná černá scelovací lazura, která byla provedena vždy před "evokací" reliéfu v průběhu všech oprav.

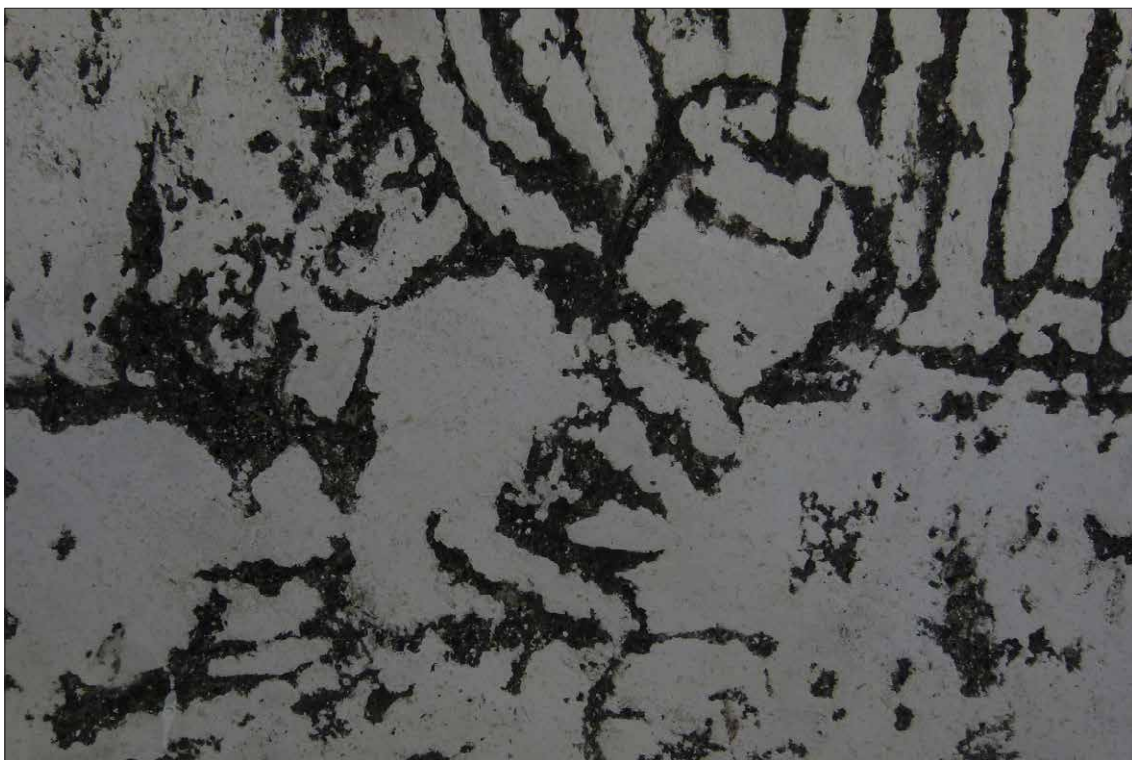
Obr. 49 Vzhledem k rozsáhlému poškození sgrafit v minulosti a četností restaurátorských zásahů je původní kresba a nápisy velmi deformované a často nečitelné. Medailon č.1 - Karel V.

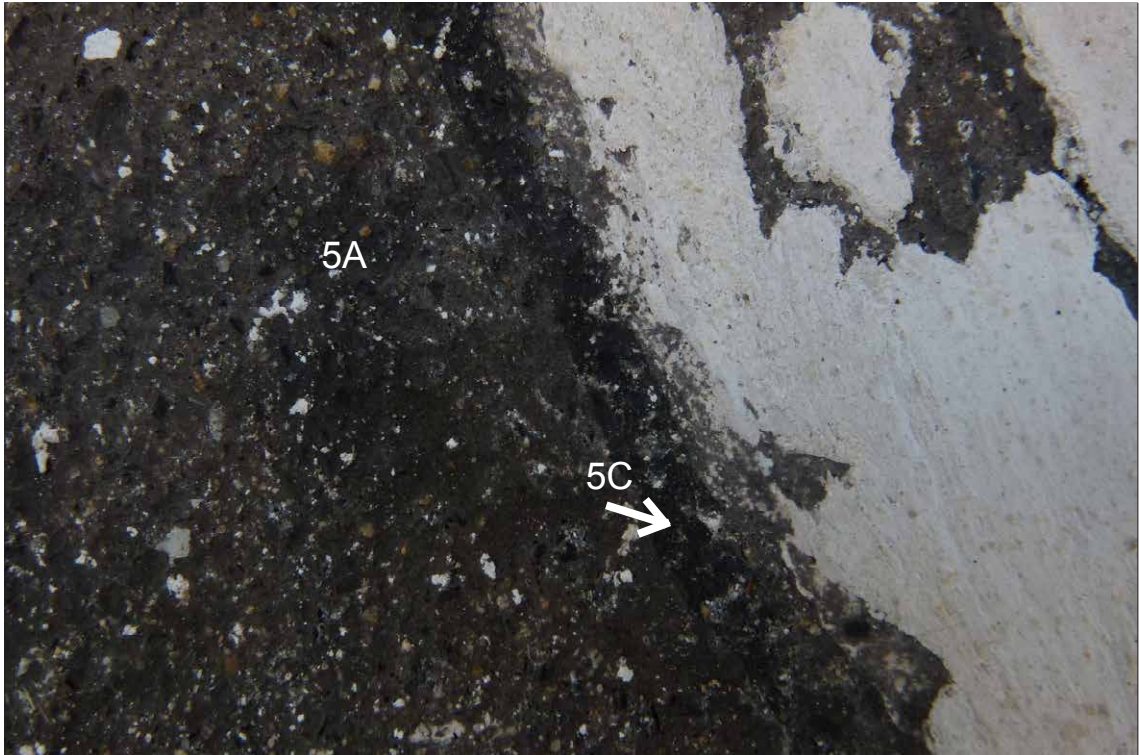
Obr. 50 Deformovaná původní kresba a nečitelnost detailů a nápisů. Spodní část medailonu č.1 - Karel V.

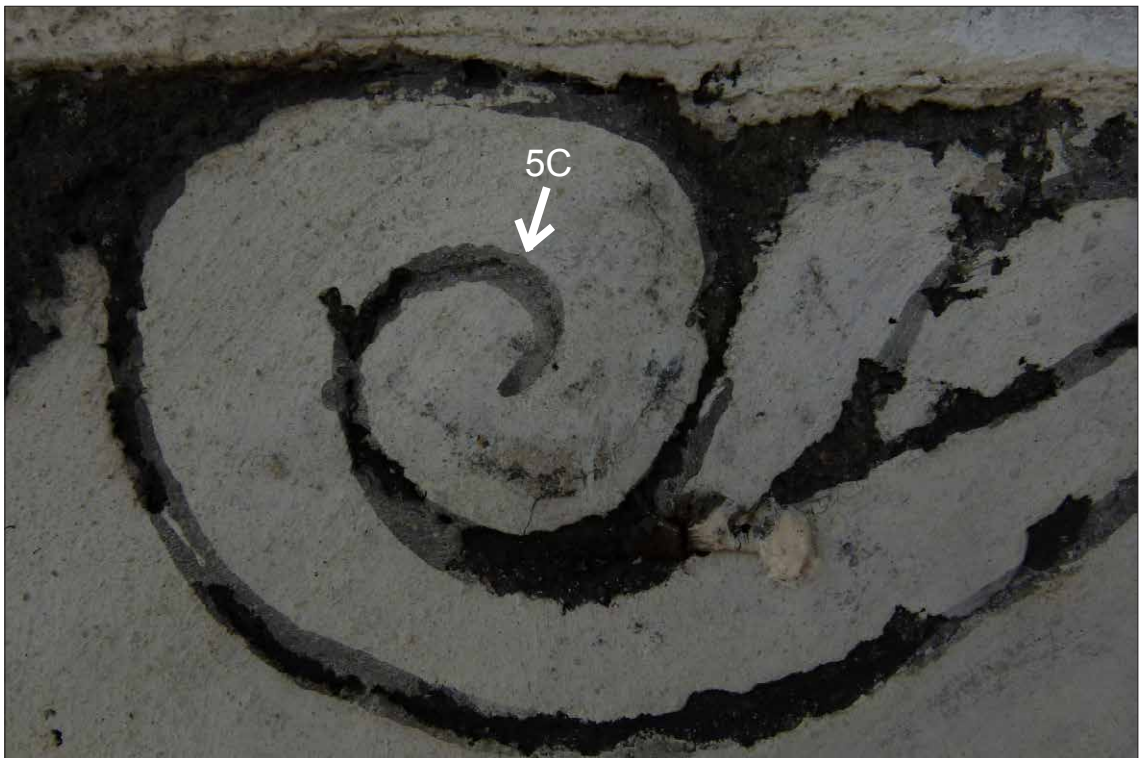
Obr. 51 Detail tváře z medailonu č.17 - KRIŠTOF Z WITTENBERKU.

Obr. 52 Dochované fragmenty původních sgrafit jsou zakryté druhotnými vrstvami nátěrů, které byly na původní již restaurovaný povrch nanášeny tzv. rekorozní metodou. Detail ruky z medailonu č.17 - KRIŠTOF Z WITTENBERKU.

Obr. 53 Původní intonaco **O1B** bylo přetřeno (sjednoceno) černým nátěrem **5A**. Obrysy byly korigovány černou malovanou linkou **5C**.

Obr. 54 Často byla původní vtačovaná linka imitována malovanou linkou na druhotné vrstvy **5C**. Fasáda je lokálně pokryta ptačími exkrementy.

Obr. 55 Na atice byly provedeny pouze náznaky rekonstrukce krajin a dekorů.

Obr. 56 Ztráta soudržnosti jádrové omítky. Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost - "sype se a odděluje v plátech".

Obr. 57 Původní renesanční intonaco se víceméně v celé ploše fasády odděluje od podkladu, tedy od jádrové omítky.

Obr. 58 Na mnoha místech se intonaco odděluje tak, že se plasticky zvedá od podkladu a vytváří "boule".

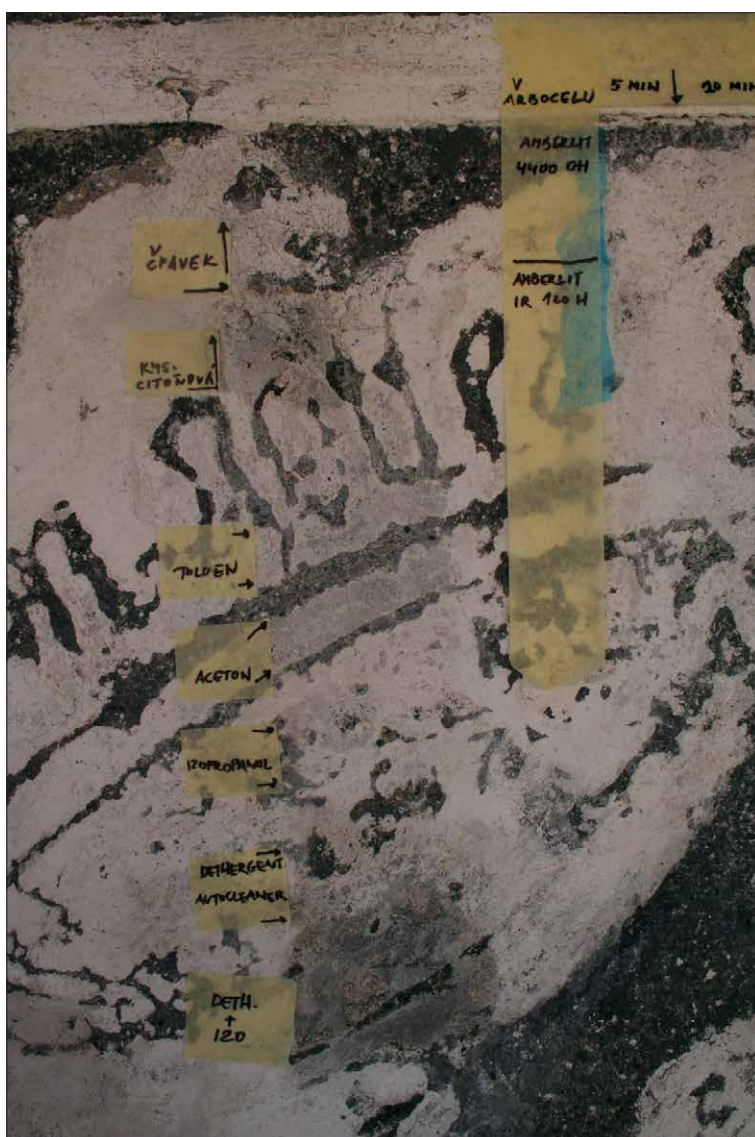
Obr. 59 V místech poškození původních omítek se nachází množství trhlin. Většinou jsou to trhliny v plochách vybouleného intonaca.

Obr. 60 Na povrchu i v dutinách se nachází pavučiny a hnízda drobného hmyzu.

Obr. 61 Lokálně bylo identifikováno biologické poškození - bakterie, řasy...

Obr. 62 Zkoušky chemického čištění

- čpavek (bez efektu)
- kyselina citronová (naměkčuje intonako 1990 i původní vrstvy)
- toluen (bez efektu)
- aceton (bez efektu)
- izopropanol (naměkčuje intonako 1990, zlepšuje separaci dalších vrstev?)
- detergent (po vyschnutí dochází k lepší separaci)
- detergent+voda (naměkčuje intonako 1990, po vyschnutí dochází k lepší separaci)

Obr. 63 Zkoušky chemického čištění v obkladu z Arbocelu - voda (2 hod), $(\text{NH}_4)_2\text{CO}_3$ (3,5 hod), NH_4HCO_3 (25 minut, 3 hod), iontoměnič Amberlit 4400OH (5 minut, 20 minut, 30 minut), iontoměnič IR 120H (5 minut, 20 minut, 30 minut) Pouze zábal NH_4HCO_3 - 3 hod měl efekt. Zábal druhotné nátěry naměkčil, tak, že je bylo posléze snazší skalpelem odstranit. Ostatní neměli efekt.

Obr. 64 Zkoušky typu konsolidačního prostředku - Sebosil S 20%, CaloSil E 50.

Obr. 65 Zkoušky typu konsolidačního prostředku - Primal K9.

Obr. 66 Zkouška koncentrace Sebosilu S.

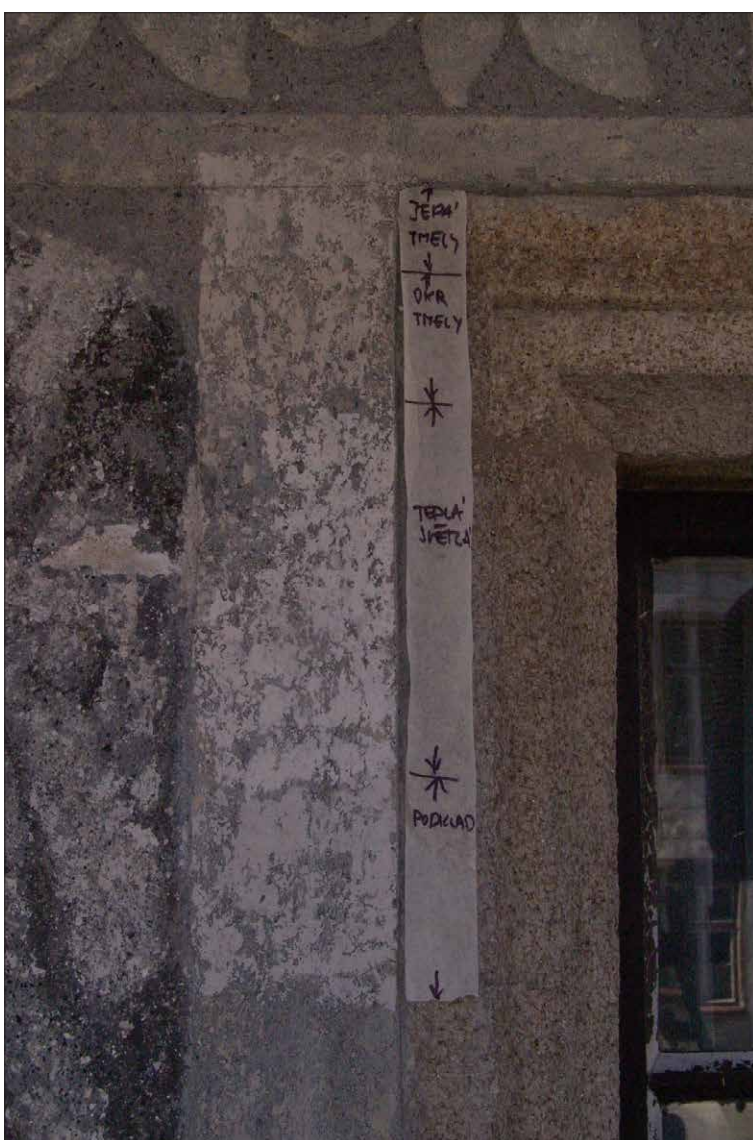
Obr. 67 Zkoušky tlakovacích mechanismů a vyvinutí speciálního způsobu tlakování. K lešení byly přichyceny latě v rozestupu cca 1-1,5 m, mezi nimi byly napnuty silné gumy v potřebné hustotě sítě.

Obr. 68 Zkoušky tmelů. Jádrová omítka pískové barevnosti.

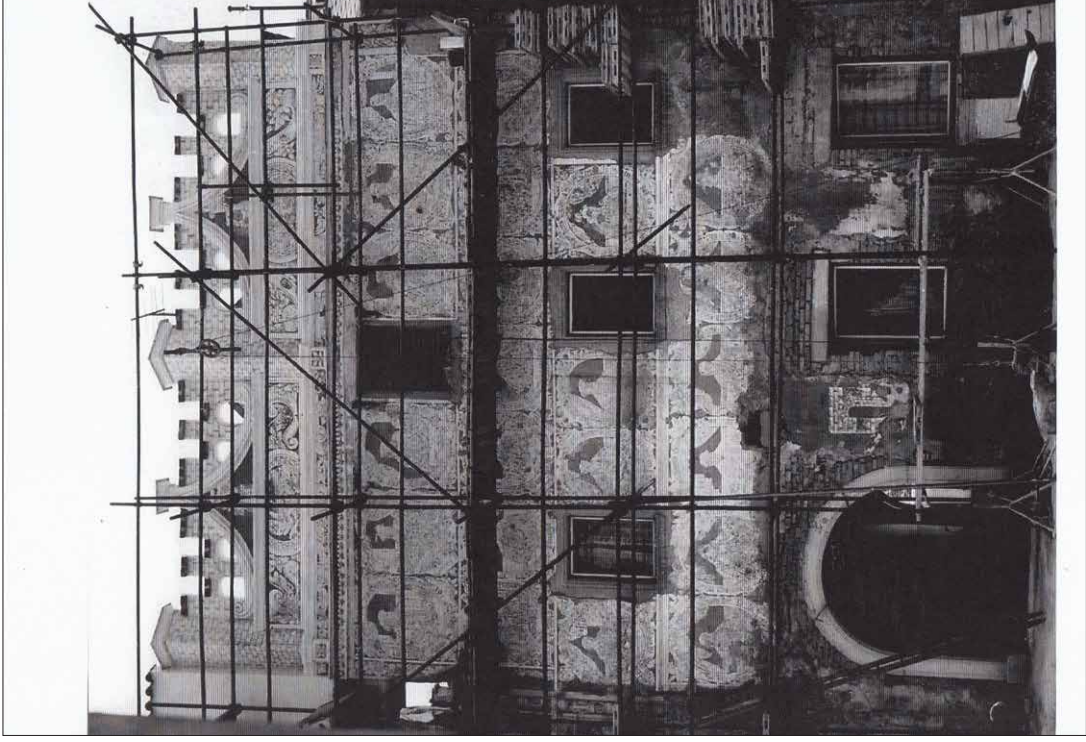
Obr. 69 Zkoušky tmelů. Intonaco. Finální vybraná receptura: 4 díly hašeného vápna + 5 díly dřevěné uhlí (0-2 mm) + 1 díl dřevěné uhlí (0,5-2mm) + 6 díl písek (0-2 mm) + 1/20 dílu cihelné drti (0-2 mm) + 1/20 dílu drceného ztvrdlého vápna (0-4 mm)

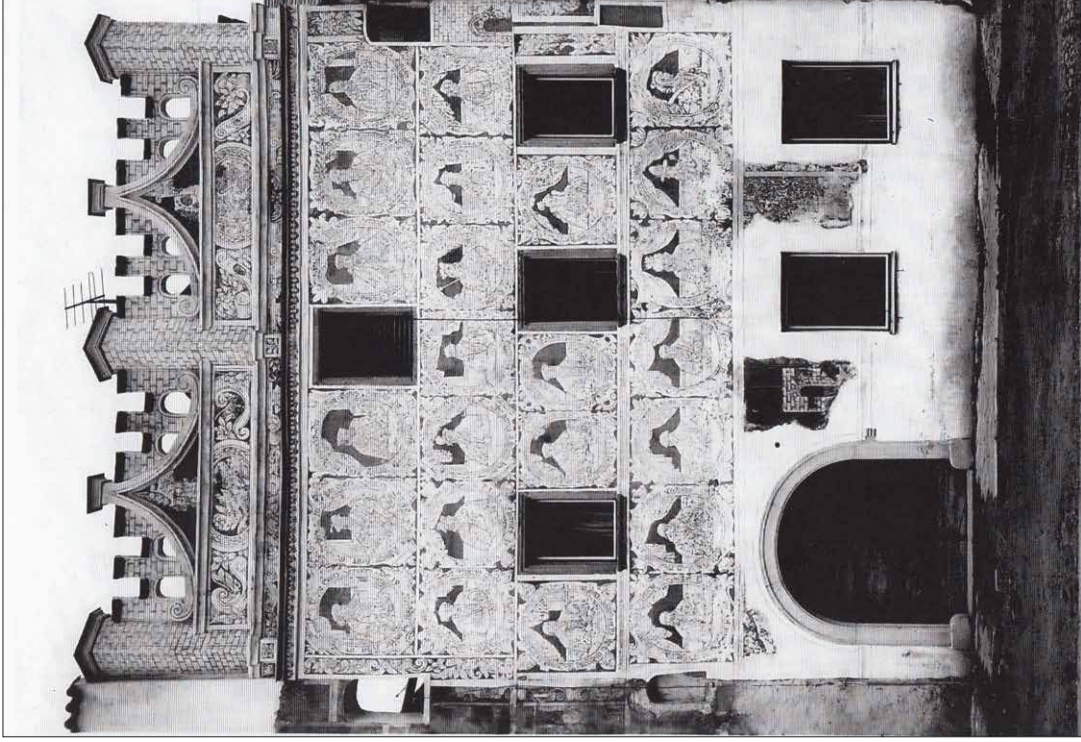
Obr. 70 Zkoušky retuší bianca.

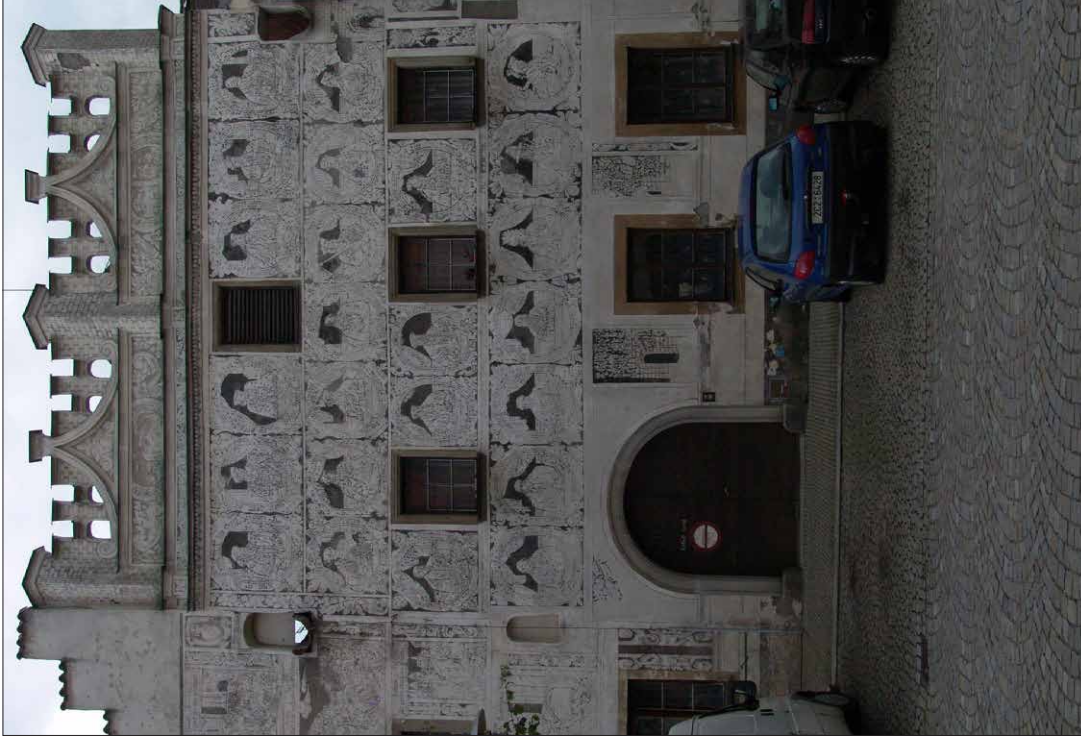
Obr. 71 Celkový pohled na fasádu. Stav před odkryvem fasády (před restaurováním 1965).

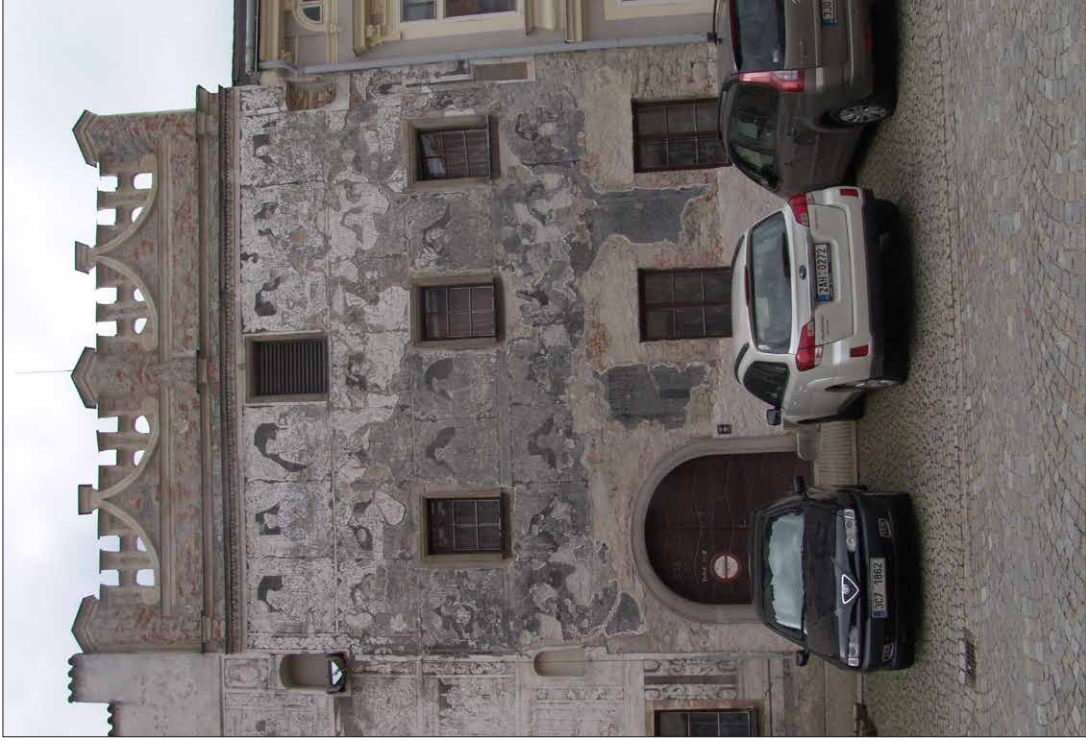
Obr. 72 Celkový pohled na fasádu. Stav v průběhu restaurování z roku 1965.

Obr. 73 Celkový pohled na fasádu. Stav po restaurování z roku 1965.

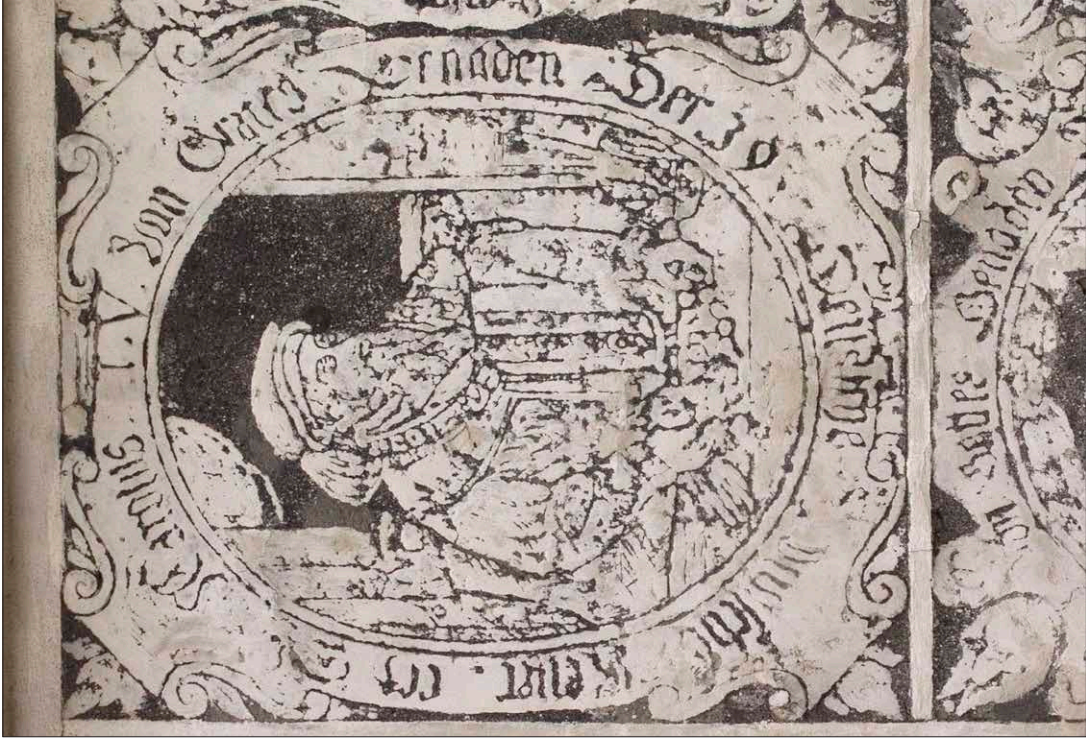
Obr. 74 Celkový pohled na fasádu. Stav před restaurováním 2012.

Obr. 75 Celkový pohled na fasádu. Stav v průběhu od-
kry-
vu a konsolidace omítek a po od-stranění tmelů.

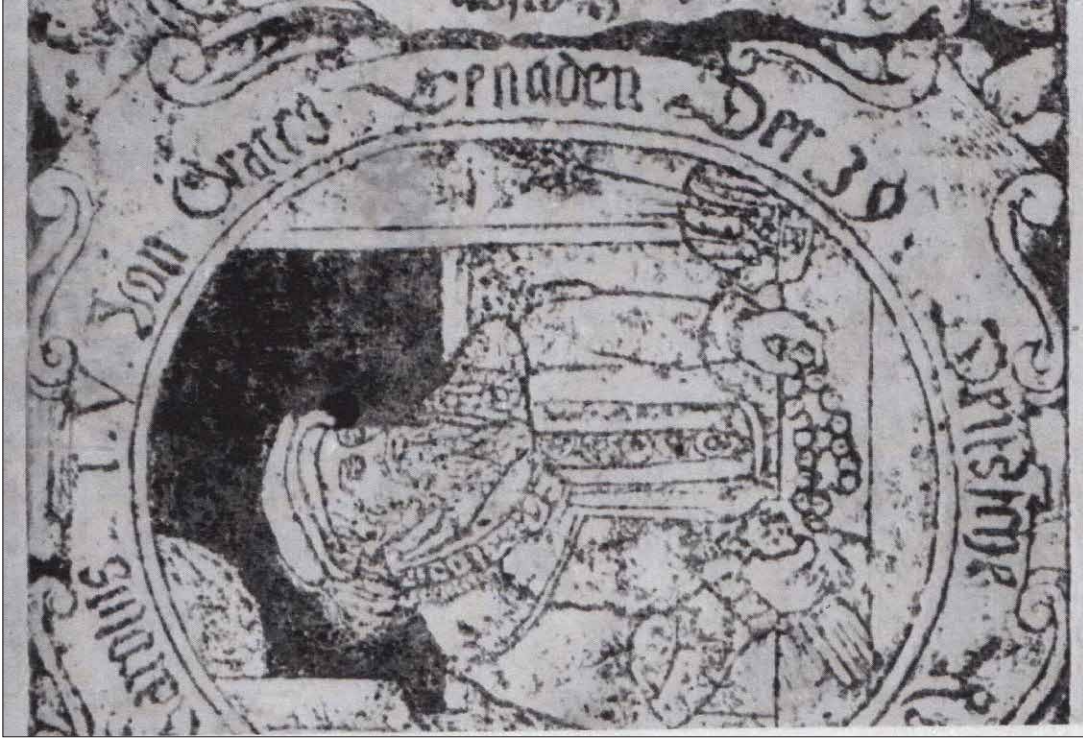
Obr. 76 Celkový pohled na fasádu. Stav po restaurování
2013.

Obr. 77 Medalion č. 1 - Karel V. Habsburský (1500 - 1558), císař Svaté říše Římské. Stav před restaurováním.

Obr. 78 Medalion č. 1 - Karel V. Habsburský (1500 - 1558), císař Svaté říše Římské. Stav po odkryvu a odstranění tmeľů.

Obr. 79 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský (1500 - 1558), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování z roku 1965.

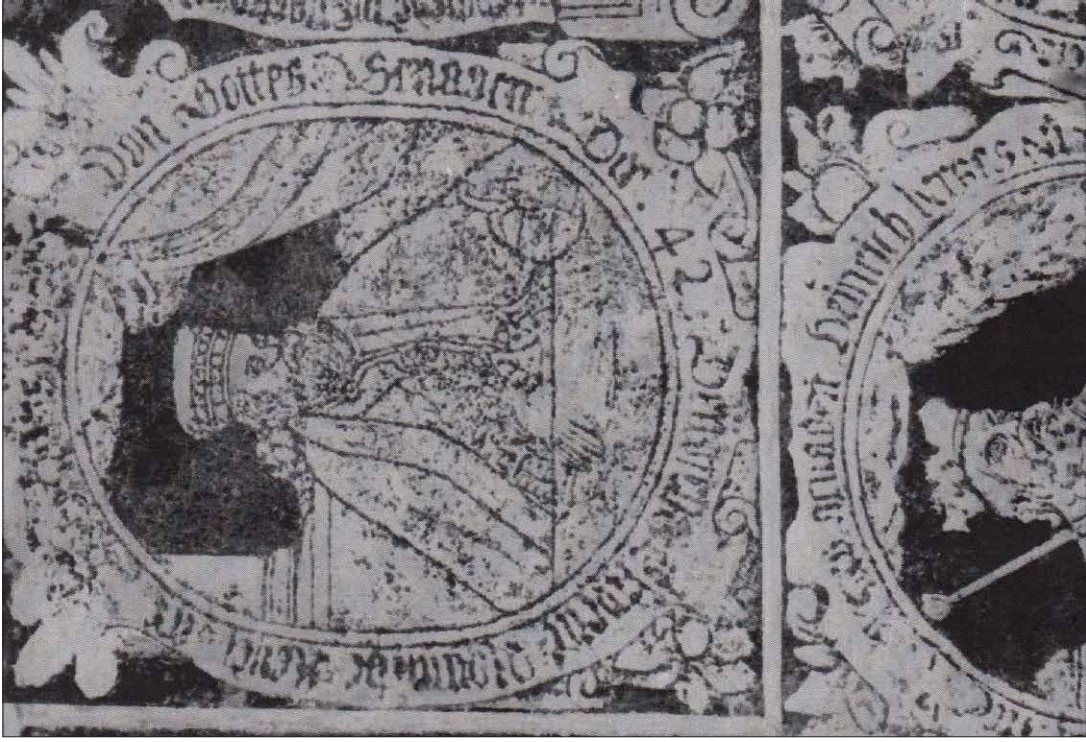
Obr. 80 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský (1500 - 1558), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování 2013.

Obr. 81 Medaillon č. 4 - Rudolf II. Habsburský (1552 - 1612), císař Svaté říše Římské. Stav před restaurováním.

Obr. 82 Medaillon č. 4 - Rudolf II. Habsburský (1552 - 1612), císař Svaté říše Římské. Stav po odkryvu a odstranění tmelů.

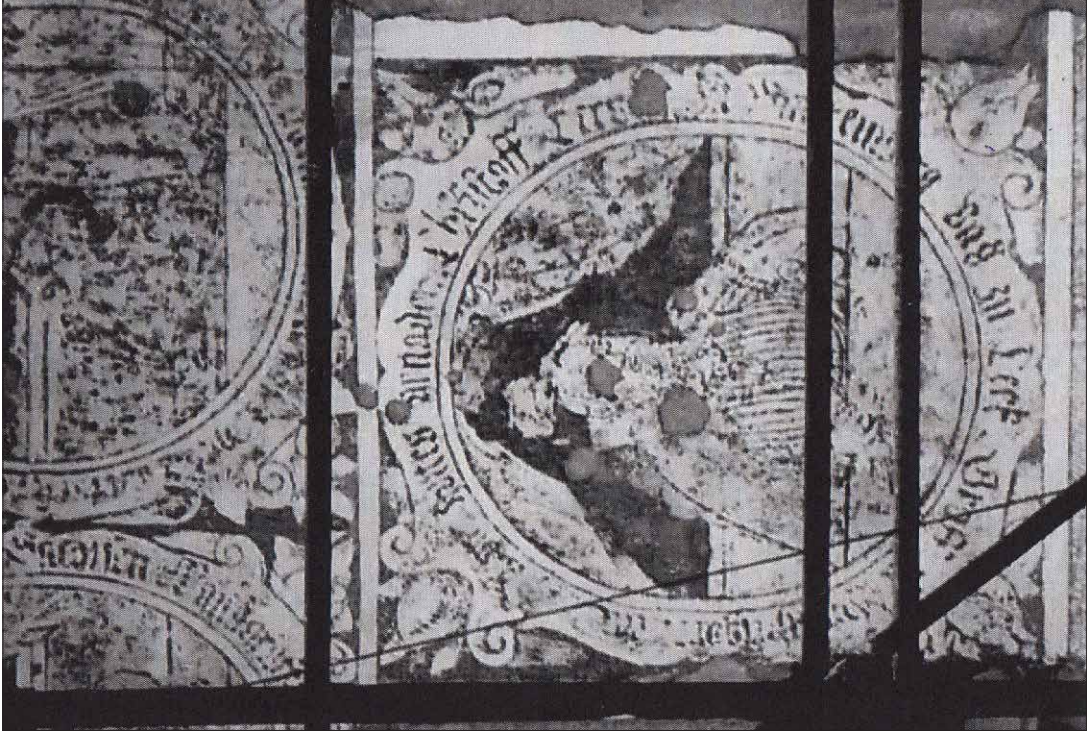
Obr. 83 Medalion č. 4 - Rudolf II. Habsburský (1552 - 1612), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování z roku 1965.

Obr. 84 Medalion č. 4 - Rudolf II. Habsburský (1552 - 1612), císař Svaté říše Římské. Stav po restaurování 2013.

Obr. 85 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu (1515-1568). Stav v průběhu restaurování z roku 1965.

Obr. 86 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu (1515-1568). Stav po odkryvu a odstranění tmelů.

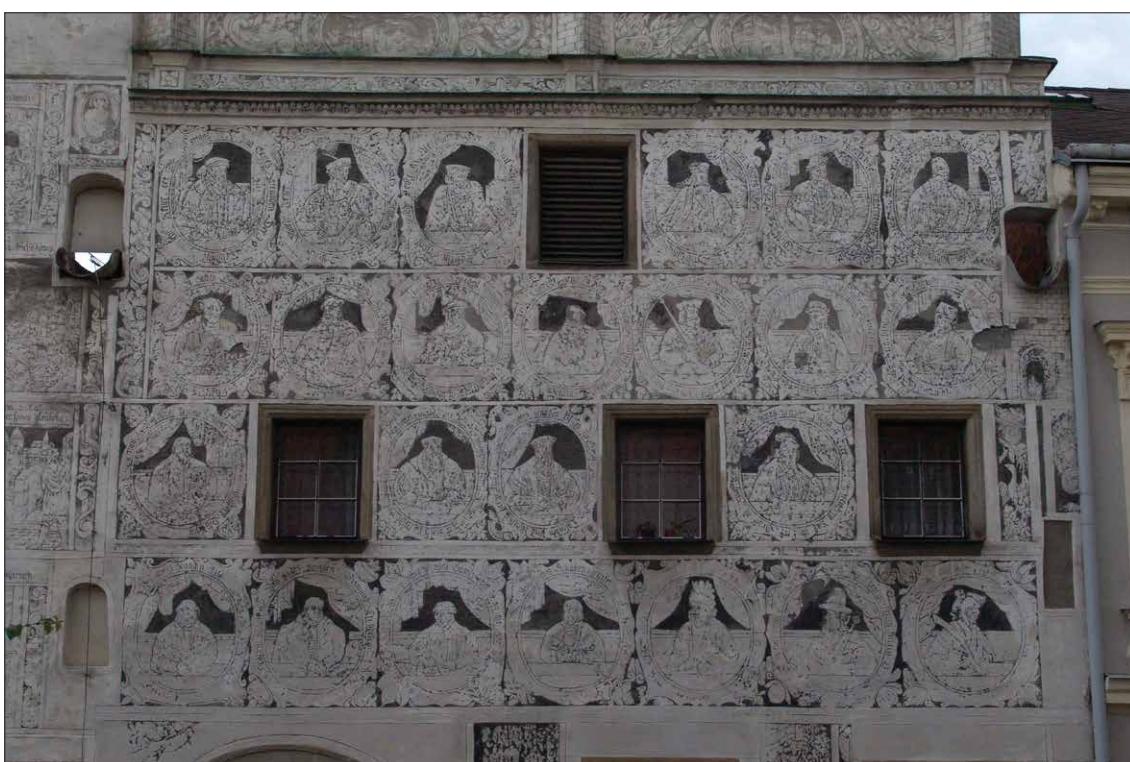
Obr. 87 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu (1515-1568). Stav po restaurování z roku 1965.

Obr. 88 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu (1515-1568). Stav po odkryvu a odstranění tmelů.

Obr. 89 Medailon č. 17
- Kryštof z Wittenbergu
(1515-1568). Stav po re-
staurování 2013.

Obr. 90 Celkový pohled
na horní část fasády s
medailony před restauro-
váním.

Obr. 91 Levá horní část fasády před restaurováním.

Obr. 92 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, detail portrétu před restaurováním.

Obr. 93 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, detail portrétu před restaurováním.

Obr. 94 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, detail stolu s korunou před restaurováním.

Obr. 95 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, detail levého spodního okraje rámu s nápisem a květinovým dekorem před restaurováním.

Obr. 96 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, detail nápisu před restaurováním.

Obr. 97 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, detail nápisu před restaurováním.

Obr. 98 Detail degradovaného původního intonaca v průběhu hloubkového zpevnění, přelepeného japonským papírem. Spodní okraj intonaca byl odhalen a obtmelen vápeným tmelem. Vpravo je místo injektáže s jehlou. Přelep je naříznut skalpelem pro lepší manipulaci nástrojů při odstraňování sypkého jádra a položení intonaca zpět na podklad.

Obr. 99 Detail degradovaného původního intonaca v průběhu hloubkového zpevnění. Odstraňování sypkého jádra a druhotných tmělů zpoza intonaca a položení zpět na podklad (vpravo průběžně tlakováno).

Obr. 100 Nejprve byly odhaleny okraje původních omítek, obtmeleny vápenným tmelem a průběžně konsolidovány.

Obr. 101 Detail degradovaného odhaleného původního intonaca v průběhu hloubkového zpevnění. Lokálně obtmelení intonaca vápenným tmelem.

Obr. 102 Průběh pokládání vybroušeného původního intonaca pomocí tlakovacích mechanismů.

Obr. 103 Průběh injektáže původního intonaca. Obtmele-
ní vápenným tmelem s ponechanými otvory pro snadnou
aplikaci injektážní směsi.

Obr. 104 Průběh hloubkového zpevnění na medailonu
č.17.

Obr. 105 Detail injektáže původních omítek na horním levém rohu medailonu č. 17.

Obr. 106 Pohled na tlakovací mechanismy a průběh injektáže původních omítek na horním levém rohu medailonu č. 17.

Obr. 107 Detail injektáže původních omítek - obtmelení vápenným tmelem a místo vpichu injektážní jehly.

Obr. 108 Část původních omítek po hloubkové injektáži a přitažení k podkladu. Papírová lepenka označuje místa vpichu a aplikace injektážní směsi, pro přesné zakreslení do grafické dokumentace.

Obr. 109 Pohled na tlakovací mechanismy v průběhu injektáže původních omítek.

Obr. 110 Horní část medailonu č. 17 po provedené konsolidaci omítek a v průběhu odkryvu.

Obr. 111 Horní pravý roh medailonu č. 17 po provedené konsolidaci omítek a v průběhu odkryvu.

Obr. 112 Centrální část medailonu č. 17 s portrétem po provedené konsolidaci omítek a v průběhu odkryvu.

Obr. 113 Detail tváře Kryštofa z Wittenbergu (medailon č. 17) v průběhu odkryvu, prozatím ponechané dva tmely se silnou bílou vrstvou bianca.

Obr. 114 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, v průběhu retuší bianca na původním intonacu (příprava na tmelení větších defektů).

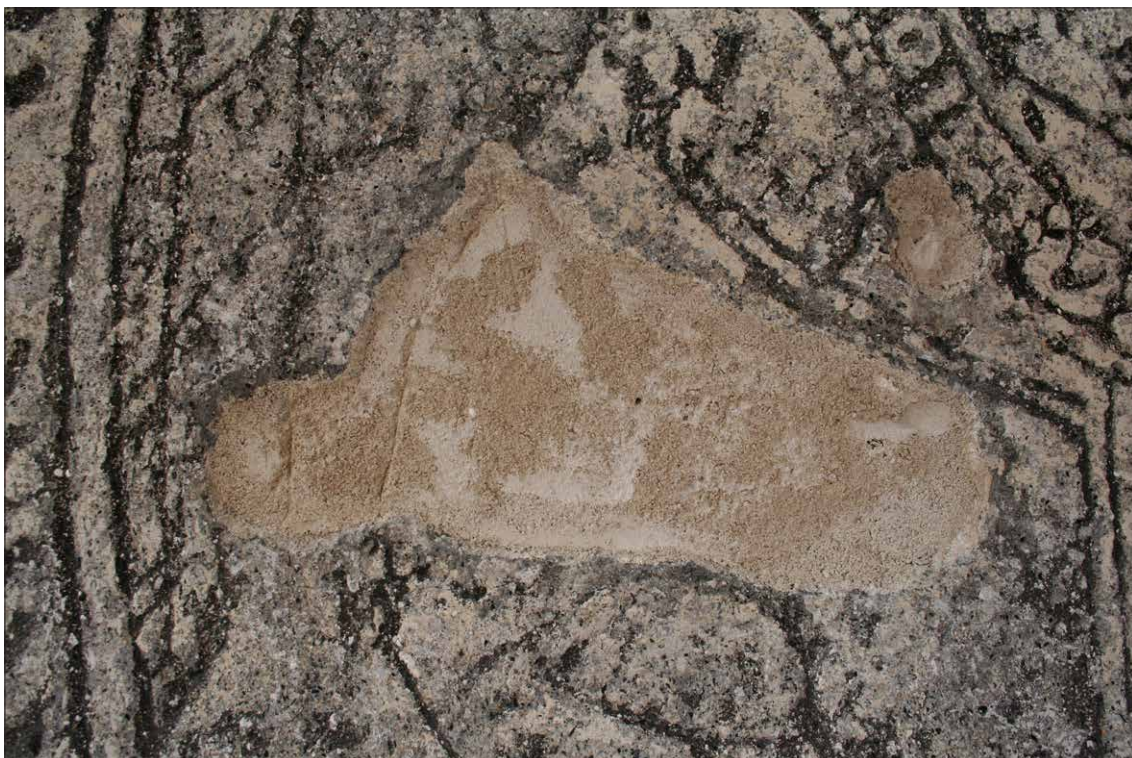

Obr. 115 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, v průběhu retuší bianca na původním intonacu.

Obr. 116 Detail medailonu č. 1 - Karel V. Habsburský, v průběhu retuší bianca na původním intonacu.

Obr. 117 Detail medailonu č. 1 - Karel V. Habsburský, tmelení jádrovou omítkou.

Obr. 118 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, v průběhu tmelení a retuší. Přiložení pomocné igelitové pauly s kresbou (vycházející ze shromážděných podkladů).

Obr. 119 Detail medailonu č. 1 - Karel V. Habsburský, tmelení intonaca.

Obr. 120 Detail medailónu č. 1 - Karel V. Habsburský, tmelení intonaca.

Obr. 121 Detail medailonu č. 1 - Karel V. Habsburský, tmelení intonaca (provedeno rytí).

Obr. 122 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, v průběhu tmelení jádrovou omítkou a retuší bianca na původním intonacu.

Obr. 123 Detail medailonu č. 4 - Rudolf II. Habsburský, tmelení jádrovou omítkou.

Obr. 124 Detail medailonu č. 4 - Rudolf II. Habsburský, tmelení jádrovou omítkou a retuše bianca na původním intonacu.

Obr. 125 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, v průběhu tmelení a retuší. Přiložení pomocné igelitové pauky s kresbou rekonstrukce koruny (vycházející ze shromážděných podkladů).

Obr. 126 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, po vyrytí kresby koruny.

Obr. 127 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, stejné místo jako na obrázku č. 126 po provedení retuší bianca.

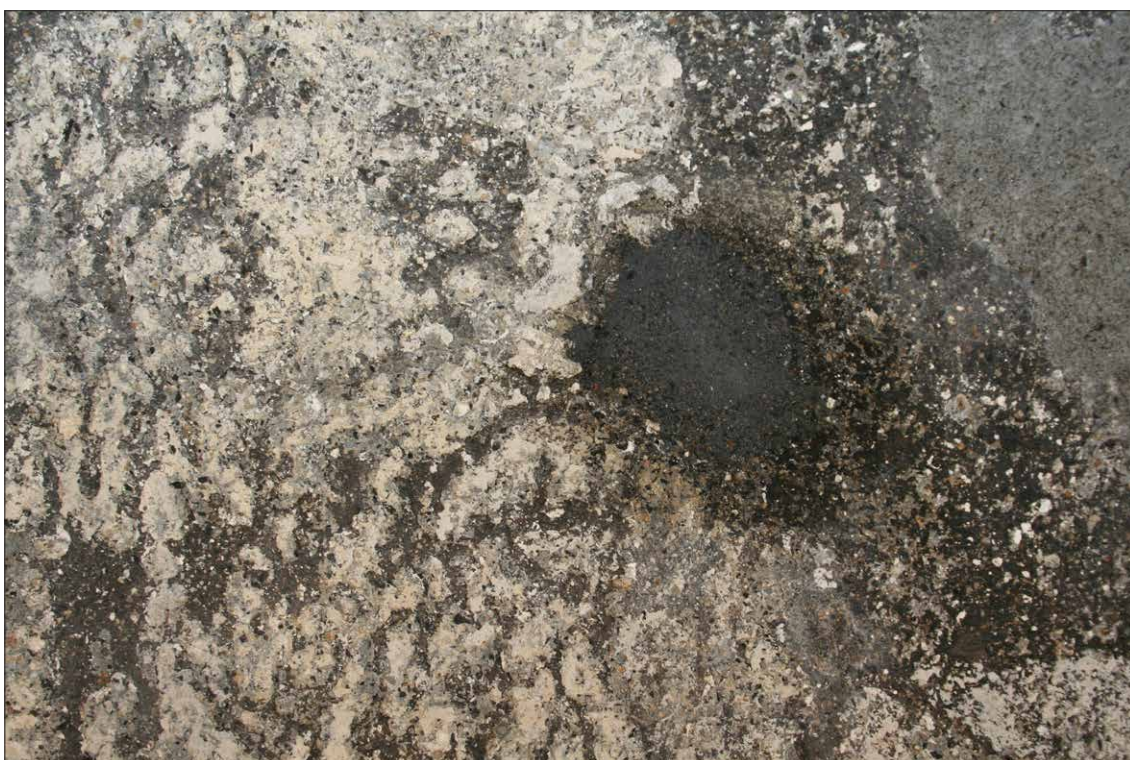

Obr. 128 Detail medailonu č. 4 - Rudolf II. Habsburský, v průběhu tmelení intonaca, před rytím a retuší bianca.

Obr. 129 Medailon č. 4
- Rudolf II. Habsburský,
stejně místo jako na ob-
rázku č. 128 v průběhu
retuší bianca.

Obr. 130 Medailon č. 4
- Rudolf II. Habsburský,
tvář po provedení tmelení
a retuší.

Obr. 131 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, tvář po přiložení pomocné igelitové pauzu s kresbou rekonstrukce tváře.

Obr. 132 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, po vyrytí kresby tváře.

Obr. 133 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, po retuši bílca tváře.

Obr. 134 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, po provedení tmelení a retuši.

Obr. 135 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, po přiložení pomocné igelitové pazy s kresbou rekonstrukcí.

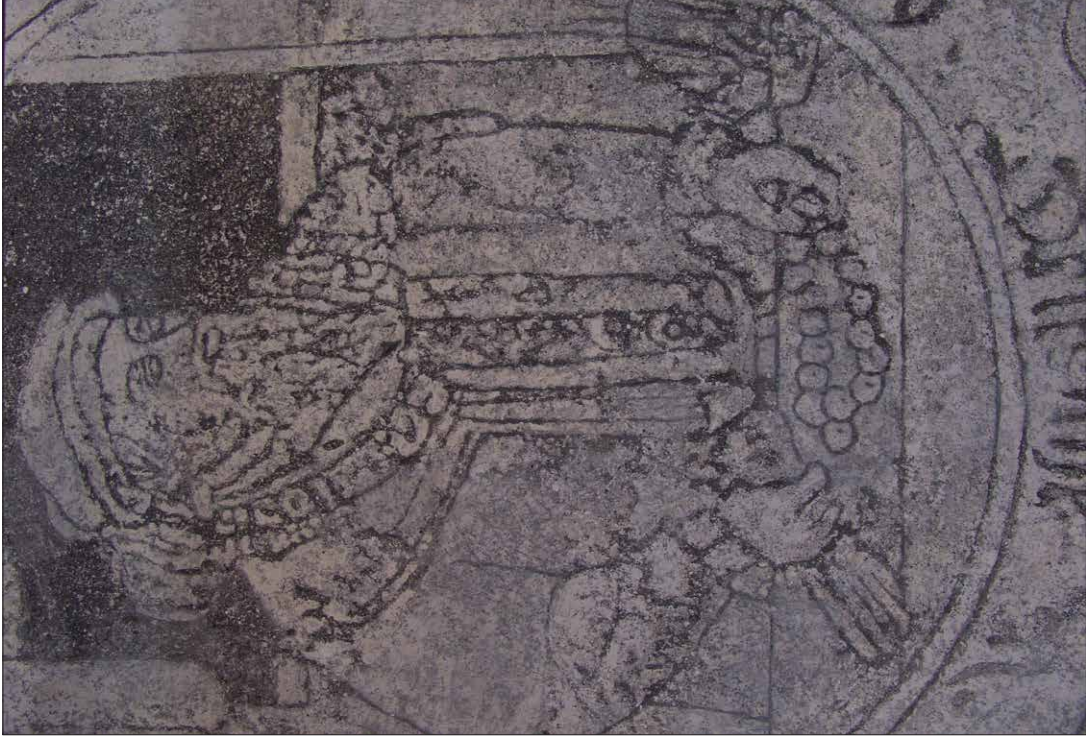
Obr. 136 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, po přenesení kresby vytlačáním přes igelitovou pazu.

Obr. 137 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, po vyrytí kresby.

Obr. 138 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, v průběhu retuše bianca (fresco-secco).

Obr. 139 Detail tváře Rudolfa II. Habsburského, v průběhu tmelení intonacem a retuší bíanca.

Obr. 140 Medalion č. 1 - Karel V. Habsburský, stav po restaurování.

Obr. 141 Medailon č. 1 -
Karel V. Habsburský, stav
po restaurování.

Obr. 142 Medailon č. 1 -
Karel V. Habsburský, stav
po restaurování.

Obr. 143 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, stav po restaurování.

Obr. 144 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, stav po restaurování.

Obr. 145 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, stav po restaurování.

Obr. 146 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, stav po restaurování.

Obr. 147 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, stav po restaurování.

Obr. 148 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, stav po restaurování.

Obr. 149 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování.

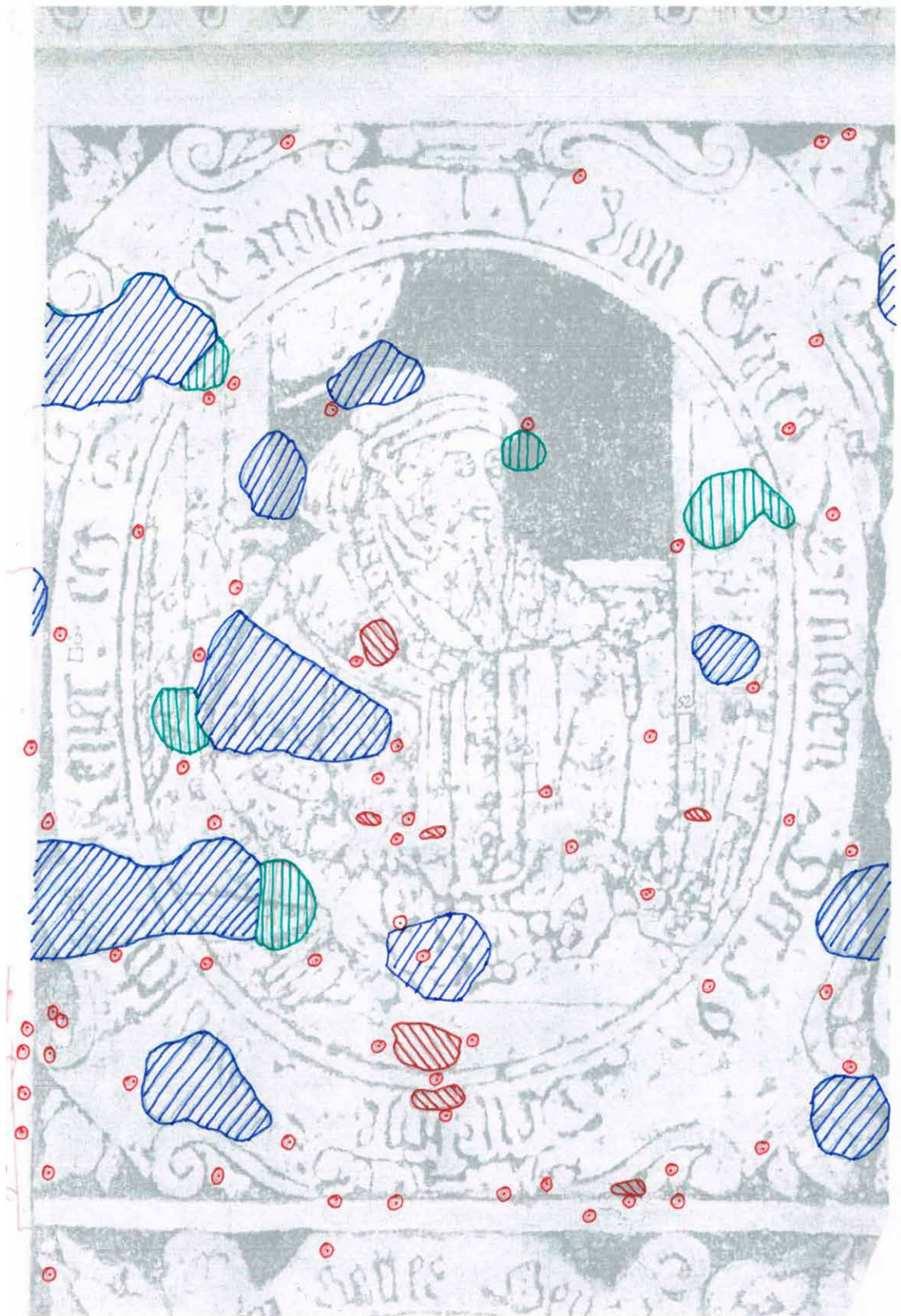
Obr. 150 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování.

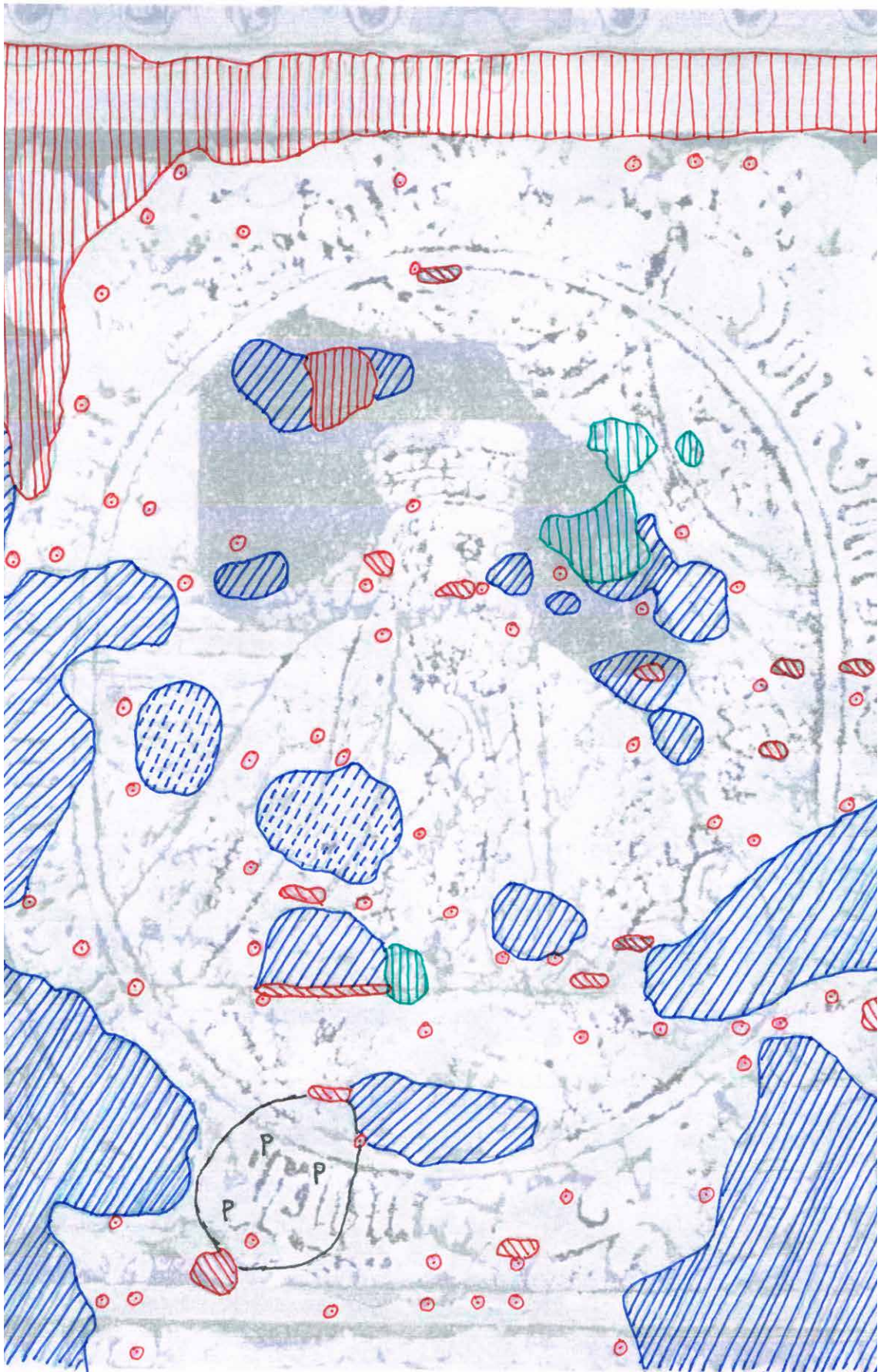
Obr. 151 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování.

Obr. 152 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu, stav po restaurování.

Obr. 153 Medailon č. 1 - Karel V. Habsburský, grafická dokumentace.

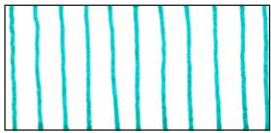
Obr. 154 Medailon č. 4 - Rudolf II. Habsburský, grafická dokumentace.

Obr. 155 Medailon č. 17 - Kryštof z Wittenbergu, grafická dokumentace.

GRAFICKÁ DOKUMENTACE - LEGENDA

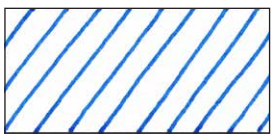
Druhotné zásahy a poškození:

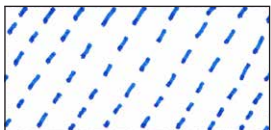
Rekonstrukce z roku 1965 (probarcené intonaco s dřevěným uhlím).

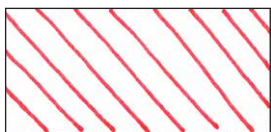
Rekonstrukce z roku 1974 (sypké intonaco, probarvené, občas kousky dřevěného uhlí).

Rekonstrukce z roku 1990 (poslední plošné vysprávkky, velmi tvrdé intonaco s přídavkem cementu, probarvené černým pigmentem).

Rekonstrukce z roku 1990 (extremně tvrdý, větší podíl cementu).

Rekonstrukce z roku 1997 (zajišťovací zásah - V. Špale, tmavě šedé až černé intonaco, ztmavlé bianco - Porokalk).

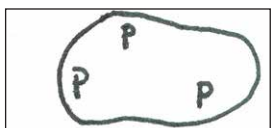

Překrytí původního intonaca štukovou vrstvou (1990).

Dutiny.

Provedené zásahy:

Dutina vyplněná odlehčenou injektážní směsí (Ledan s Perlitem).

Injektáž. Místo aplikace.

Obr. 156 Nelahozeves, stav před restaurováním 1909, NEJEDLÝ-PAVELEC 2003, s. 371.

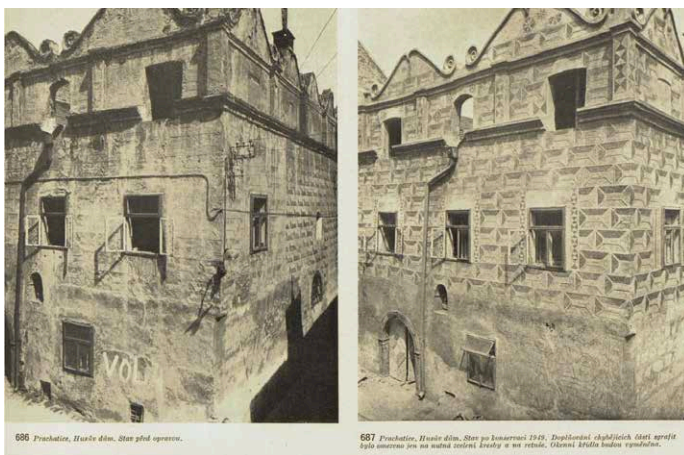
Obr. 157 Nelahozeves, stav po restaurování Jaroslavem Čapkem 1909, konzervačně-analytická metoda, NEJEDLÝ-PAVELEC 2003, s. 371.

Obr. 158 Pelhřimov, syntetická konzervace z roku 1925, ŠEBEK 1950, s. 260.

Obr. 159 Praha, dům „U minuty“, výsledek opakovaného restaurování, ŠTULC 1987 s.130

686 Prachatice, Husův dům. Stav před opravou.

687 Prachatice, Husův dům. Stav po obnově 1949. Dvojlátní obkládkách čtverců se střechou byla obnovena jen na vlastní ústřední železky a na rohové. Ostatní střešní budova vyzdobena.

Obr. 160 Prachatice, Husův dům, před a po restaurování 1949, syntetická konzervace, ŠEBEK, 1950 s. 271.

Obr. 161 Praha, Malé náměstí, dům čp.4 zv. Pezoldovský, „analytická vivisekce“, ŠTULC 1987, s.131.

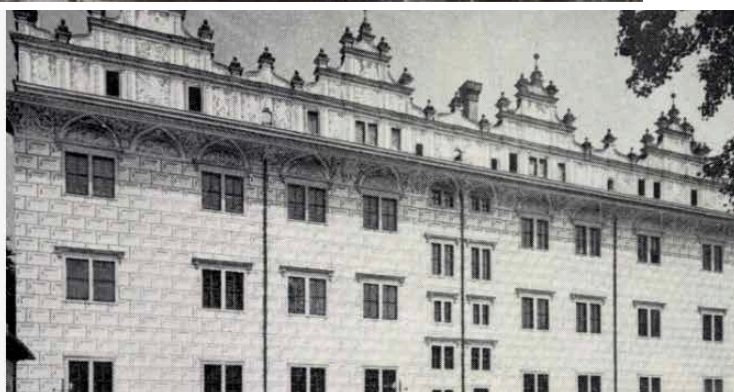

Obr. 162 Nelahozeves, stav před restaurováním 1974, NEJEDLÝ-PAVELEC 2003, s. 371.

Obr. 163 Nelahozeves, stav v roce 2002 po restaurování 1974, syntetická metoda, NEJEDLÝ-PAVELEC 2003, s. 371.

Obr. 164 Litomyšl, po obnově 1983, rekonstrukce sgrafit i lunetové římsy, ŠTULC 1987, s.137.

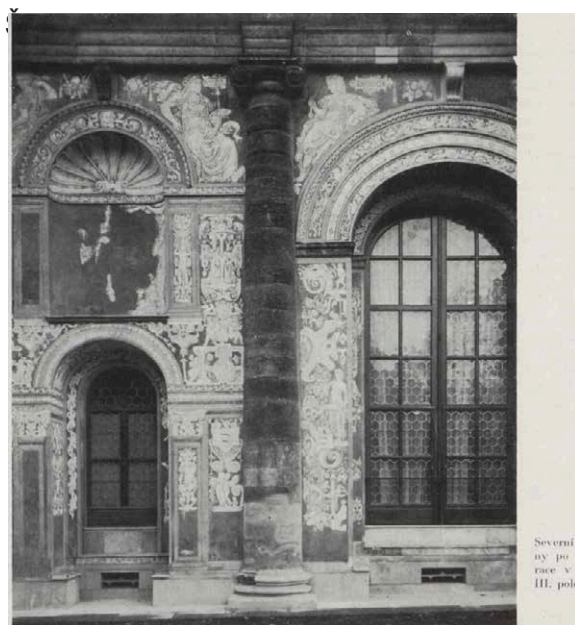

Obr. 165 Mlýnský náhon. Záběry detailů a stavu sgrafitové výzdoby před restaurováním v roce 1950-51 a během tohoto zásahu.

Obr. 166 Mlýnský náhon. Dobová, politicky motivovaná „rekonstrukce“ chybějící alegorické postavy v VI. poli. ŠPALE 2006 s. 19.

Obr. 167 Severní průčelí Mlýnský náhon po restaurování 1952, SVOBODA - PROCHÁZKA 1975, s.32.

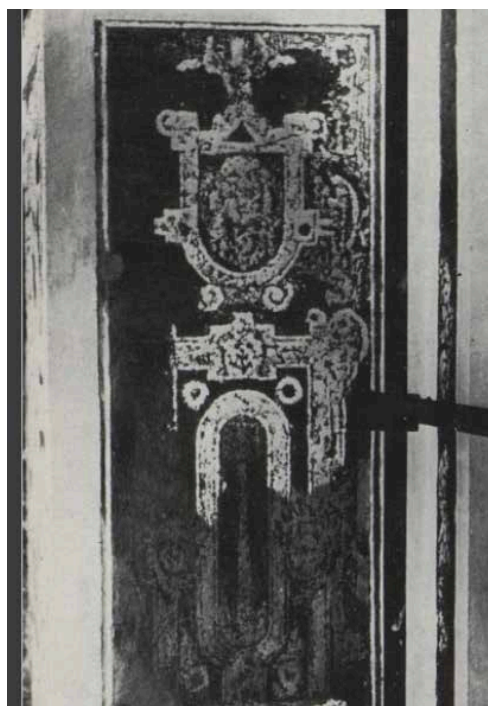

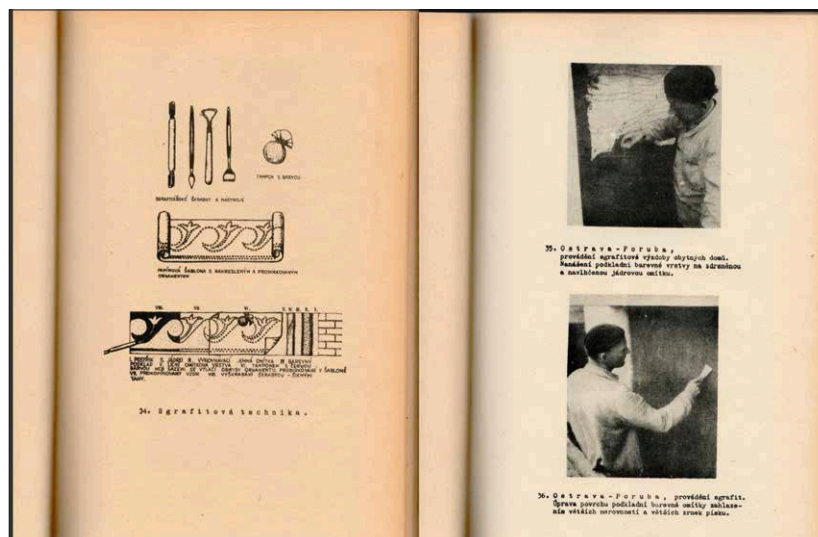
Obr. 168 Mlýnský náhon. Dva ze sporadických záběrů z průběhu prací v 70. letech, které zachycují rekonstrukce částí dekorů. ŠPALE 2006, s. 15.

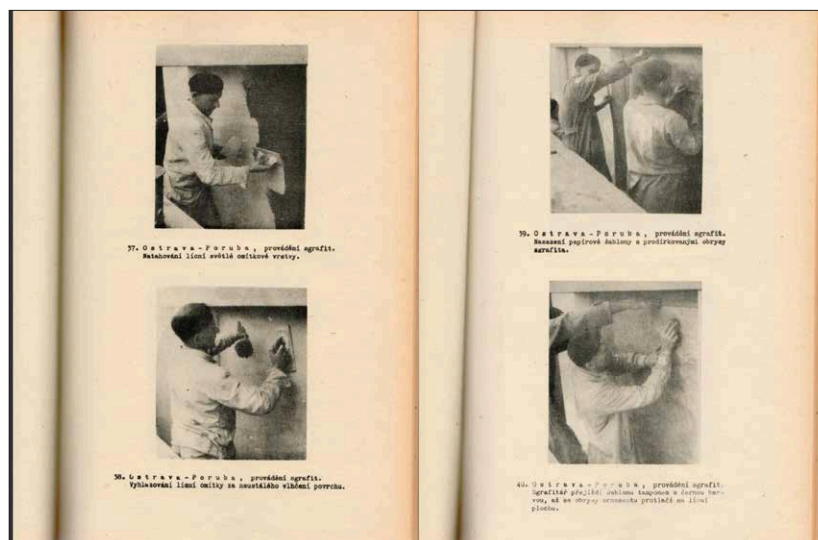
Obr. 170 Mlýnský náhon, XI. pole, alegorie Aritmetiky, stav při rozpracovanosti, SVOBODA - PROCHÁZKA 1975, s. 35.

Obr. 169 Severní průčelí Mlýnský náhon, VII. pole, stav při rozpracovanosti, SVOBODA - PROCHÁZKA 1975, s. 36.

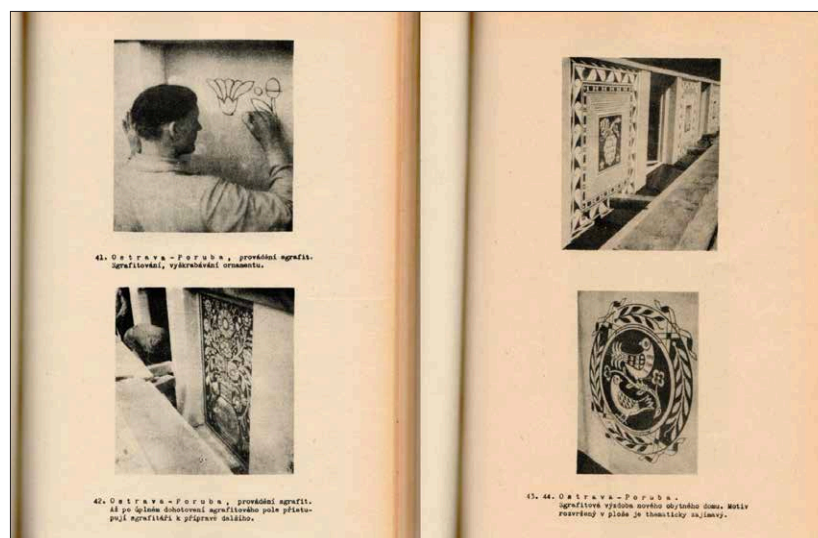

Obr. 171 CHROUST 1959 obr. 34 (sgrafitová technika), 35 a 36 (provádění sgrafit).

Obr. 172 CHROUST 1959 obr. 37,38,39,40 (provádění sgrafit).

Obr. 173 CHROUST 1959 obr. 41,42,43,44 (provádění sgrafit).

Obr. 174 Fragmenty fasádních nátěrů. Nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou. N2 světle zelená vrstva na bílém podkladu.

Obr. 174 Fragmenty fasádních nátěrů. Nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou. N2 světle zelená vrstva na bílém podkladu.

Obr. 176 Fragmenty fasádních nátěrů. Nepatrné nálezy na atice, na vlysu a pod korunní římsou. N5 okrová (oranžová) vrstva na bílém podkladu.

Obr. 177 - 181 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené v roce 1965.

Obr. 181 Intonaco z restaurátorské opravy provedené roku 1974 a místo odběru vzorků VO2 a VO5 pro technologické analýzy.

Obr. 182 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 a místo odběru vzorků VO6 pro technologické analýzy.

Obr. 183 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 - dobře patrná struktura intonaca a bianca.

Obr. 184 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 - dobře patrný způsob rytí a povrch bianca (hutná vrstva nanesená filcem).

Obr. 185 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 - dobře patrné přetření intonaca černou lazrou a korekce okrajů řernou linkou.

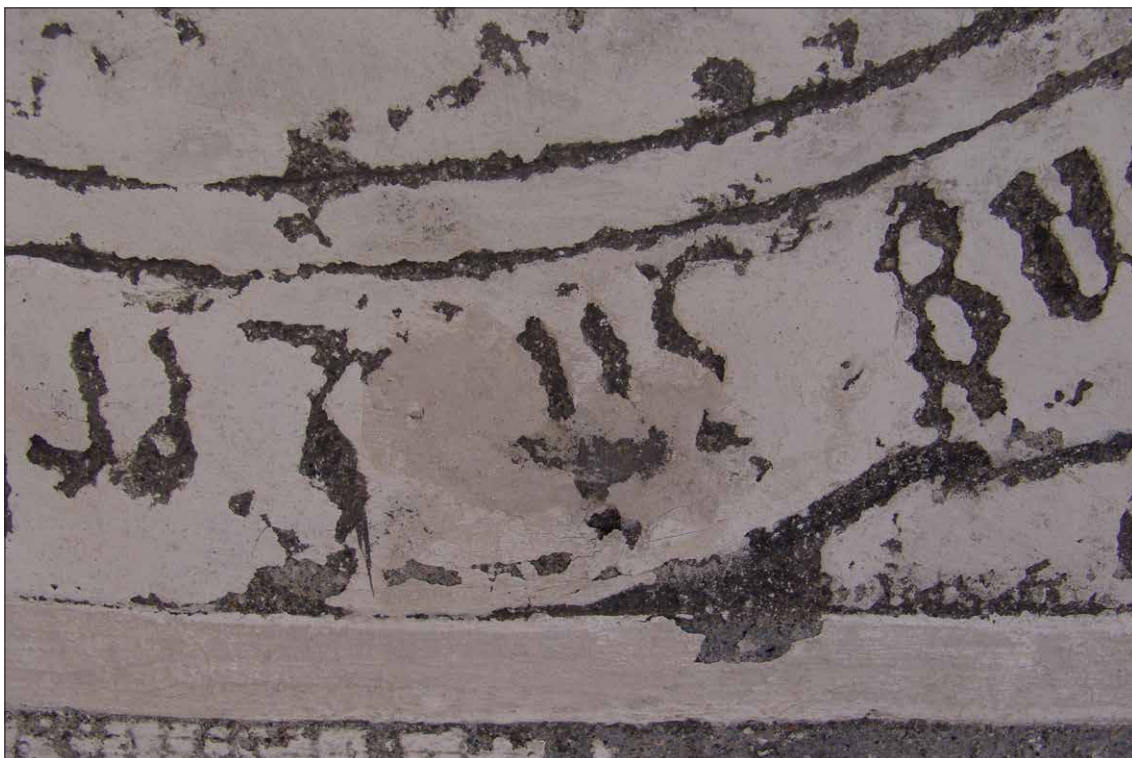
Obr. 186 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 na atice - intonaco neprobarvené uhlím a bianco nesoudržné k podkladu.

Obr. 187 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 na atice - veduta města v oválném medailonu.

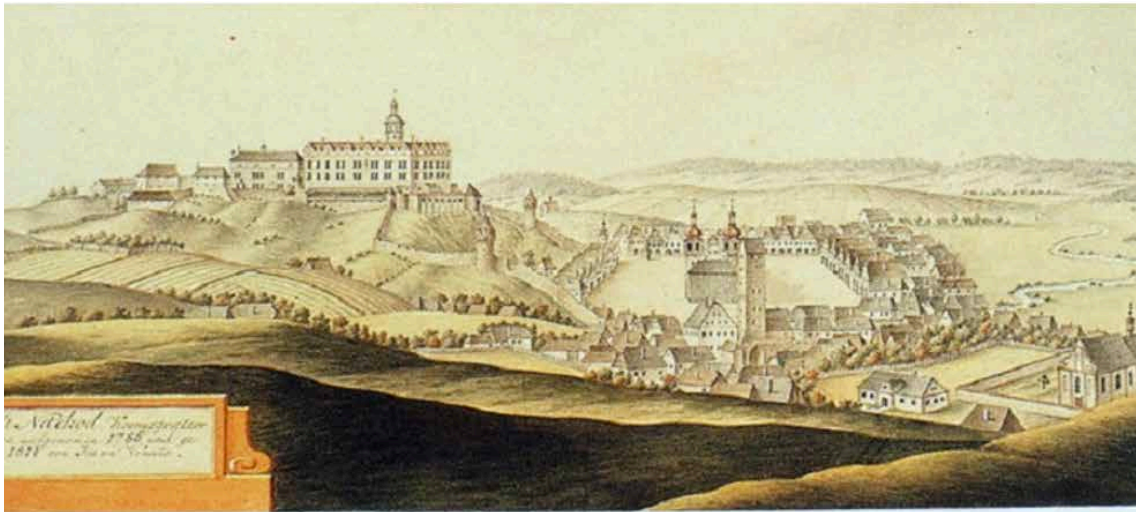
Obr. 188 Intonaco a bianco z restaurátorské opravy provedené roku 1990 na atice - dobře patrný způsob rytí.

Obr. 189 Zajišťovací zásah provedený v roce 1997.

Obr. 190 Zajišťovací zásah provedený v roce 1997. Detail bodového tmelu a retuše modifikovaným vápenným nátěrem (Porokalk).

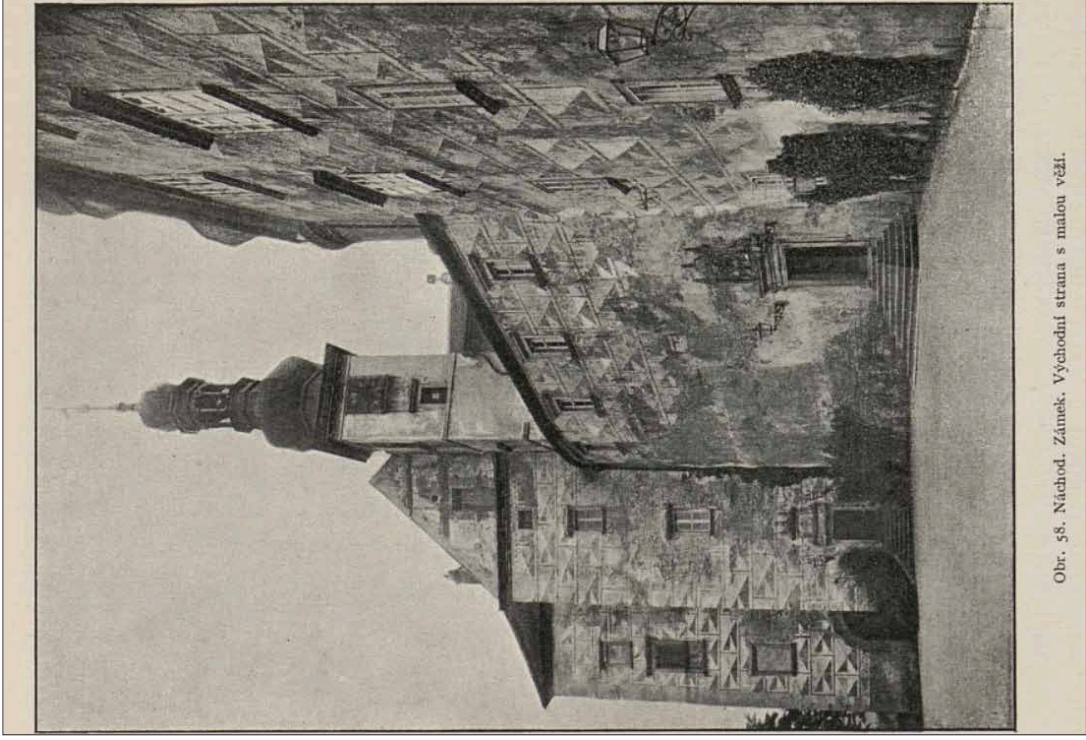
Obr. 191 Zámek Náchod a město od západu, J. Venuto, akvarel z roku 1814 podle kresby z roku 1786. (<https://www.zamek-nachod.cz/cs/fotogalerie/8341-historicka-vyobrazeni>)

Obr. 192 Historická fotografie. Pohled na západní fasádu zámku. Datace fotografie neznámá (patrně první polovina 20. století). Soukromá sbírka Antonína Kříže. Náchod.

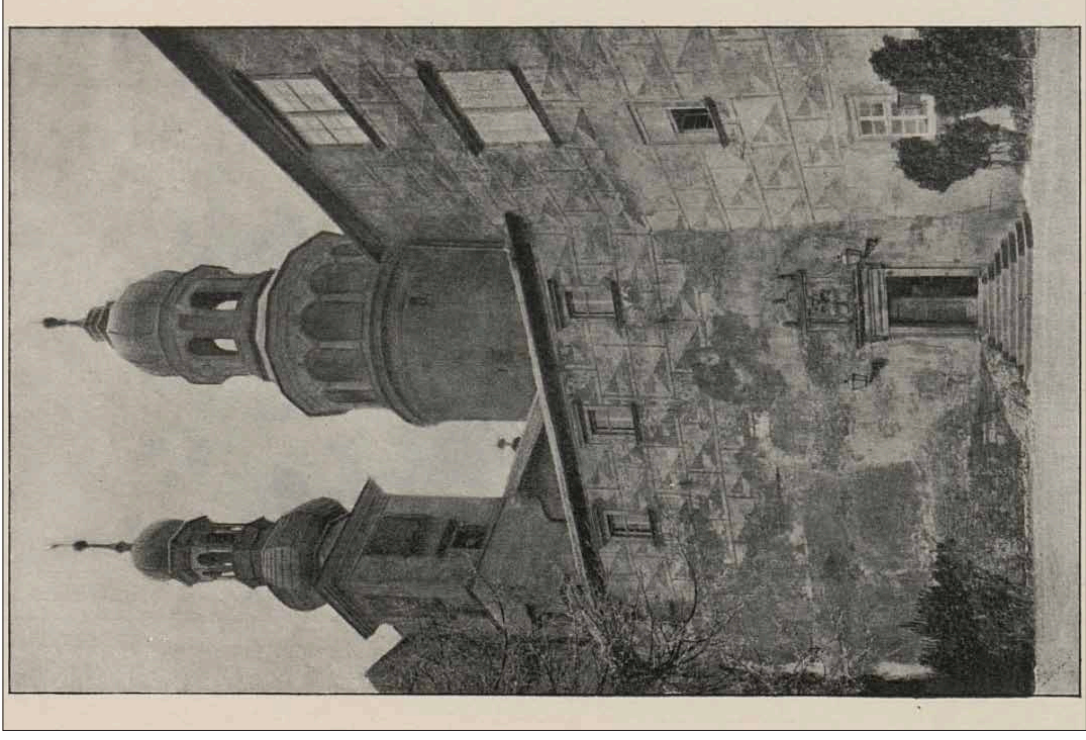

Obr. 193 Historická fotografie. Pohled na západní fasádu zámku. Datace fotografie neznámá (před opravou v 70. letech, pokácené vzrostlé stromy na svahu). Archiv kastelána Jiřího Růžičky, SZ Náchod.

Obr. 58. Náchod. Zámek. Východní strana s malou věží.

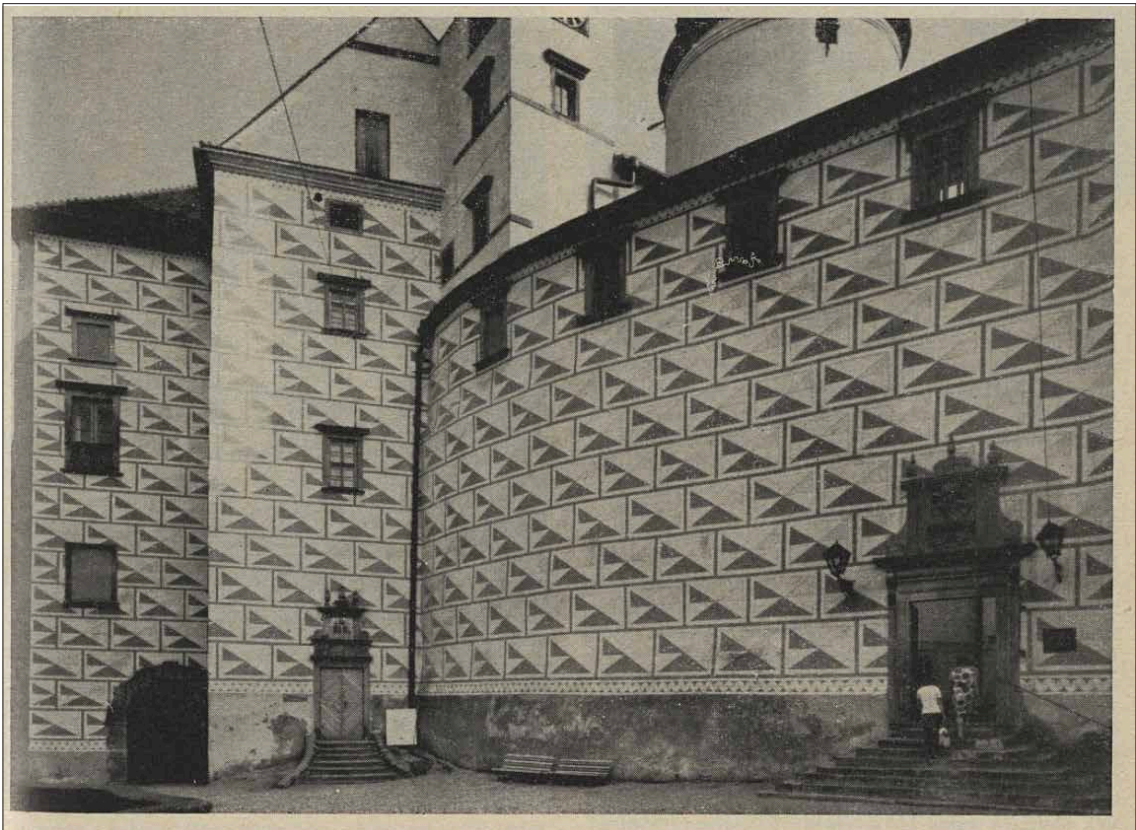
Obr. 194 Wirth Zdeněk, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Náchodském, 1910, s. 71, obr. 58. Východní strana s malou věží.

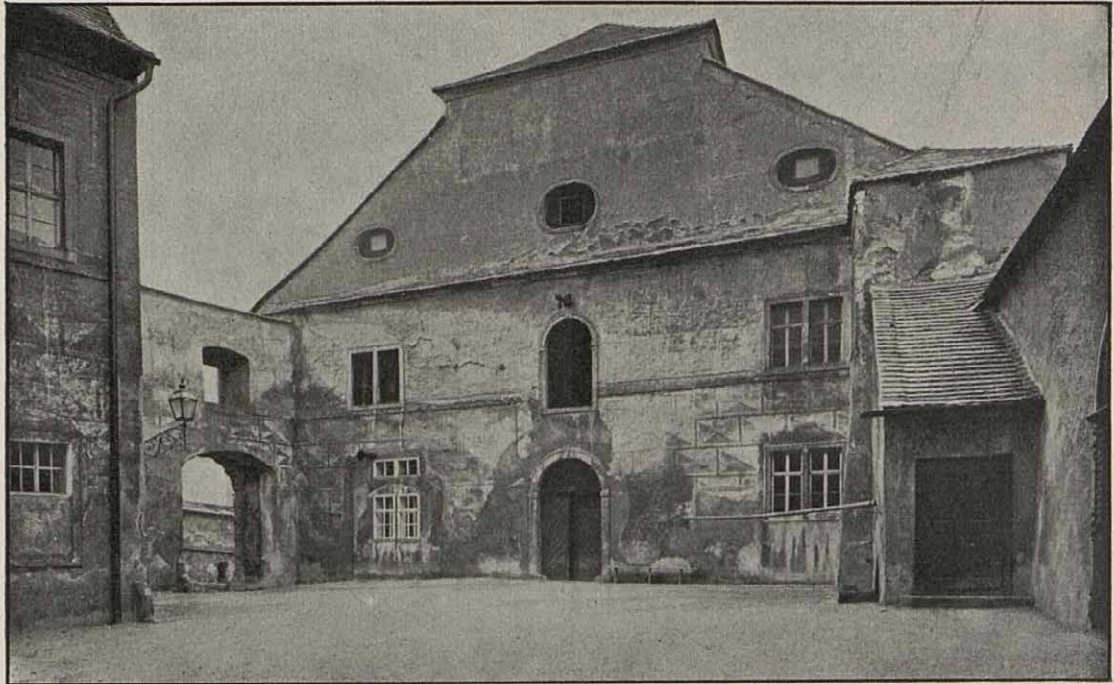
Obr. 195 Wirth Zdeněk, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Náchodském, 1910, s. 74, obr. 61. Pohled na obě věže.

Obr. 196 Jaroslav Wagner, Ivan Muchka, Jarmila Netková, Náchod, státní zámek, jeho obnova a prezentace. Památky a příroda, 1979, č.2, s. 66. Východní strana zámku před opravou.

Obr. 197 Jaroslav Wagner, Ivan Muchka, Jarmila Netková, Náchod, státní zámek, jeho obnova a prezentace. Památky a příroda, 1979, č.2, s. 67. Východní křídlo hlavního paláce s překrytým renesančním portálem a schodišťovým přístavkem.

Obr. 82. Náchod. Zámek. IV. dvůr. Turrion se schodištěm a brána do předhradí.

Obr. 198 Wirth Zdeněk, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Náchodském*, 1910, s. 96, obr. 82. IV. Dvůr. Turion se schodištěm a brána do předhradí.

Obr. 80. Náchod. Zámek. Piccolominské křídlo. Pohled ze IV. dvora.

Obr. 199 Wirth Zdeněk, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Náchodském*, 1910, s. 94, obr. 80. Piccolominské křídlo. Pohled ze IV. dvora.

Obr. 200 Historická fotografie Jaroslav Koutný, před opravou v 70. letech. Piccolominské křídlo. Pohled ze IV. dvora. Archiv kastelána Jiřího Růžičky, SZ Náchod.

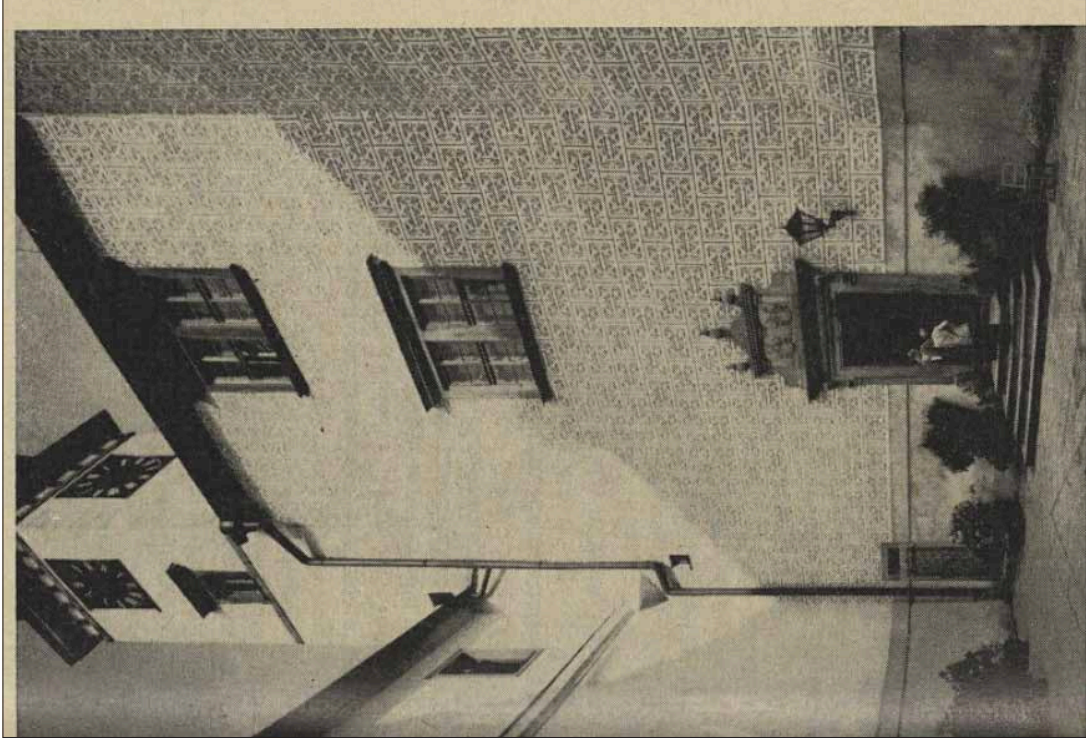
Obr. 201 Historická kolorovaná fotografie. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. Datace fotografie neznámá (před opravou v 70. letech). Soukromá sbírka Antonína Kříže. Náchod.

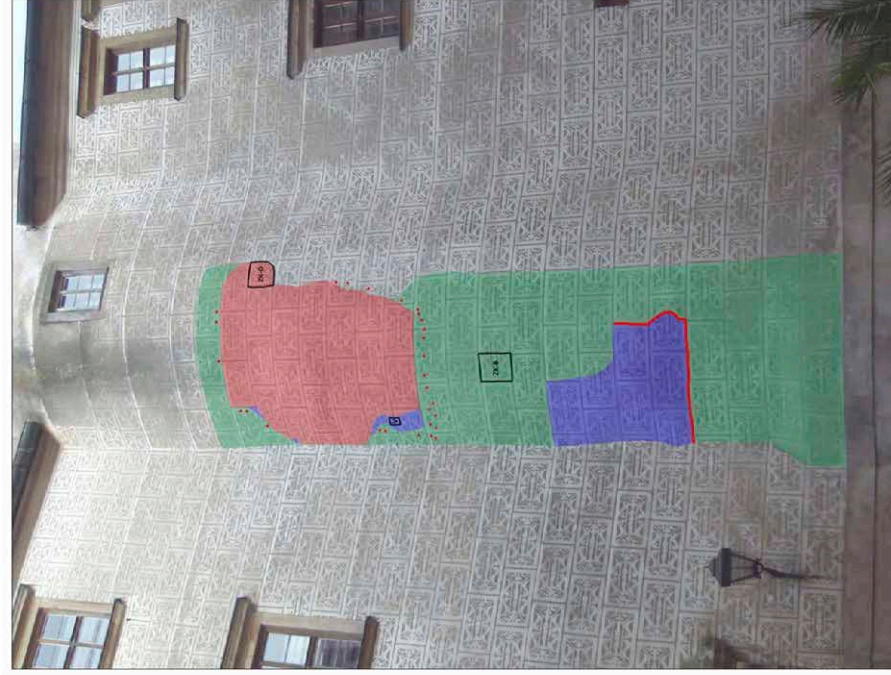
Obr. 202 Historická fotografie. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. Datace fotografie neznámá (patrně Jaroslav Koutný, před opravou v 70. letech). Soukromá sbírka Antonína Kříže. Náchod.

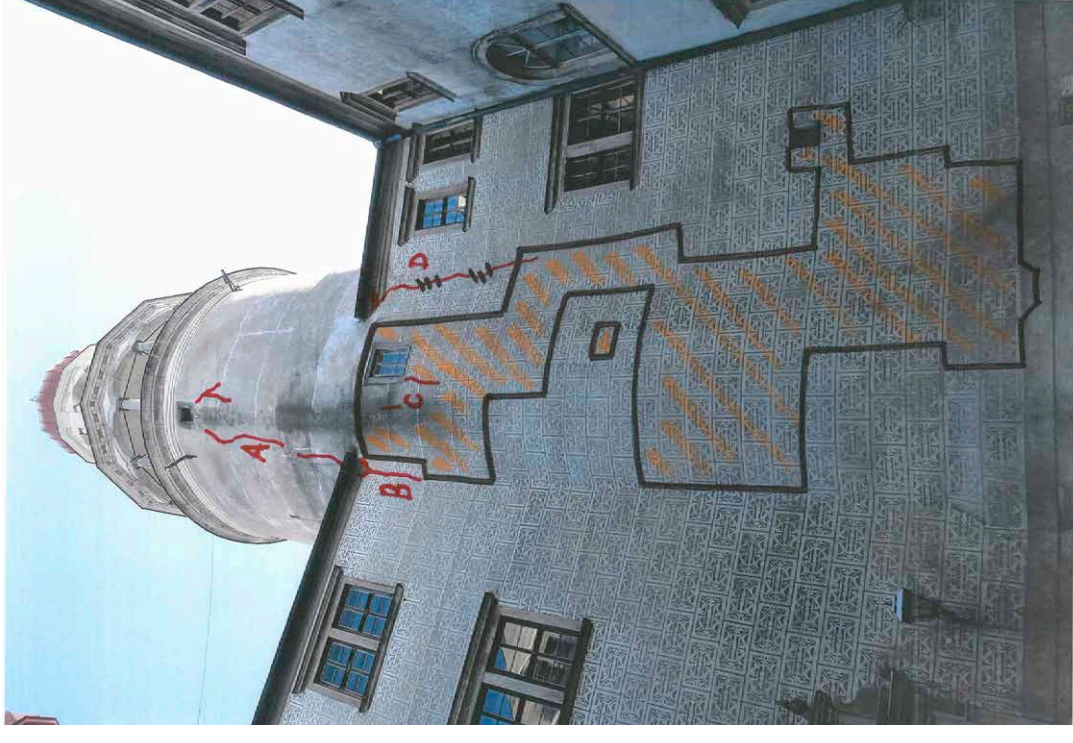
Obr. 203 Historická fotografie. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. Datace fotografie neznámá (patrně Jaroslav Koutný, před opravou v 70. letech). Soukromá sbírka Antonína Kříže. Náchod.

Obr. 204 Jaroslav Wagner, Ivan Muchka, Jarmila Netková, Náchod, státní zámek, jeho obnova a prezentace. Památky a příroda, 1979, č.2, s. 69. Dolní nádvoří s hodinovou věží.

Obr. 205 Grafická dokumentace restaurátorského zásahu, Kateřina Krhánková, Restaurování a rekonstrukce odpadých sgrafit na 2. nádvoří, SZ Náchod, 2018.

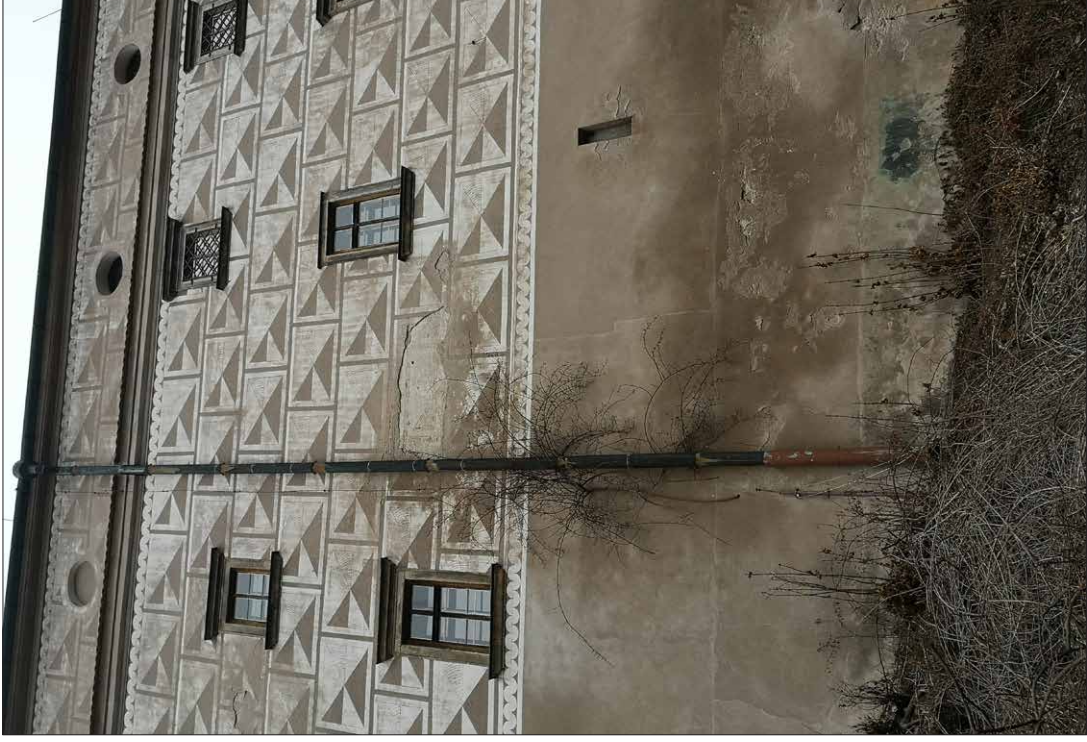
Obr. 206 Příloha zprávy o průzkumu věže SZ Náchod, grafické zakreslení nesoudržných ploch druhotných vápencementových omítek, Ing. Vladimír Šrot, 2019.

Obr. 207 SZ Náchod. Půda Piccolominsko Kuronského traktu. Místo dochování fragmentů původního renesančního sgrafita.

Obr. 208 SZ Náchod. Půda Piccolominsko Kuronského traktu. Místo dochování fragmentů původního renesančního sgrafita.

Obr. 209 SZ Náchod. Západní fasáda Piccolominského traktu. Samovolně odhalený fragment původního renesančního sgraffita velikosti cca 2 m².

Obr. 210 SZ Náchod. Západní fasáda Piccolominského traktu. Samovolně odhalený fragment původního renesančního sgraffita velikosti cca 2 m².

Obr. 211 SZ Náchod. Východní fasáda Piccolominského traktu (2. nádvoří) - v minulosti restaurovaný fragment sgrafita s aliančními erby velikosti cca 6 m².

Obr. 212 Vzorek renesanční sgrafitové omítky NV1 odebraný z půdy Piccolominsko Kuronského traktu. Makrofoto vzorku, boční pohled (vlevo ostrá rovná plocha povrchu).

Obr. 213 Snímek příčného řezu vzorkem NV1 na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky intonaca a nátěrem bianca. Červená plocha je kousek terakoty.

Obr. 214 Snímek příčného řezu vzorkem NV1 na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 100x. Intonaco bianco je nanášeno viditelně jako nátěr ve více vrstvách.

Obr. 215 Bianco je nanесeno viditelně jako nátěr štětkou. Tahy jsou vedeny spíše horizontálními směry.

Obr. 216 Bianco na vzorku NV1 foceno při sledování stereomikroskopem v bočním nasvícení.

Obr. 217 Na půdě byl pozorován okraj nanesení, rozetření omítky. Dle tohoto fragmentu lze usuzovat, že postup nanášení byl seshora dolů.

Obr. 218 Detail denního dílu na fragmentu renesanční omítky na půdě.

Obr. 219 Způsob rytí. Jedná se o poměrně hluboké rytí (cca 2 mm), respektive spíše vtlačení nástroje. Linka není hladká, ale má mírně "otřepené" okraje.

Obr. 220 Způsob rytí. Odrytá plocha versus nátěr bianca. Poměrně tenká vrstva odstraněna, patrně za čerstva.

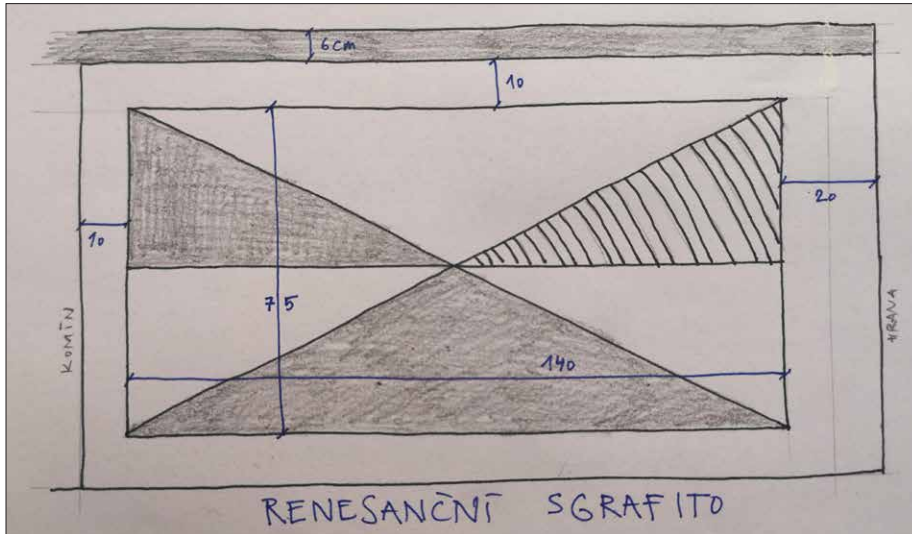
Obr. 221 Detail rytí renesančních sgrafit v bočním nasvícení pod stereomikroskopem na vzorku NV2 odebraném na půdě Piccolominsko Kuronského traktu SZ Náchod.

Obr. 222 Detail rytí renesančních sgrafit v přímém nasvícení pod stereomikroskopem na vzorku NV2 odebraném na půdě Piccolominsko Kuronského traktu SZ Náchod.

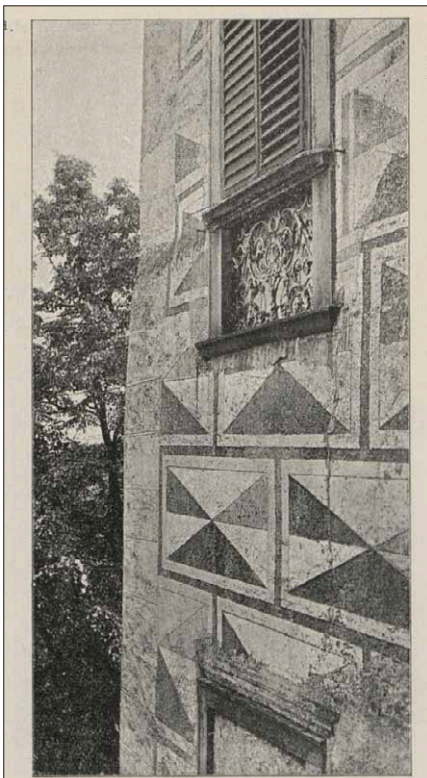
Obr. 223 Snímek příčného řezu vzorkem NV2 na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x. V horní části prohlubně rytí.

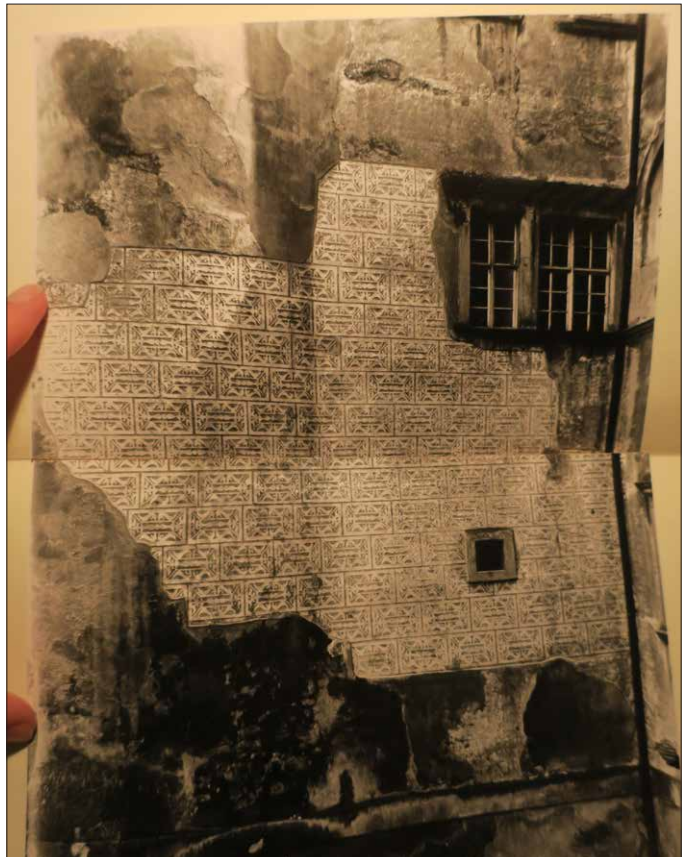
Obr. 225 Schéma renesančního psaníčka s rozměry.

Obr. 224 SZ Náchod. Půda Piccolominsko Kuronského traktu. Dochované původního renesančního psaníčka.

Obr. 226 Wirth Zdeněk, Soutis památek historických a uměleckých v politickém okresu Náchodském, 1910, s. 72, obr. 59. Piccolominské křídlo. Historická fotografie původního psaníčka.

Obr. 227 Historická fotografie. Archiv NPÚ Praha. Pohled na fasádu zámku na II. nádvoří. 1951. S největší pravděpodobností fotografie zachycuje původní renesanční psaníčka.

Obr. 228 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století na západních fasádách SZ Náchod. Foto 2018. Dobře patrné odmytí bianca.

Obr. 229 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století na fasádách na II. nádvoří SZ Náchod. Stav 2018 (rozsah odpadlého defektu).

Obr. 230 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století na fasádách na II. nádvoří SZ Náchod. Stav 2018.

Obr. 231 Celoplošné rekonstrukce sgrafit ze 70. let 20. století byly provedeny i na kulisové bráně SZ Náchod. Z větší část odpadlé. Stav 2019.

Obr. 232 Jádrová omítka ze 70. let 20. století je světlá, nahnědlá, poměrně tvrdá. Il. nádvoří.

Obr. 233 Detail povrchu jádrové omítky. Je hrubý, zatažený dřevem. Povrch jádra je hrubý, zatažený dřevem a po zaschnutí je nanášeno intonaco. Lokálně jsou použity nahlávané terakotové, hladné, střešní tašky a použité do hlubších defektů. Il. nádvoří.

Obr. 234 Omítka intonaca ze 70. let 20. století je světlá, nahnědlá, velmi tvrdá omítka. Il. nádvoří.

Obr. 235 Rozhraní denních dílů jsou skrytá ve vodorovných páscích (viz obr.). Postup nanášení byl seshora dolů, v místech překryvů se velice často táhne vlasová trhlina a omítka odděluje. II. nádvoří.

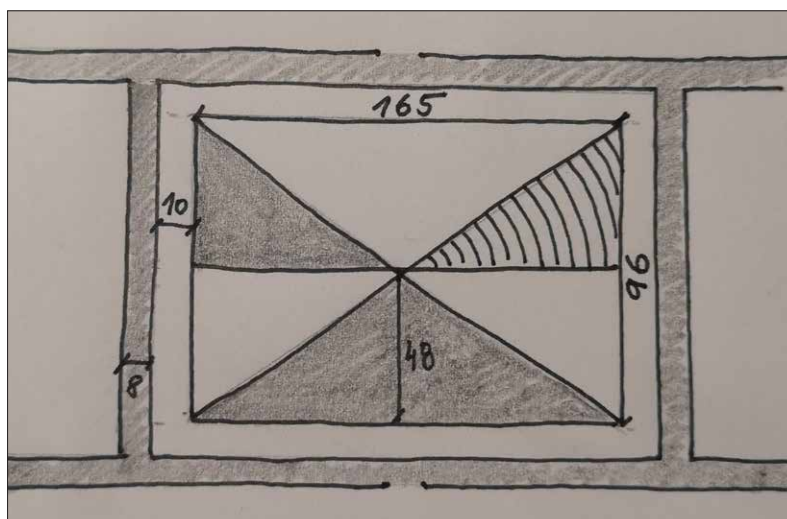
Obr. 236 Rozhraní denních dílů jsou skrytá ve vodorovných páscích (viz obr.). Postup nanášení byl zezhora dolů, v místech překryvů se velice často táhne vlasová trhlina a omítka odděluje. II. nádvoří.

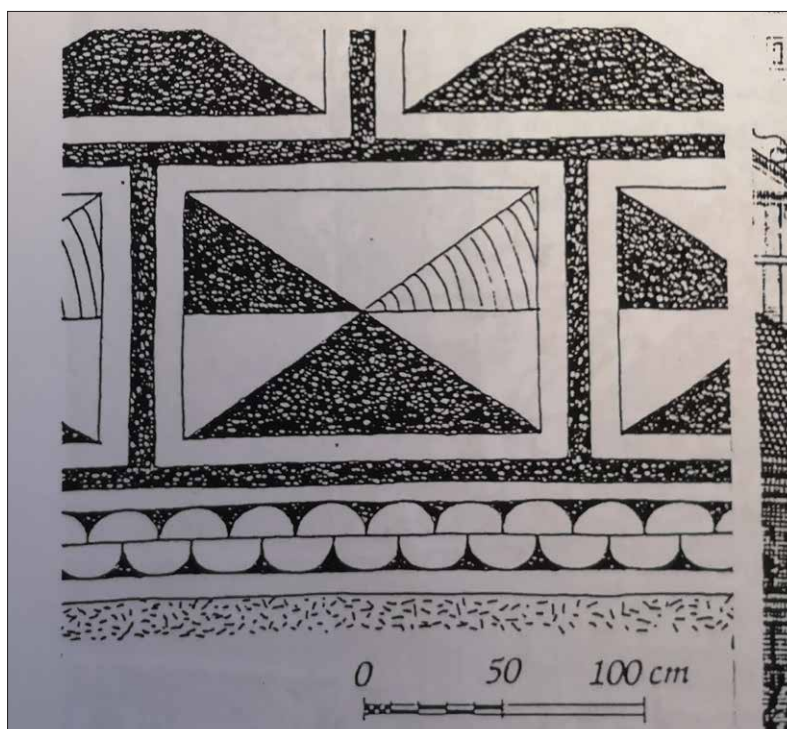
Obr. 237 Poměrně hluboké rytí (cca 1 - 1,5 mm), které má mírně "otřepené" okraje. Hrany odryté plochy jsou také původně hrbolaté, pouze druhotně ohlazené dešti.

Obr. 238 Fragments jednoduchých geometrických psaníček ze 70. let na kulisové bráně.

Obr. 239 Schéma jednoduchých geometrických psaníček z kulisové brány s rozměry.

Obr. 240 Schéma jednoduchého geometrického psaníčka s měřítkem, SHP, Lacinger-Svoboda, 1996.

Obr. 241 Psaníčka na II. nádvoří - bosáže s rostlinnými motivy.

Obr. 242 Jádrová omítka nemá téměř žádnou soudržnost - "sype se" a je odtržená od jádrové omítky.

Obr. 243 Omítky intonaca se ve velkých plochách odtrhávají od zdiva a hrozí odpadnutím, či již odpadly.

Obr. 244 Votivní obraz Slatiňanských za odvrácení moru prostřednictvím obrazu Chrudimského Krista, 1681, Samuel Anders, olejomalba na dřevěné desce. Foto Pavel Panoch.
(https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/38283/PanochP_ChrudimskyKristus_2010.pdf)

Obr. 245 Pohled na severní část východního křídla s přístavkem. Foto 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany.

Obr. 246 Pohled na východní fasádu. Foto 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany.

Obr. 247 Pohled na severní část východního křídla po odstranění přístavku z roku 1986. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany.

Obr. 248 Slatiňany. Pohled od východu na obnovenou část, foto M. Plecháčková, červenec 1992, archiv NPÚ Pardubice, č.neg. 169 143.

Obr. 249 Slatiňany. Pohled na východní fasádu zámku po opravě v roce 2020.

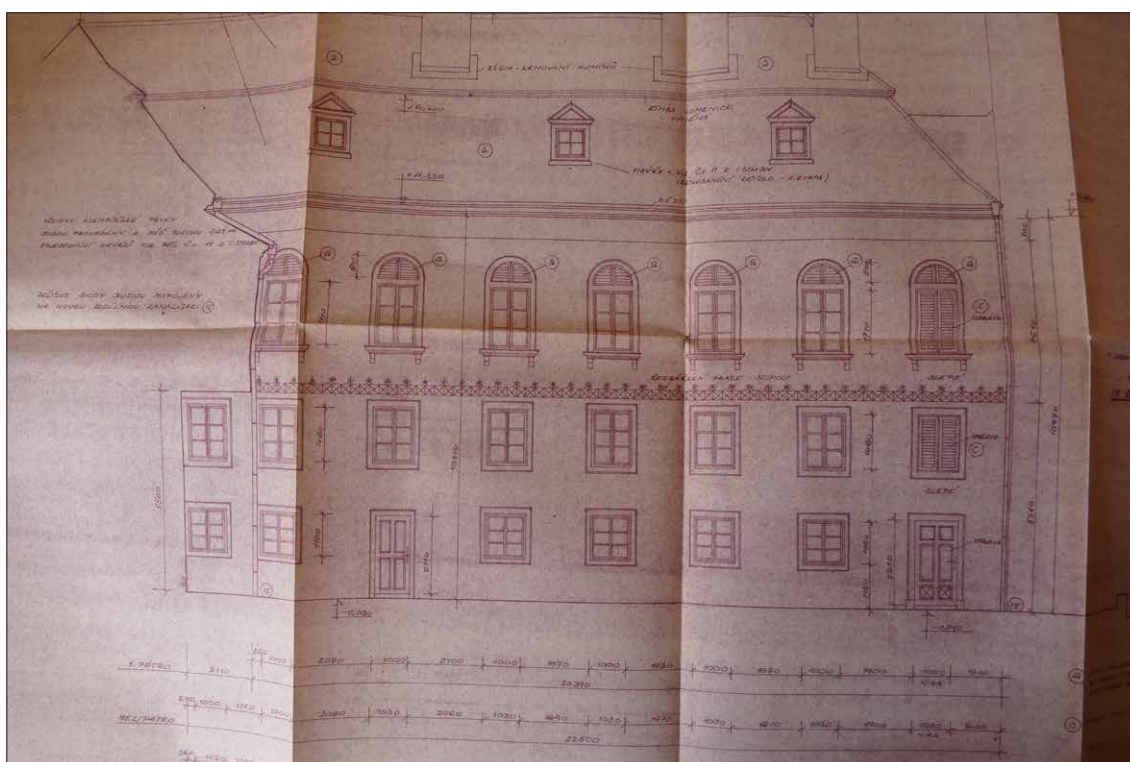

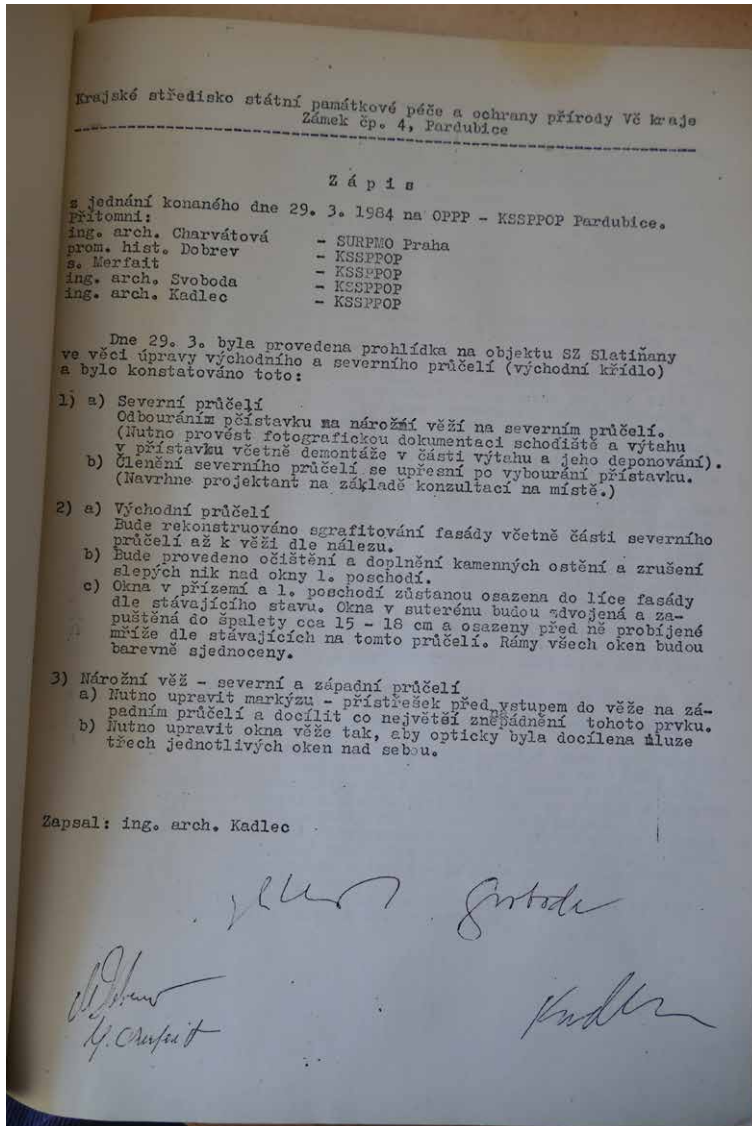
Obr. 250 Slatiňany. Pohled na severní fasádu východního křídla zámku po opravě v roce 2020.

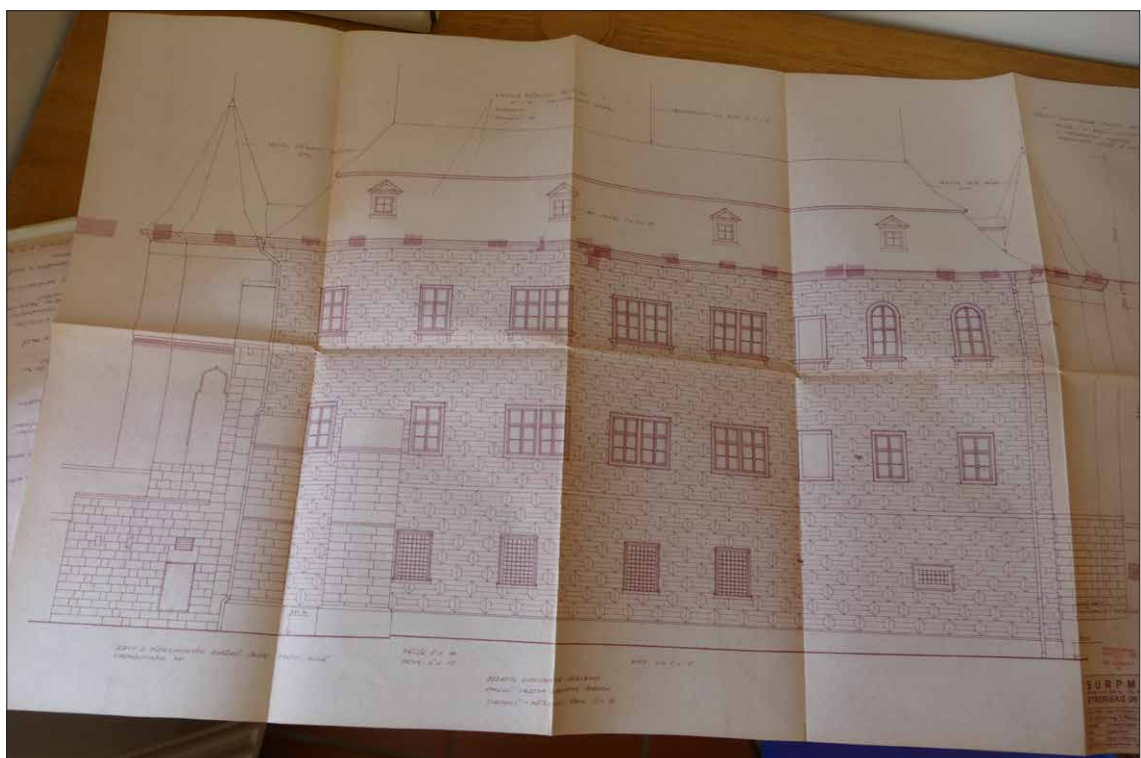
Obr. S8 Slatiňany. Pohled do tzv. anglického dvorku. Na levé části fotografie stěna s dochovanými fragmenty renesančních sgrafit, na původně pohledové jižní fasádě zámku.

Obr. 252 Projekt obnovy z roku 1968, výkres č. 4.

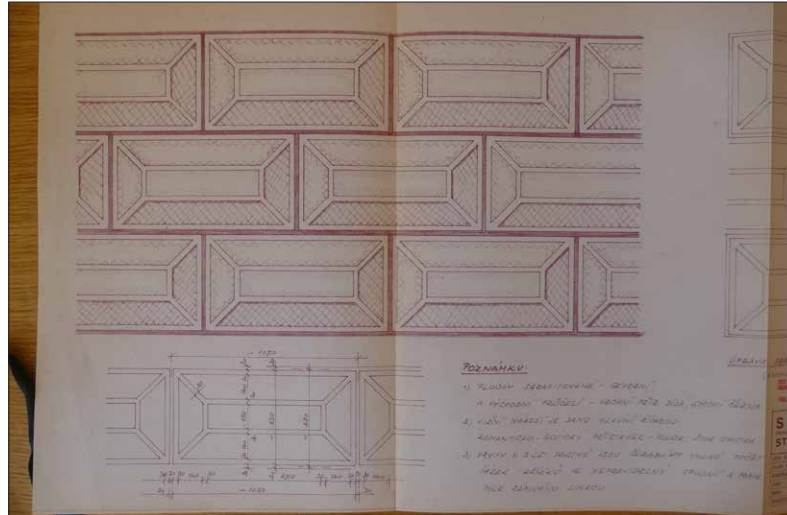

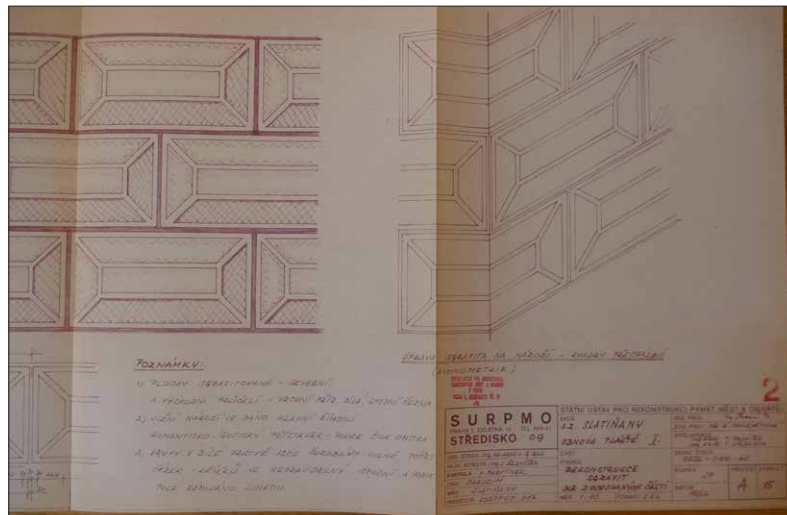
Obr. 253 kopie Zápisu z jednání konaného 29.3.1984 na OPPP - KSSPPOP Pardubice, ve kterém je v bodě 2.a. konstatováno, že bude rekonstruováno sgrafitování fasády včetně částí severního průčelí až k věži dle nálezu. CHARVÁTOVÁ 1984, Projekt obnovy.

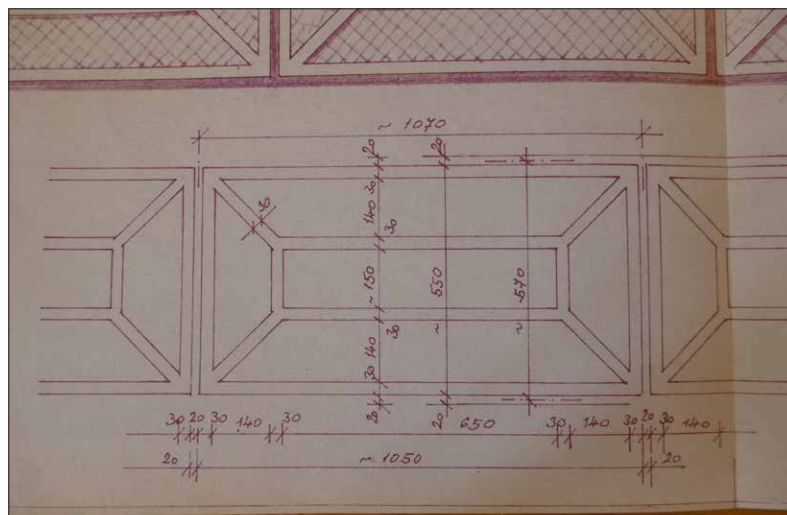
Obr. 254 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 5. CHARVÁTOVÁ 1984.

Obr. 256 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 15. Detail psaníček, včetně rozměrů. CHARVÁTOVÁ 1984.

Obr. 257 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 15. Detail psaníček a řešení návaznosti na nároží. CHARVÁTOVÁ 1984.

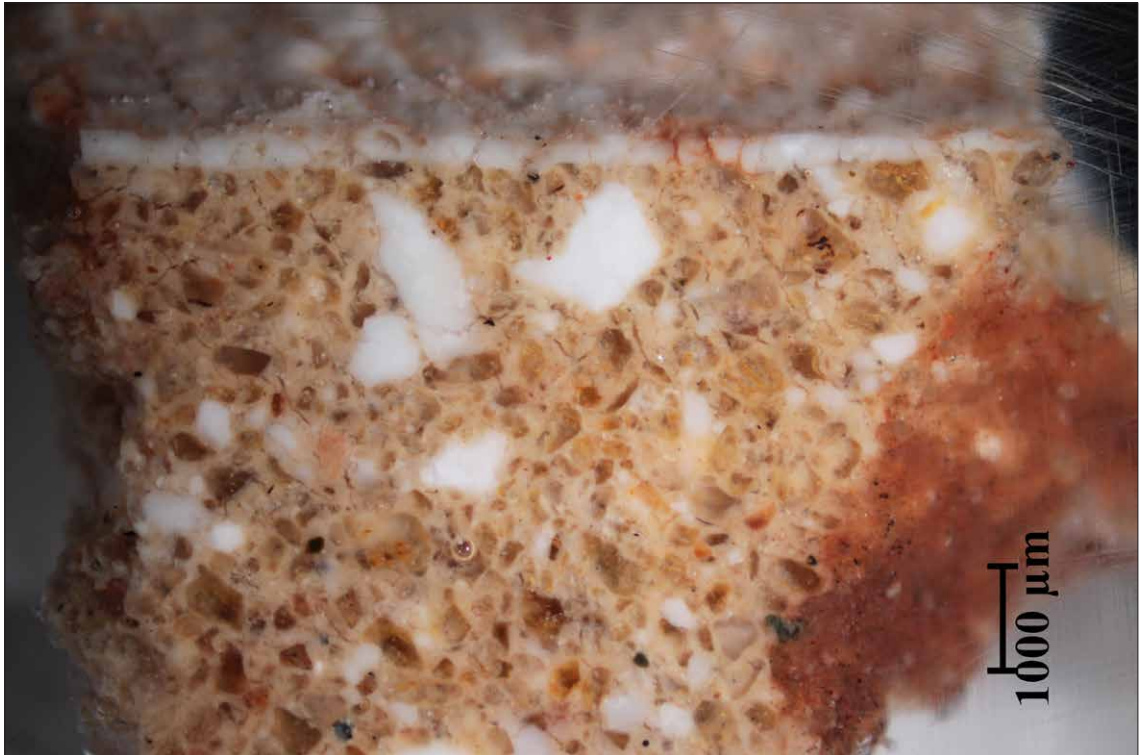
Obr. 258 Projekt obnovy z roku 1984, výkres č. 15. Detail psaníček, včetně rozměrů. CHARVÁTOVÁ 1984.

1	2	3	4	5	6	7	Náklady celkem v Kčs		Hmotnost v tunách	
							8	9	10	11
			Základní materiál 3,90 x 11,50 - 0,10 x 1,50 - 1,00 x 3,00 = 546,92 - celkem	m	6,485	521,-				
			vnější omítka sgrafito Východní průčelí: 26,60 x 15 + 6,11 x 1/2 x 15 - obrazy 1,10 x 1,80 x 6 + 1,10 x 1,80 x 6 + 2,20 x 1,80 x 6 + 1,0 x 0,5 Severní průčelí: 9,15 x 1,50 - 2,20 x 1,80 - obrazy - 1,10 x 0,50 510,47 - celkem	m ²	443,02 28,08 2,62 10,72 5,78 0,55 566,24	1.000,-	24.941,89	605,7	30,657	620.208,-

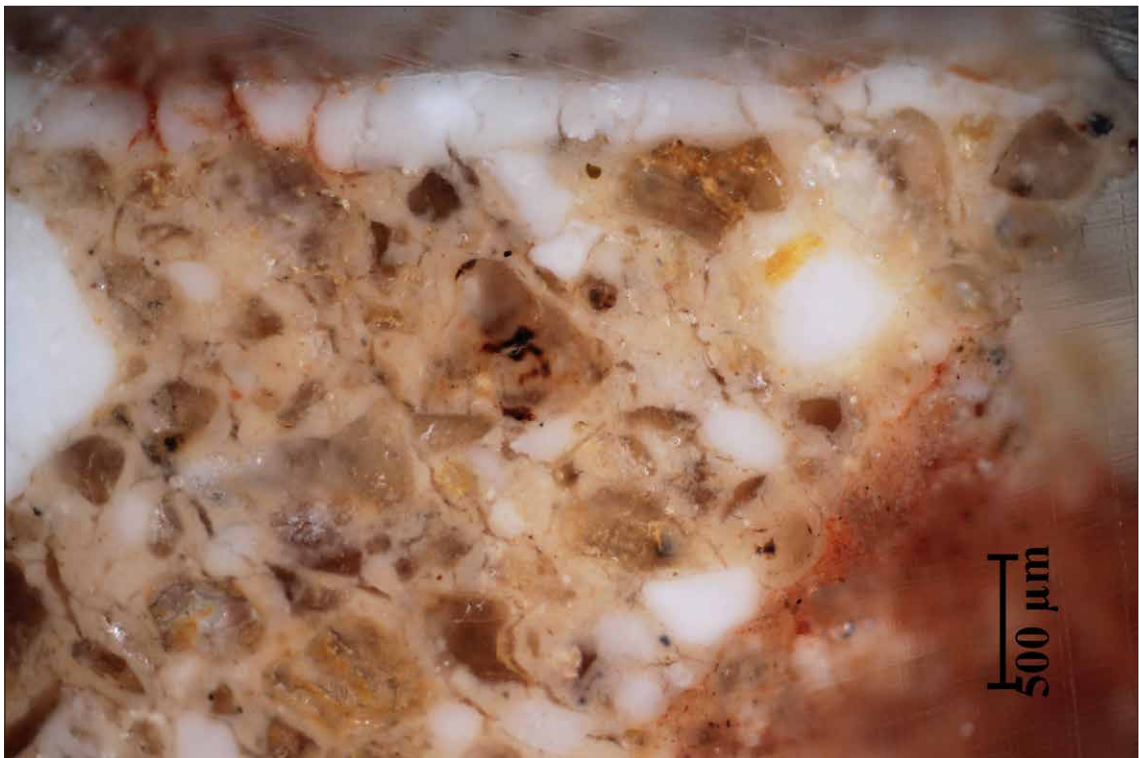
Obr. 259 Projekt obnovy z roku 1984, rozpočet, položka provedení vnější omítky sgrafito v rozsahu východního a severního průčelí, tzn. 516,84 m², v jednotkové ceně 1.200,- Kč za celkovou cenu 620.208,- Kč.

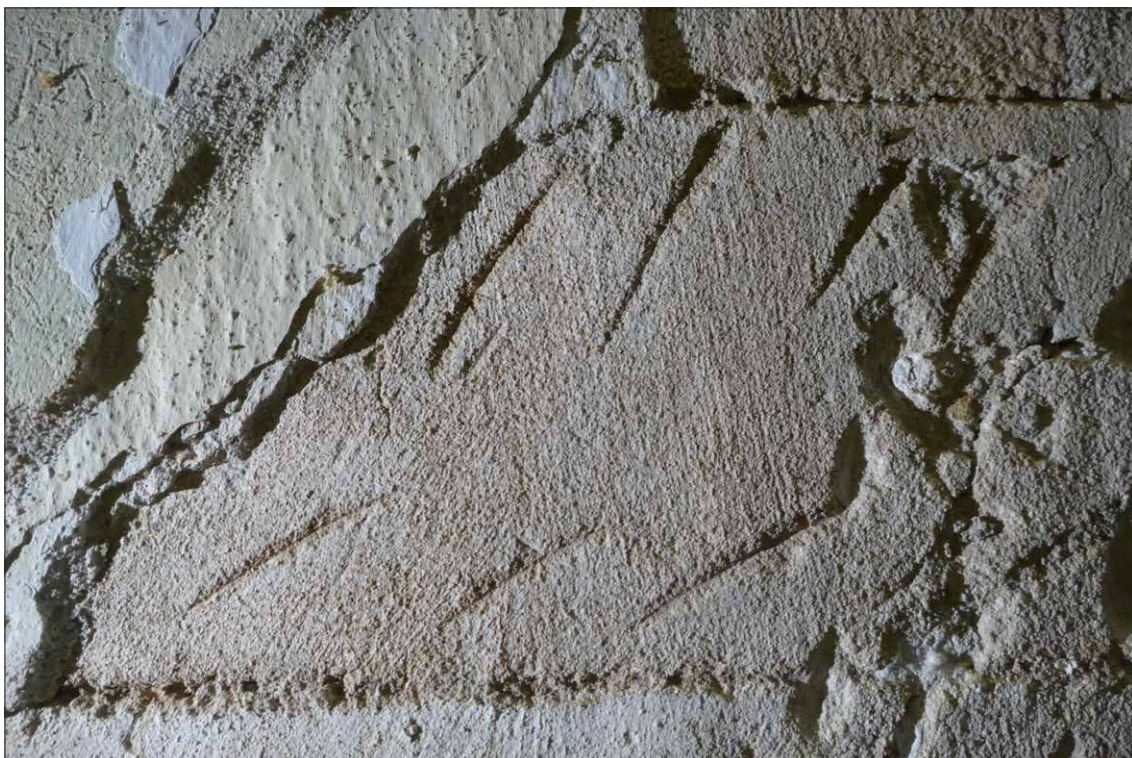
Obr. 260 Letopočet L.P. 3.9.1990 v soklové partii na severní fasádě východního křídla.

Obr. 261 Vzorek renesanční sgrafitové omítky SLVO1 odebraný z tzv. anglického dvorku. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky intonaca a nátěrem bianca. Snímek příčného řezu vzorkem na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x.

Obr. 262 Vzorek renesanční sgrafitové omítky SLVO1 odebraný z tzv. anglického dvorku. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky intonaca a nátěrem bianca. Snímek příčného řezu vzorkem na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 50x.

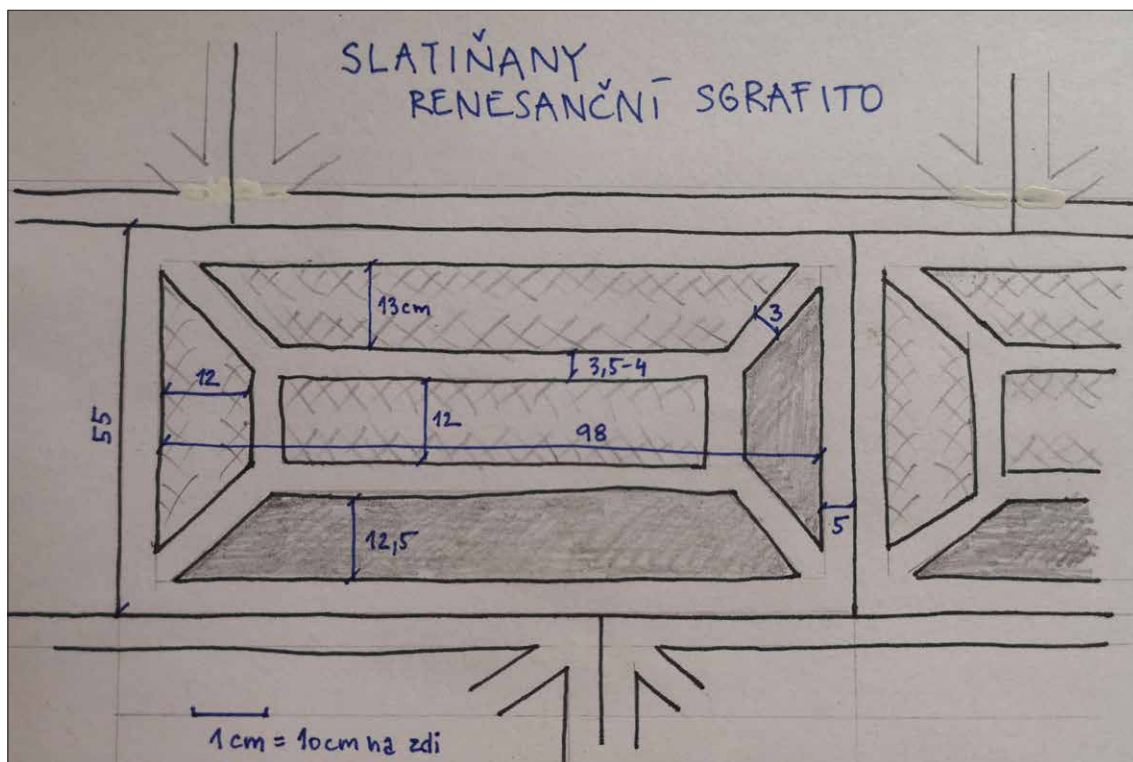
Obr. 263 Detail povrchu fragmentu renesančních sgrafit bočním nasvícením. Dobře patrné jsou stopy po štětci, spíše vertikálního směru (zleva nahoru, zprava dolů).

Obr. 264 Detail povrchu fragmentu renesančních sgrafit bočním nasvícením pod stereomikroskopem na vzorku SLVO1. Dobře patrné jsou stopy po štětci. Červená lazura je druhotného původu.

Obr. 265 Fotografie renesančního psaníčka s křížovou šrafurou.

Obr. 266 Schéma renesančního psaníčka s jednotlivými rozměry.

Obr. S23 Fotografie renesančního psaníčka s vertikálně ostře zubatě zalamovanými liniemi.

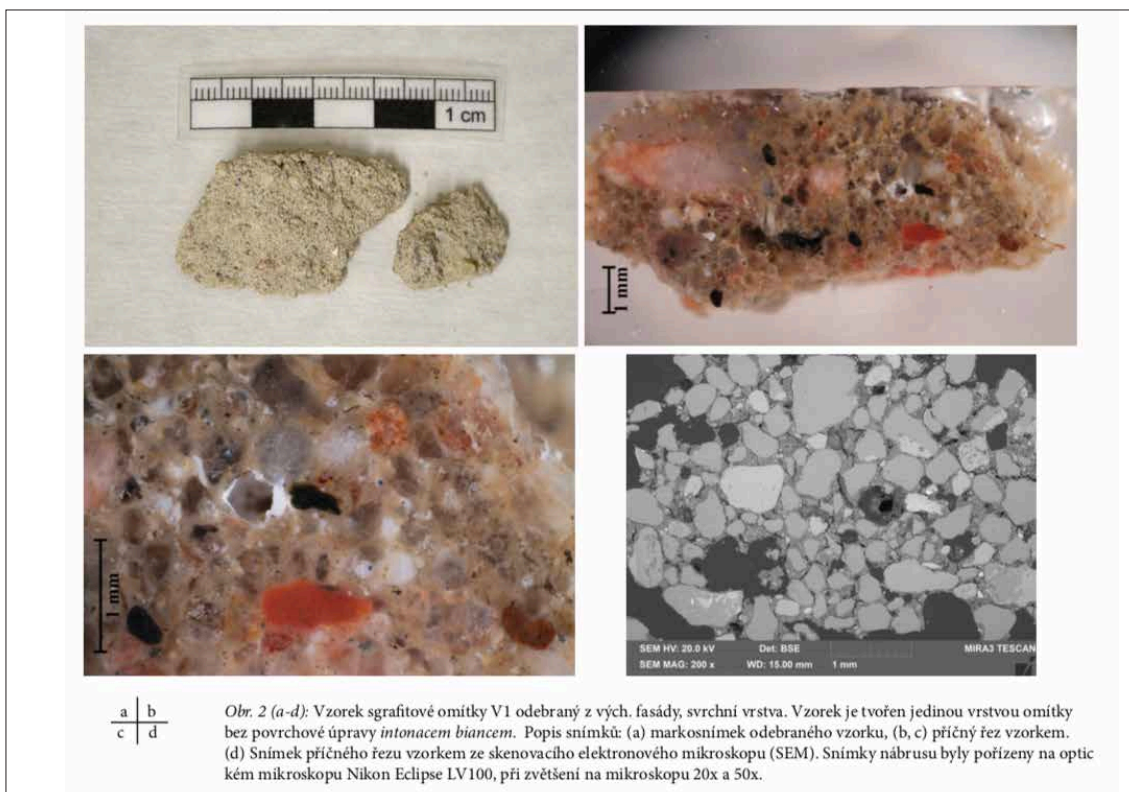
Obr. 268 Fotografie renesančního psaníčka. Šrafura je redukována na nepravidelná věčka. Poměrně razantní, uvolněný rukopis. Hrany nejsou ostré, okraje jsou mírně roztřepené vytrh-lými zrnky písku.

Obr. 269 Pohled do interiéru věže. Rekonstrukce, 90. léta.

Obr. 270 Detail stratigrafické sondy do novodobých vrstev sgrafita na východní fasádě. Dobře patrný, do hladka stržený povrch jádrové omítky.

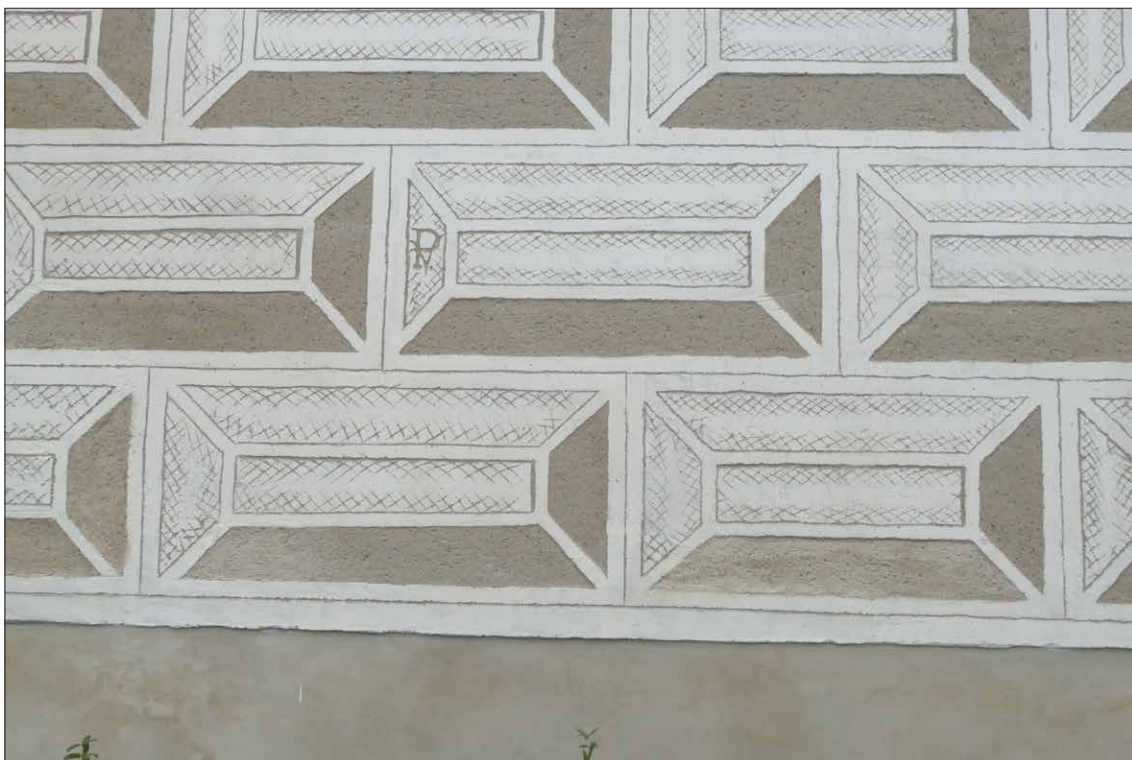
Obr. 271 Vzorek sgrafitové omítky V1 odebraný z vých. fasády, svrchní vrstva. Vzorek je tvořen jedinou vrstvou omítky. Popis snímků: (a) markosnímek odebraného vzorku, (b, c) příčný řez vzorkem. (d) Snímek příčného řezu vzorkem ze skenovacího elektronového mikroskopu (SEM). Snímky nábrusu byly pořízeny na optickém mikroskopu Nikon Eclipse LV100, při zvětšení na mikroskopu 20x a 50x. TIŠLOVÁ 2019 s. 5

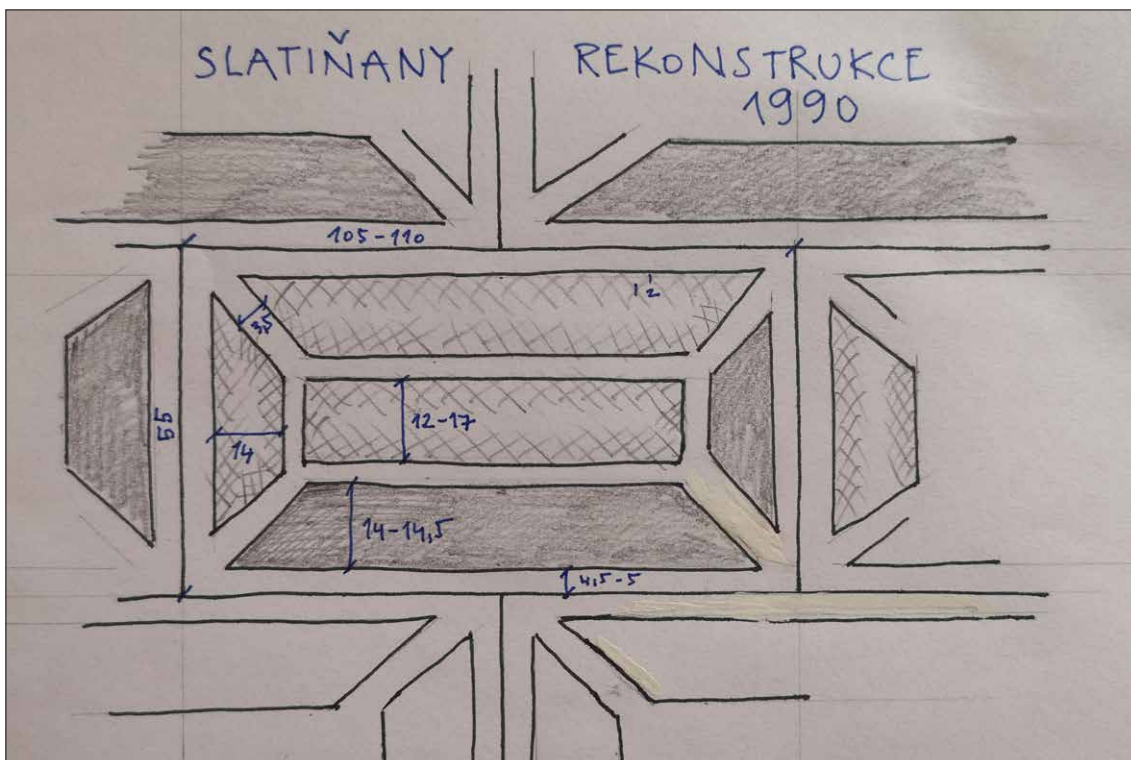
Obr. 272 Detail novodobého sgrafita v interiéru věže se spoustou vlasových primárních trhlin.

Obr. 273 Fotografie detailu novodobého psaníčka východní fasády z opravy roku 1990. Bianco s viditelnými vertikálními stopami štětce.

Obr. 274 Fotografie novodobého psaníčka z roku 1990 na východní fasádě (včetně monogramu sgrafitáře).

Obr. 275 Schéma novodobého psaníčka s rozměry.

Obr. 276 Detail rytí novodobého sgrafita. Psaníčka na fasádách jsou poměrně rustikálně tvrdě vyrytá s hlubokými linkami s rozštěpenými okraji (docházelo k vytrhávání zrn omítky intonaca).

Obr. 277 Detail novodobého sgrafita na východní fasádě. Dobře patrná vtačená rozkresba psaníček.

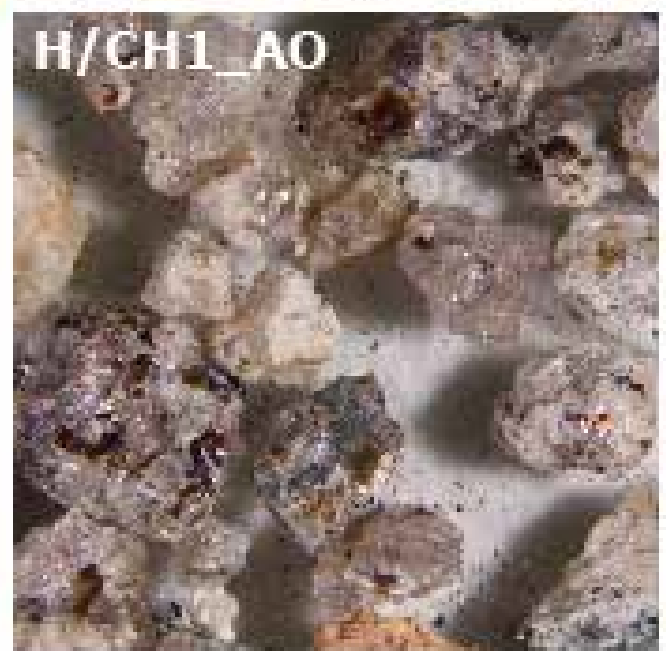
Obr. 278 Dochování velkého rozsahu renesančních omítek dokládají historické fotografie z roku 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany.

Obr. 279 Dochování velkého rozsahu renesančních omítek dokládají historické fotografie z roku 1978. Archiv kastelána Jaroslava Bušty, SZ Slatiňany.

Obr. 280 Poškození původního intonaca. Omítka je ve velkém rozsahu nesoudržné k podkladu, popraskání sítí vlasových trhlin. Odpouknutí původní omítky od podkladu bylo způsobeno velkým tlakem a pnutím novodobých tvrdých cementových vysprávek.

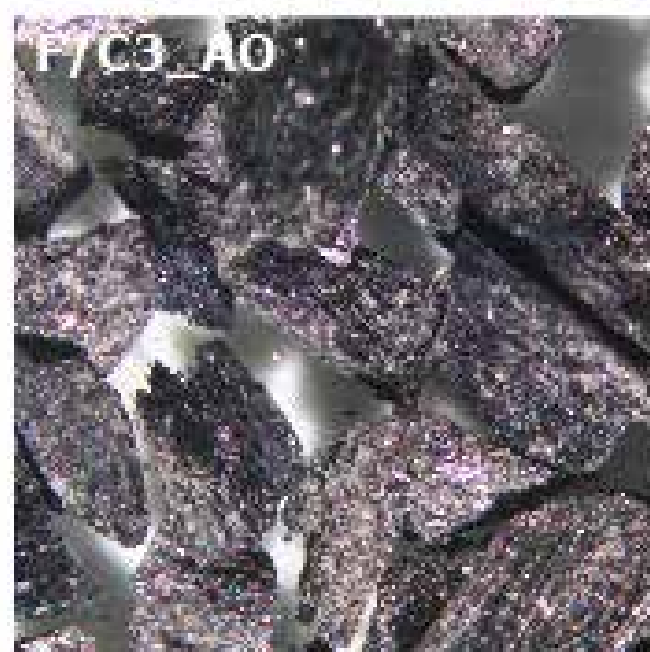
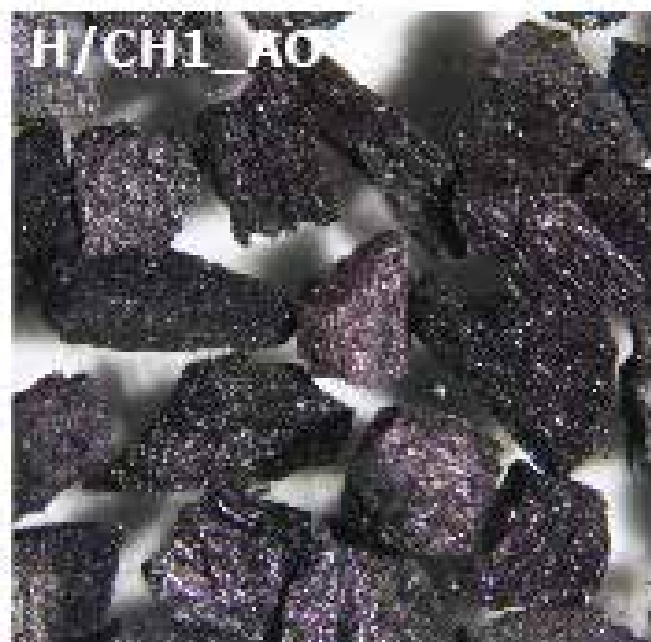
2 mm

Obr. 281 Vzorky původních renesančních intonac, porovnání částic písku u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), Wichterlová 2014, s. 51, obr. 31.

Obr. 282 Vzorčky druhotných intonac, porovnaní častíc písku u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), Příloha č. 3.

Písek renesančního intonaca obsahuje primárně vzniklá zrna písku (z vyvěřelé horniny), zrna jsou ostrohrannější. Stejně tak zrna u nejstarších tmelů (VO9 a VO1). Písek použitý na mladší rekonstrukce obsahuje sekundárně vzniklá zrna písku (ze sedimentární horniny) zrna jsou oblejší.

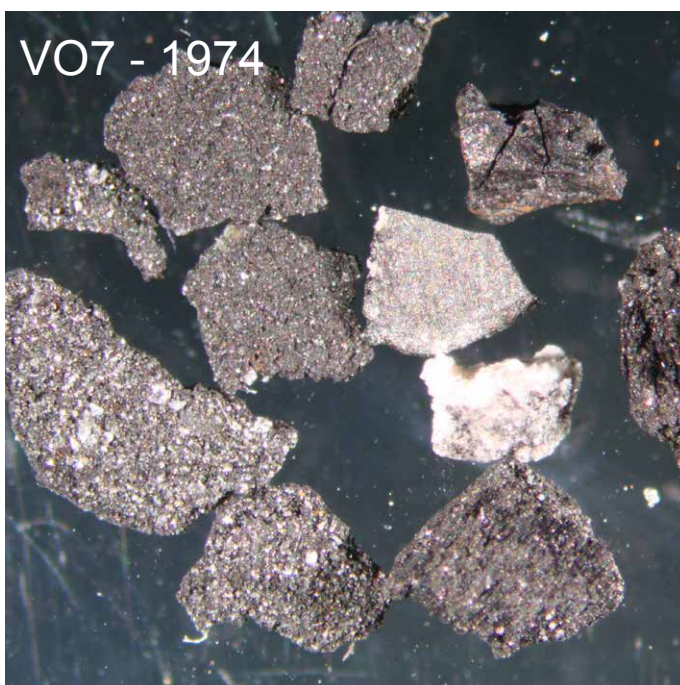

2 mm

Obr. 283 Vzorky původních renesančních intonac, porovnání částic uhlí u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), Wichterlová 2014, s. 53, obr. 33.

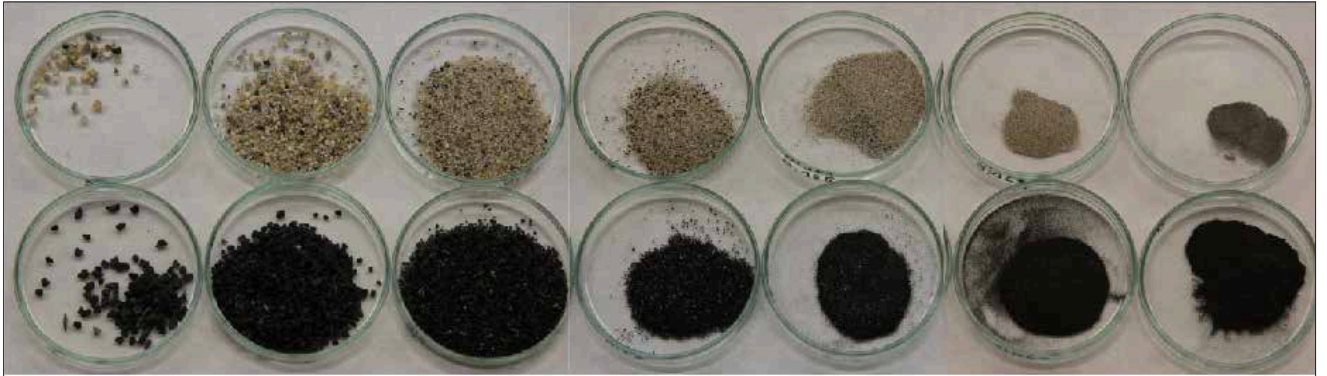

VO6 - 1990 - tato frakce ve vzorku není zastoupena

Obr. 284 Vzorky druhotných intonac, porovnání částic uhlí u jednotlivých objektů (záchyt na sítu 1mm), Příloha č. 3.

VO9 z opravy 1990 vůbec uhlí neobsahoval, ale obsahoval zrna strusky menších velikostí.

Vzorek původní omítky A/1_AO rozdělený síťovou analýzou. Objemový poměr plniva je cca 1 písku : 1 uhlí. Wichterlová 2014, s. 108, obr. 143.

Vzorek VO1 (1965) rozdělený síťovou analýzou. Objemový poměr plniva je cca 1 písku : 1 uhlí.

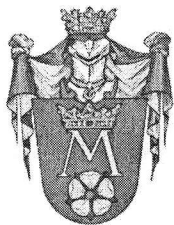

Vzorek VO7 (1974) rozdělený síťovou analýzou. Objemový poměr plniva je cca 11 písku : 1 uhlí.

Vzorek VO6 (1991) rozdělený síťovou analýzou. Objemový poměr plniva je cca 1 písku : 3 strusky.

Obr. 285 Porovnání plniva původní omítky a omítek doplňků rozdělených síťovou analýzou.

MĚSTSKÝ ÚŘAD DAČICE

Odbor kultury a cestovního ruchu

KRAJÍŘOVA 27, 380 13 DAČICE I

PV

Ivana Pražáková
Horní nám. 536
378 81 Slavonice

Naše značka: OKC/29939-10/3837-2010/URBP
Vyřizuje: Mgr. Pavel Urban
Telefon: 384401244
E-mail: kultura2@dacice.cz
V Dačicích dne: 05.04.2011

ROZHODNUTÍ

Městský úřad Dačice, odbor kultury a cestovního ruchu, jako příslušný orgán k výkonu státní správy v oblasti památkové péče podle ust. § 14, odst. (1) zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „památkový zákon“), ust. § 9 vyhlášky č.66/1988 Sb., kterou se provádí památkový zákon a ve smyslu § 67, odst. (1) zákona č. 500/2004Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „správní řád“), vydává na základě žádosti Ivany Pražákové, nar.dne 29.03.1953, bytem Horní nám. čp. 536, PSČ 378 81 Slavonice podané dne 05.11.2010 toto

z á v a z n ě s t a n o v i s k o:

Restaurování průčelní fasády, která je uměleckohistorickým dílem na domě čp. 536, na Horním náměstí, parc. č. st. 87, k.ú. Slavonice, obec Slavonice, který je nemovitou kulturní památkou zapsanou v Ústředním seznamu kulturních památek pod rej. č. 17977/3-2164, a současně je umístěn uvnitř chráněného památkového území - městská památková rezervace Slavonice (prohlášená Výnosem MK ČSR č.16.417/87-VI/1 dne 21.12.1987) dle dokumentací: „Návrh na opravu a projekt restaurování, Slavonice, čp. 536 vypracovaný ak. mal. Václavem Špale 2.11.2010“ a “Orientační restaurátorský průzkum na sgrafitové výzdobě průčelní fasády domu čp. 536 na Horním náměstí ve Slavonicích, vypracovaný ak.mal. Václavem Špale 28.03.2011“ je z hlediska zájmů státní památkové péče podle ust. § 14 odst. (3) památkového zákona **přípustné.**

O d ů v o d n ě n í:

Žádost vlastníka domu čp. 536, na Horním náměstí ve Slavonicích o vydání závazného stanoviska v předmětné věci splňovala všechny předepsané náležitosti potřebné k vydání tohoto rozhodnutí. Toto rozhodnutí bylo vydáno na základě prohlídky předmětného objektu dne 11.11.2010 a 31.03.2011 a odborného vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích č.j. NPÚ-331/10197/2010, ze dne 25.11.2010. Městský úřad Dačice, odbor kultury a cestovního ruchu jako příslušný správní orgán státní památkové péče konstatuje na základě znalostí ze své úřední činnosti, že výše citované odborné vyjádření odpovídá skutečnému stavu věci. Žadatel byl s tímto podkladem pro vydání správního rozhodnutí seznámen a neuplatnil vůči němu námitky ani připomínky. Správní řízení bylo dne 17.12.2010 usnesením, č.j. OKC/33834-10/3837-2010/URBP, přerušeno. Správní orgán v odůvodnění přerušování konstatoval, že podrobný restaurátorský průzkum historicky cenné fasády je nutný k určení rozsahu originálních původních vrstev a je nezbytným krokem k určení následných restaurátorských zásahů, kdy je nutné, aby v restaurátorském průzkumu byl obsažen i postup vlastní realizace. Dne 31.03.2011 byla zdejšímu úřadu doručena dokumentace: “Orientační restaurátorský průzkum na sgrafitové výzdobě průčelní fasády domu čp. 536 na Horním náměstí ve Slavonicích“, vypracovaný

Spojovatelka	Fax	E-mail	Bankovní spojení	IČO / DIČ	Úřed. hodiny
384 401 211	384 401 236	meu@dacice.cz	ČS, a. s., Jindřichův Hradec	00246476	Po,St 8 ⁰⁰ -17 ⁰⁰
384 401 210	384 401 235	e-podatelna@dacice.cz	č. ú. 0603143369/0800	CZ00246476	Pá 8 ⁰⁰ -14 ⁰⁰

ak.mal. Václavem Špale 28.03.2011, s návrhem postupů a opatření, kdy jejím doručením byla žádost doplněna ve smyslu požadavků usnesení o přerušení a tímto dnem správní orgán pokračoval v řízení.

Zdejší úřad konstatuje, že dům čp. 536, na Horním náměstí v obci Slavonice je **nemovitou kulturní památkou zapsanou v Ústředním seznamu kulturních památek pod rej. č. 17977/3- 2164 a zároveň se nachází uvnitř chráněného památkového území - městská památková rezervace Slavonice prohlášená Výnosem MK ČSR č.16.417/87-VI/1 ze dne 21.12.1987**. K památkovým hodnotám předmětného objektu patří zejména jeho začlenění v urbanistické struktuře města a hmotové uspořádání. Tyto skutečnosti spoluvytvářejí celkový ráz MPR Slavonice, ve které se daná stavba nachází.

Jedná se o renesanční dům z 2. poloviny 16.století, kdy se z původního domu zachovalo pouze průčelí, jinak byl dům postaven v letech 1963-4 zcela nově. Dům je patrový s vysokou prolamovanou štítovou atikou, v prvním patře jsou kamenná ostění oken. Kamenný portál je půlkruhově zaklenutý s profilovanou páskou. Celá plocha fasády je pokryta figurální sgrafitovou výzdobou z 80. let 16. století. (Zdroj. ak.mal Václav Špale, *Orientační restaurátorský průzkum na sgrafitové výzdobě průčelní fasády domu čp. 536 na Horním náměstí ve Slavonicích*)

Zdejší úřad posoudil předloženou žádost, odborné vyjádření, návrh na opravu a restaurování a projekt restaurování, doplněný o aktuální orientační restaurátorský průzkum s návrhem restaurátorského postupu, prověřil místo samé a konstatuje, že restaurátorské práce, jejichž předmětem je restaurování průčelní fasády realizované podle obou restaurátorských dokumentací jsou v souladu se zájmy státní památkové péče.

Na základě uvedených skutečností bylo žadateli vyhověno v plném rozsahu žádosti tak, jak je uvedeno ve výroku tohoto rozhodnutí.

P o u č e n í :

Dle ustanovení § 81, odst. (1) zákona číslo 500/2004 Sb., správní řád, se proti tomuto rozhodnutí **lze do patnácti dnů od jeho oznámení odvolat** ke Krajskému úřadu Jihočeského Kraje prostřednictvím správního orgánu, který toto rozhodnutí vydal (Městský úřad Dačice). Podané odvolání musí splňovat náležitosti dle ustanovení §§ 81 a 82 správního řádu, dle ustanovení § 82, odst. (2) správního řádu bude podáno s potřebným počtem stejnopisů tak, aby jeden zůstal správnímu orgánu, a aby každý účastník dostal jeden stejnopis.

Mgr. Pavel Urban
oprávněná úřední osoba

Bc. Naděžda Mastná
vedoucí odboru kultury a cestovního ruchu

Obdrží na doručencek: viz adresát

Na vědomí:

NPÚ, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, nám P.O. II, 34 370 21 Č. Budějovice
Městský úřad Slavonice, odbor výstavby, Horní náměstí 525, 378 81 Slavonice

Příloha číslo 2 - Výtah ze soupisu restaurovaných fasád sgrafit DÍLO (1954-1984)

DÍLO 1954 - 1984

Kapitola 2.8. Poznatky zjištěné ze studia soupisu restaurátorských dokumentací
ČFVÚ Díla

Dohledané dokumentace zabývající se restaurováním a realizací sgrafit
v Československu (hledaný výraz sgrafita, sgrafito, sgrafit)

Předávací soupis ČFVU - Díla VS - sekce Restaurátoři r. 1954 -
1961, fotodokumentace

- Alt a kol.: rest. renesančních sgrafit, Znojmo, r.1959
Alt a kol.: rest. sgrafitové výzdoby, Smetanovo muzeum Praha, r.1961, č.16
Bidlo V.: sgrafitová výzdoba nádvorní fasády domu č.353, Jilská 4, r.1958
(nerealizováno)
Blažej J.: rest. a konzerv. sgrafitové výzdoby na zámku ve Staré Vsi n.O.,
r.1959
Cihlář, Soudek: rest. renesančního sgrafita na děkanském úřadě, Prachatice,
r.1961
Cihlář: rest. sgrafit na Máselnici v zámku Český Krumlov, r.1961
Cihlář, Soudek: rest. sgrafitové fasády na budově pivovaru, Český Krumlov,
r.1960
Černý: rest. sgrafitové výzdoby jídelny v zámku Řež u Prahy, r.1956
Grim a kol.: rest. renesančních sgrafit, Sušice, II etapa, r.1960
Grim, Vajchr: rest. renesančního sgrafita, Neústupov, I etapa, r.1960
Havlík a kol.: rest. sgrafita na osmileté škole, Vodičkova ul, Praha, r.1958
Hejlek: nadsvětlikové leptané okno a návrh sgrafita pro nádr. restauraci,
Trinec, r.1955
Holler: návrhy na sgrafitovou výzdobu Žiar nad Hronom, r.1956
Holub a kol.: rest. sgrafitové fasády, Křemencová ulice, Praha, r.1959
Hošťálková, Jungbauer: vypracování skicy pro sgrafito domu, Hořovice, r.1956
Kabeš: rest. sgrafita domu č.54, Tábor, r.1957
Kabeš, Tintěra: rest. sgrafit, Schwarzenberský palác, r.1957
Kadera: rest. sgrafitové výzdoby domu č.147, Volyně, r.1960
Kadera: rest. kolorovaného sgrafita, Újezd 35, Praha 1, r.1960
Klempíř: rest. sgrafita na domě č.p.288 v Jilemnici, r.1959
Klempíř: rest. sgrafita na západní stěně, zámek Kosova Hora, r.195(?)
Klempíř: rest. sgrafita zámek Štěžery, r.1959
Kolář, Soudek: rest. sgrafitové fasády na domě č.33 v Prachaticích, r.1961
Kolář, Turský: rest. renesančního figurálního sgrafita věže a východní stěny
zámku Frýdlant, r.1961
Kolář, Soudek: rest. Klatovy, 1960
Kolář a kol.: rest. renes. sgrafita na domě č.3, Český Krumlov, r.196(?)
Kolář a kol.: rest. renes. sgrafita na domě č.66, Český Krumlov, r.19(?)
Kolář a kol.: rest. renes. sgrafita na domě č.61 a 71 v Prachaticích, r.1960
Kolář, Turský: rest. renes. sgrafitové fasády věže zámku Frýdlant, r.1960
Kolář: rest. sgrafit na lékárně v Sušici a na zámku Horažďovice, r.1958
Kolář: zajištění a dokumentace sgrafita, tvrz Čelákovice, r.1957
Kolář: rest. a konzervování sgrafitové výzdoby na bastionu tvrze v Křepeňicích,
r.1958
Kolář, Křička: rest. sgrafitové fasády v Kájovské ul. č.62,63, Český Krumlov,
r.1958
Kolář, Cihlář: rest. sgrafita na domě č.46 a 14, Český Krumlov, r.1959
Kolář, Cihlář: rest. renes. sgrafit na budově fary ve Zlaté Koruně, r.1959
Kolář a kol.: rest. sgrafitové fasády na domě č.56, Český Krumlov, r.1958
Kolář, Křička: rest. renes. sgrafita na domě č.21, Velké Meziříčí, r.195(?)
Kolář: rest. sgrafitového průčelí domu č.215, Kaplice, r.1957
Král, Schiller: rest. sgrafit na škole, Lyčkovo náměstí, Praha 8, r.1959
Lábr, Šavel: přípravné práce a návrhy na sgrafita na fasádu domu, Zeithamlova
ul., Teplice, r.1956
Mahelka: provedení obrazu, malířské práce a sgrafita pro železniční stanici,
Přelouč,
r.1957 (3 spisy)
Najmr: provedení sgrafita pro halu školy v Adamově, r.1956
Pichl: rest. sgrafit. východního průčelí st. hradu Kost, r.1958

Podešva: vypracování dvou sgrafit na kulturním domě, Karolina huť, r.1956
 Přeučil: rest. sgrafit. výzdoby kostela, Kosova Hora, r.1958
 Přeučil: sgrafit. práce na průčelí zámku, Skružná u Karlových Varů, r.1957
 Sedláčková: sgrafit. výzdoba na sídlišti Odolná voda, r.1956
 Schiller: rest. sgrafit. fasády v Plachého ul, České Budějovice, r.1960
 Smrkovský: rest. průzkum sgrafit.výzdoby na zámku Louňovice, r.1957
 Smrkovský: rest. průzkum sgrafit.výzdoby na tvrzi v Budihosticích, r.1957
 Smrkovský, Vitvar: rest. sgrafita ve hřbitovní kapli, Jablonné pod Ještědí, r.1961
 Soudek: rest. část. renesanční sgrafitové výzdoby zámku Rataje, r.1959
 Soudek: rest. sgrafitové figurální výzdoby na školovně, Nymburk, r.1959
 Šobr a kol.: rest. sgrafit na domě č.1233, Praha 12, r.1960
 Tintěra: rest. sgrafita na východní straně zámku v H.Branné, r.1959
 Tintěra, Soudek: rest. sgrafita na jižní straně radnice Klatovy, r.1959(?)
 Tintěra: rest. sgrafitové fasády na kostele sv.Kříže v Písku, r.1958
 Tintěra, Holý: rest. sgrafit.fasády severní a východní strany radnice, Klatovy, r.1958
 Toroň, Negl(?): rest. sgrafita na škole v Karlíně, Lyčkovo nám., r.1959
 Toroň: rest. sgrafit. výzdoby a maleb na fasádách domů č.49,50 v Písku, r.1958
 Tříška: I etapa rest. dvou reliéfů a orn.sgrafita na Osvětovém domě v Prostějově, r.1961
 Viškovská: rest. renes. sgrafita č.70, Klatovy, r.1959
 Viškovská a kol.: rest. renes. sgrafita na Literátské škole v Prachaticích, r.1960
 Viškovská a kol.: rest. sgrafit.na vých. straně zámku Mělník, r.1959
 Zbíralová: rest. Alšových sgrafit na domě č.15 v Jagelonské ul, Plzeň, r.1954
 Zoubek a kol.: rest. renes.sgrafit na fasádě U černého orla v Litoměřicích, r.1957
 Zoubek: rest. sgrafit na fasádě kostela v Uhříněvsi, r.1958
 Zoubkovi: rest. práce na renes.sgrafitové výzdobě zámku Přerov nad Labem, r.1958
 Zoubek a kol.: rest. renes.sgrafitové fasády, dům U černého orla, Litoměřice, r.1957
 Zoubek a kol.: rest. renesančních sgrafit fasády, zámek Přerov, r.1958
 Zoubkovi: rest. sgrafita na zvonici, Kouřim, r.1959
 Zoubkovi: rest. sgrafita na zámku, Komořany, r.1961
 Zoubkovi: rest. sgrafita na zámku, Rataje, r.1960
 Zoubek: rest. renesančního sgrafita fasády na zámeckém pivovaru, r.1960
 Zoubek: rest. sgrafit na zámku, Jemniště, r.1961
 Zenter: rest. sgrafita ve Mšeném, MNV, r.1957
 Zenter: rest. sgrafita na hradě Kost, r.1958

Předávací soupis ČFVU - Díla VS - sekce Restaurátoři rok 1962, fotodokumentace

Cihlář, Soudek: rest. sgrafit. fasády renes. Český Krumlov, r.1962
 Cihlář, Soudek: rest. renes. sgrafita fara Prachatice, r.1962
 Kolář: rest. sgrafitové fasády zámku, Bechyně, r.1962
 Kolář a kol.: rest. sgrafit, Fučíkovo nám.31, Mikulov, r.1962
 Cihlář: rest. renes. sgrafit. fasády, Kaplická č.6, Český Krumlov, r.1962
 Cihlář: rest. renes. sgrafit. fasády, nádvoří zámku Rožmberk, r.1962
 Cihlář a kol.: rest. sgrafitové fasády Šternberského křídla na zámku Bechyně

Předávací soupis ČFVU - Díla VS - sekce Restaurátoři rok 1963, fotodokumentace

Kříčka, Vajchr: rest. renes.sgrafita na hradě Točnick
 Klempíř: rest. renesančního sgrafita na děkanském kostele, Pelhřimov
 Hlavatý a kol.: rest. sgrafita pod arkádami na vnitřním nádvoří Doudleby
 Kolář: rest. sgrafita na Malém nám. č.3, Praha 1
 Kolář: rest. sgrafita na zámku Rožmberk
 Kolář, Cihlář: rest. sgrafit na jižní fasádě, zámek Bechyně
 Kolář, Soudek: rest. renesančního sgrafita domu č.36, Planá u Mariánských Lázní
 Toroň: rest. sgrafit. výplně na domě Za Poříčskou bránou 23, Praha

Předávací seznam ČFVU - Díla VS - sekce Restaurátoři rok 1964 a fotodokumentace

Cihlář, Soudek: rest. renes.sgrafita na zámku Třebíč
Cihlář: rest. renes.sgrafita na domě č.66, Klatovy
Grim: rest. figurálního sgrafita na domě č.233, Rakovník
Grim: rest. sgrafit v zámku Neústupov
Hlavatý: rest. renes.sgrafita na severní vstupní straně zámku Doudleby
Hlavatý: rest. figurálního ornamentu sgrafit. na domě č.188, Karlova ul, Praha
Kolář, Turský: rest. sgrafit na renesančním domě č.53, Gottwaldovo nám., Třebíč
Kolář, Šonka: rest. sgrafit.fasády na zámku Bor u Tachova
Kolář: rest. sgrafit.fasády na zámku Bechyně
Soudek: rest. sgrafit.renes. na zámku ve Vimperku
Tintěra: rest. a osáz. sgrafita slunečních hodin, Červená nad Vltavou
Kolář a kol: rest. renes.sgrafita v Míčovně

RESTAURÁTOŘI - r. 1965 - 1966 fotodokumentace
k.32-95

Alt, Toroň: rest. sgrafitové fres.výzdoby na domě č.30 na Gottwaldově
(Masarykově) nábřeží, Praha
Cihlář a kol.: rest. sgrafita na domě č.14-15, Fragnerova lékárna na
Malostranském nám.Praha 1
Hlavatý: rest. sgrafita na fasádě, zámek Doudleby
Hlavatý: rest. sgrafitové fasády v zámku Doudleby (2 spisy)
Hlavatý a kol.: rest. sgrafita v Jílské ul. 352, Praha 1
Kolář, Šonka: rest. figurálních ornamentů a psaníčkového sgrafita, Pražská 210,
Tábor
Kolář: rest. renes. sgrafita, věž kostela v Českých Budějovicích
Kolář: rest. renes. sgrafita, zámek Třebíč
Kolář: rest. sgrafita na zámku Jevišovice, okr.Znojmo
Kolář a kol.: rest. sgrafita na Svinenské bráně v Třeboni
Kolář: rest. sgrafita na domě č.20, Václavské nám., Praha
Kolář a kol.: rest. sgrafita na domě č.88, Slavonice
Kolář a kol.: I etapa rest. prací na renes. sgrafitu Míčovny na Pražském hradě
Kolář: rest. renes. dvojdomu se sgrafitovou výzdobou, Slavonice č.86
Kolář: dokončení rest. renes. sgrafit, Slavonice č.106
Kolář: rest. sgrafita na domě č.87/113, Vinohradská ul., Praha
Kolář: rest. sgrafita na domě č.87/113, Vinohradská ul., Praha
Makeš, Toroň: rest. renes. psaníč. sgrafita na zámku Lipenec /dokončení/
Mehl: rest. dvou fresko-sgrafit. obrazů na budově U Studánky 2, Praha 7
Mehl: dokončení rest. sgrafit, ZDŠ, Krušovice
Rozehnal: rest. sgrafita na zadní stěně traktu radnice, Moravská Třebová
Srnkovský, Vitvar: rest. sgrafit výzdoby na radnici, Stříbro
Soudek: rest. sgrafita na věži zámku ve Vimperku
Soudek: rest. fragmentu renes. sgrafita, Olbramovice
Tintěra: rest. sgrafitové výzdoby, Nerudova 18/213, Praha 1
Toroň: rest. sgrafita M.Alše, dům U Červeného srdce, náměstí v Plzni

RESTAURÁTOŘI - r.1967 - 1969 k.207-280
k.1-24 - r.1967 k.1-21 - r.1968 k.1-29 - r.1969
Dílo - VS - sekce Restaurátoři rok 1967

Alt, Toroň: rest. sgrafitové výzdoby na domě č.15, Praha Na Poříčí
Bösserová: rest. čtyř sgrafit v Kubově ul. 6, Praha Karlín
Braun: rest. sgrafit ve spořitelně ve Strakoniciích
Cihlář: rest. renes. sgrafit na farní budově v Batelově
Cihlář, Soudek: rest. sgrafit na Janáčkově nábř. 3, Praha 5
Cihlář, Soudek: rest. sgrafit na nádvoří zámku v Třeboni
Cihlář, Soudek: rest. renes. sgrafita na domech č.36, 37, Rybářská ul., Český
Krumlov
Cihlář, Soudek: rest. renes. sgrafita a kamenný portál ve Vimperku
Cihlář, Soudek: rest. sgrafit na zámku Vimperk
Cihlář, Soudek: rest. ornament. sgrafita, tř.W.Pecka 24, Praha 2
Crha, Hruška: rest. sgrafit. výzdoby v Husitské 41, Praha 1
Crha a kol.: rest. sgrafit. výzdoby na domě č.736, 12, 14, Jungmannova, Praha 1
Klempíř, Tintěra: rest. sgrafit. výzdoby na Riegrově vile v Praze 6
Klempíř, Tintěra: rest. sgrafitové fasády hotelu Fialka v Sušici
Kolář, Kříčka: rest. sgrafit. fragmentů na Malém nám. 4, Praha 1 a č.5 (2 spisy)

Kolář, Křička: rest. renes. psaničkového sgrafita a pseudogotické štukové výzdobky na zámku
Kolář a kol.: rest. freskového sgrafita na Janáčkově nábř. 31, Praha 5
Mehl a kol.: rest. sgrafitové výzdoby na fasádě domu č.39, tř.Dukelských hrdinů, Praha 7

Krabice č.10 220

Kolář a kol.: rest. renes. fasády domu č.103, Slavonice
Kolář, Křička: rest. sgrafit. fragmentů na Malém nám. 4, Praha 1 a č.5 (2 spisy)
Kolář, Křička: rest. renes. psaničkového sgrafita a pseudogotické štukové výzdobky na zámku Brtnice
Kolář a kol.: rest. freskového sgrafita na Janáčkově nábř. 31, Praha 5
Mehl a kol.: rest. sgrafitové výzdoby na fasádě domu č.39, tř.Dukelských hrdinů, Praha 7

Krabice č.11 221

Kolář, Křička: rest. figur. sgrafita, Slavonice 85
Kolář a kol.: rest. sochařské výzdoby v Oseku
Kolář a kol.: rest. sgrafita na fasádě zámku v Benátkách nad Jizerou
Mentlík, Nešpor: rest. sgrafita na domě č.662, Louny Ressel, Synáček: rest. sgrafita na domě č.43, Dukelských hrdinů 43, Praha 7
Bösserová, Vrána: rest. sgrafita na domě v Orebitské č.9(8?), Praha 3
Cihlář, Soudek: rest. sgrafita na Staré radnici ve Volyni
Cihlář, Soudek: rest. sgrafita na zámku ve Vimperku
Cihlář, Soudek: rest. sgrafita na radnici ve Stříbře
Crha a kol.: rest. sgrafitové výzdoby na hradě Sovinci
Crha a kol.: rest. kolorovaného sgrafita na Janáčkově nábř.35, Praha 5
Čermák, Starec: rest. rest. sgrafita na Tržišti 8, Praha 1
Hlavatý a kol.: rest. sgrafit, zámek Doudleby
Mayerhoffer, Klempíř: rest. sgrafita a polychromovaného štku na Stros Mayerově nám., Praha
Kolář, Křička: rest. sgrafita, Malé nám. 4, 5, Praha 1
Kolář, Křička: rest. sgrafita na domě č.107, Slavonice
Klempíř: rest. ornament. sgrafita, Roosweltova 8, Praha 6 - DM
Klempíř: rest. rosetového sgrafita, Nové stavení 14, Jindřichův Hradec
Kolář a kol.: rest. sgrafita, Slavonice č.108
Kolář, Šonka: rest. renes. sgrafita, Sedlice u Blatné
Kolář, Křička: rest. sgrafitové fasády, Slavonice č.102
Křička a kol.: rest. sgrafit v Mičovně na Pražském hradě
Mehl, Vojta: rest. sgrafita na fasádě domu ve Vratislavově ul.10, Praha 2
Mehl, Vojta: rest. černobílého sgrafita, Vratislavova ul. 10, Praha 2

Dílo - VS - sekce Restaurátoři rok 1968

Bösserová, Vrána: rest. sgrafita na domě v Orebitské č.9(8?), Praha 3
Cihlář, Soudek: rest. sgrafita na Staré radnici ve Volyni
Cihlář, Soudek: rest. sgrafita na zámku ve Vimperku
Cihlář, Soudek: rest. sgrafita na radnici ve Stříbře
Crha a kol.: rest. sgrafitové výzdoby na hradě Sovinci
Crha a kol.: rest. kolorovaného sgrafita na Janáčkově nábř.35, Praha 5
Crha a kol.: rest. kolorovaného sgrafita na Janáčkově nábř.35, Praha 5
Hlavatý a kol.: rest. sgrafit, zámek Doudleby
Mayerhoffer, Klempíř: rest. sgrafita a polychromovaného štku na Stros Mayerově nám., Praha
Kolář, Křička: rest. sgrafita, Malé nám. 4, 5, Praha 1
Kolář, Křička: rest. sgrafita na domě č.107, Slavonice
Klempíř: rest. ornament. sgrafita, Roosweltova 8, Praha 6 - DM
Klempíř: rest. rosetového sgrafita, Nové stavení 14, Jindřichův Hradec
Kolář a kol.: rest. sgrafita, Slavonice č.108
Šonka: rest. renes. sgrafita, Sedlice u Blatné
Kolář, Křička: rest. sgrafitové fasády, Slavonice č.102
Křička a kol.: rest. sgrafit v Mičovně na Pražském hradě
Mehl, Vojta: rest. sgrafita na fasádě domu ve Vratislavově ul.10, Praha 2
Mehl, Vojta: rest. černobílého sgrafita, Vratislavova ul. 10, Praha 2

SEZNAM VYŘAZENÝCH SPISŮ - RESTAURÁTOŘI - r. 1978 k.185-232

Viškovská 8672 sgrafita Italské velvysl.
Boštík, Palcr, Podhrázský, Zoubek 614/76 rest.sgrafita sev.pr.Litomyšl
Boštík, Kmentová, Palcr, Podhrázský, Zoubek 187/77 rest.sgrafita
vých.pr.Litomyšl

SEZNAM VYŘAZENÝCH SPISŮ - RESTAURÁTOŘI r.1979

k.1-52

SOCHAŘI

Boštík, Kmentová, Podhrázský, Palcr 669/78 rest.sgrafit Pivovar Litomyšl
Boštík, Palcr, Podhrázský, Zoubek 522/78 rest.sgrafit 3.nádvoří Litomyšl SZ
Cihlář, Soudek
Chlupáč, Štovičková
Hlavatý, Vajchr, Vitvar, Viškovská
Kolář M., Šonka, Kaldyová
Soudek
Tintěra

MALÍŘI

Burianová Šindlerová Stará Ves - ZDŠ - sgrafit.
Dvořák, Toroň 704/79 sgrafita - Litomyšlská brána
Sedláček, Rezek St.Ves - renes.sgrafit.výzdoba na ZDŠ

RESTAURÁTOŘI r.1980

SOCHAŘI

Cihlář, Soudek rest.sgrafit, SZ Třeboň
M.Kolář, Kaldyová Šonka rest.sgrafit na obj.Kaplanka
Nepraš 894/80 rest.sgrafita - dům čp.48, Sušice

MALÍŘI

Dvořák, Tůma rest.sgrafita, Husova ul., Hořice
Frömllová, Hégr sgrafito kostel sv.Kunhuty
Matějčíček rest.sgrafit sev.křídlo, Nelahozeves

SEZNAM VYŘAZENÝCH SPISŮ - RESTAURÁTOŘI r.1981

Sochaři

Boštík, Palcr, Podhrázský, Zoubek 372/81 rest. sgrafit a ostění
Hanzlová, Kolumková rest. sgrafita a kam.portálu Velkopřevorské

Klempíř rest. sgrafita Prokopa Velikého, Domažlice
Smetánka, Laštovička rest. sgrafit. a ostění, sloup SZ Doudleby
Soudek rest. renes. sgrafita

Seznam vyřazených spisů - rest. oddělení - malíři - r. 1981

Kolář, Matějčíček sgrafita Nelahozeves
Martan sgrafitová výzdoba na štítech kostela Vodňany

SEZNAM VYŘAZENÝCH SPISŮ - RESTAURÁTOŘI r. 1982

Malíři:

Forstová, Genčev, Najdenov, Měšťan I.et.sgrafita Smiřický palác
Kolář, Matějčíček sgrafito již. fas. SZ Nelahozeves
Martan sgrafito Nar. P. M. Děk. ú. Vodňany

Martan frag. sgrafit N- Frýda ONV Čes. Budějovice

Rezek, Šindlerová sgrafita ve věži Brantice

Sochaři:

Boštík, Palcr, Podhrázský, Zoubek sgrafito vých. A již. průč. SZ Litomyšl
Crha, Matějčíček, Živný sgrafito nádvoří Galerie Litoměřice
Kolář M., Šonka, Kaldyová SZ Frýdlant v Č.
Hanzl, Kolář, Šonka, Turský 297/82 sgrafito, portál Martinický
Kolář M., Turský sgrafito Malé nám. č. 4, 5
Nepraš Doudleby
Soudek sgrafita radnice Volyně
Soudek sgrafito Palackého 61, Pelhřimov

SEZNAM VYŘAZENÝCH SPISŮ - RESTAURÁTOŘI r. 1983

Malíři:

Burianová, Rezek, Šindlerová
Cibulková, Sendlerová
Cibulková, Nehl, Prokop

Sochaři:

Boštík, Palcr, Podhrázský, Zoubek rest. sgrafit - již. průčelí a arkáda SZ Litomyšl
Kolář, Hanzl, Šonka, Turský 110/83 rest. sgrafit-Martinický pal.
Soudek 686/81 průzk. sgrafita zámek

RESTAURÁTOŘI R. 1984

Sochaři:

Boštík, Palcr, Podhrázský, Zoubek SZ Litomyšl
Grim sgrafita - jih.kř. Zbraslav

Dohledané dokumentace zabývající se restaurováním a realizací sgrafit ve Slavonicích (hledaný výraz sgrafita, sgrafito, sgrafit, Slavonice)

Předávací soupis ČFVU - Díla VS - sekce Restaurátoři
rok 1965 - 1966 a fotodokumentace

Kolář a kol.: rest. sgrafita na domě č.88, Slavonice
Kolář: rest. renes. dvojdomu se sgrafitovou výzdobou, Slavonice č.86
Kolář: dokončení rest. renes. sgrafit, Slavonice č.106

Předávací soupis sekce restaurátoři - Dílo - podnik ČTVU - rok 1967

Kolář a kol.: rest. renes. fasády domu č.103, Slavonice
Kolář, Křička: rest. figur. sgrafita, Slavonice 85

Dílo - VS - sekce Restaurátoři rok 1968

Kolář, Křička: rest. sgrafita na domě č.107, Slavonice
Kolář a kol.: rest. sgrafita, Slavonice č.108
Kolář, Křička: rest. sgrafitové fasády, Slavonice č.102

Předávací seznam spisů ČFVU -Dílo - VS Restaurátoři - sochaři - rok 1988-1989
Fotodokumentace

Hackel a kol. rest. sgrafit na domě č. 454 Slavonice 243/2/1111/89
Krabice č. 9
Kolář, Šonka rest. sgrafit napručelí obj. č. 517 Slavonice 243/2/0235/89 z

Předávací seznam spisů ČFVU - Dílo - VS Restaurátoři - sochaři - 1989-1990

Kolář, Šonka rest. fig. A sgraf. Obj. č. 518, nám. Slavonice 243/2/0789/90
Kolář, Šonka rest. port. A ostění, sgraf. Obj. č. 526 a 537 Horní nám.
Slavonice 243/2/0601/89
Šonka rest. sgrafit a otištění Horní nám. 511 Slavonice 243/2/1017/90

Dohledané dokumentace zabývající se restaurováním a realizací restaurování kolektivů kolem Miroslava Koláře v roce 1967

Kolář, Šonka: rest. štukové sochy, Dukelských hrdinů 41, Praha 7
Kolář, Šonka: rest. barokní štukové výzdoby v Nerudově ul. 33, Praha 1 a kovová mříž
Kolář a kol.: rest. renes. fasády domu č.103, Slavonice
Kolář, Šonka: rest. domovního znamení u Dvou sluncí v Nerudově ul. 47, Praha 1
Kolář, Šonka: rest. dekorat. váz v ul.Dukelských hrdinů 18, Praha 7
Kolář, Křička: rest. sgrafit. fragmentů na Malém nám. 4, Praha 1 a č.5 (2 spisy)
Kolář, Křička: rest. renes. psaničkového sgrafita a pseudogotické štukové výzdoby na zámku Brtnice
Kolář a kol.: rest. freskového sgrafita na Janáčkově nábř. 31, Praha 5
Kolář, Šonka: rest. sochy sv.Františka Xaverského pro Český Šternberk
Kolář, Šonka: rest. sochy sv.Prokopa pro Český Šternberk
Mehl a kol.: rest. sgrafitové výzdoby na fasádě domu č.39, tř.Dukelských hrdinů, Praha 7
Kolář, Šonka: rest. plastiky Žena s lyrou ve Valdštejnské zahradě, Praha 1
Kolář, Křička: rest. figur. sgrafita, Slavonice 85
Kolář a kol.: rest. barokní štukové výzdoby hradní kaple, Český Šternberk
Kolář a kol.: rest. dvou renesančních portálů, Hornické nám. 270, Jáchymov
Kolář a kol.: rest. sochařské výzdoby v Oseku
Kolář, Šonka: rest. sochařské výzdoby na attice, Smetanova 79, Písek

Příloha č. 3. Technologické analýzy provedené v rámci diplomové práce

Metodika laboratorních průzkumů:

a) Světelná mikroskopie (OM) vzorku v odraženém bílém světle

Popis analýzy: metoda slouží pro dokumentaci vzorku a jeho makroskopické charakterizaci.

Instrumentace a podmínky měření: stereomikroskop Nikon SMZ800, optický mikroskopu Nikon Eclipse LV100. Pozorování bylo prováděno na kusovém vzorku a nábrusovém preparátu vzorku v odraženém bílém světle, modrém světle a UV fluorescenci.

b) Skenovací elektronová mikroskopie (SEM) s mikrosondou (EDX) - prvková analýza složek

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje prvkové složení pojiva a plniva, příp. jiných příměsí, na základě níž lze určit složení omítky (pojiva, plniva, příp. příměsí).

Instrumentace a podmínky měření: skenovací elektronový mikroskop MIRA3-LMU (TESCAN) s EDX analyzátozem v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Vzorek byl analyzován ve vysokém napětí 20kV, před analýzou pouhličen. Vzorek byl analyzován ve formě nábrusu.

c) Silikátová analýza na mokré cestě, granulometrie plniva

Popis analýzy: analýza slouží pro zjištění obsahu jednotlivých složek omítkových vrstev, tj. pojiva, rozpustných složek a plniva. Kvantitativní analýza se provádí v prvním kroku se zředěnou kyselinou chlorovodíkovou, kterou se rozpouští karbonátové pojivo omítky. Obsah rozpustného podílu, který je úměrný obsahu hydraulických složek, se stanovuje s roztokem uhličitanu sodného (sody). Obsah jednotlivých složek se stanovuje gravimetricky, vážením vzorku po dílčím kroku rozpouštění. Granulometrie plniva odděleného od pojiva se stanovuje síťovou analýzou, při které se plnivo třídí přes sadu sít o dané velikosti oka (mm). Jednotlivé velikostní frakce se váží a stanovuje se jejich procentuální obsah.

Instrumentace a podmínky měření: HCl (1:1, zř.), Na₂CO₃ (10 %), sada sít (D=4-< 0,063 mm).

Pod vedením: Ing. Renata Tišlová, Ph.D.

Slavonice č.p. 536

Odebrané vzorky:

VO1 (7000, 7443) oprava 1965

VO2 (7001, 7444) oprava 1974

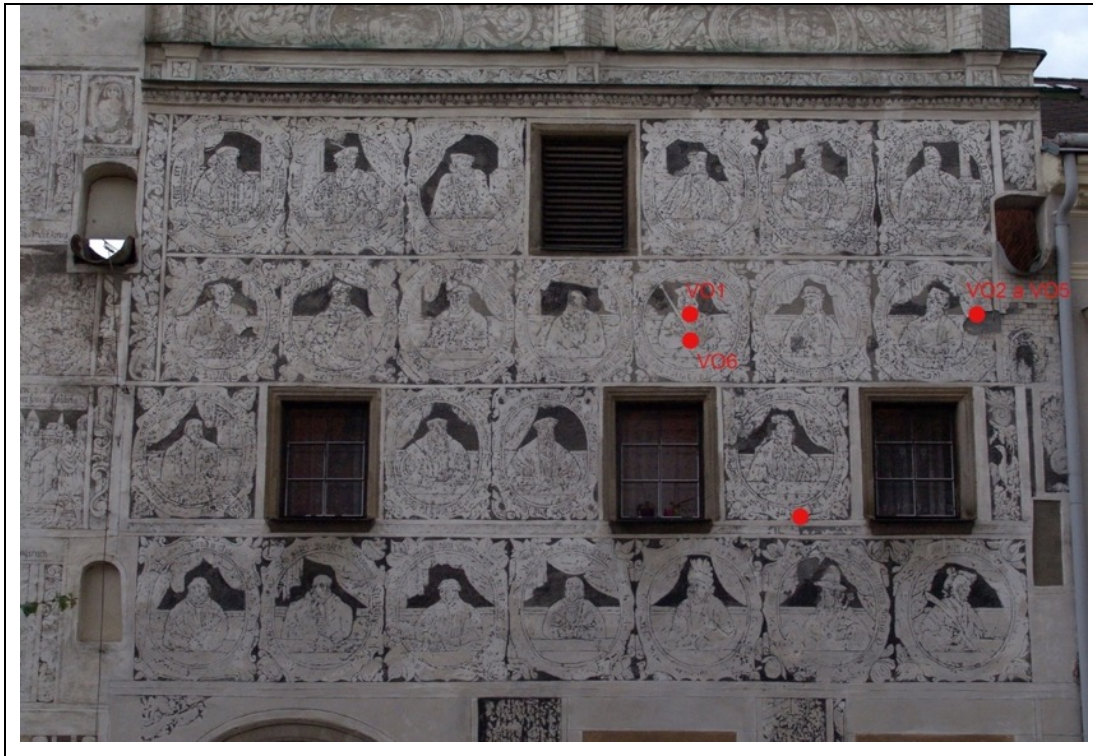
VO4 (7002, 7445) oprava 1997

VO5 (7003, 7446) oprava 1974

VO6 (7004, 7447) oprava 1990

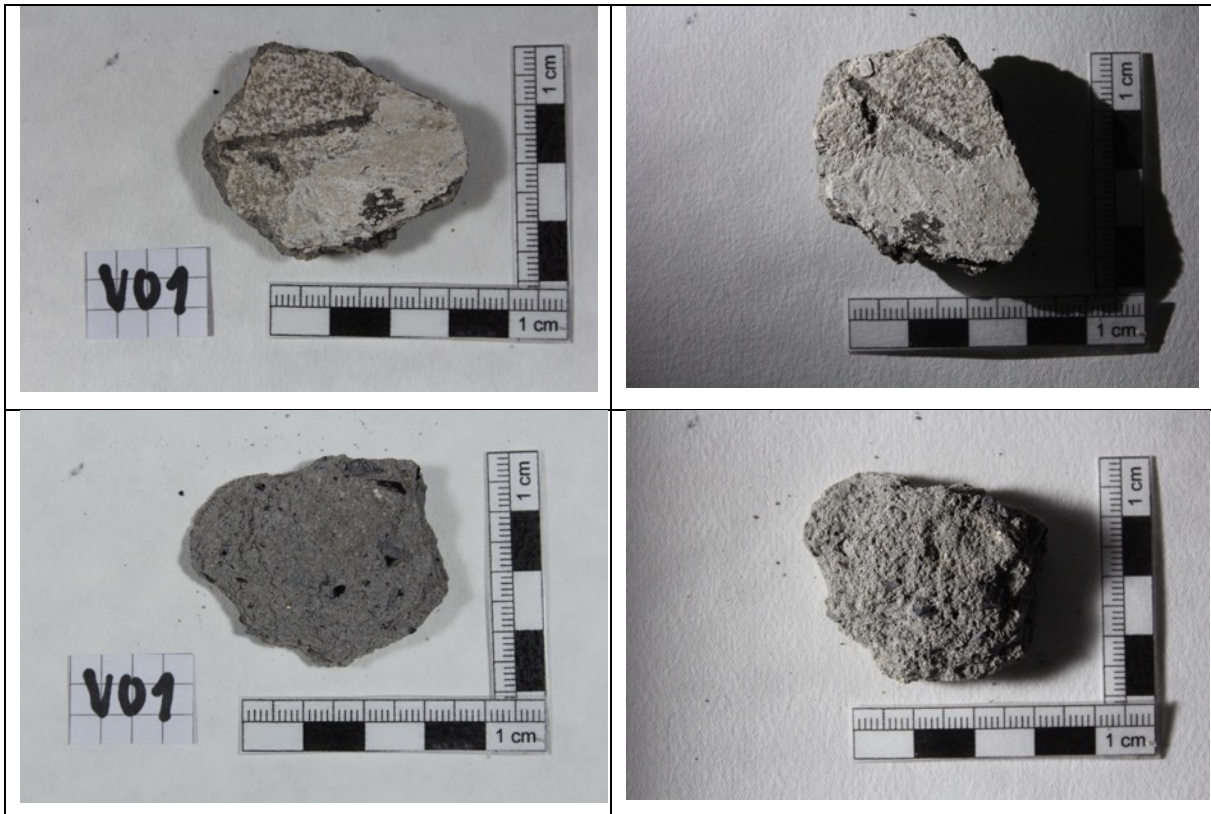
VO7 (granulometrie) oprava 1974

Lokalizace vzorků:

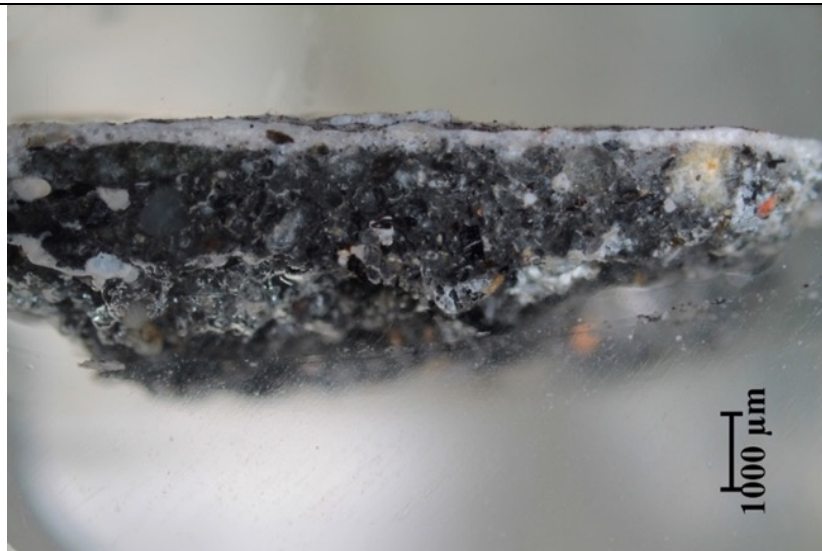

V01 oprava 1965

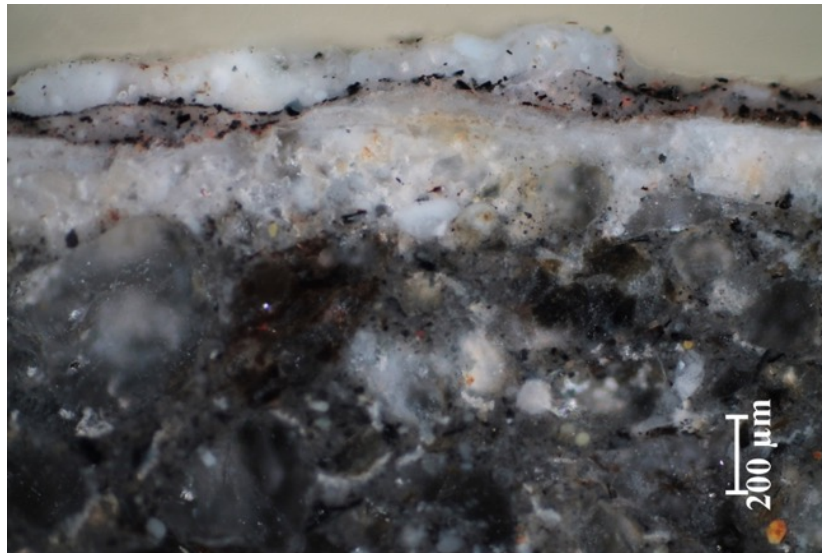
Makrofoto (lícová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

Slavonice -
oprava 1965
VO1 – 7443
(20x)

Slavonice -
oprava 1965
VO1 – 7443
Detail povrhu
(100x)

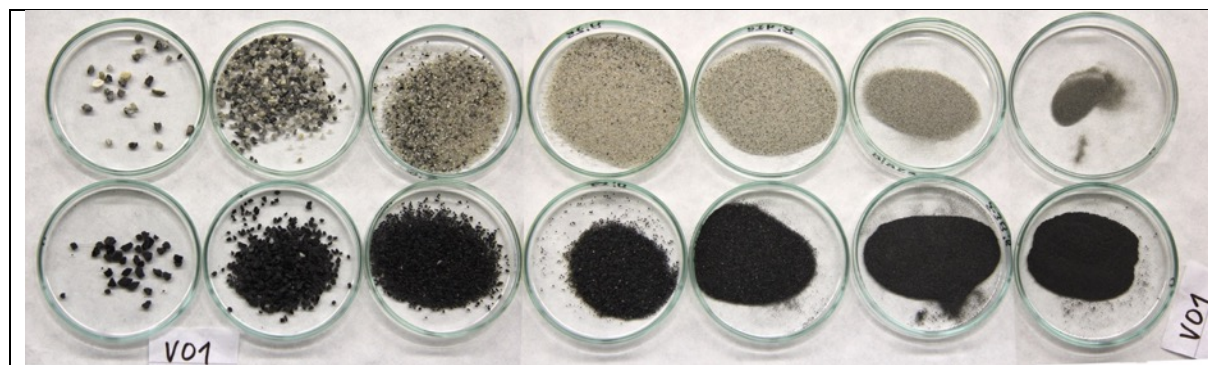

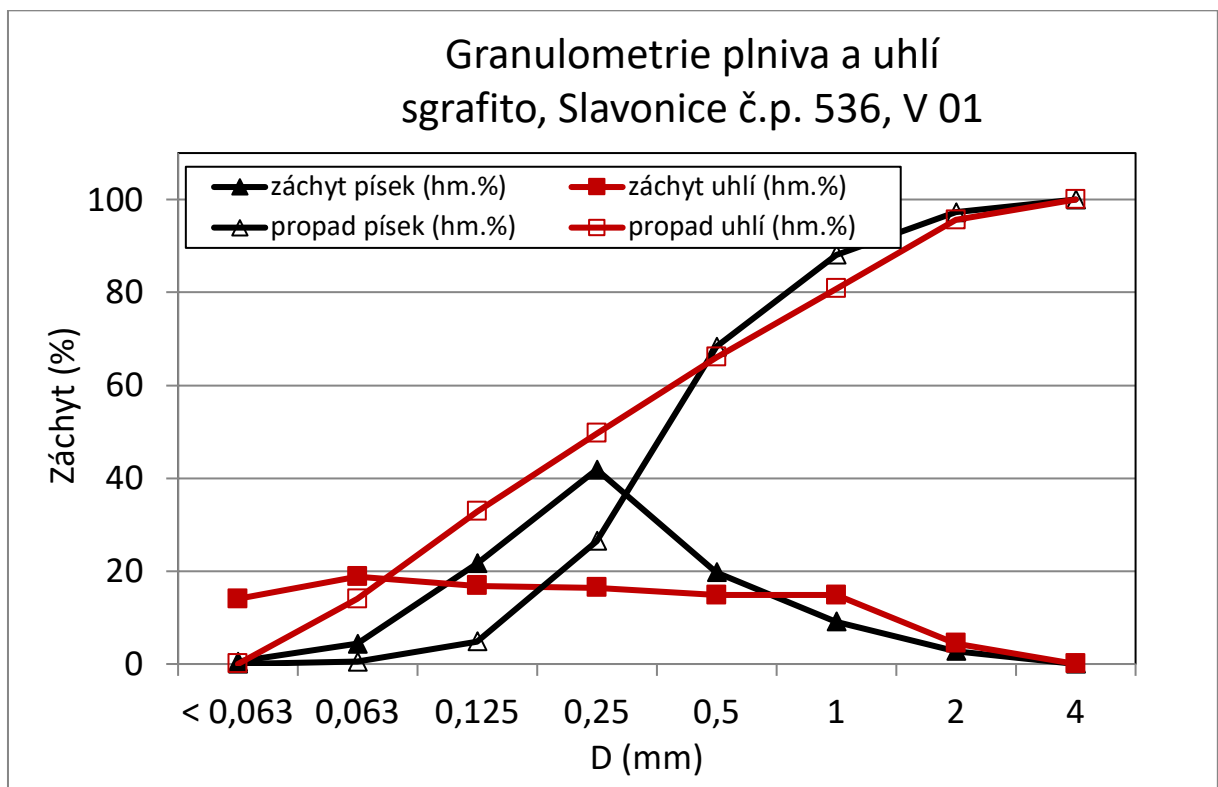
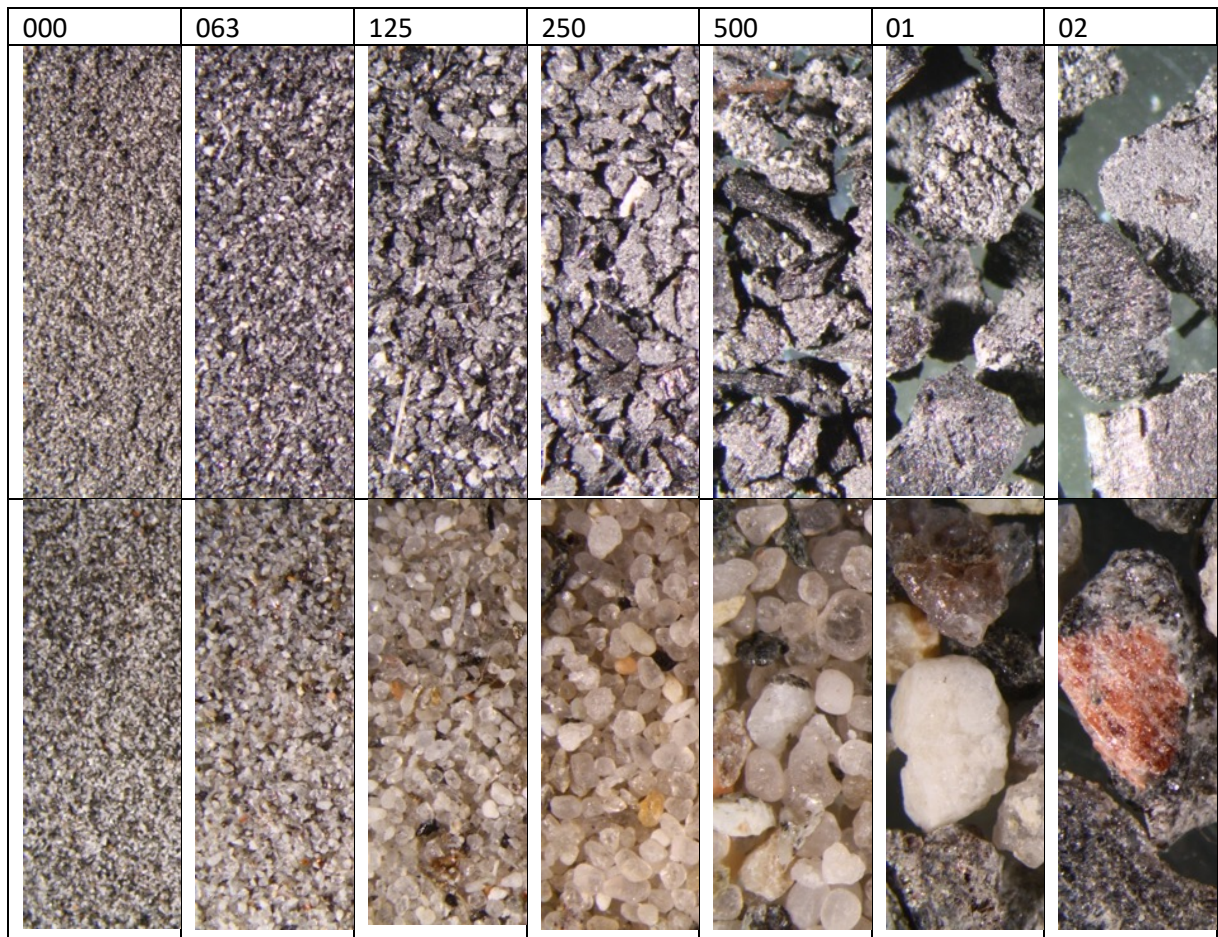
Slavonice -
oprava 1965
VO1 – 7000
Detail povrhu
(100x)

Slavonice - oprava 1965 VO1 – 7000 Detail povrchu v UV světle (100x)				
Stratigrafie/SEM EDX::	Číslování chronologicky	Pozn.	Ozn.	
	0 - intonaco (1965)		O2	
	1 – bianco, s plnivem (1965)	Provedeno al fresco (dobře doložitelné na fotce v UV světle)	O2b	
	2 – černá lazura (1965)	s černým pigmentem a červenou hlinkou	2A	
	3 - bianco s drobnozrnným plnivem (1965) - celkové scelení fasády	secco, obsahuje zrna černého a červeného pigmentu (stržená nebo kolorování?)	2B	
	4 - černá lazura (1974)	s černým pigmentem a červenou hlinkou	3A	
	5 - bianco s bílým drobnozrnným plnivem (1974)		3B	
	4 - černá nesouvislá lazura (1990)	dochovaná jen u vzorku 7000	4A	
	5 - bianco s bílým drobným plnivem (1990)	dochovaná jen u vzorku 7000	4B	
	6 - okrová	dochovaná u vzorku 7000	ON	
	7 – znečištění, v UV světle bělavá fluorescence	?	Z	

Granulometrie

Kumulativní distribuční křivka plniva vzorku V 01. Plnivo vykazuje střední distribuci. Maximální velikost zrn dosahuje 2 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125-0,5 mm, obsah jemnozrnného až prachového podílu je zanedbatelně nízký. Uhlí se vyznačuje vyrovnaným podílem jemnozrnných i středně zrných částic, maximální zjištěná velikost částic uhlí dosahovala max. 2 mm.

Pojivo: bílé vzdušné vápno, zanedbatelný obsah hydraulických složek (ze silikátové analýzy)

Plnivo: středně vytříděný praný písek ($D < 2$ mm) s převahou obsahu křemene a dřevěné uhlí

Receptury

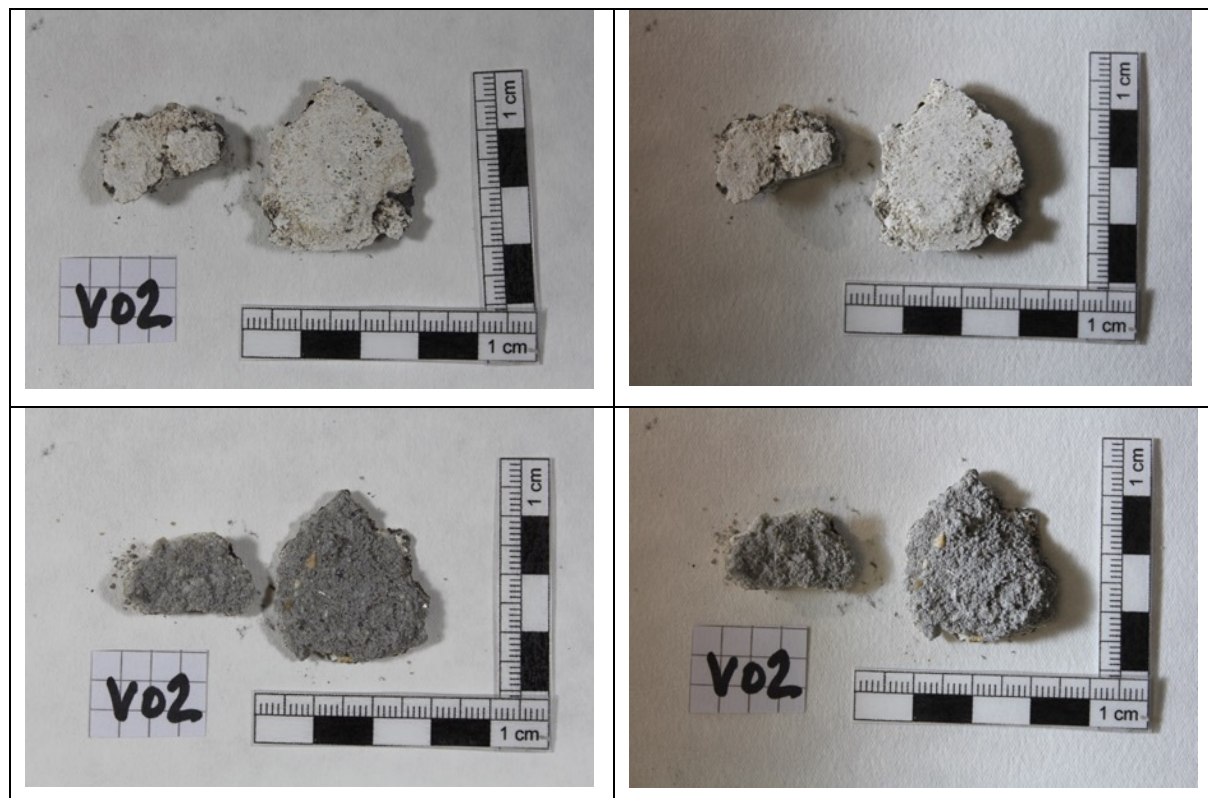
v.hydrát/plnivo (hm.d)	v.hydrát/plnivo (obj.d.)	v.kase/plnivo (hm.d)	v.kase/plnivo (obj.d.)	písek/uhlí (obj. d.)
1:3,3	1:1,7	1:2	1:3,3	1:1

Přibližná receptura omítky vzorku V 01. Malta se vyznačuje vyšším obsahem plniva (písku a uhlí). Obsah uhlí je vysoký – plnivo bylo připraveno smícháním písku a uhlí v přibližném objemovém poměru 1:1.

Pozn.: Receptura byla vypočítána za předpokladu, že vápenná kaše obsahuje 50 hm. % vody. Sypná váha písku byla stanovena z písku (odděleného silikátovou analýzou) $1,59 \text{ g/cm}^3$, sypná váha vápenného hydrátu $0,41 \text{ g/cm}^3$, vápenné kaše $1,4 \text{ g/cm}^3$ a dřevěného uhlí $0,34 \text{ g/cm}^3$. Při výpočtu receptury nezapočítáváme přirozenou vlhkost písku.

VO2 oprava 1974

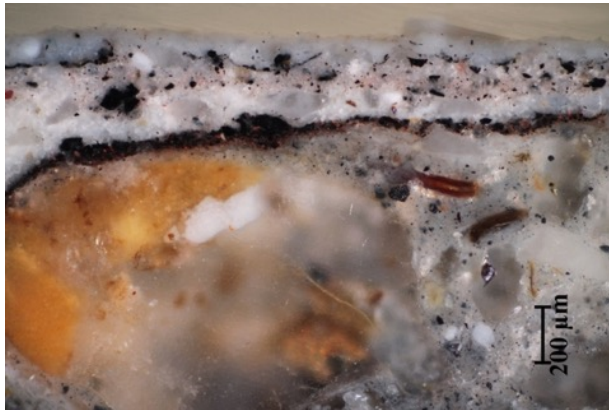
Makrofoto (lícová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

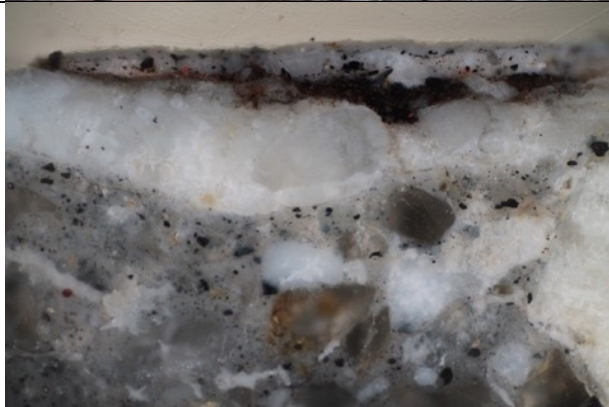
Slavonice - oprava 1974
VO2 – 7444
(50x)

Slavonice - oprava 1974
VO2 – 7444
Detail povrchu
(100x)

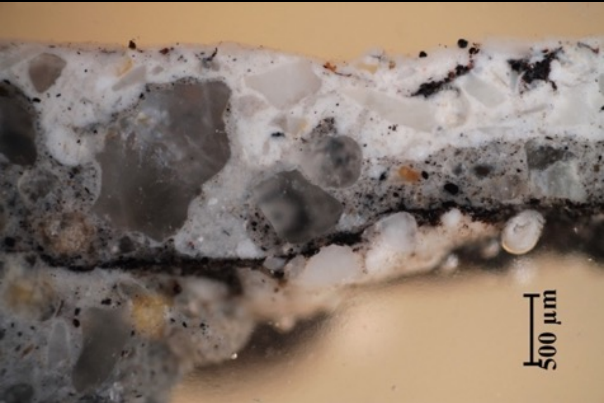

Slavonice - oprava 1974
VO2 – 7444 (přebroušeno)
Detail povrchu
(100x)

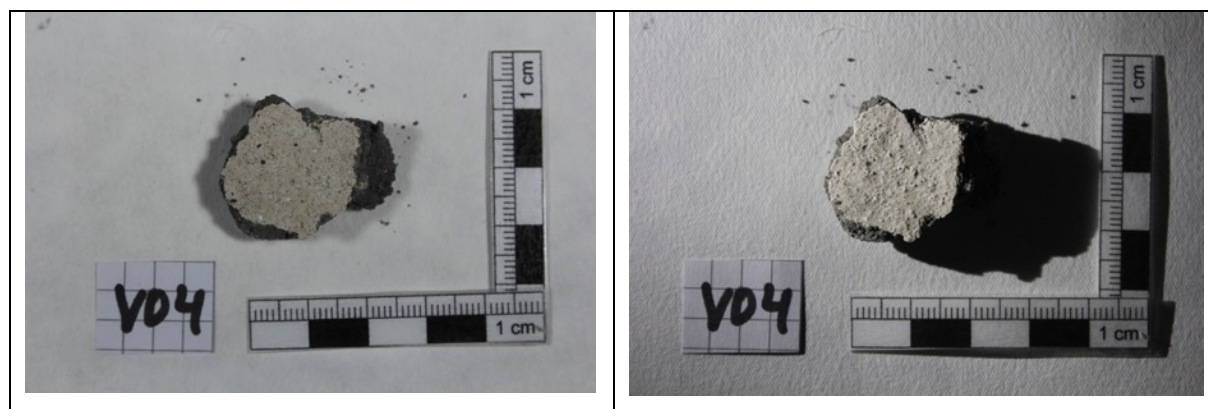
Slavonice - oprava 1974
VO2 – 7001
(20x)

Slavonice - oprava 1974 VO2 – 7001 (100x)		
Stratigrafie/SEM EDX::		Pozn.
	0 - intonaco (1974)	
	1 – silná černá lazura (1974), u vzorku 7444 po přebroušení chybí	Obsahuje černý a červený pigment
	2 - bianco s bílým transparentním plnivem (1974) - několik nátěrů, svrchní nános tónovaný červeným a černým pigmentem, celkové scelení fasády, u druhého vzorku 7001 vrstva chybí	Secco, poslední vrstva se zrny černými
	3 - intonaco (1990) – pouze u vzorku 7001	Na černé lazuru 1 alternativně dochovaná vrstva šedého intonaca s pískem a černým pigmentem
	3 - černá lazura (1990)	
	4 - bianco s bílým plnivem (1990)	
	5 – zbytky okrového nátěru	
	6 - znečištění	v UV světle bělavá fluorescence

VO4 (7002, 7445) oprava 1997

Makrofoto (lícová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

Slavonice -
oprava 1997
VO4 – 7002
(20x)

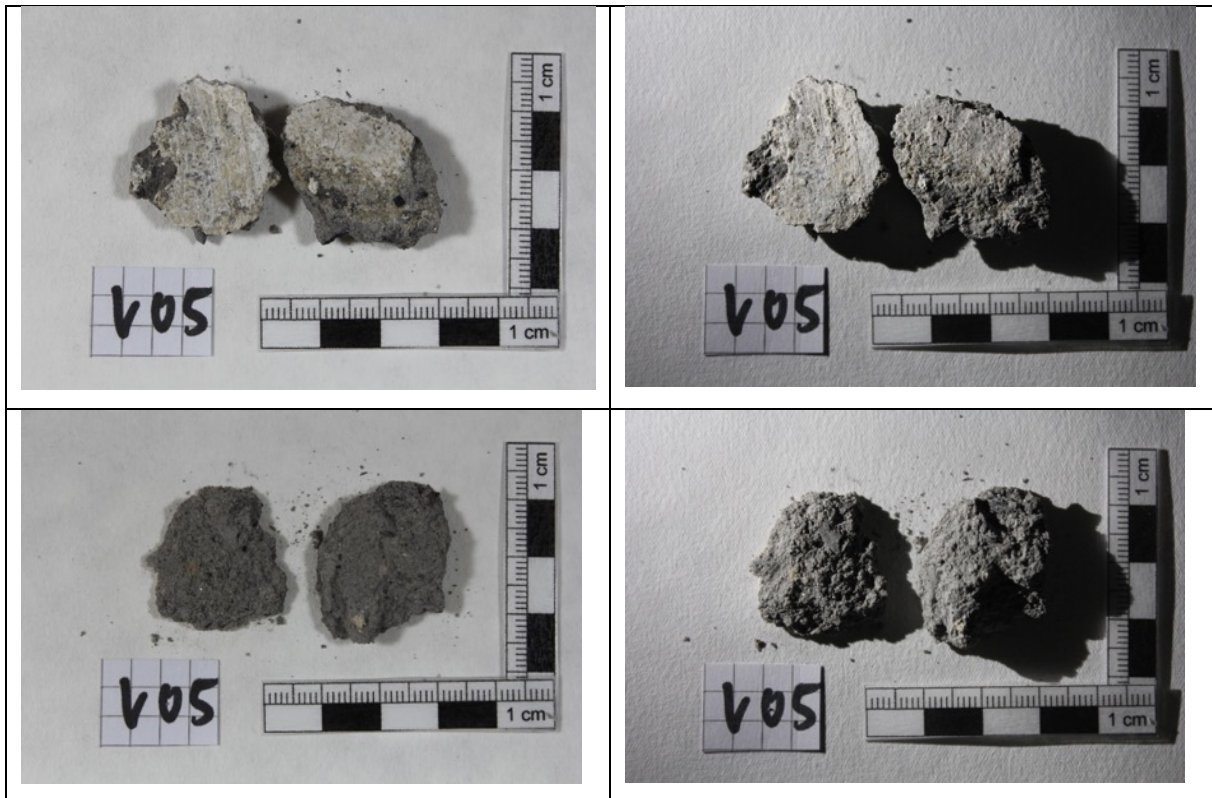
Slavonice -
oprava 1997
VO4 – 7002
Detail
povrchu
(50x)

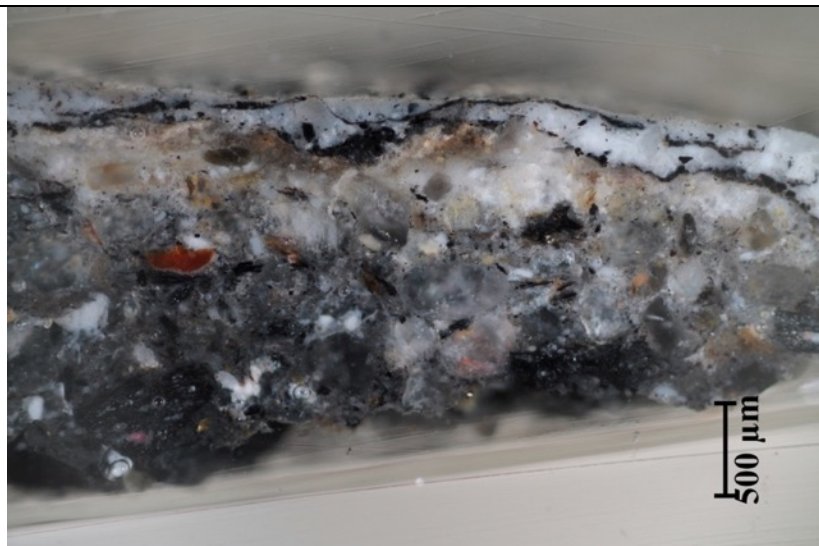
Stratigrafie		Pozn.
	0 - intonaco (1997) s vysokým obsahem plniva	Malá zrna, oblá, dobarveno pigmentem, secco na vyzrálý podklad
	1 – bianco, s drobným vytříděným plnivem (1997) tónované žlutým okrem	Porokalk
	6 – znečištění, v UV světle bělavá fluorescence	

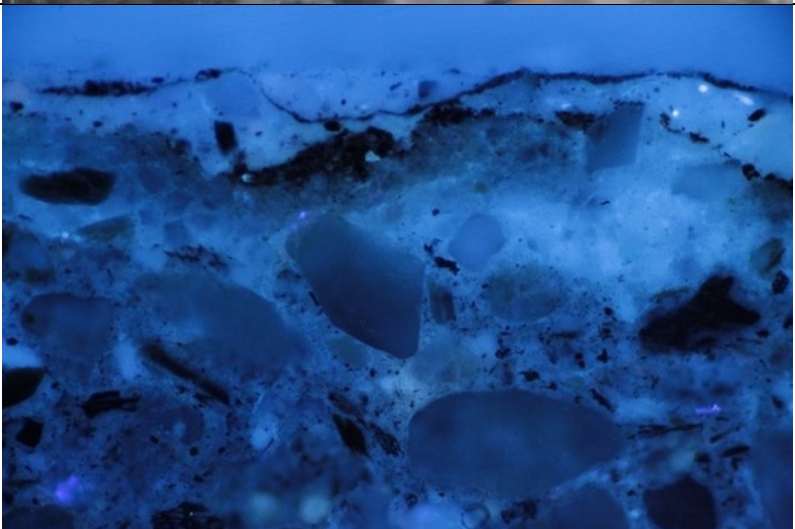
VO5 (7003, 7446) oprava 1974

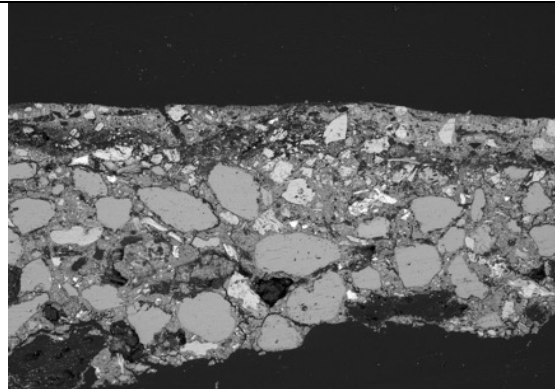
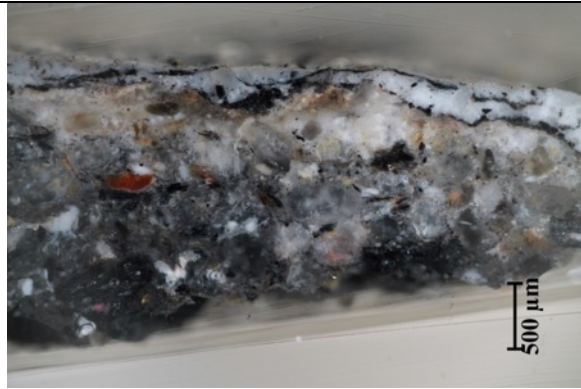
Makrofoto (líčová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

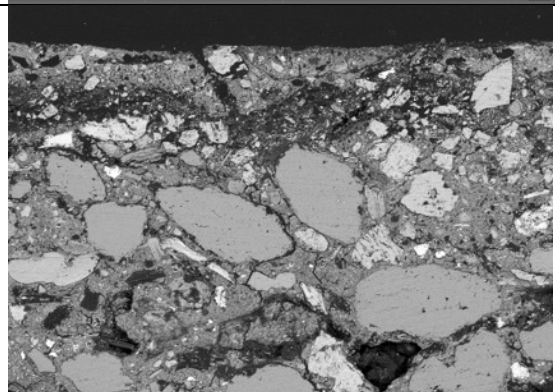
Slavonice - oprava 1974
VO5 – 7446
Detail povrchu
(50x)

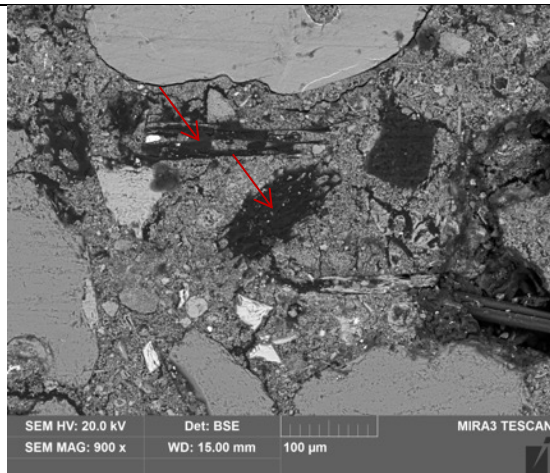
<p>Slavonice - oprava 1974 VO5 – 7446 (100x)</p>		
<p>Slavonice - oprava 1974 VO5 – 7003 v UV světle (100x)</p>		
<p>Stratigrafie/SEM EDX::</p>		<p>Pozn.</p>
	<p>0 - intonaco (1974)</p>	<p>Zatažený povrch, u povrchu světlejší barevnost matrixu</p>
	<p>1 - bianco (1974) s plnivem (příměs jemnozrnné vápencové nebo mramorové moučky)</p>	<p>Al fresco, fresco-secco (viz UV světlo)</p>
	<p>2 – silná černá lazura (1974)</p>	<p>Vrstva proměnlivé tloušťky, obsahuje černý pigment, malá příměs žlutého nebo červeného pigmentu</p>
	<p>3 - bianco s bílým transparentním plnivem (1974) – proměnlivé tloušťky, několik vrstev nánosů (nezřetelné), celkové scelení fasády</p>	<p>Secco, poslední vrstva se zrny černými vrstva obsahuje částice černého pigmentu (stržená z lazur?) nebo tónovaná do šeda?</p>
	<p>4 - černá lazura (1990)</p>	<p>Proměnlivé tloušťky s jemnozrnným černým pigmentem</p>
	<p>5 - bianco s drobným bílým karbonátovým plnivem (1990)</p>	<p>Nesouvisle dochovaná vrstva</p>
	<p>6 – zbytky okrového nátěru (lazury)</p>	
	<p>7 - znečištění, v UV světle bělavá fluorescence</p>	

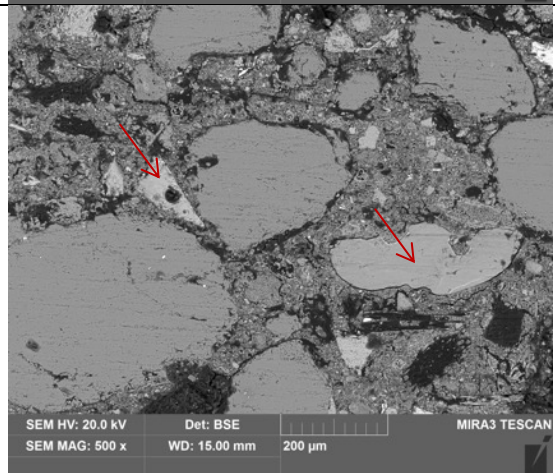
SEM HV: 20.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 140 x WD: 15.00 mm 1 mm

SEM HV: 20.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 240 x WD: 15.00 mm 500 μm

SEM HV: 20.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 900 x WD: 15.00 mm 100 μm

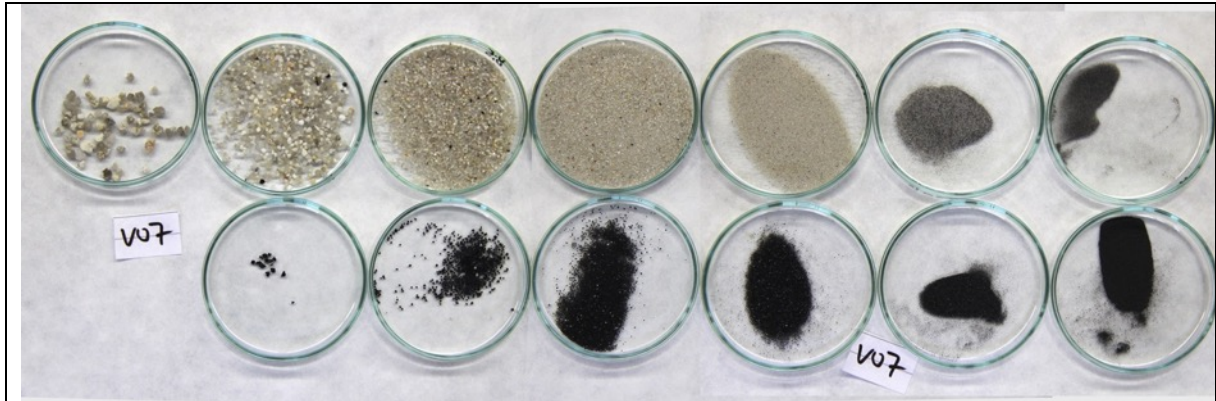

SEM HV: 20.0 kV Det: BSE MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 500 x WD: 15.00 mm 200 μm

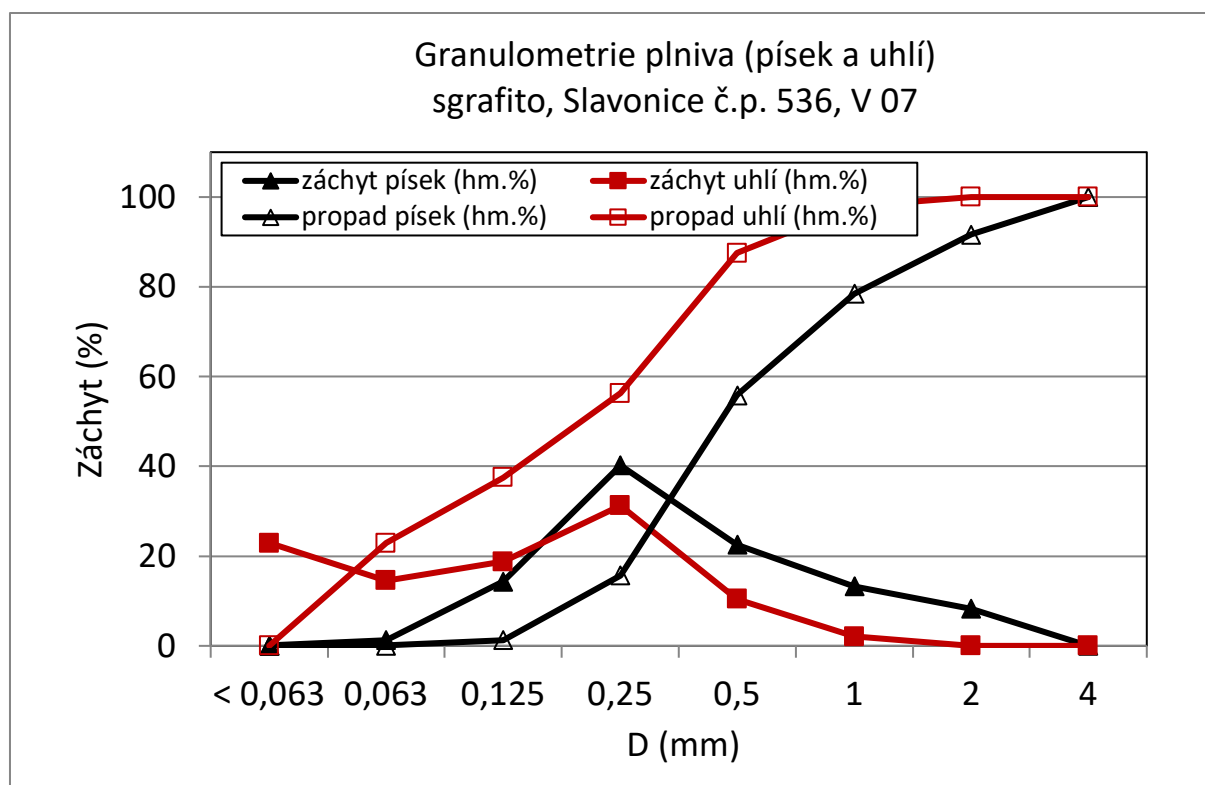
Detail částic dřevěného uhlí s charakteristickou strukturou dřeva.

Detail 2 částic strusky.

VO7 (granulometrie) oprava 1974

000	063	125	250	500	01	02

Kumulativní distribuční křivka plniva vzorku V 07. Plnivo vykazuje střední distribuci. Maximální velikost zrn dosahuje 2 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125-1 mm, obsah jemnozrnného až prachového podílu je zanedbatelně nízký.

Uhlí se vyznačuje vysokým podílem jemnozrnných částic, maximální zjištěná velikost částic uhlí dosahovala max. 2 mm. Přibližný objemový obsah dřevěného uhlí tvořil ca 8 %, tj. na 11 dílu písku připadal přibližně 1 objemový díl dřevěného uhlí.

Pojivo: bílé vzdušné vápno, složení dle SEM-EDX naznačuje slabě hydraulický charakter pojiva: Ca, Si, Al, zvýšený obsah S a Mg (obsah Si, Al, celkem asi 10 at. %, tzn. jedná se patrně o slabě hydraulické pojivo (vápno) nebo směs vápna a malého množství cementu, nelze vyloučit použití např. latentně hydraulické maltoviny (vzhledem k obsahu strusky).

Plnivo: středně vytříděný praný písek ($D < 2$ mm) s převahou obsahu křemene, částice dřevěného uhlí a strusky, dřevěné uhlí použito jako pigment.

Receptury

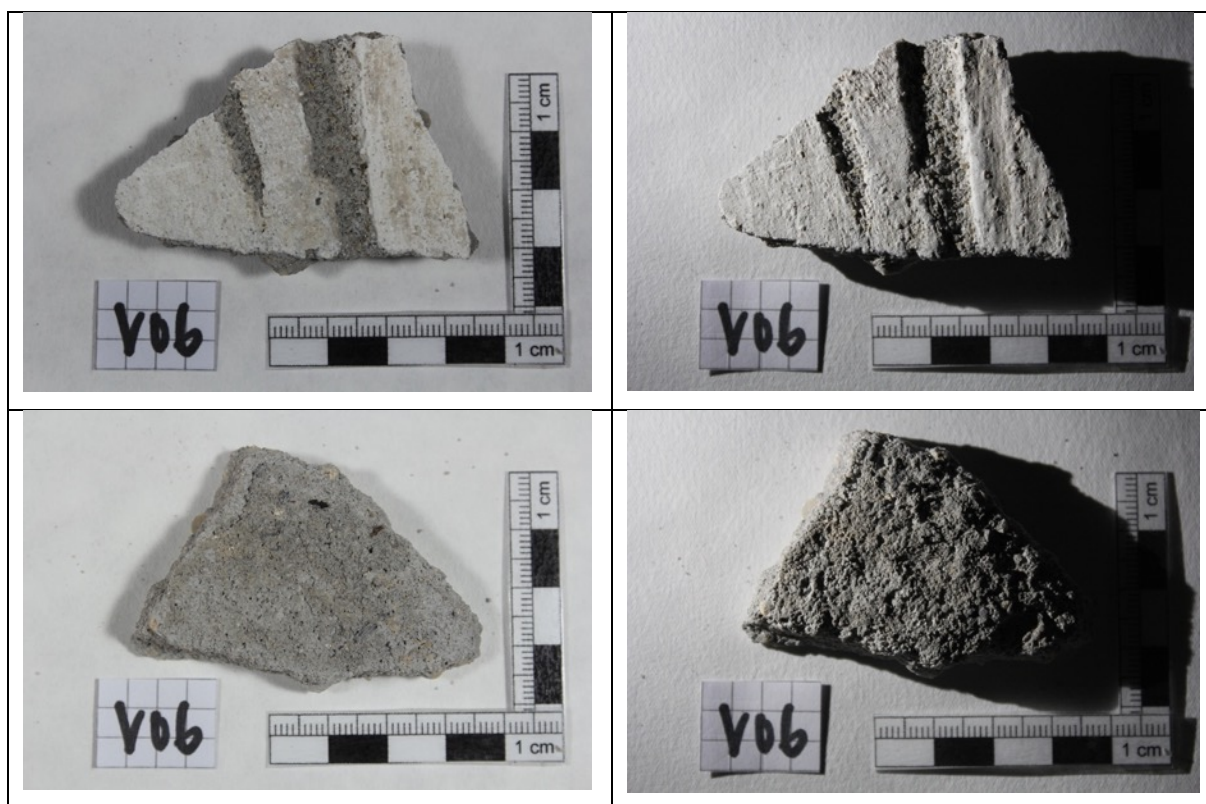
v.hydrát/plnivo (hm.d)	v.hydrát/plnivo (obj.d.)	v.kase/plnivo (hm.d)	v.kase/plnivo (obj.d.)	písek/uhlí (obj. d.)
1:5	1:1,4	1:2,5	1:2,5	11:1

Přibližná receptura omítky vzorku V07. Malta se vyznačuje vyšším obsahem plniva (písku a uhlí). Plnivo bylo připraveno smícháním písku a uhlí v přibližném objemovém poměru 11:1.

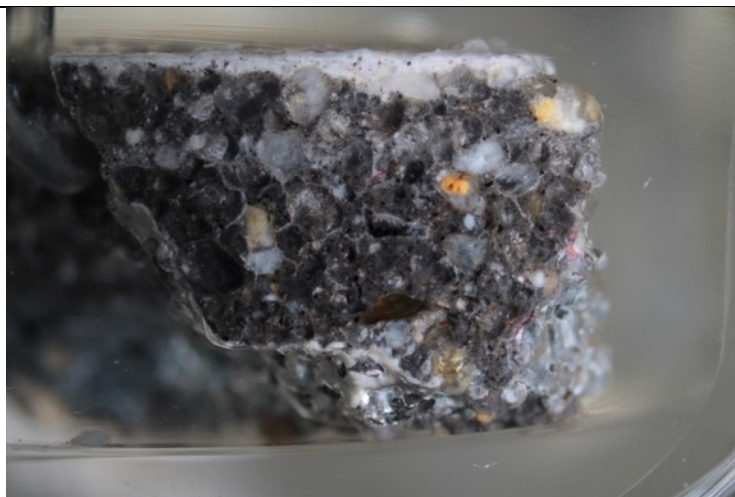
Pozn.: Receptura byla vypočítána za předpokladu, že vápenná kaše obsahuje 50 hm. % vody. Sytná váha písku byla stanovena z písku (odděleného silikátovou analýzou) 1,56 g/cm³, sytná váha vápenného hydrátu 0,41 g/cm³, vápenné kaše 1,4 g/cm³ a dřevěného uhlí 0,47 g/cm³. Při výpočtu receptury nezapočítáváme přirozenou vlhkost písku.

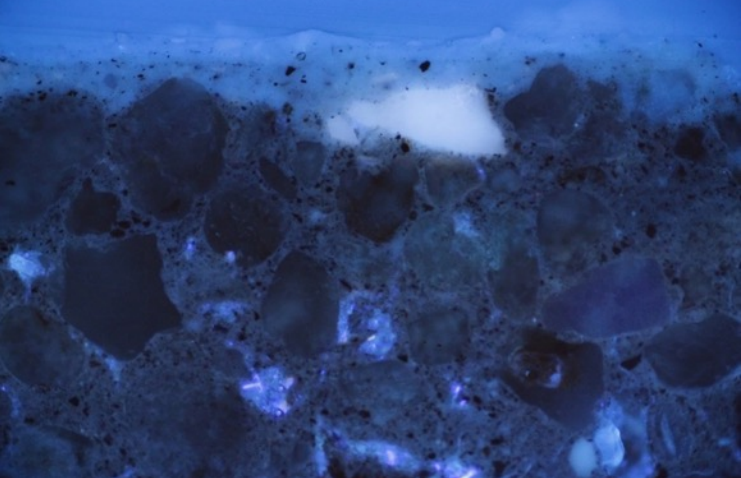

VO6 (7004, 7447) oprava 1990

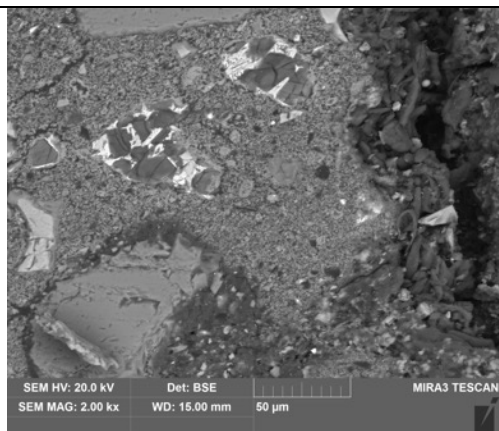
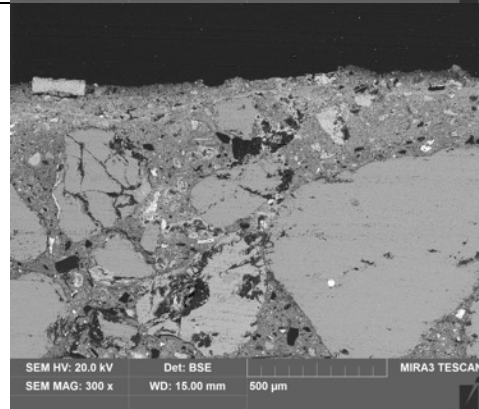
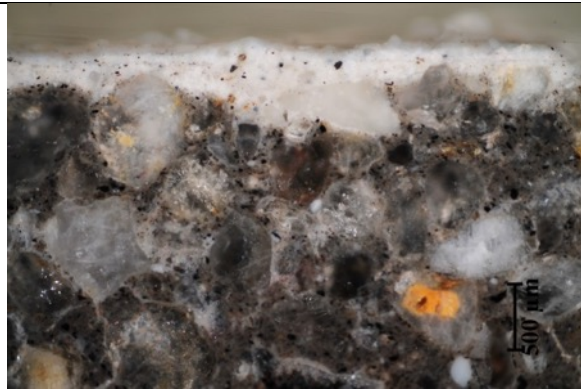
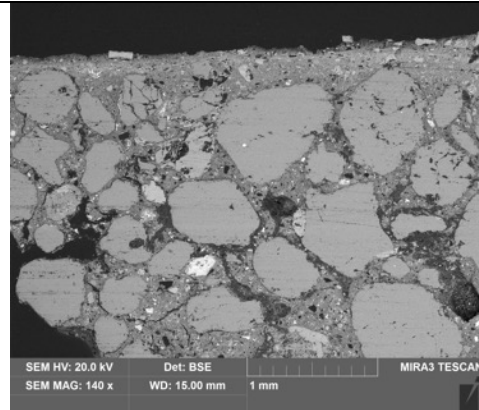
Makrofoto (lícová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

Slavonice - oprava 1990
VO6 - 7447
(20x)

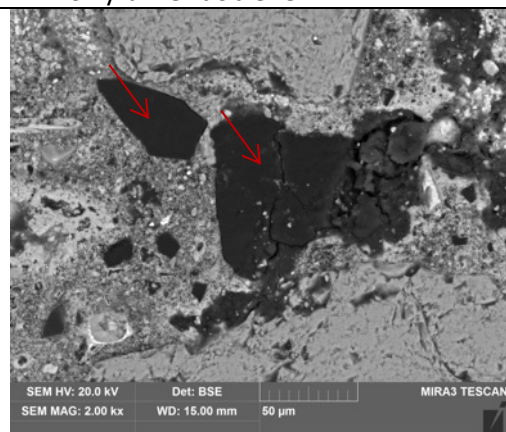
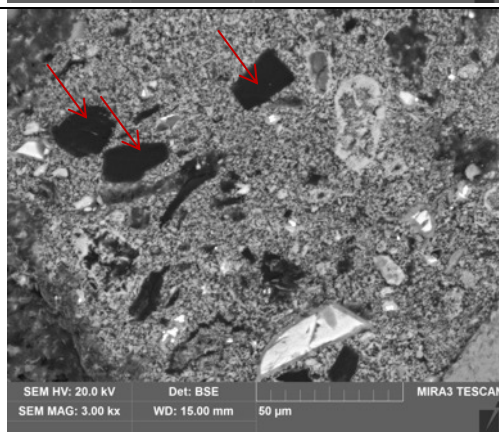
<p>Slavonice - oprava 1990 VO6 – 7447 (50x)</p>		
<p>Slavonice - oprava 1990 VO6 – 7447 V UV světle (50x)</p>		
<p>Slavonice - oprava 1990 VO6 – 7006 (50x)</p>		
<p>Stratigrafie/SEM EDX::</p>	<p>0 - intonaco (1990) s vysokým obsahem plniva (s výrazně zaobleným tvarem částic)</p> <p>1 - bianco s bílým vytříděným plnivem (1990), několik nánosů vrstev, minimálně 3</p> <p>2 – sv. okrová lazura</p> <p>3 - znečištění, v UV světle bělavá fluorescence</p>	<p>Pozn.</p> <p>S obsahem jemnozrnného uhlíkatého pigmentu a příměsí žluto-oranžové hlinky</p> <p>Fresco-secco, vrstva vyplňuje nerovnosti intonaca</p>

Složení matrice dle SEM-EDX: Ca, Si, Mg, Al (S), obsah Si okolo 10-12 at. %, Al (okolo 4,5 %, zvýšený obsah Mg (okolo 5,5-7,5 %), pojivo je částečně sulfatizované (S). Vzhledem k nižšímu až střednímu obsahu hydraulických složek se patrně spíše jedná o směs vápna a portlandského cementu (viz. alit – na snímku vlevo).

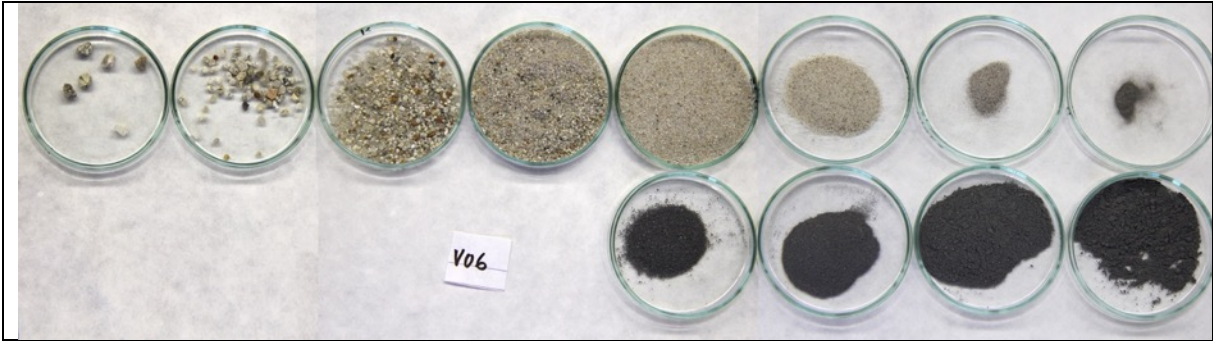
Matrice výrazně nehomogenní, vysoce kompaktní, bez trhlin.

Plnivo výrazně zaoblené

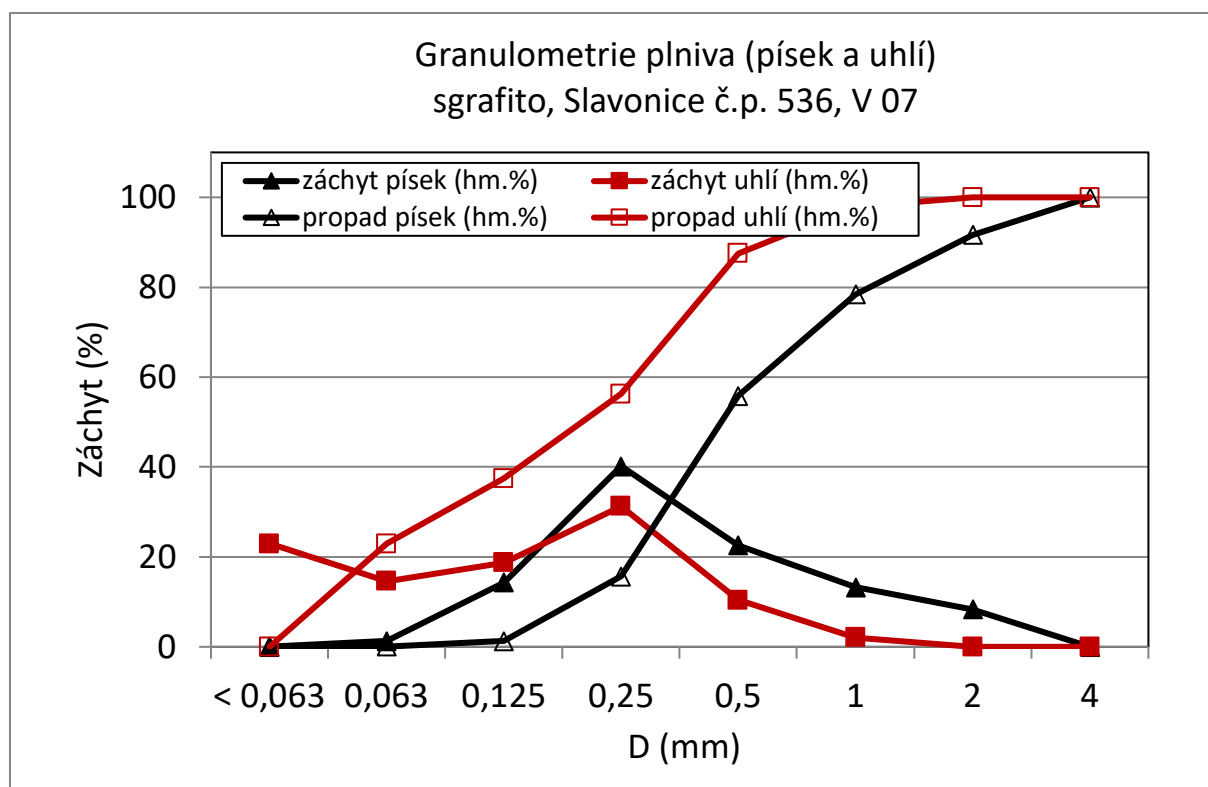

částice černého pigmentu – zaoblené částice, bez struktury, vel. max. 100 µm (drobnozrné), prvkové složení: jen C (škára?), některá zrna: C, trochu Ca, Si, Al (P, S) – nevylučuje se, že se jedná o škáru (popel po spálení uhlí)

Granulometrie V06

000	063	125	250	500	01	02

Kumulativní distribuční křivka plniva vzorku V 07. Plnivo vykazuje střední distribuci. Maximální velikost zrn dosahuje 2 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125-1 mm, obsah jemnozrnného až prachového podílu je zanedbatelně nízký.

Uhlí se vyznačuje vysokým podílem jemnozrnných částic, maximální zjištěná velikost částic uhlí dosahovala max. 2 mm. Přibližný objemový obsah dřevěného uhlí tvořil ca 8 %, tj. na 11 dílu písku připadal přibližně 1 objemový díl dřevěného uhlí.

Pojivo: směs vápna a cementu, prvkové složení spíše odpovídá nižšímu obsahu hydraulických složek. Jako důkaz přítomnosti cementu nařoceny ality (trikalcium silikát, nezhydratované slínkové částice), bohužel nekoreluje se silikátovou analýzou, kde byl prokázán zanedbatelný obsah hydraulických složek.

Plnivo: středně vytřídění prany písek ($D < 2$ mm) s převahou obsahu křemene (výrazně zaoblené), uhlíkatá černá amorfního charakteru (nejedná se o uhlí – nemá typickou strukturu dřeva), spíše škvára, škvára je i velmi jemná, s velikostí pod 0,063 mm, takže vlastně pigment.

Receptury

v.hydrát/plnivo (hm.d)	v.hydrát/plnivo (obj.d.)	v.kase/plnivo (hm.d)	v.kase/plnivo (obj.d.)	písek/škvára (obj. d.)
1:3,3	1:1,7	1:2	1:3,3	1:1

Přibližná receptura omítky vzorku V 01. Malta se vyznačuje vyšším obsahem plniva (písku a uhlí).

Obsah uhlí je vysoký – plnivo bylo připraveno smícháním písku a uhlí v přibližném objemovém poměru 1:1.

Pozn.: Receptura byla vypočítána za předpokladu, že vápenná kaše obsahuje 50 hm. % vody. Sypná váha písku byla stanovena z písku (odděleného silikátovou analýzou) 1,59 g/cm³, sypná váha vápenného hydrátu 0,41 g/cm³, vápenné kaše 1,4 g/cm³ a dřevěného uhlí 0,34 g/cm³. Při výpočtu receptury nezapočítáváme přirozenou vlhkost písku.

SZ Slatiňany

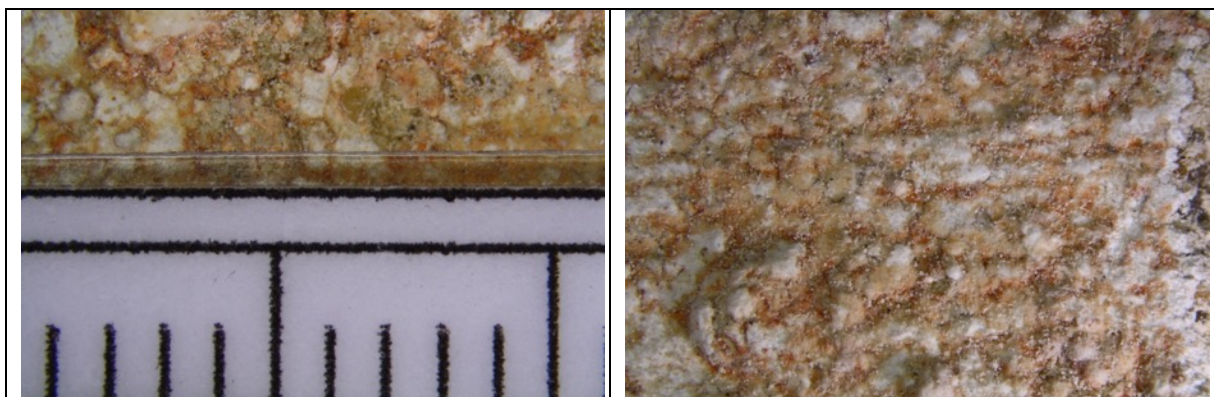
Odebrané vzorky:

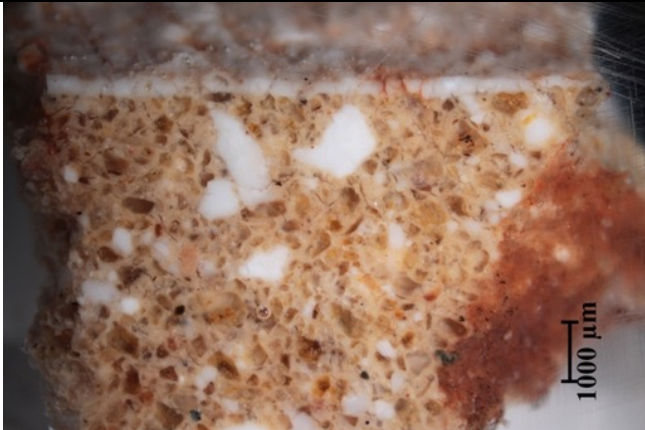

SLVO1

Makrofoto (lícová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

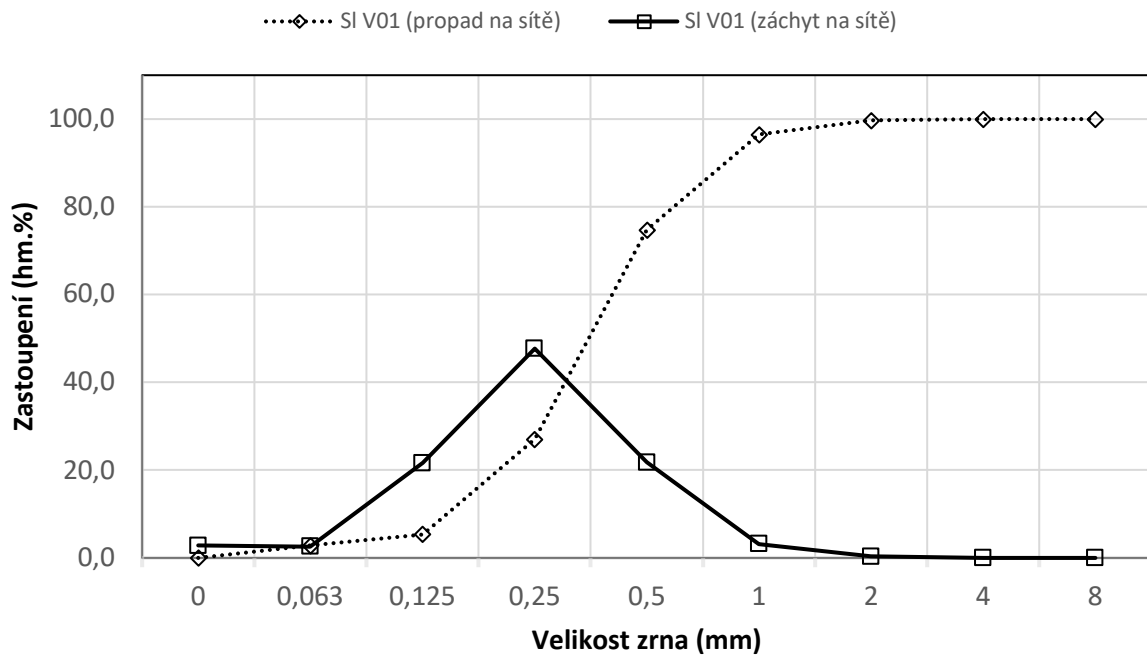

Foto povrchu bianca pod stereomikroskopem

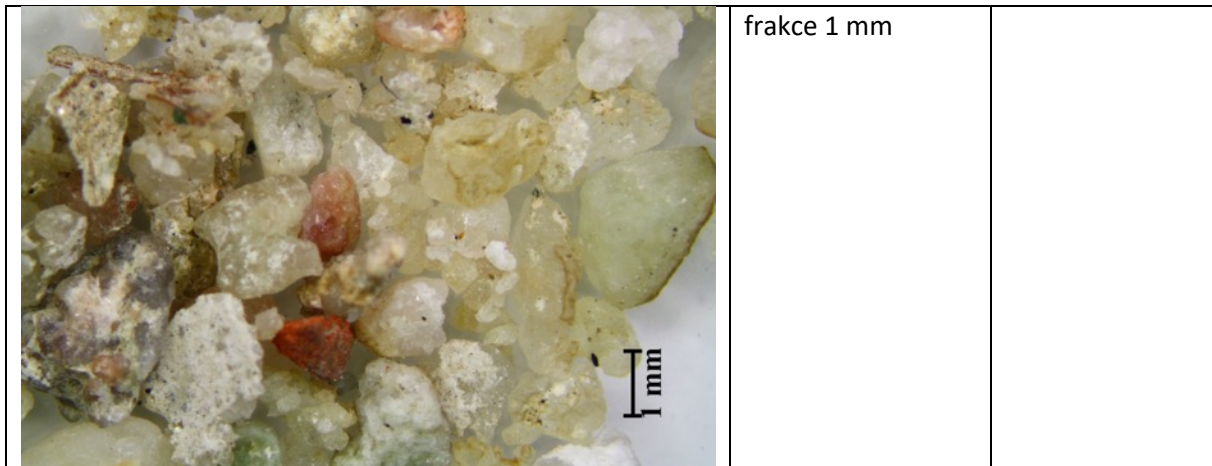

<p>Slatiňany renesanční sgrafito SLVO1 (20x)</p>		
<p>Slatiňany renesanční sgrafito SLVO1 Detail povrchu (50x)</p>		
<p>Slatiňany renesanční sgrafito SLVO1 Detail povrchu v UV světle (100x)</p>		
<p>Stratigrafie/SEM EDX::</p>		<p>Pozn.</p>
	<p>0 – intonaco s převážně transparentními zrny plniva s užší distribucí velikosti částic. Součástí inertních složek tvoří bílé závalky vápenného pojiva, které se nepodílí na pojivové funkci. Pojivo je dle silikátové analýzy vzdušné vápno.</p>	<p>trhlínky</p>
	<p>1 – bianco (v jednom nánosu), bez plniva</p>	<p>al secco nebo fresco-secco? (nelze jednoznačně určit), trhlínky</p>
	<p>2 – zbytky červeného nátěru/povrchové úpravy?</p>	<p>Zatečené v trhlínách.</p>
	<p>3 - znečištění</p>	<p>v UV světle bělavá fluorescence</p>

Granulometrie

Kumulativní distribuční křivka plniva vzorku SI_V01. Plnivo vykazuje poměrně úzkou distribuci. Maximální velikost zrn je 1 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125-0,5 mm, které tvoří téměř 90 % všech zrn plniva.

	Frakce 0,5 mm	
	Frakce 0,125 mm	

Snímky ze stereomikroskopu SMZ 800, fotografováno při zvětšení na mikroskopu 1x.

Popis plniva:

Plnivo tvoří středně vytríděný kopaný nebo říční písek. Plnivo vykazuje poměrně úzkou distribuci. Maximální velikost zrn je 1 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125-0,5 mm, které tvoří téměř 90 % všech zrn plniva.

Hlavní složku plniva tvoří zrna křemene, minoritní složky tvoří klasty minerálů a hornin, které optickou analýzou nelze blíže určit. Zrna plniva jsou středně zaoblená až zaoblená a vyznačují se střední sféricitou (zaoblením). V plnivu byly ojediněle identifikovány úlomky organických materiálů (dřeva) nebo keramiky, které jsou znečišťující příměsí.

Pojivo: vzdušné vápno, obsahuje závalky pojiva (viz. bílé ohraničené částice na nábrusu)

Receptura: v obj. dílech: 1,5:1 (vápenný hydrát nebo na sucho hašené vápno:písek), pokud bylo použita vápenná kaše (kvůli přítomnosti závalků méně pravděpodobná varianta) byl poměr míšení ca 1:1, obj.

receptury			
v.hydrát/plnivo (hm.d)	v.hydrát/plnivo (obj.d.)	v.kase/plnivo (hm.d)	v.kase/plnivo (obj.d.)
0,5	1,6	1,0	0,9

Při výpočtu uvažujeme tyto předpoklady: vápenná kaše obsahuje 50 % vody. Laboratorně byla stanovena sypaná váha vápenného hydrátu (0,41 g/cm³), objemová hmotnost vápenné kaše (1,41 g/cm³) a sypaná váha písku (izolovaného silikátovou analýzou, 1,35 g/cm³).

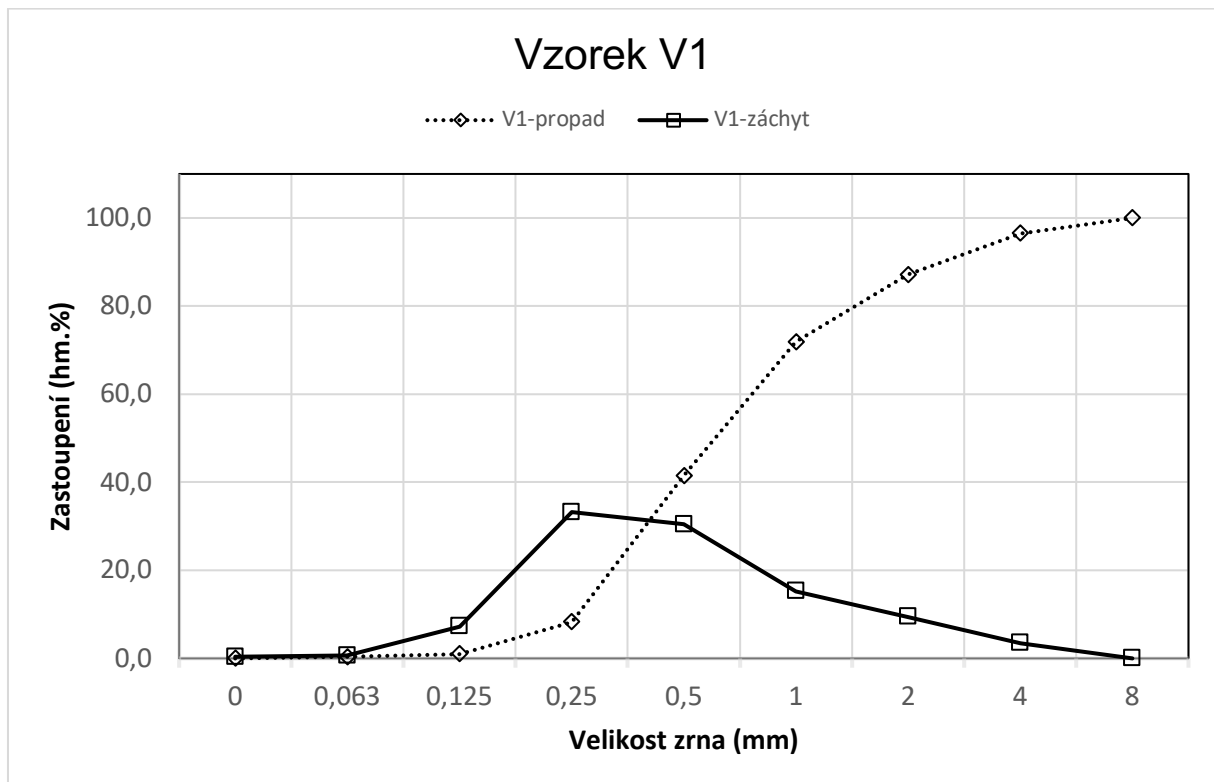
Opravné malty: z chemicko-technologického průzkumu vypracovaného 05/2019:

V1/9639 (oprava 1990) - intonaco

Pojivo:

pojivem omítky je nejspíše směs hydraulické maltoviny (portlandského cementu) a vápna. Obsah hydraulických komponent vyjádřen jako rozpustný podíl (SiO_2), jehož obsah byl chemickou analýzou stanoven střední (okolo 1,5 hm.%, resp. 8,2 hm.%, pokud je obsah hydraulických složek vztažen k celkovému obsahu pojiva, tj. vápno a hydraulické složky dohromady). Prvkovou analýzou SEM-EDX byl zjištěn zvýšený obsah hydraulických složek s obsahem křemíku, hliníku a železa, které tvoří 10-20 hm.% z celkového podílu pojiva. Díky SEM-EDX analýze byla jednoznačně prokázána přítomnost cementových slínek a oblých útvarů nahloučeného pojiva.

Plnivo:

Kumulativní distribuční křivka plniva vzorku V1 (oprava z roku 1990). Plnivo vykazuje poměrně širokou distribuci. Maximální velikost zrn je 8 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125-1 mm, písek téměř neobsahuje jemnozrnnou až prachovou frakci (identické se vzorkem V2).

Plnivo je dle obrazové analýzy středně vytříděné s maximální velikostí zrn do 4 mm (ojediněle zrna až 8 mm) s nízkým zastoupením jemných až prachových částic. Zrna kameniva jsou převážně zaoblená, mineralogicky jsou tvořena směsí křemene a jiných horninových úlomků (jiné silikáty, lokálně karbonátové částice). Některá zrna se vyznačují zvýšeným obsahem železa.

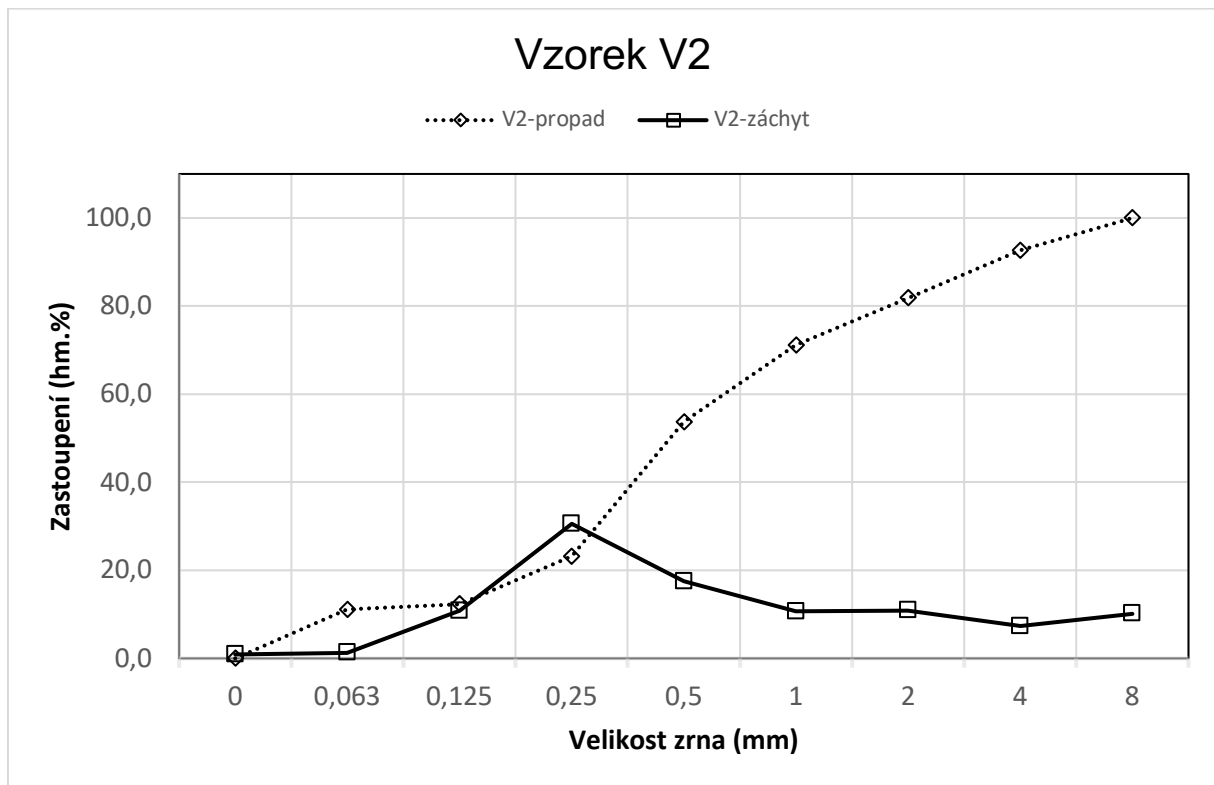
Receptura: V maltě oproti originálu jednoznačně převažuje plnivová složka, přibližný poměr plniva a pojiva (zde přepočteno na vápenný hydrát nikoliv směs vápna a cementu) tvoří 2,5:1, obj.

V2/9759 (oprava 1990) – jádrová omítka

Pojivo:

pojivem omítky je nejspíše směs hydraulické maltoviny (portlandského cementu) a vápna. Obsah hydraulických komponent vyjádřen jako rozpustný podíl (SiO_2), jehož obsah byl chemickou analýzou stanoven střední (okolo 1,3 hm.%, resp. 6,5 hm.%, pokud je obsah hydraulických složek vztažen k celkovému obsahu pojiva, tj. vápno a hydraulické složky dohromady). Prvkovou analýzou SEM-EDX byl zjištěn zvýšený obsah hydraulických složek s obsahem křemíku, hliníku a železa, které tvoří 15-20 hm.% z celkového podílu pojiva. Díky SEM-EDX analýze byla jednoznačně prokázána přítomnost cementových slínek.

Plnivo: podobná granulometrická křivka jako vzorek V1.

Kumulativní distribuční křivka plniva vzorku V2 (oprava z roku 1990). Plnivo vykazuje poměrně širokou distribuci. Maximální velikost zrn je 8 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,125-0,5 mm, písek téměř neobsahuje jemnozrnnou až prachovou frakci.

Plnivo je dle obrazové analýzy špatně vytříděné s maximální velikostí zrn do 8 mm s nízkým zastoupením jemných až prachových částic. Zrna kameniva jsou převážně zaoblená, mineralogicky jsou tvořena směsí křemene a jiných horninových úlomků (jiné silikáty, lokálně karbonátové částice). Některá zrna se vyznačují zvýšeným obsahem železa.

Receptura: V maltě oproti originálu jednoznačně převažuje plnivová složka, přibližný poměr plniva a pojiva (zde přepočteno na vápenný hydrát nikoliv směs vápna a cementu) tvoří 2:1, obj.

SZ Náchod

Odebrané vzorky:

NV1 - intonaco a bianco

NV2 - intonaco - vryp

NV3 - přeškrábnuté intonaco

NV1 - intonaco a bianco

Makrofoto (lícová strana v přímém a bočním nasvícení, rubová strana v přímém nasvícení, 4. foto z boku - vlevo na vzorku bianco)

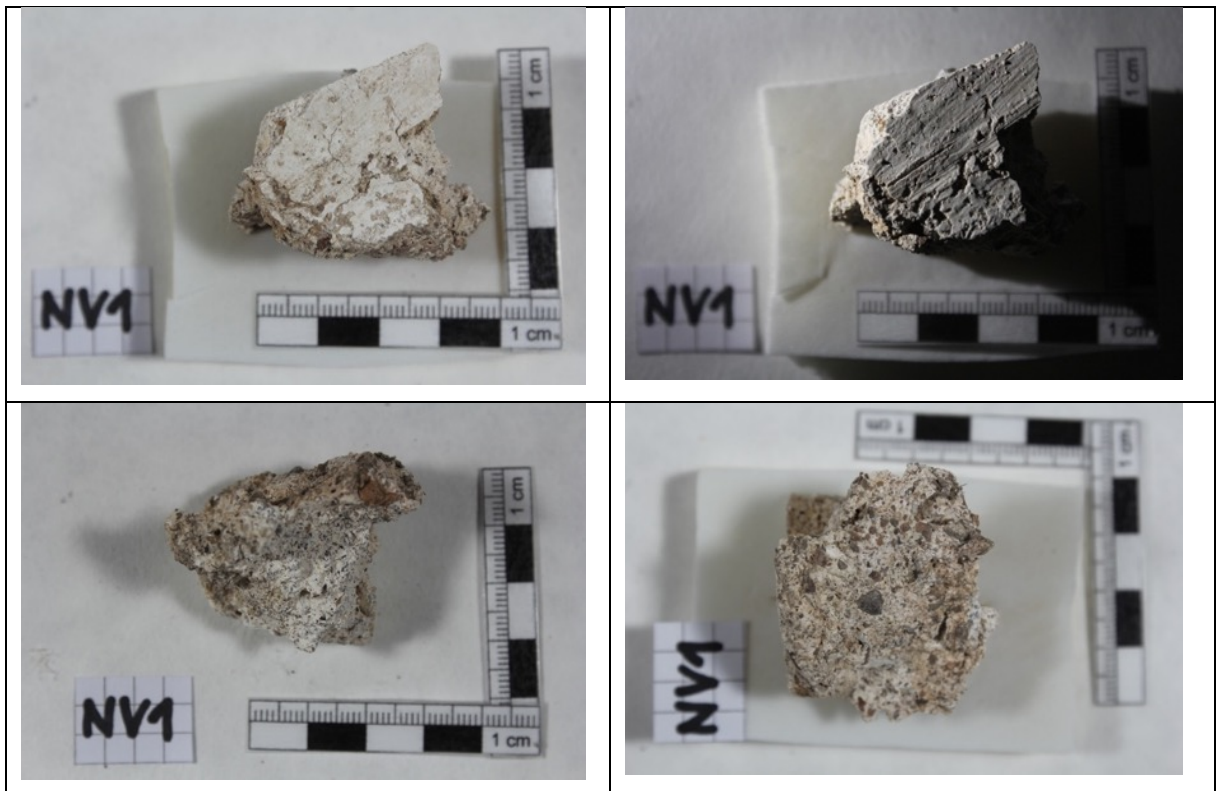

Foto povrchu bianca pod stereomikroskopem

Náchod renesanční sgrafito
NV1
(20x)

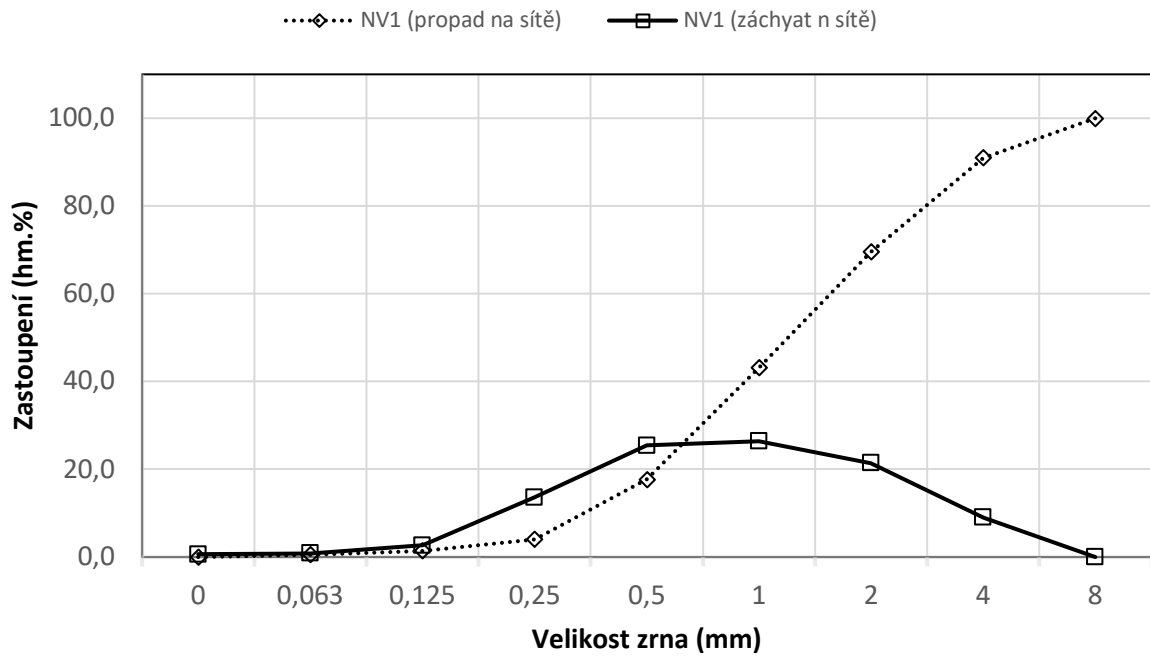

Náchod renesanční sgrafito
NV1
(50x)

<p>Náchod renesanční sgrafito NV1 V UV světle (50x)</p>		
<p>Náchod renesanční sgrafito NV1 Detail povrchu (50x)</p>		
<p>Stratigrafie/SEM EDX::</p>		<p>Pozn.</p>
	<p>0 – intonaco</p>	<p>S vyšším obsahem pojiva, plnivo tvoří písek s širokou distribucí velikosti částic, červené zrno je kus terakoty. Pojivo je bílé vzdušné vápno (výsledek silikátové analýzy)</p>
	<p>1 – bianco (patrně jeden nános), bez plniva</p>	<p>spíše fresco (ve vrstvě jsou přítomné kontrakční trhlinky)</p>

Granulometrie

Kumulativní distribuční křivka plniva vzorku NV1. Plnivo vykazuje širokou distribuci. Maximální velikost zrn je 4 mm (ojediněle zrna větší než 4 mm). Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,25-2 mm, obsah jemnozrnných až prachových složek je zanedbatelně nízký.

frakce 1 mm

	Frakce 0,5 mm	
	Frakce 0,125 mm	

Snímky ze stereomikroskopu SMZ 800, fotografováno při zvětšení na mikroskopu 1x.

Popis plniva:

Plnivo tvoří hrubě vytříděný říční písek. Maximální velikost zrn je >4 mm. Nejvyšší zastoupení tvoří frakce se střední velikostí 0,25-2 mm, plnivo obsahuje zanedbatelný podíl jemnozrnných až prachových částic.

Hlavní složku plniva tvoří zrna křemene a bohatá směs horninových a minerálních klastů s vysokým podílem složek s obsahem oxohydroxidů železa, které zbarvují omítku do okrova. Zrna plniva jsou středně zaoblená až zaoblená a vyznačují se nízkou až střední sféricitou (zaoblením). Další složky plniva tvoří klasty keramiky (cihly, velký klast na nábrusu vzorkem) a ojedinělé úlomky dřeva.

Pojivo: vzdušné vápno, ve vzorku nebyly identifikovány závalky pojiva

Receptura: v obj. dílech: téměř 2:1 (vápenný hydrát nebo na sucho hašené vápno:písek), pokud bylo použita vápenná kaše (kvůli nepřítomnosti závalků pravděpodobnější varianta) byl poměr míšení ca 1:1, obj.

receptury			
v.hydrát/plnivo (hm.d)	v.hydrát/plnivo (obj.d.)	v.kaše/plnivo (hm.d)	v.kaše/plnivo (obj.d.)
0,5	1,8	1,0	1,1

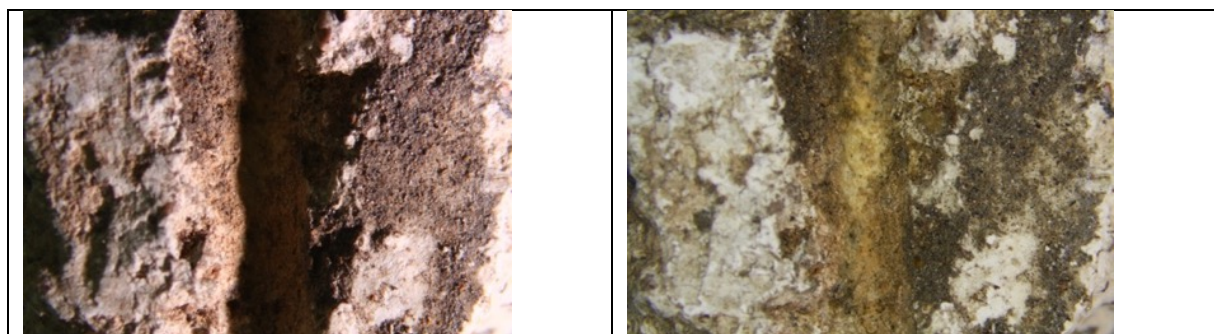
Při výpočtu uvažujeme tyto předpoklady: vápenná kaše obsahuje 50 % vody. Laboratorně byla stanovena sypaná váha vápenného hydrátu (0,41 g/cm³), objemová hmotnost vápenné kaše (1,41 g/cm³) a sypaná váha písku (izolovaného silikátovou analýzou, 1,55 g/cm³).

NV2 - intonaco - vryp

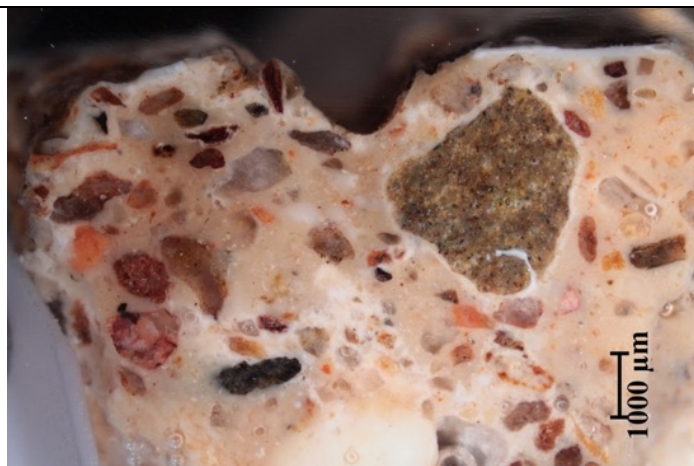
Makrofoto (líčová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

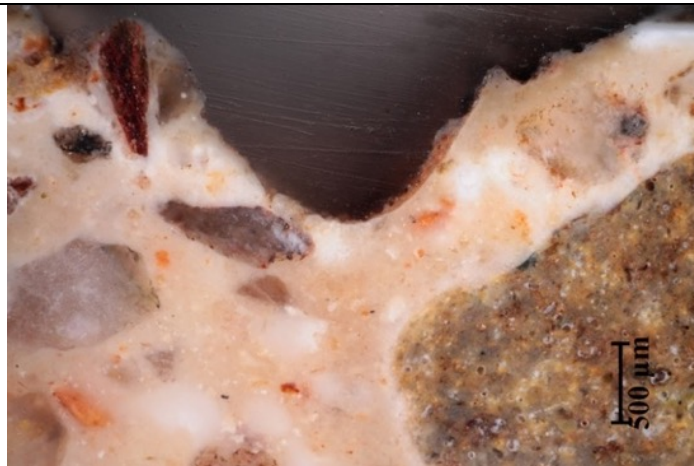
Foto povrchu bianca pod stereomikroskopem v bočním a přímém nasvícení

Náchod renesanční sgrafito
NV2
(20x)

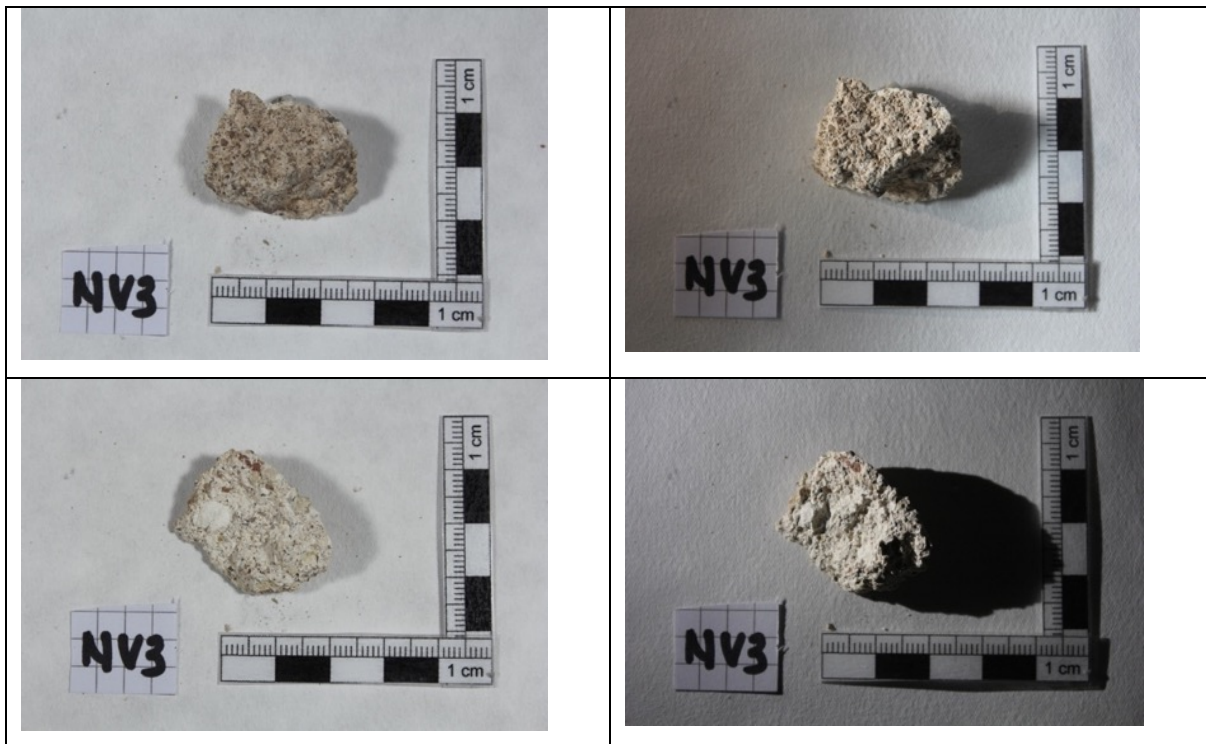

Náchod renesanční sgrafito
NV2
(50x)

NV3 - přeškrábnuté intonaco

Makrofoto (lícová strana v přímém a bočním nasvícení a rubová strana v přímém a bočním nasvícení)

Státní zámek Náchod, SZ brána

Analýzy vzorků omítek, stanovení obsahu vlhkosti a vodorozpustných solí

Objekt: Státní zámek Náchod, SZ brána a nádvoří

Zadání průzkumu:

- složení omítek (typ pojiva, typ kameniva)
- určení základních vlastností omítek a malt
- stanovení obsahu vlhkosti a vodorozpustných solí

Místa odběru vzorků:

Vzorky omítek

O1 – svrchní vrstva sgrafitové omítky

O2 – jádro pod sgrafitovou omítkou

O3 – souvrství pevných omítek na vnitřní straně brány

O4 – historická omítka s dochovaným povrchem

O5 – historická omítka spárování cihlového zdiva (pod O4)

O6 – nejstarší dochovaná omítka průjezdu, růžová barevnost

OM A1až 3 - novodobá sgrafitová omítka na nádvoří zámku, horní omítková vrstva

OM B1 a 2 - novodobá sgrafitová omítka na nádvoří zámku, horní omítková vrstva

Vzorky pro stanovení obsahu vlhkosti a vodorozpustných solí

A1/1 cihla, 0 - 2,5, výška od terénu 80 cm

A1/2 cihla, 2,5 - 7, výška od terénu 80 cm

B1/1 spára, 0 - 2,5, výška od terénu 70 cm

B1/2 spára, 2,5 - 7, výška od terénu 70 cm

B1/3 spára, 7 - 15, výška od terénu 70 cm

B2/1 spára, 0 - 2,5, výška od terénu 140 cm

B2/2 spára, 2,5 - 7, výška od terénu 140 cm

B2/3 spára, 7 - 15, výška od terénu 140 cm

B3/1 spára, 0 - 2,5, výška od terénu 180 cm

B3/2 spára, 2,5 - 7, výška od terénu 180 cm

B3/3 spára, 7 - 15, výška od terénu 180 cm

C1/0 cementový torkret, 0, výška od terénu 50 cm

C1/1 spára, 0 - 2,5, výška od terénu 50 cm

C1/2 spára, 2,5 - 7, výška od terénu 50 cm

C2/1 spára, 0 - 2,5, výška od terénu 145 cm

C2/2 spára, 2,5 - 7, výška od terénu 145 cm

C3/1 spára, 0 - 2,5, výška od terénu 195 cm

C3/2 spára, 2,5 - 7, výška od terénu 195 cm

Vzorky pro určení obsahu solí před odsolováním

SO1a spára, 0 - 4, výška od terénu 176 cm

SO1b cihla, 0 - 4, výška od terénu 170 cm

Vzorky ze zkoušek odsolování

OZ3/1 odsolovací zábal na kamenném portále (směs – písek, kaolin, Arbocel), 10 x 10 cm, výška 40 cm od země

OZ3/2 odsolovací zábal na kamenném portále (směs – písek, kaolin, Arbocel), 5 x 5 cm, výška cca 90 cm od země

Metody průzkumu:

- optická mikroskopie v dopadajícím a procházejícím světle (mikroskop Nikon Optiphot 2-Pol)
- rastrovací elektronová mikroskopie s energo-disperzní analýzou (elektronový mikroskop Tescan MIRA 3 s analyzátozem Bruker Quantax)
- VIS spektrofotometrie (Beckmann-Coulter DU©720) – stanovení obsahu anionů vodorozpustných solí (sírany, dusičnany, chloridy)
- gravimetrické stanovení obsahu vlhkosti

Stanovení vlastností omítek:

Ze vzorku odpadnuté omítky byly zhotoveny 3 tělíska obdél níkového tvaru rozměrů 6x4 cm. Síla horní omítkové vrstvy je 1,5 cm. Z rubové strany byly odstraněny zbytky jádrové omítky.

Celkový rozměr tělísek pro stanovení objemové hmotnosti a nasákavosti byl 6x4x1,5 cm.

Kormě toho byly z horní omítkové vrstvy (OM A) připraveny i tělíska s rozměry 4x1,5x1,5 cm pro stanovení Youngova modulu pružnosti.

Po oddělení části jádrové omítky (OM B) byly z této vrstvy připraveny tělíska pro stanovení objemové hmotnosti, nasákavost a Youngova modulu pružnosti. Vzhledem ke značné nesoudržnosti jádrové omítky bylo možné připravit pouze dvě zkušební tělíska o rozměrech 4x1x1 cm.

Objemová hmotnost a nasákavost ponorem byly stanoveny gravimetricky.

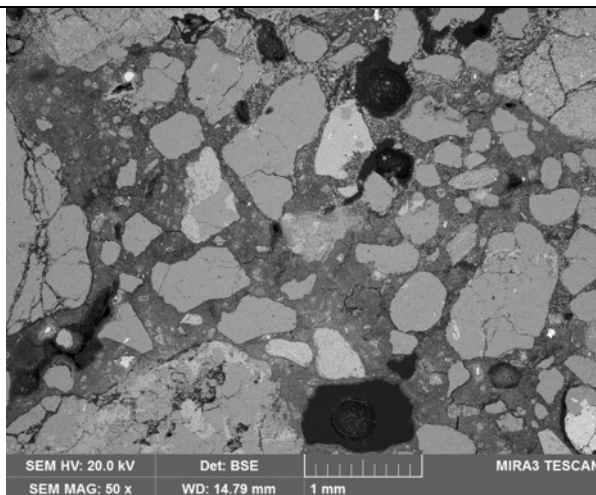
Youngův modul pružnosti byl stanoven ultrazvukovou rezonanční metodou (Geotron UKS 14; Geotron-Elektronik).

Výsledky analýz:

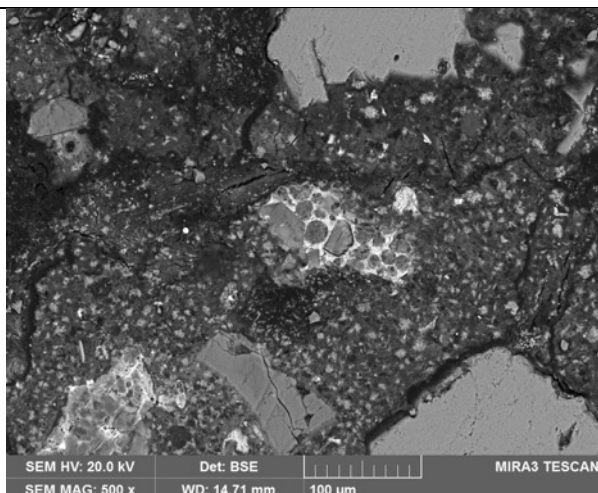
O 1	svrchní vrstva sgrafitové omítky	
-----	----------------------------------	--

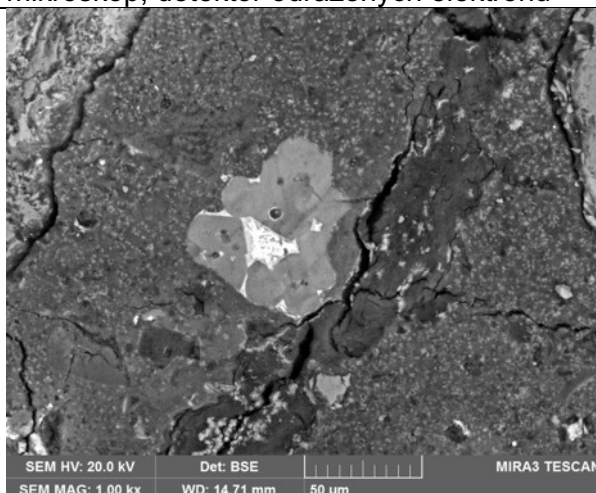
Nábrus, mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 20x

Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový mikroskop, detektor odražených elektronů

Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový mikroskop, detektor odražených elektronů, detail s fragmenty slínkových částic

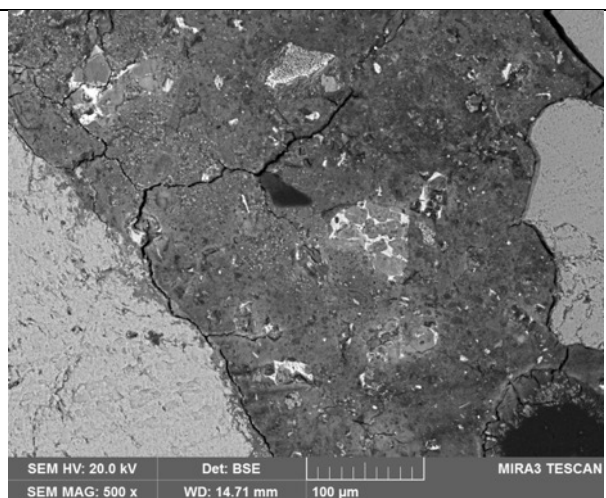
Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový mikroskop, detektor odražených elektronů, detail s fragmenty slínkových částic

Světlá šedohnědá, načervenalá poměrně tvrdá omítka. Podle mikroskopické (optická mikroskopie a rastrovací elektronová mikroskopie) analýzy matrix je pojivo tvořené hlavně uhlíčanem vápenatým a v menší míře i silikátovými sloučeninami. V základní hmotě byla prokázána přítomnost různorodých fragmentů slínkových částic. Značná část fragmentů slínkových zrn složením jednotlivých fází a tvarem zbytků krystalů hydraulických fází odpovídá slínkovým částicím z Portlandského cementu. Lze proto předpokládat, že pojivo je kombinací bílého vzdušného vápna a Portlandského cementu (vzhledem k různorodosti fragmentů slínkových částic se může jednat o raný typ Portlandského cementu). Jako kamenivo byl použit písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 3 mm. Je tvořený hlavně zrny křemene, v menší míře živců a horninových úlomků. Načervenalá barva je způsobena příměsí sloučenin Fe (oxidů) v písku (pravděpodobně přirozená součást písku). Na omítky je bílý, slabě tónovaný vápenný nátěr.

O 2	jádro pod sgrafitovou omítkou	
-----	-------------------------------	--

Nábrus, mikrofoto v bílém odraženém světle,
nábrus, fotografováno při zvětšení 50x

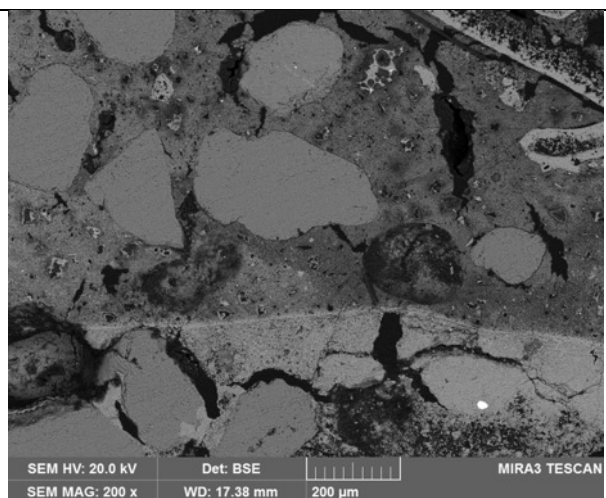
Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový
mikroskop, detektor odražených elektronů,
detail s fragmenty slínkových částic

Světlá, nahnědlá, poměrně tvrdá omítka. Složení je velmi podobné složení horní omítkové vrstvy. Pojivo je prakticky stejné jako ve vzorku O1 - kombinace bílého vzdušného vápna a Portlandského cementu (vzhledem k různorodosti fragmentů slínkových částic se může jednat o raný typ Portlandského cementu). Jako kamenivo byl použitý písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 4 mm. Je tvořený hlavně zrny křemene, v menší míře živců a horninových úlomků.

O 3	souvrství pevných omítek na vnitřní straně brány	
-----	--	--

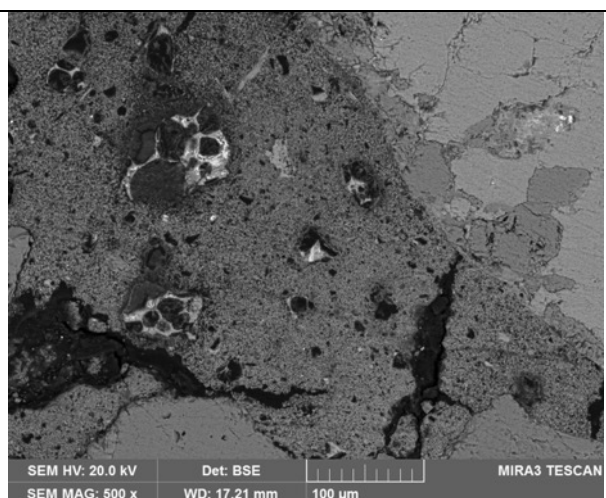
Nábrus (O3A), mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 20x, horní omítková vrstva

Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový mikroskop, detektor odražených elektronů, rozhraní obou vrstev

Nábrus (O3B), mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 20x, spodní omítková vrstva

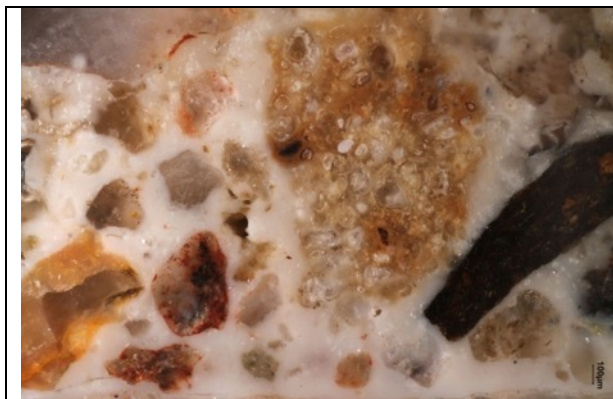
Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový mikroskop, detektor odražených elektronů

Světlešedé, nahnědlé, poměrně tvrdé, dobře propojené omítkové vrstvy. Složení pojiva je velmi podobné složení vzorku O1 nebo O2. Pojivo je kombinací bílého vzdušného vápna a Portlandského cementu. Jako kamenivo byl v horní vrstvě použitý písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 2 mm. V spodní vrstvě dosahuje maximální velikost zrn 4 mm. V obou vrstvách je tvořený hlavně zrnky křemene, v menší míře živců a horninových úlomků.

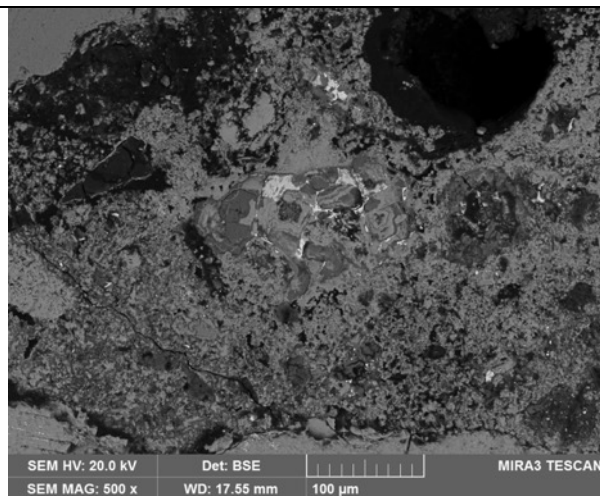
Na povrchu spodní omítky je tenká vrstvička uhlíčitanu vápenatého. Znamená to, že další omítková vrstva byla nanášena až po jejím zatvrdnutí.

Na povrchu horní omítkové vrstvy je bílý, tónovaný vápenný nátěr.

O 4	historická omítka s dochovaným povrchem	
-----	---	--

Nábrus, mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 100x

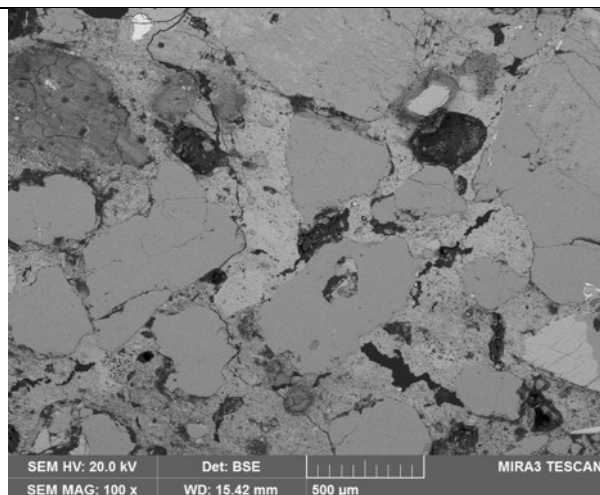
Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový mikroskop, detektor odražených elektronů

Světlá, nahnědlá, poměrně tvrdá omítka. Složení pojiva je velmi podobné složení vzorku O1 nebo O2. Pojivo je kombinací bílého vzdušného vápna a Portlandského cementu. Jako kamenivo byl v horní vrstvě použitý písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 2 mm. Je tvořený hlavně zrny křemene, v menší míře živců a horninových úlomků. Povrch omítky je slabě sulfatizovaný.

O 5	historická omítka spárování cihlového zdiva (pod O4)	
-----	--	--

Nábrus, mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 100x

Nábrus, REM-EDS, rastrovací elektronový mikroskop, detektor odražených elektronů

Světlá, nahnědlá, poměrně pevná omítka. Základní hmota (matrix) obsahuje podle mikroskopické analýzy hlavně uhličitan vápenatý, v menší míře také sloučeniny hořčíku (převážně uhličitan hořečnatý), částečně i silikátové sloučeniny. V základní hmotě nebyly nalezeny žádné fragmenty slínekových částic. Pojivo je pravděpodobně dolomitické vápno. Jako kamenivo byl v horní vrstvě použitý písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 2 mm. Je tvořený hlavně zrny křemene, v menší míře živců a horninových úlomků.

O 6	nejstarší dochovaná omítka průjezdu, růžová barevnost	
-----	---	--

Světlá, nahnědlá až načervenalá, poměrně pevná omítka. Je nanesené ve dvou vrstvách, přičemž složení obou vrstev je velmi podobné. Základní hmota (matrix) obsahuje podle mikroskopické analýzy hlavně uhličitan vápenatý, v menší míře také sloučeniny hořčíku (převážně uhličitan hořečnatý), částečně i silikátové sloučeniny. V základní hmotě nebyly nalezeny žádné fragmenty slínekových částic. Pojivo je pravděpodobně dolomitické vápno. Jako kamenivo byl v horní vrstvě použitý písek střední zrnitosti s maximální velikostí zrn do 2 mm. Je tvořený hlavně zrny křemene, v menší míře živců a horninových úlomků. Na povrchu spodní omítky je tenká vrstvička uhličitanu vápenatého. Znamená to, že další omítková vrstva byla nanášena až po jejím zatvrdnutí.

O 7	Spárování z torkretové malty	
-----	------------------------------	--

Tvrdá, šedá, jemnozrná malta. Pojivo obsahuje hlavně silikátové a silikoaluminátové sloučeniny. V základní hmotě jsou početné fragmenty slíkových částic (tvar a složení odpovídá modernímu portlandskému cementu a také částic strusky. Pojivem strusko-portlandský cement.

Tab.1. Základní vlastnosti omítek

Vzorek	Objemová hmotnost suché malty [kg/m ³]	Objemová hmotnost malty nasáknuté vodou [kg/m ³]	Nasákavost po 48 h [% hm.]	E-modul [GPa]
O1	1874	2065	9,92	6,28
O2	1722	1903	10,73	5,31
O3A	1981	2129	7,06	9,25
O4	1880	2053	8,52	7,03
O5	1533	1717	11,38	4,22
O6	1452	1653	12,45	3,97
O7	1917	1991	2,81	20,54
OM A1	1952	2112	8,41	9,21
OM A2	1874	2156	8,80	8,73
OM A3	1920	2081	8,55	9,80
Průměr OA	1915	2116	8,59	9,25
OM B1	1323	1574	18,43	0,42
OM B2	1307	1569	19,74	0,35
Průměr OB	1315	1572	19,09	0,39

Vlastnosti omítek poměrně dobře korespondují s jejich složením. Omítky O1 až O4 pojené směsí vzdušného vápna s přídatkem portlandského cementu jsou relativně nasákové, pevné a s vyšším modulem pružnosti (modul pružnosti běžných malt pojených bílým vzdušným vápnem se pohybuje nejčastěji mezi 1-2 GPa. Nejstarší zachované malty (vzorky O5 a O6) pojené dolomitickým vápnem mají vyšší nasákavost, nižší objemovou hmotnost v důsledku vyšší

pórovitosti a pevnost resp. modul pružnosti je ve vyšší než u malt pojených bílým vzdušným vápnem (u malt pojených dolomitickým vápnem poměrně častý jev).
 Torkretová malta (vzorek O7) má nízkou nasákavost (v důsledku nízké pórovitosti) a velmi vysoký modul pružnosti (je tvrdá a křehká).

Tab. 2. Obsah vlhkosti a vodorozpustných solí ve vzorkách odvrtaných z jednotlivých os v různých výškách a hloubkách

Vz.č.	Výška / hloubka (cm)	Vlhkost	Sírany		Dusičnany		Chloridy	
		W (%hm.)	X (%hm.)	C (mmol/kg)	X (%hm.)	C (mmol/kg)	X (%hm.)	C (mmol/kg)
A1/1	80/0-2,5	11,00	0,10	10	0,92	149	0,61	172
A1/2	80/2,5-7	12,09	0,09	9	0,68	110	0,39	108
B1/1	70/0-2,5	7,26	<0,01	<1	0,02	3	0,07	19
B1/2	70/2,5-7	10,21	<0,01	<1	0,03	5	0,06	17
B1/3	70/7-15	20,99	<0,01	<1	0,15	25	0,02	6
B2/1	140/0-2,5	3,36	0,01	1	0,08	14	0,28	45
B2/2	140/2,5-7	4,95	<0,01	<1	0,07	12	0,04	11
B2/3	140/7-15	4,12	<0,01	<1	0,10	16	0,05	14
B3/1	180/0-2,5	6,23	0,11	11	0,09	14	0,07	18
B3/2	180/2,5-7	2,44	0,02	2	0,05	8	0,05	13
B3/3	180/7-15	7,29	0,01	1	0,21	34	0,03	8
C1/0	50/0-1	7,81	0,02	2	0,03	5	0,44	70
C1/1	50/0-2,5	7,14	<0,01	<1	0,02	4	0,03	7
C1/2	50/2,5-7	7,44	<0,01	<1	0,16	26	0,02	5
C2/1	145/0-2,5	3,10	0,09	10	0,10	16	0,23	37
C2/2	145/2,5-7	2,78	0,03	3	0,06	9	0,06	17
C3/1	195/0-2,5	0,72	<0,01	<1	0,03	4	0,02	6
C3/2	195/2,5-7	3,13	<0,01	<1	0,19	30	0,01	3
SO1a	176/0-4	1,97	0,04	4	0,15	24	0,18	51
SO1b	170/0-4	2,14	0,18	19	0,09	15	0,37	104

Tab.3. Obsah vodorozpustných solí v obkladech pro zkoušky odsolování

Vzorek	Sírany	Chloridy	Dusičnany
	x (g/cm ²)	x (g/cm ²)	x (g/cm ²)
OZ3/1	0,01	0,26	0,24
OZ3/2	0,79	1,08	0,16

Tab. 3. Hygroskopická nasákavost a prvkové složení odparku po extrakci vodou

Vz	Hygroskopická nasákavost		Výsledky prvkové analýzy odparku REM-EDS
	T=22°C, RH=60%	T=22°C, RH=90%	
	X (%hm.)	X (%hm.)	
A1/1	2,41	6,82	Na, K, Ca, Mg, Cl, N (S)
A1/2	2,08	5,75	Na, K, Ca, Mg, Cl, N (S)
B1/1	2,45	5,99	Na, K, Ca, Mg, Cl, (N)
B1/2	1,22	4,14	Na, K, Ca, Mg, Cl, (N)
C1/1	1,27	3,18	Na, K, Ca, Mg, Cl, N
C1/2	1,04	4,86	Na, K, Ca, Mg, Cl, N

Spodní části zdiva jsou silně zatíženy vlhkostí. Distribuce vlhkosti odpovídá rozložení vlhkosti ve zdivu se vztlínající vlhkostí a proto i v tomto případě lze předpokládat, že hlavním zdrojem vlhkosti je vztlínání v neizolovaném zdivu. Ke zvyšování vlhkosti může přispívat i hygroskopická vlhkost, protože zejména spodní části zdiva jsou výrazně zasolené. Obsah vodorozpustných solí je ve spodních částech zdiva velmi až extrémně vysoký (vzorky A1/1 a A1/2), přičemž dominují chloridy a dusičnany. Soli jsou kumulovány hlavně v povrchových vrstvách zdiva do hloubky 5-7 cm. Z výsledků je patrné, že vztlínající vlhkost a vodorozpustné soli se významně podílejí na poškozování omítek i povrchu zdiva.

Zkoušky odsolování pomocí obkladů ukázali, že lze touto metodou poměrně efektivně snižovat koncentraci solí v povrchových vrstvách zdiva i v omítkách. Pro dosažení vyšší hloubky a celkové vyšší míry snížení obsahu vodorozpustných solí lze odhadovat počet odsolovacích cyklů (jeden cyklus 10-14 dní) na 4-6 opakování.

Výsledky měření:

Vlastnosti horní novodobé omítkové vrstvy

Vzorek	Objemová hmotnost suché malty [kg/m ³]	Objemová hmotnost malty nasáknuté vodou [kg/m ³]	Nasákavost po 48 h [% hm.]	E-modul [GPa]
OM A1	1952	2112	8,41	9,21
OM A2	1874	2156	8,80	8,73
OM A3	1920	2081	8,55	9,80
Průměr	1915	2116	8,59	9,25

Vlastnosti spodní omítkové vrstvy

Vzorek	Objemová hmotnost suché malty [kg/m ³]	Objemová hmotnost malty nasáknuté vodou [kg/m ³]	Nasákavost po 48 h [% hm.]	E-modul [GPa]
OM B1	1323	1574	18,43	0,42
OM B2	1307	1569	19,74	0,35
Průměr	1315	1572	19,09	0,39

Litomyšl, 30. 11. 2019

Ing. Karol Bayer

Příloha: Orientační hodnocení míry zavlhnutí a zasolení

- Orientační hodnocení vlhkosti (platí pro cihelné zdivo nebo vápennou maltu) podle ČSN P 73 0610: Hydroizolace staveb – Sanace vlhkého zdiva.

Vlhkost zdiva (% hm.)	Hodnocení vlhkosti
< 3	Velmi nízká
3-5	Nízká
5-7,5	Zvýšená
7,5-10	Vysoká
> 10	Velmi vysoká

- Orientační hodnocení míry zasolení podle rakouské normy Önorm B 3355-1

Hodnocení stupně zasolení	Síraný (%hm.)	Chloridy (%hm.)	Dusičnany (%hm.)
Nejsou nutná žádná opatření	< 0,10	< 0,03	< 0,05
Je nutné zvážit dílčí opatření	0,10 – 0,25	0,03 – 0,10	0,05 – 0,15
Opatření jsou nezbytná	> 0,25	> 0,10	> 0,15